

Tänka framåt, men göra nu

Så stärker vi barnkulturen

*Betänkande av kommittén
Aktionsgruppen för barnkultur*

Stockholm 2006

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2006:45

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Omslag: Typisk Form designbyrå

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2006

ISBN 91-38-22565-4
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Utbildnings- och kulturdepartementet Leif Pagrotsky

Kommittén Aktionsgruppen för barnkultur (Ku 2004:07) överlämnar härmed betänkandet *Tänka framåt, men göra nu. Så stärker vi barnkulturen* (SOU 2006:45).

Den 2 september 2004 beslutade regeringen att tillsätta en aktionsgrupp för barnkultur med uppdrag att lämna förslag på hur barnkulturens ställning kan stärkas. Lotta Lundgren, verksamhetsledare för Drömmarnas hus i Malmö, tillsattes som ordförande. Ledamöter i Aktionsgruppen är Vivi-Ann Nilsson, f.d. kommunalråd i Göteborg, Gertrud Widerberg, barnkulturarbetare i Grebbestad, Zargam Asadi, kommunalråd i Örebro, Susin Lindblom, förbundsdirektör Dramatikerförbundet i Stockholm, Per Sjöberg, kulturchef i Karlskoga, Alireza Afshari, barn- och ungdomskonsulent i Stockholm, och Thor Fossland, då kulturchef i Skellefteå, idag folkhögskolerektor i Värnamo, Kerstin Olander och Lotta Brilioth Björnstad är sekreterare i kommittén. Anita Bashar Aréen var anställd som utredare från den 1 december 2004 till 30 juni 2005. Charlotte Carlsson anställdes som informatör den 4 april 2005. Anna Graneholt var anställd som informatör 1 februari till den 31 mars 2005 och Julia Gunnarsdottir var praktikant hos kommittén under perioden från den 7 februari till den 23 juni 2005.

Suzanne Osten, konstnärlig ledare vid Unga Klara, Stadsteatern i Stockholm, och professor i regi vid Dramatiska Institutet utsågs den 2 februari 2004 till utredningens expert.

Genom beslut den 15 mars 2005 förordnades följande personer som experter i kommittén: Fredrik Gunnarsson, sekreterare Sveriges kommuner och landsting, Mona Lansfjord, undervisningsråd Skolverket (t.o.m. den 30 juni 2005), Michael Matz, handläggare Statens kulturråd, Ulf Nilsson Huett, fotograf och representant för

Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd, Cecilia Parkert, kommunikatör och informatör Barnombudsmannen, Per-Gunnar Rosengren, utredare Högscoleverket, Ulla Wiklund, undervisningsråd Myndigheten för skolutveckling och Torgny Sandgren, utredare Ungdomsstyrelsen (från den 15 december 2005). Från Utbildnings- och kulturdepartementet utsågs den 15 mars 2005 departementssekreterare Ulrika Lindblad och departementssekreterare Margareta Wiman som experter, och från den 27 september 2005 också departementssekreterare Mari Granath Lagercrantz.

Uppdraget är härmed slutfört.

Stockholm i april 2006

Lotta Lundgren (ordf.) Vivi-Ann Nilsson Gertrud Widerberg

Zargam Asadi Susin Lindblom Per Sjöberg

Alireza Afshari Thor Fosslund Kerstin Olander

Lotta Brilioth Biörnstad Charlotte Carlsson

Innehåll

Inledning	13
Sammanfattning	15
1 Kommitténs uppdrag	27
1.1 Direktiven.....	27
1.2 Kommitténs sammansättning och arbetssätt	28
1.2.1 Webbplatsen barnkultur.se	31
2 Bakgrund	33
2.1 Tidigare utredningar och uppdrag	34
2.1.1 Barnkulturgruppen 1974–1978	34
2.1.2 Kulturpropositionen 1996.....	35
2.1.3 Arbetsgruppen kultur i skolan 1995–1998.....	36
2.1.4 Kultur i skolan 1999–2003	37
2.1.5 Kultur och estetik i skolan 1999–2003	38
2.1.6 Uppdrag till Myndigheten för skolutveckling 2005	38
2.2 Nationella styrdokument på barnkulturområdet.....	39
2.2.1 Barnkonventionen	39
2.2.2 De kulturpolitiska målen.....	42
2.2.3 Bibliotekslagen.....	42
2.2.4 Läroplanerna	43
2.3 Viktiga aktörer på barnkulturområdet.....	43
2.4 Slutsatser av Aktionsgruppens kartläggning av barn- kulturen	44

Våra förslag

3	Ett handslag med barnkulturen	49
3.1	Ett handslag med idrotten	50
3.2	Överskottet från AB Svenska Spel.....	51
3.3	Fördelning av ett handslag med barnkulturen.....	52
3.3.1	Bidragsfördelare	53
3.3.2	Ansökningsförfarande	53
3.3.3	Lokala utvecklingsmedel.....	53
3.3.4	Närhet och tillgänglighet.....	53
3.3.5	Utbildning och fortbildning.....	54
3.3.6	Utvärdering	54
4	Förbättrad samordning och utveckling på barnkultur- området.....	55
4.1	En nationell barnkulturdelegation.....	55
4.1.1	Utformningen av Barnkulturdelegationen	56
4.1.2	Delegationens kansli	57
4.1.3	Tidigare exempel på delegationer.....	58
4.1.4	Barnkulturnätverk som modell prövat i Danmark.....	59
4.1.5	Behovet av samordning.....	59
4.1.6	Bristen på statistik och underlag	60
4.1.7	Statligt ansvarstagande för amatörkulturen.....	62
4.2	Förbättrad samordning inom Regeringskansliet.....	63
4.3	Samordning av barnkulturen på regional nivå	65
4.3.1	Inrätta regionala barnkultursamordnare.....	67
4.3.2	Nya former för nationell uppföljning av barn- kulturen	68
4.3.3	Utveckla utbildning och fortbildning om barn- kultur	69
4.3.4	Exemplet Västra Götaland.....	69
4.3.5	Barnkulturens villkor i län och regioner	73
4.3.6	Ansvarsutredningen och regionernas framtid.....	74
4.4	Samordning av barnkulturen i kommunerna.....	75
4.4.1	Förslag till förstärkningar på kommunal nivå	75
4.4.2	Fördelningen av medel.....	77

4.4.3	Behovet av samverkan	77
4.4.4	Lokaler för kreativa verksamheter	78
4.4.5	Referensgrupper i kommunerna	80
4.4.6	Enkät till kommunerna	81
4.4.7	Fem inlandskommuner	83
4.4.8	Fyra storstäder	86
4.4.9	Dialog med Sveriges Kommuner och Landsting	91
5	Forskning och utbildning	93
5.1	Kraftsamling behövs inom barnkulturforskningen	93
5.1.1	Utred behovet av ett barnkulturellt forsknings- centrum	94
5.2	Forskningsläget i dag	95
5.3	Angeläget med ökad forskning om barn och kultur	95
5.4	De konstnärliga utbildningarna och lärarutbildningarna	96
5.4.1	Barnkonventionen i utbildningen	97
5.4.2	Lärarnas utbildning i konst, estetik och kultur	98
5.4.3	Pedagogisk kompetens i konstnärliga utbild- ningar	99
5.4.4	Utred behov av nya utbildningar	99
5.4.5	Inrätta en kulturarvspedagogisk utbildning	101
5.4.6	Utveckla mediepedagogiska utbildningar	101
6	Professionell kultur för barn	103
6.1	Kulturinstitutionerna – problem och möjligheter	103
6.2	Statliga kulturinstitutioner	104
6.2.1	Scenkonstområdet	105
6.2.2	Museer och utställningsverksamhet	108
6.3	Regionala kulturinstitutioner	110
6.3.1	Behov av översyner	111
6.4	Kulturrådets uppdrag	113
6.5	Genomförda reformer på barnkulturområdet	114
6.6	Ökad kunskap behövs om effekterna av insatser på barnkulturområdet	116

6.7	Utvecklingsinsatser behövs inom konstområdena.....	117
6.7.1	Pedagogiska avdelningar	118
6.8	Nya sätt att arbeta med pedagogisk verksamhet	119
6.8.1	Residens	120
6.8.2	Nätverk.....	121
6.8.3	Slöjdklubbar	121
6.9	Arkiv och museer	122
6.10	Utveckling av litteraturområdet för att främja barns läsning	123
6.10.1	Utveckling av länsbibliotekens verksamhet.....	124
6.10.2	Inköpsstöd för litteratur i förskolan	125
6.10.3	Förbättrad tillgång till skönlitteratur för läshandikappade barn	125
6.10.4	Utgivning av barn- och ungdomsböcker på minoritetsspråk.....	126
6.10.5	Samlat ansvarstagande	126
6.11	Fria grupper	126
6.12	Festivaler.....	128
6.13	Synliggör den offentligt stödda barnkulturen	129
6.14	Brist på medel för ungas eget skapande	130
6.15	Den statliga filmpolitiken	132
6.15.1	Produktion av barn- och ungdomsfilm.....	132
6.15.2	Festivaler för professionell film och ung film	133
6.15.3	Regionala resurscentrum för film och video.....	134
6.16	Stärk konstnärernas möjlighet att arbeta med barnkultur...	135
7	Public service.....	141
7.1	Sveriges Television AB.....	143
7.2	Sveriges Utbildningsradio AB	145
7.3	Sveriges Radio AB	146

8	Förskolan, skolan och musik- och kulturskolan	149
8.1	Den professionella kulturens roll i skolan.....	151
8.1.1	”Den radikala estetiken” – konstens metod som förebild för skolan	152
8.2	Kulturens roll i skolan – en nulägesbild	154
8.3	Förskolan, leken och skapandet	155
8.4	Brist på dokumentation och statistik.....	156
8.5	Hitta vägar för att konst och pedagogik ska mötas	157
8.5.1	Avsätt mer tid för samverkan	159
8.5.2	Skriv in samverkan i kursplanerna	159
8.6	Skolbibliotek	159
8.7	Lokala förutsättningar för samverkan mellan skola och kulturliv	160
8.8	Musik- och kulturskolorna.....	162
8.8.1	Statligt stöd för att främja utveckling	164
8.8.2	Behov av gemensam lärarutbildning.....	164
8.8.3	Främja samverkan med skola och kulturliv.....	165
8.8.4	Dokumentationsuppdrag till SMOK.....	166
8.9	Andra lokala aktörer	168
9	Konsekvensanalys	171
9.1	Ett handslag med barnkulturen.....	171
9.2	Kommunerna.....	173
9.3	Landsting och regioner	174
9.4	Barnkulturdelegationen	175
9.5	Forskning	176
9.6	Arbetsmarknad.....	177
9.7	Övriga konsekvenser	178

10	Internationella utblickar	179
10.1	Svenska exempel på internationellt barnkultursamarbete....	179
10.2	Nordiska jämförelser.....	180
10.2.1	Danmark	180
10.2.2	Norge	181
10.3	Viktiga aktörer för utökat internationellt samarbete.....	183
10.4	Läsfrämjande i Storbritannien	184

Bakgrund till våra överväganden och förslag

11	Barns villkor.....	187
11.1	Geografisk fördelning	187
11.2	Barns miljöer.....	188
11.2.1	Barnen i samhällsplaneringen.....	189
11.2.2	Miljön i skolan	190
11.3	Makt och maktlöshet	191
11.4	Mångkultur och mångfald.....	193
11.5	Nationella minoriteter	196
11.6	Genus och jämställdhet.....	199
11.6.1	Vad gör tjejer respektive killar?	201
11.6.2	Hur framställs tjejer och killar i barnkulturen?	202
11.7	Funktionshindrade barns och ungas tillgång till kultur.....	203
11.7.1	Antal och definitioner	203
11.8	Barns ekonomiska situation.....	206
11.9	Tydligare definition av begreppet prioritera behövs	209
12	Den kommersiella kulturen	211
12.1	Könsstereotypa leksaker	212
12.2	Reklam riktad till barn	213

12.3 Medierådets studie om barns medieanvändning	213
12.4 Datorspel som kulturform	216
12.5 Näringslivets roll.....	218
12.5.1 Barnkultur som ett utvecklingsområde	219
13 Vad vet vi om barns kulturintressen?	221
13.1 Vad är kultur för barn?	221
13.2 Kultur av barn	222
13.3 Kultur med barn.....	222
13.4 Kultur för barn.....	223
13.5 Barns kulturvanor och önskemål om kulturaktiviteter	224
13.5.1 Barns och ungdomars kulturvanor i skolan och på fritiden.....	225
13.6 Små barns konstnärliga upplevelser	232
14 Olika sätt att arbeta med barns och ungas delaktighet..	235
14.1 Stöd till ungdomsaktiviteter utanför föreningslivet	236
14.1.1 Pengapåsen central i Piteås fritidsverksamhet.....	236
14.1.2 Stockholm stimulerar ungas initiativ	237
14.2 Möten mellan symfoniker och ungdomar	238
14.3 Konserthuset i Vara – nära till barn och ungdomar.....	239
14.4 Ungdomsguider på Malmö stadsbibliotek	241
14.5 Ungt forum – gör verksamheten för äldre ungdomar synlig.....	243
14.6 Barn i Göteborg lär sig påverka sin miljö	244
Slutord	249
Referenser	251

Bilagor

<i>Bilaga 1</i>	Kommittédirektiv	259
<i>Bilaga 2</i>	Barnombudsmannens enkät	265
<i>Bilaga 3</i>	Mellan det kända och Okända – Suzanne Osten	293
<i>Bilaga 4</i>	Barn skapar mening – Karin Helander	297
<i>Bilaga 5</i>	Konst och barn på Moderna Museet – Maria Taube.....	303
<i>Bilaga 6</i>	Brev och enkät till kommunstyrelseordförande	307
<i>Bilaga 7</i>	SKL:s kommunindelning.....	311
<i>Bilaga 8</i>	Förslag från fem inlandskommuner.....	315
<i>Bilaga 9</i>	Förslag från fyra storstäder	319
<i>Bilaga 10</i>	Svar från UKM	323
<i>Bilaga 11</i>	Svar från Unga Samer.....	327
<i>Bilaga 12</i>	Svar från Unga Hörselskadade	329
<i>Bilaga 13</i>	Svar från Unga Synskadade	331
<i>Bilaga 14</i>	Svar från Unga rörelsehindrade.....	333

Inledning

Så är det dags att lämna ett betänkande gällande barnkulturens framtid. Vilken väg ska vi gå?

Aktionsgruppen har haft ett uppsökande arbetssätt. Från norr till söder har vi trampat runt och diskuterat barnkulturens hinder och möjligheter. Och vi är mäktigt imponerade av den vilja till samhällsförbättring kring barn och unga som vi har mött. Det finns en stark medvetenhet om att barndomen inte går i repris. Det finns också en tydlig stolthet över allt som redan gjorts och över Sveriges starka tradition på barnkulturområdet. Och under vår vandring har vi framför allt mött lusten och viljan att vara med och bidra till nästa steg i denna samhällsutveckling.

Efter vår vandring i Sverige har vi stannat och lyft blicken. Vi bestämde oss för att ha ett konsekvent barnperspektiv i vårt arbete. Det är för barnen vi ska skapa förutsättningarna. Inte för oss vuxna, eller för enskilda konstater. Vi har ställt oss frågan om hur barnkulturen kan medverka till att skapa de bästa förutsättningarna för varje barn. Och vi menar helt enkelt att barnkulturen är viktig ur både ett individperspektiv och samhällsperspektiv. Det går därför inte att lyfta ut barnkulturen som en enskild kultursatsning utan den måste relatera till satsningar inom förskola, skola och fritidsverksamhet. Barnen finns överallt. Vårt samhälles infrastruktur bygger på hållbara investeringar. Barnen är de som ska bygga vidare på vår välfärd och trygghet.

Och visst behöver de då vara kreativa, nyfikna och livsbejakande, men också kunna leva sig in i hur andra tänker. Barnen behöver barnkulturen.

Vår kartläggning med titeln *”Det ser lite olika ut...”* visar att barnkulturen är mycket svagare och når betydligt färre än vi trodde. Slump och uppväxtvillkor avgör i vilken utsträckning ett barn får uppleva och själv skapa kultur. Vi måste konstatera att barnkulturen är underdimensionerad och ojämnt fördelad.

Barnombudsmannens enkätundersökning, 2006 bland barn från årskurs 4 i grundskolan till åk 3 på gymnasiet visar dessutom att det är betydligt fler barn och unga som vill ta del av kultur än vad som idag sker. Många har inte heller möjlighet att ägna sig åt ett eget aktivt skapande.

Så med allt detta i ryggen sätter Aktionsgruppen i sitt betänkande ner fötterna. Och vi gör det rejält.

Vi föreslår kraftfulla satsningar för att alla barn och unga ska få tillgång till kultur och eget skapande, en förstärkning till forskning och utbildning inom och utom förskola och skola.

Vi ger också vuxenvärlden möjlighet att på nationell, regional och lokal nivå bygga starkare strukturer för att förverkliga barns och ungas kultur. Konstnärer och alla andra aktörer ska få möjligheter att aktivt medverka i detta viktiga arbete.

Vi i Aktionsgruppen vill samla all kompetens, samordna de vuxna så att de kan bidra med kunskap och engagemang, och lära av varandra på alla nivåer i Sverige.

I Aktionsgruppens framtidsvision ser vi en absolut potential för att Sverige fortsatt kommer att vara internationellt ledande inom barnkulturen.

Vi i Aktionsgruppen har valt väg och den bär framåt. Nu är det dags för nästa steg. Vi vill bygga vidare på den fantastiska satsning som görs inom idrotten. Vi vill fortsätta att utveckla arbetet för barn och unga i Sverige och ser barnkulturen som nästa viktiga satsning.

I vårt betänkande markerar vi att detta handlar om vår samhällsutveckling och om en ekonomiskt kraftfull investering i barn och unga genom barnkultur.

För oss som arbetat i utredningen är det glädjande att regeringen utsett 2007 till barnkulturår. Aktionsgruppen ser detta som ett mycket viktigt steg i att sätta fokus på barnkulturen och lyfta fram goda exempel. En mängd aktörer, organisationer, fria kulturlivet med flera har hört av sig till Aktionsgruppen och har givit förslag på verksamheter och tankar gällande barnkulturåret. Det är positivt och det finns ett mycket stort engagemang.

Aktionsgruppen ser barnkulturåret som startskottet för det långsiktiga utvecklingsarbete som vi presenterar genom våra förslag. Utifrån det tankeättet kan barnkulturåret bli historiskt!

Sammanfattning

Aktionsgruppen för barnkultur har haft i uppdrag av regeringen att se över barns och ungas möjligheter till kulturengagemang och eget skapande, och komma med förslag på hur området kan stärkas.

Vi inledde vårt arbete med att göra en kartläggning av hur kulturen för barn mellan 0 och 18 år ser ut i nuläget. Kartläggningen visade att det pågår många bra verksamheter. Kulturinstitutioner, musik- och kulturskolor, skolor och förskolor, fria kulturutövare, amatörorganisationer, föreningar och många andra är viktiga aktörer för att säkerställa barns och ungdomars möjligheter att skapa och utöva kultur. Samtidigt visade kartläggningen det finns stora skillnader i barns möjligheter att ta del av kulturen – alltför stora skillnader. Det kulturutbud som finns idag är inte tillgängligt för alla barn. Geografiska avstånd, för liten kapacitet i verksamheter, brist på resurser och för dålig samordning mellan olika aktörer, samt familjernas ekonomiska situation är faktorer som spelar in. Bristande kunskaper om behoven hos olika målgrupper och hur man når ut har också betydelse.

Därför är vår bedömning att det behövs kraftfulla insatser för att förverkliga de intentioner som finns i FN:s barnkonvention, läroplanerna, de kulturpolitiska målen och i andra styrdokument. Vi tror på ökad samordning mellan alla aktörer på barnkulturområdet, förbättrad uppföljning av de insatser som görs, fördjupade kunskaper genom ökade satsningar på forskning samt en stor ekonomisk satsning för att stimulera utveckling inom området.

Ett handslag med barnkulturen

Mellan 2004 och 2007 pågår en stor statlig satsning på idrottsrörelsens barn- och ungdomsverksamhet, kallad *Ett handslag med idrotten*. Genom överföring av medel från AB Svenska Spel har Svenska Riksidrottsförbundet fördelat medel till idrottsföreningar runtom i

landet. Satsningen har inneburit att många barn och unga har fått prova på olika idrotter, bland annat genom skolan. Aktionsgruppen menar att satsningen är en god förebild för barnkulturen och föreslår att regeringen nu gör en motsvarande satsning på barnkulturen. *Ett handslag med barnkulturen.*

Från 2007 till 2010 skulle enligt vårt förslag drygt 300 miljoner kronor per år föras över från Svenska Spel till satsningar på barnkultur. Lika mycket skulle under samma period kunna gå till en fortsättning av *Ett handslag med idrotten.*

Ett handslag med barnkulturen ska användas för att stötta och uppmuntra kommuner och regioner att utveckla sin kulturverksamhet så att alla barn och unga får ta del av kulturupplevelser och eget skapande. Långsiktighet, tillgänglighet, samverkan och helhetstänkande ska präglade den verksamhet som får stöd. Aktörerna på kulturområdet ska uppmuntras att i nära samarbete med förskolor och skolor utveckla metoder för att erbjuda alla elever kreativ verksamhet i olika former.

Vi har fått in många synpunkter på hur viktigt det är att kulturen finns nära för att den ska vara tillgänglig. Därför måste vi förstärka barnens möjligheter att utöva kultur i sin närmiljö. I vissa fall innebär det nyinvesteringar i anläggningar för att få lokaler som är ändamålsenliga för kulturverksamhet, men det kan också innebära förbättrad tillgänglighet till de lokaler som finns idag. Aktionsgruppen anser att en utveckling av lokaler för kreativ kultur bör vara en arbetsuppgift för delegationen för barnkultur tillsammans med kommunerna.

På regional nivå föreslår vi att medlen från *Ett handslag med barnkulturen* används till ökad samordning och uppföljning. Vi konstaterar att det arbete som utförs av regionala kulturkonsulenter, länsinstitutioner och regionala resurscentrum för film och video har stor betydelse för barns och ungas tillgång till kultur.

Vi förordar därför att huvudmännen för de regionala kulturkonsulenterna utvecklar former för samverkan mellan konsulenterna och mellan konsulenter och lokala och regionala kulturinstitutioner. Vi förordar också att en tjänst som regional barnkultursamordnare tillsätts i de län där det inte redan finns en sådan tjänst.

Aktionsgruppen föreslår också att de regionala kulturkonsulenterna i samverkan med regionala kulturinstitutioner får i uppdrag att utveckla former för planering, uppföljning och återrapportering av de insatser som görs för barnkultur. För att utveckla kunskaperna om barnkultur hos dem som är verksamma inom förskola, skola,

kulturskola och kulturliv föreslår vi att länsinstitutioner och regionala kulturkonsulenter får ett gemensamt uppdrag att samverka med högskolor och universitet kring fortbildning och utbildning om barnkultur.

Merparten av medlen i *Ett handslag med barnkulturen* ska fördelas till lokal utvecklingsverksamhet. Ökad samverkan mellan kulturinstitutioner, fria kulturutövare och andra aktörer på barnkulturområdet är ett viktigt utvecklingsmål. Medel ska också gå till riktade forskningsinsatser, kompetensutveckling i barnkultur för aktörer inom skola och kulturliv, utveckling av nya lokaler för kulturverksamhet i barnens närmiljö, förbättrad uppföljning av barnkulturområdet med mera.

En delegation för barnkultur

För att effektivisera utvecklingen på barnkulturområdet föreslår Aktionsgruppen att regeringen tillsätter en barnkulturdelegation under tre år.

Delegationen ska verka för ökad samverkan mellan myndigheter och andra aktörer på nationell nivå och främja samverkan mellan nationell, regional och lokal nivå för att de resurser som finns inom området ska utnyttjas på bästa sätt. Delegationen ska utveckla modeller för uppföljning samt påbörja en kontinuerlig uppföljning av barnkulturen. Barnkulturdelegationen ska fördela medlen ur *Ett handslag med barnkulturen*.

Regeringen utser delegationens ordförande. I gruppen bör ingå företrädare för olika departement och myndigheter, till exempel Statens kulturråd, Svenska Filminstitutet, Barnombudsmannen, Ungdomsstyrelsen och Myndigheten för skolutveckling. Delegationen ska finna former för barns och ungas delaktighet i arbetet.

För att förverkliga delegationens intentioner behövs ett kansli. Kansliets uppgifter bör bland annat vara att samla och sprida information, delta i nationella, nordiska och internationella barnkulturnätverk, bidra till metodutveckling och vara en resurs för aktörer inom barnkulturområdet. Kansliet kan knytas till en befintlig myndighet för att hålla administrationskostnaderna så låga som möjligt. Vi föreslår att kansliet placeras på Statens kulturråd, men med en självständig ställning gentemot myndigheten.

Till delegationen ska knytas experter från organisationer med betydelse för barnkulturens utveckling, till exempel Sveriges kommuner och landsting, Sveriges Musik och Kulturskoleråd, Högskoleverket, Skolverket, Medierådet, Utbildningsradion, KLYS, centrumbildningarna, AMS och näringslivet.

Ökade satsningar på forskning och utbildning

För att stärka barnkulturen anser Aktionsgruppen att det behövs ökade satsningar på kompetensutveckling och utbildning av de grupper som arbetar eller skulle kunna arbeta med barn och kultur. Det behövs ökade satsningar på kurser om barn och kultur inom lärarutbildningarna, men också inom de konstnärliga utbildningarna. FN:s barnkonvention bör vara ett obligatoriskt inslag i alla utbildningar för yrkesgrupper som ska arbeta med barn. Inom vissa yrkesutbildningar behövs det möjlighet till mer fördjupning. Till exempel saknas det idag en bibliotekarieutbildning med särskild inriktning på barn. För att ge lärare en möjlighet att öka sina kunskaper om medier föreslår vi att det inrättas regionala utbildningar i mediepedagogik som en del av Svenska Filminstitutets mediepedagogiska utvecklingsarbete.

Vi tror också att det behövs mer forskning för att få fram fördjupade kunskaper om barnkultur. För att få en tydligare bild av forskningen inom barnkulturområdet föreslår vi därför att regeringen ger Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet i uppdrag att fortlöpande inventera den pågående forskningen inom området. I uppdraget bör också ingå att samordna ett

nätverk av barnkulturforskare och att sprida information om forskningsresultat och pågående forskning. På så sätt kommer olika aktörer inom barnkulturområdet att få betydligt bättre möjligheter än idag att ta del av den kunskap som finns inom högskolor och universitet när det gäller barn och kultur.

I vårt kartläggningsarbete gjorde vi en första inventering av pågående forskning på barnkulturområdet. Vi fann att området är litet och att den forskning som finns är spridd över landet, med få utvecklade forskningsmiljöer. Den forskning som finns är främst knuten till de pedagogiska institutionerna medan det inom till exempel konst-, film- och musikvetenskap finns mycket litet forskning om barn och kultur. Vi tror att ett barnkulturellt centrum skulle stärka forskningen. Där kunde forskning inom många olika aspekter på barn och kultur med olika inriktning kan mötas, och ge en dynamisk utveckling av området. Till centret skulle en professor i barnkultur knytas. Vi har dock inte haft möjlighet att fördjupa oss i hur ett sådant centrum skulle kunna byggas upp, utan föreslår att frågan utreds vidare av en särskild utredare.

Utvecklingsbehov inom det professionella kulturlivet

Sedan början av 1980-talet har en rad kulturpolitiska reformer genomförts som gynnat barnkulturen. Stöd till inköp av litteratur för folk- och skolbibliotek, stöd till museipedagogik, till regionala dans- och konstkonsulenter och till regionala resurscentrum för film och video är några exempel.

Alla dessa stöd har ökat möjligheterna för barn och unga att delta i kulturlivet. Men Kulturrådets kulturvaneundersökningar och statistik från olika konstområden visar att det trots många goda insatser för barnkulturen fortfarande finns många barn och unga som inte tar del av samhällets kulturutbud. I samarbete med barnombudsmannen har Aktionsgruppen genomfört en enkätundersökning där ca 1 100 barn och ungdomar har svarat på frågor om sina kulturvanor och intressen. Den visar att många barn och ungdomar skulle vilja ägna sig mer åt kulturverksamhet än vad de gör nu.

Men Aktionsgruppens kartläggning visar att kapaciteten på kulturinstitutioner och inom det fria kulturlivet inte är tillräckligt hög för att tillgodose alla barns behov av kulturmöten, upplevelser och eget skapande. Vår kartläggning visar också att det är för-

hållandevis få personer som arbetar med kultur för och med barn på kulturinstitutionerna. Det är viktigt att ställa de olika verksamheterna i relation till det antal barn som de är tänkta att nå ut till.

Aktionsgruppen anser att de statliga kulturinstitutionernas uppdrag på barnkulturområdet bör förtydligas. Ökad samverkan mellan olika aktörer inom kulturlivet, förbättrad uppföljning och en ökad dialog med barn och unga är viktiga utvecklingsmål. En ökad dialog mellan statlig och regional nivå är viktig för att skapa jämlika förhållanden över landet.

Vi tror att teatrar och musikinstitutioner skulle vinna på att utveckla en pedagogisk verksamhet på liknande sätt som vissa museer. Pedagogiska avdelningar kan öppna institutionerna för en barnpublik, men också för andra publikgrupper. De kan fungera som en länk mellan konstnärlig verksamhet och publik och bidra till utveckling inom hela institutionen.

På det museipedagogiska området har utvecklingen varit gynnsam under de senaste åren. Men den stora publikökning som skett på museerna sedan fri entré-reformen ställer stora krav på fortsatt utveckling för att besökarna ska få ett museibesök av hög kvalitet. Vi tror därför att de ekonomiska insatserna fortsatt måste kompletteras med metodutveckling, kunskapsutbyte och samordning mellan de statliga museerna och mellan statliga och regionala museer. Vi föreslår att det upprättas ett konstpedagogiskt råd och att man ser över det nationella ansvaret för samordning och utvecklingsfrågor även för andra typer av museer.

Den svenska barn- och ungdomslitteraturen håller hög kvalitet. Jämfört med i andra europeiska länder finns det i Sverige goda möjligheter till möten mellan barnboksförfattare och deras läsare, bland annat genom Författarcentrums förmedlande verksamhet. Men bokutlåningen minskar och läsvaneundersökningar visar att barn läser mindre och mindre ju äldre de blir. Pojkar läser betydligt mindre än flickor.

Vi tror att boken som konstform behöver lyftas fram mer. Genom att skapa oväntade möten med böcker kan vi väcka barns och ungdomars nyfikenhet, inte bara på texten utan också på spelet mellan text och bild, på konstnärens sätt att gestalta sin idé och inte minst på vad den egna fantasin kan åstadkomma. Vi föreslår därför att länsbiblioteken får i uppdrag att hitta nya former för läsfrämjande verksamheter riktade till barn och unga. Vi föreslår också att Kulturrådet får i uppdrag att utreda ett särskilt inköpsstöd för litteratur i förskolan, att Sverige tar initiativ till en nordisk

samverkan för utgivning av barn- och ungdomsböcker på minoritetsspråk samt att Svenska barnboksinstitutet får ta över ansvaret för Bokjuryn, Barnbokskatalogen och webbplatsen Barnens bibliotek. Läshandikappade barns och ungdomars möjligheter att få tillgång till skönlitteratur bör med hjälp av ny teknik bevakas av Kulturrådet i samarbete med övriga aktörer på området.

En ny svensk filmpolitik har tagit form. Stödet till produktion av film regleras i 2006 års filmavtal och har gett förstärkta resurser till barn- och ungdomsfilm. Filmpedagogisk verksamhet och film i skolan ligger utanför filmavtalet och finansieras av staten.

Produktionen av kvalitetsfilm för barn och unga är låg i Sverige. Film är ett av de konstområden som barn och unga är mest intresserade av och vi anser att det behövs ytterligare satsningar för att få fram ett större utbud av svensk kvalitetsfilm för barn och unga. Aktionsgruppen föreslår därför att Svenska Filminstitutet får i uppdrag att fördela ett nytt stöd till manusutveckling för gestaltande barnfilm. Stödet syftar också till att främja ett samarbete mellan Svenska Filminstitutet och Sveriges Television.

Ett problem för barnkulturen är att det utbud som finns kan ha svårt att nå ut till sin publik. Fria teater- och dansgrupper, länsmusik, länsteatrar, museer och andra kulturinstitutioner har framfört till Aktionsgruppen att det på många håll är svårt att nå ut med produktioner och verksamhet till förskolor och skolor. Det främsta hindret är bristen på samordning i kommunerna när det gäller förskolornas och skolornas inköp av kulturverksamhet. Problem med transporter till och från aktiviteter lyfts också fram av många.

Sverige är ett land med stora avstånd. För att kulturen ska kunna nå ut i glesbygden behövs särskilda insatser. Turnéstöd är en förutsättning för att fria grupper ska kunna nå ut till de delar av landet där utbudet är litet. Det gäller också att utveckla nya sätt att arbeta. Aktionsgruppen har samarbetat med fem kommuner i Norrlands inland för att få mer kunskap om behoven i glesbygden. En modell som lyfts fram och som skulle kunna tas upp av barnkulturdelegationen är Residens. Det innebär att en eller flera musiker, koreografer eller andra konstnärer får möjlighet att arbeta en längre tid på en plats för att genomföra ett projekt. Det kan till exempel vara att arbeta fram en föreställning i samarbete med förskola och skola.

Festivaler kan fylla en viktig funktion för att lyfta fram en konstform eller nå en ny publikgrupp. Aktionsgruppen föreslår att villkoren för stöd till festivaler ses över eftersom finansieringen idag är ett stort problem.

Brist på medel för ungas eget skapande

För barns och ungas eget skapande och för amatörverksamhet kan man söka projektmedel hos kommuner, regioner och några större bidragsgivare som Allmänna arvsfonden. Men det saknas ett tydligt statligt ansvarstagande för kulturverksamhet som rör sig i gränslandet mellan amatör-kultur och professionell kultur.

Vi har fått in synpunkter från organisationen Ung Kultur Möts om att de statliga stöd som finns är för hårt knutna till föreningsformen. Unga som vill organisera sig i flexibla former kan få svårt att få stöd för sin kulturverksamhet.

Vi föreslår att barnkulturdelegationen får i uppgift att närmare utreda frågan om hur bidragsgivning till barns och ungas eget skapande kan utvecklas så att formella hinder inte stoppar bra verksamhet.

Ge fler konstnärer möjlighet att arbeta med barnkultur

För att stärka barnkulturen tror vi att man måste förbättra villkoren för konstnärer som vill arbeta med barnkultur. Vi föreslår en förstärkning av centrumbildningarnas arbetsförmedlande verksamhet. Centrumbildningarna bör också få resurser att utveckla projekt inom barnkulturområdet och bidra till att utveckla konstnärernas kunskaper om barnkultur.

För att förbättra möjligheterna för konstnärer att arbeta med barnkultur föreslår vi att Konstnärsnämnden får i uppdrag att kartlägga hur stipendie- och bidragsfördelningen ser ut för dem som är aktiva inom barnkulturområdet.

Samverkan mellan förskolan, skolan och kulturlivet

I dag är dokumentationen av skolans samarbete med kulturlivet bristfällig på många håll. Men den nationella kulturstatistiken antyder att den offentligt stödda kulturen inte i tillräcklig omfattning utnyttjas som en resurs av skolan. Skillnaderna mellan enskilda skolor och mellan olika kommuner är stora.

Det är angeläget att hitta former för långsiktiga samarbeten mellan skolan och kulturlivet. Aktionsgruppen menar att samverkan mellan förskolan och skolan och det regionala och lokala

kulturlivet bör skrivas in i kursplanerna för bland annat svenska, musik, bild och slöjd.

Kulturlivet kan vara ett stöd för förskolornas och skolornas arbete och kan tillföra kompetens och kreativa arbetssätt. Aktionsgruppen har uppmärksammat idén om den ”radikala estetiken” som formulerats av forskare vid lärarutbildningen på Malmö högskola. Begreppet binder samman kultur, estetik och lärande med yttrandefrihet, offentlighet och demokrati. I den radikala estetiken används konstens metod som ett sätt att närma sig kunskap. Genom nyfikenhet och ett undersökande arbetssätt där frågor och osäkerhet får finnas fördjupas elevernas lärande.

För att stärka kulturens roll i förskolan och skolan behövs en tydligare uppföljning av hur förskolan och skolan samverkar med kulturlivet. Vi anser att Skolverket bör få i uppdrag att följa upp detta, i samverkan med Myndigheten för skolutveckling.

Skolbiblioteken har fortfarande en svag ställning i skolan. Endast 36 procent av eleverna i grundskolan har tillgång till ett bibliotek som är bemannat mer än 5 timmar per vecka och 90 procent av de fristående skolorna saknar helt bibliotek. Vi anser att skolbiblioteken bör skrivas in som en resurs för lärandet i kursplanen för svenska.

Musik- och kulturskolorna

Musik- och kulturskolorna har stor betydelse för barns och ungas möjligheter att delta i kulturverksamhet. Men det finns stora skillnader mellan olika kommuner vad gäller innehållet i verksamheten, avgifterna och tillgängligheten för olika grupper. Aktionsgruppen föreslår att regeringen inför ett stöd till kommunerna för att motivera utveckling inom musik- och kulturskolan. Bidraget förutsätter att musik- och kulturskolan uppfyller vissa krav, till exempel låg avgift, verksamhet inom flera konstområden eller utbud för bredare åldersgrupper.

Aktionsgruppen anser också att samverkan mellan musik- och kulturskolor, amatörföreningar, professionella utövare och kulturinstitutioner är ett viktigt utvecklingsområde som behöver stöd från staten både i form av utvecklingsmedel och i form av uppmärksamhet och dialog.

För att främja samverkan mellan den obligatoriska skolan och musik- och kulturskolorna bör det tas ett helhetsgrepp för utbildning av lärare i musik, teater, bild, dans, film etc.

Sveriges Musik- och Kulturskoleråd (SMoK) bör få ett fortsatt uppdrag att följa och dokumentera samverkan mellan musik- och kulturskolan, förskolan, skolan och kulturlivet. SMoK bör även i fortsättningen ansvara för statistik och annan uppföljning av musik- och kulturskolornas verksamhet.

Public service

Barn och ungdomar är mycket stora mediekonsumenter. De allra flesta tittar på tv varje dag, många lyssnar också på radio. Public servicekanalerna i radio och tv erbjuder unika möjligheter att sprida kultur av hög kvalitet till barn och ungdomar i hela landet.

Barnprogrammen i Sveriges Television, Sveriges Radio (SR) och Utbildningsradion (UR) håller hög kvalitet. Men Aktionsgruppen anser att det behövs förstärkningar på vissa områden. Vi anser att det behövs fler gestaltande program för barn och unga i radio och tv, att barnkultur av hög kvalitet som produceras utanför tv och radio bör få större utrymme i sändningarna och att barn och unga ur nationella minoriteter och barn med funktionshinder bör få bättre möjligheter att ta del av program på sitt eget språk och efter sina egna förutsättningar. Barn och unga med funktionshinder bör också få bättre möjligheter att ta del av barn- och ungdomsprogram. Public serviceföretagen bör värna återväxten av kvalificerade producenter, manusförfattare och regissörer som gör gestaltande program för barn och unga.

Public serviceföretagen arbetar redan i dag för att hitta nya former för att sprida sina program. Vi stödjer deras arbete att undersöka hur ny teknik kan sprida programmen till fler tittare. När det gäller Utbildningsradion bör möjligheterna att sprida UR:s material via folkbibliotek ses över för att förbättra möjligheterna att nå ut till förskolan. Det är angeläget att UR även i fortsättningen kan visa barns och ungdomars egna filmer.

Internationella utblickar

Aktionsgruppen anser att ökade internationella kontakter skulle främja barnkulturen i Sverige. Det finns många positiva exempel att hämta från andra länder och svensk barnkultur har mycket att erbjuda andra länder. Aktionsgruppen hoppas att de insatser regeringen nu gör för ökad internationalisering också kommer barnkulturen till del.

Barns villkor idag

Aktionsgruppens förslag bygger på en sammanställning av material om hur barn har det i Sverige idag. Vi har både tittat på levnadsförhållanden och på kulturvanor för att skaffa oss en bild av hur barnkulturen ska kunna stärkas. De stora förslag vi har lämnat går inte in på detaljer eftersom vi tror att utvecklingen av barnkulturverksamheten måste bygga på en analys av lokala förhållanden.

I de sista fyra kapitlen av denna rapport har vi samlat bakgrundsmaterial till våra förslag. Här går vi närmare in på barns miljöer, frågor om genus och mångkultur, funktionshindrade barns och ungdomars möjligheter att ta del av kultur och några exempel på kulturinsatser som rör de nationella minoriteterna. Vi ägnar också ett avsnitt åt den kommersiella kulturen: leksaker, dataspel, barns medieanvändning och barnkultur som ett utvecklingsområde för näringslivet.

Vi redogör för en stor enkätundersökning som vi har genomfört i samarbete med Barnombudsmannen. Drygt 1 100 barn och ungdomar från Barnombudsmannens kontaktklasser har svarat på frågor om sin kulturkonsumtion och sitt egna kulturutövande i skolan och på fritiden. Undersökningen ger en bild av stora skillnader mellan olika konstformer. Hårddraget kan man säga att film och böcker är vardagskultur för barn och unga medan teater, dans och konst är sällsynta gäster i skolan och på fritiden.

Till sist presenterar vi också några exempel på kulturinstitutioner där man har hittat former för ett mer djupgående samarbete med unga. Vi lyfter också fram två av de kommuner som har reserverat en pott pengar för ungdomars egna projekt. I det här avsnittet har vi också samlat in synpunkter från barn och unga som deltar i verksamheterna.

För att få in mer material om hur de riktigt små barnen upplever konst och kultur har vi bett tre personer med djupa kunskaper på området skriva varsin text. Maria Taube, konstpedagog på Moderna Museet, Karin Helander, professor i teatervetenskap och föreståndare för Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet samt vår expert, Suzanne Osten, konstnärlig ledare för Unga Klara och professor i regi vid Dramatiska Institutet har bidragit med sina perspektiv. Deras texter finns i sin helhet som bilagor till detta betänkande.

1 Kommitténs uppdrag

1.1 Direktiven

Aktionsgruppens direktiv finns i sin helhet i bilaga 4.

Uppdraget

Aktionsgruppen skall göra en översyn av barns och ungas möjligheter till kulturengagemang och eget skapande och lämna förslag på hur barnkulturens ställning kan stärkas.

Aktionsgruppen skall lyfta fram de kommuner som etablerat former för arbetet med barn och kultur som kan tjäna som föredömen. Därefter ska Aktionsgruppen ta initiativ till ett så kallat modellsamarbete mellan kommuner i syfte att förmedla dessa exempel och erfarenheter. Det ska gälla arbete med kultur inom bland annat teater, dans, musik, litteratur, bildkonst, film och museer. Dessutom skall arbetet inriktas mot musik- och kulturskolornas ställning, bibliotekens roll för läsfrämjandet och enskilda förskolors och skolors sätt att arbeta med kultur. Det ska även gälla samordning mellan olika aktörer och nätverk för att främja barns tillgång till kultur.

Aktionsgruppen ska utreda hur professionella konstnärer och kulturutövare skulle kunna få en större roll än i dag i barnens offentliga miljöer som förskolor, skolor, kulturskolor och bibliotek. Dessutom ska den undersöka hur samspelet mellan kulturliv och lärare kan stärkas. Gruppen ska också undersöka behovet av och förutsättningarna för en förbättrad samordning på olika samhälleliga nivåer för att främja tillgången till kultur i barnens offentliga miljöer.

Aktionsgruppen ska låta en särskild rapportör göra en kartläggning av barnkulturen i Sverige trettio år efter det att den första barnkulturgruppen tillsattes. Denna del av uppdraget kan grundas

på befintligt analysmaterial i form av statistik och forskningsrapporter. Kartläggningen ska omfatta barnens offentliga miljöer och gälla samtliga konstarter, olika kulturinstitutioner samt radio och tv i allmänhetens tjänst.

I arbetet ska alla barns möjligheter till eget skapande och deltagande i kulturverksamhet beaktas oavsett kön, ekonomisk eller etnisk bakgrund, geografisk hemvist eller eventuella funktionshinder. Särskild uppmärksamhet skall riktas på eventuella genus- eller åldersbundna mönster. Gruppen ska också uppmärksamma de nationella minoriteternas tillgång till kultur på det egna språket.

Det står gruppen fritt att initiera egna undersökningar. Resultatet skall ligga till grund för gruppens överväganden och förslag.

Det ingår i Aktionsgruppens uppdrag att analysera hur ändamålsenliga de nuvarande offentliga insatserna på barnkulturområdet är och att lämna förslag på hur området kan utvecklas. Aktionsgruppen ska även utreda behovet av en kontinuerlig uppföljning av situationen för barnkulturen.

Om Aktionsgruppen lämnar förslag som medför nya kostnader ska förslagen till finansiering redovisas.

Arbetsformer och redovisning av uppdraget

Aktionsgruppen ska samverka med kommuner och landsting och med berörda myndigheter, institutioner och organisationer. Till dessa hör bland andra Statens kulturråd, Barnombudsmannen, Myndigheten för skolutveckling, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd. Aktionsgruppen ska aktivt involvera barn och unga i arbetets olika delar.

Aktionsgruppen ska redovisa sitt uppdrag i en slutrapport senast den 15 april 2006. Det står gruppen fritt att dessförinnan lämna delrapporter.

1.2 Kommitténs sammansättning och arbetssätt

Kommittén Aktionsgruppen för barnkultur (Ku 2004:07) har från och med september 2004 till och med april 2006, på uppdrag av regeringen, utrett hur barnkulturens ställning kan stärkas.

Lotta Lundgren, verksamhetsledare för Drömmarnas hus i Malmö har varit ordförande i gruppen. Ledamöter i Aktionsgruppen är Vivi-Ann Nilsson, kommunalråd i Göteborg, Gertrud Widerberg, barnkulturarbetare i Grebbestad, Zargam Asadi, kommunalråd i Örebro, Susin Lindblom, förbundsdirektör Dramatikerförbundet i Stockholm, Per Sjöberg, kulturchef i Karlskoga, Alireza Afshari, barn- och ungdomskonsulent i Stockholm och Thor Fosslund, då kulturchef i Skellefteå, idag folkhögskolerektor i Värnamo, Lotta Brilioth Biörnstad och Kerstin Olander är sekreterare i kommittén. Anita Bashar Aréen var anställd som utredare från den 1 december 2004 till den 30 juni 2005. Charlotte Carlsson anställdes som informatör den 4 april 2005. Julia Gunnarsdottir var under perioden den 7 februari till den 23 juni 2005 praktikant hos kommittén. Suzanne Osten har varit utredningens expert.

En särskild kartläggning¹ av den offentligt stödda barnkulturen har utförts och den har varit ett viktigt underlag för Aktionsgruppens analyser och förslag. Aktionsgruppen har till sin hjälp haft utsedda experter och en lång rad referensgrupper runt om i landet som alla bidragit med sina kunskaper, erfarenheter och perspektiv. Arbetet med kartläggning, analys och förslag har skett i dialog med många engagerade företrädare för kulturinstitutioner, skolor, kommuner, landsting, myndigheter, organisationer, föreningar och enskilda kulturutövande barn, ungdomar och vuxna. Deras medverkan i arbetet har varit ovärderlig.

Aktionsgruppen har haft kontakt med ett antal olika experter som vi träffat och samtalat med vid ett flertal tillfällen, både enskilt och i grupp. Suzanne Osten, konstnärlig ledare för Unga Klara vid Stockholms stadsteater och professor i regi vid Dramatiska institutet utsågs den 2 september 2004 till utredningens särskilda expert.

Experterna har bistått med underlag och med synpunkter på texter. De har varit viktiga kontaktpersoner inom sina respektive myndigheter eller organisationer. Följande personer har deltagit som experter i arbetet: Ulla Wiklund, undervisningsråd, Myndigheten för skolutveckling, Per-Gunnar Rosengren, utredare, Högskoleverket, Michael Matz, handläggare, Statens kulturråd, Cecilia Parkert, informatör, Barnombudsmannen, Fredrik Gunnarsson, sekreterare, Sveriges kommuner och landsting, Mona Lansford, undervisningsråd, Skolverket (till och med den 30 juni 2005), Ulf

¹ "Det ser lite olika ut..." En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn, dnr U 2005/9616/Kr.

Nilsson Huett, fotograf och representant för Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd, samt Torgny Sandgren, utredare, Ungdomsstyrelsen (från den 7 december 2005). Från Utbildnings- och kulturdepartementet har departementssekreterare Ulrika Lindblad och Mari Granath Lagercrantz (från den 27 september 2005) samt departementssekreterare Margareta Wiman varit våra experter.

Aktionsgruppen för barnkultur har samverkat med Orkesterutredningen, Mångkulturåret 2006, Kommittén för jämställdhet på scenkonstområdet, Medierådet och Rådet för arkitektur, form och design. Vi har också samarbetat med Barnombudsmannen om en enkätundersökning om barns kulturvanor.

För att samla in underlag har vi samtalat med Ansvarskommittén, barnkonventionssamordnarna på Socialdepartementet, medieenheten på Utbildnings- och kulturdepartementet, Justitie- och Finansdepartementen, Kommittén för teckenspråk samt Kommittén för jämställdhet i förskolan.

Kommitténs sekreterare Kerstin Olander har ingått i Arvsfondsdelegationens referensgrupp för särskilda kulturmedel.

Enkäter och undersökningar

Vi har genomfört tre enkätundersökningar: en med frågor om landstingens insatser för barnkultur, en med frågor till kommunstyrelsens ordförande om hur de ser på barnkulturen i sin kommun samt en större enkät med frågor om barns kulturvanor och intresse för kultur, som gjorts i samarbete med Barnombudsmannen. Vi har också samverkat med ett stort antal referensgrupper runt om i landet. Dessa finns listade i en särskild bilaga. Här vill vi särskilt nämna en arbetsgrupp med representanter från de fyra storstadskommunerna och det fördjupade samarbetet med fem glesbygdskommuner i Norrlands inland. Vi har också träffat ett stort antal företrädare för kulturinstitutioner, fria grupper, organisationer och enskilda utövare.

Aktionsgruppen skickade i januari 2006 ut en förfrågan till ordföranden i ett antal ungdomsorganisationer och erbjöd dem att skicka in en text om vilka som är de viktigaste kulturfrågorna för medlemmarna i deras organisation.

Följande organisationer skickade in svar:

Unga rörelsehindrade, Unga synskadade, Unga hörselskadade, Ung Kultur Möts (UKM) samt den samiska ungdomsorganisationen Sáminuorra. Svaren finns i sin helhet i bilaga 10–13. Övriga har inte svarat eller avböjt att skicka in svar.

Under december 2005 skickade vi också ut ett brev till ett antal ungdomsorganisationer och erbjöd dem att lämna in synpunkter på vår kartläggning, ”*Det ser lite olika ut...*”.

UKM och Unga hörselskadade har skickat in svar. Brevet samt de inkomna svaren finns i bilaga 10 och 12. Aktionsgruppen har inte haft möjlighet att följa upp utskicket till ungdomsorganisationerna. Att vi har fått in så få svar bör mana till eftertanke. Inom kulturlivet, i kommuner, regioner och på statlig nivå har vi mött ett mycket stort intresse för våra frågor, men beredskapen för att skicka in synpunkter på statliga utredningar är inte lika stor i en ungdomsorganisation som främst arbetar ideellt.

I slutet av betänkandet har vi samlat texter som ger en bakgrund till våra överväganden.

1.2.1 Webbplatsen barnkultur.se

Aktionsgruppens webbplats, www.barnkultur.se öppnade i mars 2005 som en informationskanal för kommitténs arbete och ett skyltfönster för goda exempel inom barnkulturarbete. Webbplatsen har fungerat som informationskanal för kommunernas arbete. På webbplatsen har besökarna kunnat följa nyheter och debatt om barnkultur i Sverige och ta del av intressanta tankar i krönikor och intervjuer.

Genom att synliggöra vårt eget arbete och sprida information har vi också fått in material och knutit många värdefulla kontakter. Den öppenhet som webbplatsen har medfört har varit en viktig förutsättning för vårt arbete.

Webbplatsen fick god spridning redan vid lanseringen och har haft ett snitt på cirka 1 000 unika besökare per månad. Många av besökarna hittar direkt till sidan eller kommer från länkade branschsidor, mest på vardagar, under förmiddag och mitt på dagen.

2 Bakgrund

Barn och unga mellan 0 och 18 år utgör idag cirka 20 procent av befolkningen. Aktionsgruppen har i sitt arbete i första hand använt Barnombudsmannens och Barnkonventionens definition av barn, det vill säga åldrarna 0–18 år. Av praktiska skäl har åldersgränsen uppåt inte varit skarpt markerad. När vi tittat på gymnasieskolan så har vi inte skiljt ut dem som är äldre än 18.

En komplikation med åldersindelningen 0–18 år är att barnkulturens och ungdomskulturens villkor skiljer sig åt på många sätt, bland annat genom den roll de vuxna har. I barnkulturen har vuxenvärlden en förmedlande och ledande roll medan man i ungdomskulturen vill skapa på friare villkor och där vuxna snarare är att betrakta som ett bakomliggande stöd. Dessa två förhållningssätt till de vuxna får konsekvenser för hur man ger stöd och bygger upp verksamheter till de olika målgrupperna.

Vi har utgått från samma definition av kultur som Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet: Med ”kultur” förstås alla manifestationer, uttryck och formuleringar av människans (den unga människans) försök att komma till rätta med tillvaron och med sig själv gestaltade med olika medel: lek, ord, bild, musik, dans och så vidare.

Barnkultur innefattar således ett omfattande problem- och kunskapsområde som grovt kan delas upp i kultur *av* barn, kultur *med* barn och kultur *för* barn.

Aktionsgruppen lägger stor vikt vid både det professionella utbudet av kultur för barn och unga liksom vid barns och ungas egna kulturuttryck och möjligheter till eget skapande inom förskola, skola och på fritiden.

2.1 Tidigare utredningar och uppdrag

2.1.1 Barnkulturgruppen 1974–1978

Det är 28 år sedan det senast gjordes en samlad nationell översyn av barnkulturen. Rapporten *Barnen och kulturen*¹ publicerades 1978 och var resultatet av fyra års arbete i Utbildningsdepartementets barnkulturgrupp, som bestod av både politiker och sakkunniga inom barnkulturområdet.

En hel del av de förslag som lades fram av Barnkulturgruppen har genomförts, till exempel har barnbibliotekarietjänster på länsplanet inrättats, ungdomsorganisationer har fått stöd, och formuleringar om att prioritera barn och ungdomar har skrivits in i institutionernas direktiv.

En rad av de förslag gruppen presenterade tar aktionsgruppen upp i detta betänkande:

- att ta hänsyn till barnen i utformning av offentliga miljöer
- att ge forskningsrådsnämnden i uppdrag att framlägga en plan för angelägen forskning inom området barn och kultur
- att lyssna på barnen själva och stödja deras skapande
- att förbättra vidareutbildning av barnbibliotekarier
- att utveckla utbildning av museipedagoger, fortbildning av museipersonal, anpassning av museerna till barn och arbete med förskola och skola
- att granska kommunala musikskolans verksamhet i syfte att få den att nå även förskolebarn, knyta an till elevernas spontana musikintresse och åstadkomma smidigare övergångar till det musikliv som finns för vuxna.

Barnkulturgruppen uppmanade kommunerna att inventera sitt kulturliv och granska sina insatser för att se om de medel som totalt avsätts för kulturområdet kommer barnen till godo och utnyttjas på bästa sätt.

¹ *Barnen och kulturen*. En rapport från Barnkulturgruppen, Liber förslag, Stockholm 1978.

2.1.2 Kulturpropositionen 1996

Kulturpropositionen från 1996² betonade starkt behovet av insatser för att stärka kulturen för barn och unga. Från 1990-talet och framåt har nya medel tillkommit som särskilt stöder barns och ungas möjligheter att delta i kulturlivet.

Stöd till inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek (1997), stöd till läsfrämjande insatser, nationella uppdrag på barnkulturområdet, regionala resurscentra för film och video (1997), stöd till museipedagogisk verksamhet (2005), stöd till länskonstnärer inom konst och dans (1990/91) samt en rikskonsulent i slöjd för barn och unga (försök från 1992, permanent från 1997) är exempel på statliga insatser som tillkommit under perioden.

Stöden till nationella minoriteter och till ökad tillgänglighet för kulturen för personer med funktionshinder innebär också förbättrade möjligheter för barn och unga att ta del av kulturen. Förutom stödet till regionala resurscentra för film och video administreras samtliga stödformer av Kulturrådet.

Stödet till inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek syftar till att främja barns och ungdomars intresse för läsning. Stödet för läsfrämjande insatser kan sökas tillsammans med inköpsstödet och är tänkt för metodutvecklande projekt. Under 2005 disponerade Kulturrådet sammanlagt 32,5 miljoner kronor för de båda stödformerna.

En förutsättning för bidrag är att kommunens anslag för medier under ansökningsåret är lika stort som föregående års anslag. Den del av anslaget som avser medier för barn och ungdom får inte minska. År 2006 ändrades förordningen så att villkoret gäller ”medieanslag” i stället för, som tidigare, ”bokanslag”. I ansökan ska också ingå en plan för hur kommunen avser att arbeta med att stimulera barns och ungas läsning i samverkan mellan bibliotek, skola och förskola.

Nationella uppdrag inom olika konstområden tillkom efter Kulturpropositionen 1996. Uppdragen innebär ett treårigt stöd på en miljon kr per år till en kulturinstitution eller grupp som bedriver ett föredömligt arbete inom en konstform. I uppdragen ingår att sprida metoder och resultat.

År 1997 infördes ett statligt stöd till regionala resurscentrum för film och video. Resurscentrumen bedriver filmpedagogisk verk-

² Kulturpolitik, prop. 1996/97:3.

samhet, stödjer unga filmare med mera. Idag har verksamheten vuxit till 19 regionala resurscentrum.

2001–2003 genomförde regeringen en särskild satsning på museipedagogik. Under perioden fördelade Kulturrådet 10 miljoner kronor per år till museipedagogiska insatser på de regionala museerna och Historiska och Nordiska museet fick 2,5 miljoner kronor per år för att utveckla sitt arbete inom museipedagogiken. Från 2005 finns permanenta medel till museipedagogik, vikta för insatser på de regionala museerna. I reformen med fri entré på de statliga museerna ingår också satsningar på pedagogik.

I Kulturpropositionen från 1996 förslög regeringen att försöksverksamheten med ett statligt stöd till länskonstnärer skulle permanentas. Syftet med stödet var att höja kvaliteten i amatörkulturen och att öka barns och ungas intresse för kultur. Från början gick stödet främst till dansområdet, men länskonstnärer inom andra konstformer förekom också. Idag går stödet till dans- och konstområdet och för att förtydliga uppdragets främjande funktion kallas länskonstnärerna istället dans- och konstkonsulenter. Uppdraget omfattar nu också att vara en länk mellan den professionella dansen och publiken.

Efter förslag i Kulturpropositionen permanentades också det statliga stödet till en rikskonsulent i slöjd för barn och unga, knuten till Nämnden för hemslöjdsfrågor. Rikskonsulenten har drivit ett brett främjandearbete för slöjden och är projektledare för projektet Slöjdcirkus, som har ett nationellt uppdrag 2004–2006.

2.1.3 Arbetsgruppen kultur i skolan 1995–1998

Under 1980-talet genomförde regeringen satsningar på kultur i skolan genom att särskilda projektmedel tillskapades. Från 1998 och fram till denna utredning har flera satsningar gjorts.

Arbetsgruppen kultur i skolan verkade under Kulturdepartementet åren 1995–1998. Gruppen publicerade sina utredningsresultat i rapporten *En strategi för kultur i skolan* (Ds 1998:58).

Rapporten pekar på hur nödvändigt det är att kulturlivet och skolan delar på ansvaret för utvecklingen av kulturen i skolan.

Gruppen föreslog att Skolverket och Kulturrådet skulle få ett gemensamt uppdrag att utveckla kultur i skolan. En del i uppdraget var att skapa nätverk mellan myndigheter och organisationer. I förslaget ingick också att utveckla museipedagogiken, utveckla kultur-

arvet som kunskapskälla, rikta uppmärksamhet mot skolmiljön i regeringens handlingsprogram för arkitektur, form och design samt initiera ett tvärsektorielt forskningsprogram om kultur och skola.

Gruppens förslag genomfördes i efterföljande satsningar.

2.1.4 Kultur i skolan 1999–2003

En fortsättning blev regeringens satsning *Kultur i skolan* som under åren 1999–2001 bidrog med totalt 15 miljoner kronor till ett antal utvecklingsprojekt. Arbetet finns redovisat i skriften *Kultur i skolan, En skrift om regeringens satsning under 1999–2003*³ (Utbildnings- och kulturdepartementet 2005). Bland annat gavs Kulturrådet och Skolverket (senare Myndigheten för skolutveckling) ett gemensamt uppdrag att utveckla arbetet med kultur i skolan, kallat *Kultur för lust och lärande*. Uppdraget pågick åren 1999–2002.

Som avslutning på *Kultur för lust och lärande* skrevs en gemensam avsiktsförklaring under av Kulturrådet och Skolverket den 21 mars 2002. I avsiktsförklaringen sägs ”Nästa steg i myndigheternas arbete blir att formulera en handlingsplan som kan konkretisera avtalets visioner och leda den fortsatta utvecklingen framåt”. Någon sådan handlingsplan har ännu inte formulerats.

Under regeringsuppdraget initierades kontinuerliga nätverksträffar mellan de myndigheter och organisationer som har uppdrag och intresse av frågor knutna till kultur i skolan. Gruppen kallades Myndigheternas samverkansgrupp.

I skriften *Kultur i skolan, En skrift om regeringens satsning under 1999–2003* finns dels en beskrivning av de projekt som fick särskilda medel under perioden och dels en sammanfattning av projektets utvärdering. Utvärderingen pekar på att det var viktigt att Skolverket och Kulturrådet samarbetade i projektet då det gav legitimitet och bredd åt uppdraget. Utvärderingen konstaterar att man på de orter och i de regioner där det funnits nationellt initierad verksamhet hade kommit en bit på väg, medan man i andra regioner inte nått något synbart resultat. För att nå ett mer varaktigt resultat är det viktigt att finna mer permanenta former för samarbete.

På regional och lokal nivå har arbetet i vissa kommuner och län utvecklats och på några håll nått långt. Inom andra kommuner och län har arbetet gått tillbaka och de tidigare satsningarna försvunnit.

³ *Kultur i skolan, En skrift om regeringens satsning under 1999–2003* (2005) Utbildnings- och kulturdepartementet.

2.1.5 Kultur och estetik i skolan 1999–2003

Som en del av Kultur i skolan hade lärarutbildningen vid Malmö högskola ett särskilt uppdrag att utveckla modeller för kompetensutveckling och studera utvärderingar av projektet *Kultur i skolan* i Skåne. De rapporterade sitt arbete i en rad skrifter och avslutade med att lägga förslag till fortsatta insatser. Malmö högskola föreslog bland annat att ett nationellt forum för Kultur, estetik och skola skall skapas. De ville också stödja praxisnära forskning, decentralisera mediepedagogisk utbildning för lärare, stödja återkommande seminarier om kultur i skolan och stödja nätverk för konstnärer och kulturpedagoger.

Inom ramen för det pågående regeringsuppdraget till Myndigheten för skolutveckling (se nedan) har Malmö högskola fått 500 000 kronor för att vidareutveckla ett forum för kultur och estetik i skolan, KES-forum. Syftet med KES-forum är att kunna kvalificera samtalen kring dokumenterad estetisk praktik genom att knyta samman grundutbildning, utvecklingsarbete och forskning.

2.1.6 Uppdrag till Myndigheten för skolutveckling 2005

Myndigheten för skolutveckling fick våren 2005 ett särskilt kulturuppdrag av regeringen att genomföra insatser för att tillvarata erfarenheterna från uppdragen under *Kultur i skolan*. I en pm till regeringen⁴ skriver Myndigheten för skolutveckling:

Myndigheten avser att skapa en kontinuitet i tänkandet att kultur förstärker och stimulerar lärandeprocessen som var en bärande tanke i regeringens satsningar 1999–2001. Därefter har mycket hänt i skolutvecklingen som fördjupat kunskaperna kring skapande och lärande. Idag ser vi inte bara kultur som en förstärkning och en stimulans i lärandet, idag kan vi hävda att kultur och skapande är en lärandeprocess i sig. När barns, ungas och vuxnas erfarenheter kommer till uttryck på många olika sätt, växer en estetik fram som behöver reflekteras och som upphäver gränserna mellan teori och praktik. I förskola och skola kan man idag inte tala om praktiskt-estetiska ämnen, utan estetiska läroprocesser bör vara en del i hela skolans kunskapsuppdrag.

Barn och unga ska vara delaktiga i arbetet och få utveckla sina kulturella, skapande och kreativa uttrycksmedel. På så sätt länkar vi arbetet med estetiska läroprocesser till myndighetens utvecklingsområden som berör delaktighet, likvärdighet, demokrati och kunskaper. Utbildningens kvalitet blir beroende av de miljöer för lärande som kan byggas

⁴ Dnr 2004:341.

upp av lärare med olika kunskapsgrund, men med en samsyn kring uppdraget. Kulturlivet är en resurs för skolan. Kulturlivets insatser måste utgå från skolans uppdrag och förankras i skolans organisation för att kunna utgöra ett långsiktigt stöd för skolan i dess utvecklingsarbete.

2.2 Nationella styrdokument på barnkulturområdet

De styrdokument som ligger till grund för lagstiftning och praktiskt arbete i verksamheterna, FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), de kulturpolitiska målen, bibliotekslagen och läroplanerna för förskolan, särskolan, grundskolan och gymnasiet, är skrivna med starka visioner om barnkulturens funktion och uppgifter.

2.2.1 Barnkonventionen

Barnkonventionen, ratificerades av Sveriges riksdag 1990. Att ett land har ratificerat en konvention innebär att det har bundit sig folkrättsligt till att förverkliga den. Under 1990 gjordes också en översyn av svensk lagstiftning i förhållande till barnkonventionen. Barnkonventionen är en del av den internationella folkrätten, men handlingar som inte är förenliga med barnkonventionen förs inte upp i någon internationell domstol. Kritik och påtryckningar är egentligen de enda sanktioner som finns att tillgå när ett land inte lever upp till det som står i barnkonventionen. För att övervaka att de stater som har ratificerat konventionen också lever upp till den, finns det i Genève en FN-kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén). Med jämna mellanrum ska alla konventionsstater lämna en rapport till barnrättskommittén. Sverige har hittills lämnat tre rapporter.⁵

⁵ Sveriges första rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter. Kära FN! jag mår bra. Men..., Första rapport av Sverige. Konventionen om barnets rättigheter, Socialdepartementet, 1992.

Sveriges andra rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter, Regeringskansliet, Socialdepartementet, 1997.

Sveriges tredje rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter. Om åtgärder och framsteg för att förverkliga konventionen om barnets rättigheter, Regeringskansliet, Socialdepartementet. 2002.

Sedan år 1990 har flera ändringar i lagstiftningen och i de grundläggande bestämmelserna genomförts och artiklarna 3 och 12 har skrivits in i såväl utlänningslagen som i föräldrabalken och socialtjänstlagen.

Fyra av sakartiklarna i barnkonventionen är vägledande för hur helheten ska tolkas. Dessa artiklar: 2, 3, 6 och 12, kallas för de fyra huvudprinciperna. När man läser alla övriga artiklar ska man läsa dem mot bakgrund av huvudprinciperna.

- *Artikel 2* slår fast att alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras. Barnkonventionen gäller för alla barn som befinner sig i ett land som har ratificerat den.
- *Artikel 3* anger att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Begreppet ”barnets bästa” är konventionens grundpelare och har analyserats mer än något annat begrepp i barnkonventionen. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall. Det bästa för ett barn behöver inte vara det bästa för ett annat.
- *Artikel 6* säger att varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas. Artikelnen handlar inte bara om barnets fysiska hälsa utan också om den andliga, moraliska, psykiska och sociala utveckling.
- *Artikel 12* handlar om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

För arbetet med barns och ungas rätt till kultur lyfter vi också fram följande artiklar:

Artikel 13. Barnet ska ha rätt till yttrandefrihet och till att söka, motta och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer.

Artikel 31. Barnet har rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder och till att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet.

År 1999 antog riksdagen en nationell strategi för att förverkliga barnkonventionen⁶. Den ligger till grund för regeringens barnpolitik och innehåller bland annat följande moment:

⁶ Se prop. 1997/98:182.

- Barnkonventionen ska vara ett aktivt instrument och genom-
syra allt beslutsfattande inom Regeringskansliet som rör barn.
- Barnkonventionen bör på olika sätt tas upp i utbildningar för
de yrkesgrupper som ska arbeta med barn.
- Statligt anställda vars arbete har konsekvenser för barn och
ungdomar ska erbjudas fortbildning för att kunna stärka sin
barnkompetens och sina kunskaper om barnkonventionen.
- Kommuner och landsting bör på samma sätt erbjuda sin per-
sonal fortbildning.
- Kommuner och landsting bör inrätta system för att kunna följa
hur barnets bästa förverkligas i det kommunala arbetet.
- Barnkonsekvensanalyser ska göras vid statliga beslut som rör
barn.
- Barns och ungdomars inflytande och delaktighet i samhälls-
och trafikplaneringen ska utvecklas.
- Barnstatistiken ska utvecklas.

I januari 2004 presenterade regeringen i en skrivelse till riksdagen hur det strategiska arbetet med att förverkliga barnkonventionen i Sverige fortsatt ska bedrivas.⁷

I den utvecklade strategin från år 2004 står det bland annat:

- Det är angeläget att staten föregår med gott exempel när det
gäller att integrera ett barnperspektiv i det offentliga besluts-
fattandet. Regeringen avser därför att göra uppföljningar av hur
det arbetet fortskrider inom olika myndighetssektorer och
utifrån dessa överväga vilka åtgärder som kan behövas för att
förbättra såväl mål- och resultatstyrningen som stödet till
myndigheterna.
- Högskoleverket har haft i uppdrag att stimulera lärosätena att
inordna barnkonventionen i olika yrkesutbildningar, och det
uppdraget kommer att följas upp. I regleringsbrevet för år 2004
till universitet och högskolor ställs krav på återslag av
lärosätenas insatser för att införliva kunskap om barnkonven-
tionen i olika utbildningar som bedöms som betydelsefulla.

⁷ Skr. 2003/04:47.

2.2.2 De kulturpolitiska målen

Grunden för dagens kulturpolitik utgörs av de kulturpolitiska mål som Riksdagen fastställde 1974 och som modifierades 1996⁸. Målen syftar till att kulturpolitiken skall:

1. värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för att alla ska kunna använda den
2. verka för att alla ska få möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt eget skapande
3. främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar
4. ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället
5. bevara och använda kulturarvet
6. främja bildningssträvanden
7. främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet.

De kulturpolitiska målen använder samma formuleringar som barnkonventionen när det gäller yttrandefrihet och möjlighet för alla till delaktighet i kulturlivet, till kulturupplevelser och till eget skapande, det så kallade jämlikhetsmålet.

2.2.3 Bibliotekslagen

Enligt bibliotekslagen (SFS 1996:1596) ska varje kommun ha ett folkbibliotek. Det ska också finnas "lämpligt fördelade skolbibliotek inom grund- och gymnasieskolan för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen."

I paragraf åtta betonas att folk- och skolbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade, invandrare och andra minoriteter bland annat genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.

Paragraf nio säger att "folk- och skolbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda

⁸ Kulturpolitik, prop. 1996/97:3.

böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.”

Bibliotekslagen säger också att ett länsbibliotek bör finnas i varje län för att bistå folkbiblioteken med kompletterande medieförsörjning och dylikt.

2.2.4 Läroplanerna

I läroplanen för förskolan (Lpfö 98) stadgas att leken och det lustfyllda lärandet skall stimulera barnets fantasi, inlevelse och kommunikation och att detta ska ske med hjälp av olika uttrycksformer såsom bild, sång och musik, drama, rytmik, dans och rörelse, tal och skriftspråk.

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) stadgar att varje elev innan de lämnar grundskolan ska ha utvecklat sin förmåga till kreativt skapande och fått ett ökat intresse för att ta del av samhällets kulturutbud.

I läroplanen för gymnasieskolan (Lpf 94) finns motsvarande skrivningar gällande kultur som för grundskolan. Därtill har gymnasiet särskilda program och kurser med olika estetiska inriktningar.

Till varje ämne i grund- och gymnasieskolan finns en kursplan som anger målen för undervisningen samt vilka mål eleven ska uppnå.

2.3 Viktiga aktörer på barnkulturområdet

Samhällsansvar för att det enskilda barnet ska få möta kulturverksamhet ligger i första hand hos kommunerna som har de största möjligheterna att påverka utbud och verksamheter i barnens närmiljö. Förskola, skola och skolbarnsomsorg är de verksamheter som når flest barn och unga. Kommunala kulturinstitutioner, musik- och kulturskolor, barnkulturcentra, föreningar och studieförbund är verksamheter som finns i lokalsamhället och som i olika utsträckning riktar sig till barn och unga.

På regional nivå finns en infrastruktur för kultur som har byggts upp till stor del under de senaste 30 åren. Länsteatrar, länsmusikverksamhet, länsbibliotek och läns museer är exempel på regionala kulturinstitutioner som finansieras av länen och staten gemensamt.

Sedan 1990-talet har regionala resurscentra för film vuxit fram med stöd från Svenska Filminstitutet. På regional nivå finns också olika grupper av konsulenter med en främjande och samordnande funktion, till exempel teaterkonsulenter, konstkonsulenter, danskonsulenter och slöjdkonsulenter. Konsulenterna har oftast en regional huvudman men finansieras både med regionala och statliga och i viss mån även kommunala medel.

Län och regioner kan stå för samordning, kompetensutveckling och subventioner till barnkultur samt för regionala barnkulturstrategier.

På de statliga scenkonstinstitutionerna, museerna och hos bland andra Riksteatern, Riksställningar, Rikskonserter, Riksarkivet och Riksantikvarieämbetet finns expertkunskaper och avsevärt större resurser än på lokala och regionala institutioner. På statlig nivå finns också myndigheter som Kulturrådet som fördelar medel till regionala kulturinstitutioner.

Statens möjligheter att främja barns och ungas lika möjligheter till kultur i olika delar av landet är inte bara knutna till ekonomiska insatser utan även till rollen som kvalificerad samtalspartner, inspiratör och nätverksbyggare som också kan ge mycket goda effekter.

2.4 Slutsatser av Aktionsgruppens kartläggning av barnkulturen

Den offentligt stödda barnkulturen har i allmänhet hög kvalitet. Barnkulturen vilar i hög grad på det engagemang som utförarna har. Det räcker emellertid inte för att nå alla barn och unga i landet på ett jämlikt sätt.

Aktionsgruppens delbetänkande ”*Det ser lite olika ut...*” *En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn*⁹ ger en översiktlig bild av läget för barnkulturen. Kartläggningen bygger på befintlig statistik och utredningar och här ger vi en mycket kort sammanfattning.

När det gäller *de strukturella förutsättningarna* för barnkulturen ser vi att det finns mycket kvar att göra. De nationella mål som finns på området (Barnkonventionen, de kulturpolitiska målen) bryts inte ner till uppföljningsbara mål och uppdrag i myndigheternas regleringsbrev. Det saknas en tydlig samordning mellan uppdrag som gäller barns eget skapande och de medel som finns att

⁹ Dnr U 2005/9616/Kr.

fördela till verksamheter som bedrivs regionalt och lokalt. Den nationella uppföljningen på barnkulturområdet är bristfällig och ger inte svar på om verksamheten leder till de resultat man har förväntat sig. I vissa regioner och kommuner bedrivs dock ett väl strukturerat mål- och uppföljningsarbete.

Barns och ungdomars kulturvanor är hittills otillräckligt studerade. De undersökningar som görs i dag (Barnbarometern, Kulturbarmetern och Mediebarometern) ger ett mycket litet material om barns och ungas eget skapande. Huvuddelen av frågorna i de intervjuundersökningar som ligger till grund för statistiken handlar om kulturkonsumtion. Det förekommer studier där man också ställer frågor om ungdomars egna upplevelser av kultur och vad de själva är intresserade av att göra men när det gäller små barn finns inget sådant material.

Undersökningarna ger i viss mån svar på frågan om huruvida barns kulturvanor styrs av ekonomiska förhållanden, föräldrars utbildning, geografisk hemvist med mera, men svaren redovisas inte på ett sådant sätt att man lätt kan dra slutsatser. Här finns möjligheter att presentera det insamlade materialet så att man tydligare kan se hur barns levnadsförhållanden påverkar deras kulturvanor. Det är också svårt att se eventuella åldersbundna mönster eftersom statistiken bygger på ett mycket litet underlag och svaren delas in i stora åldersgrupper.

När det gäller *barns möjligheter att skapa själva* har vi i kartläggningen valt att enbart beskriva verksamheter som är offentligt finansierade och som finns i någon större omfattning. Vi har inte haft möjlighet att samla in exempel på verksamheter som bedrivs i liten skala, kanske bara på en ort eller i en skola eller förskola. Avsnittet baseras helt på uppgifter om studieförbunden, de kommunala kultur- och musikskolorna samt de kommunala barnkulturcentra som finns runt om i landet. Mycket kort kan vi sammanfatta att förutsättningarna för barn att ta del av sådan verksamhet skiljer sig betydligt åt beroende på bostadsort, föräldrarnas utbildning, i vilken skola eller förskola barnen går och i viss mån även beroende på föräldrarnas ekonomi.

Det *offentliga kulturutbudet* för barn skiljer sig också åt beroende på var i landet man bor. När det gäller länsinstitutionerna (teatrar, länsmusik, museer) finns det stora skillnader i hur stor del av verksamheten som riktar sig till barn och hur man arbetar med utbudet till barn.

En grupp som har stor betydelse för barns möjligheter att möta kulturen är de regionala konsulenter som finns i vissa län inom film, teater, bibliotek, dans, slöjd och konst.

Hur mycket kultur som når barnen beror också i hög grad på hur kommunerna är organiserade, till exempel om det finns barnkultur-samordnare eller kultursekreterare med ansvar för att förmedla kontakter mellan kulturliv och skola, om biblioteket har tillräckligt många barnbibliotekarier för att kunna bedriva uppsökande verksamhet och hur fortbildningsmöjligheterna ser ut för dem som är verksamma inom barnkulturområdet.

Det finns också stora skillnader i utgivning mellan olika konst-arter. Under 2004 gavs det ut 468 svenska böcker i förstautgåva för barn och unga. Antalet skivor med nyskriven musik för barn som gavs ut samma år gick att räkna på ena handens fingrar. På filmområdet är det nya, svenska utbudet också litet.

Forskningen på barnkulturområdet är svag och splittrad. Inom vissa ämnen finns så få forskare att det inte kan uppstå några stimulerande forskningsmiljöer. Många forskare arbetar ensamma och har inga möjligheter att utbyta tankar och idéer. Barnkulturforskningen har svårt att hävda sig inom många ämnen.

Slutsatsen i kartläggningen är att den offentligt stödda barnkulturen är underdimensionerad och ojämnt fördelad. Detta leder till att barn och unga har väldigt olika villkor för att kunna utveckla sin kreativitet. Det råder stor brist på valfrihet när det gäller utbudet av möjligheten till eget skapande liksom möjligheten att ta del av professionell kultur av olika slag.

VÅRA FÖRSLAG

3 Ett handslag med barnkulturen

Aktionsgruppen för barnkultur föreslår att regeringen beslutar om en kraftfull finansiell förstärkning av barnkulturen. Satsningen ”Ett handslag med kulturen” ska pågå under perioden 2007–2010 och omfatta 300 miljoner kronor per år.

Aktionsgruppen för barnkultur föreslår att kommunerna ges ett statligt stöd under de tre åren att utveckla sitt arbete för barns och ungas eget skapande och samverkan med det lokala, regionala och nationella kulturlivet. Därefter ska verksamheterna övergå till kommunal och regional styrning.

Aktionsgruppen anser att motsvarande insatser som görs för barns idrottande och fysiska välmåga inom *Ett handslag med idrotten* nu också måste satsas för att stimulera barns kreativa utveckling och psykiska välbefinnande.

Ett *handslag med barnkulturen* är en kraftig förstärkning som skall vara ett komplement till de stödformer som finns idag. Pengarna ska användas för att stötta och uppmuntra kommuner och regioner att organisera och samla sina verksamheter så att *alla* barn och unga får del av kulturupplevelser och eget skapande genom konstnärer, musik- och kulturskolor, föreningar, studieförbund och andra aktörer, att satsa mer på ett jämställt och mångkulturellt arbete samt att öka barns och ungas egen delaktighet i beslut om innehåll och form i verksamheterna. Kulturaktörerna ska uppmuntras att i nära samarbete med förskolor och skolor utveckla metoder som lockar alla elever till kreativ verksamhet i olika former.

Aktionsgruppen menar att kommunerna måste utveckla strategier för barns och ungas möten med olika konstformer och olika genrer och att det måste finnas möjligheter till både en bred, lekfull och opretentiös verksamhet liksom möjligheter till fördjupning och koncentration inom en konstform eller ett instrument.

Kulturinstitutionerna och det fria kulturlivet ska uppmuntras att samverka med de lokala kulturaktörerna och med förskola och skola för att säkerställa ett professionellt utbud och en utveckling av det lokala och regionala kulturlivet för barn och unga.

Långsiktighet, samverkan och helhetstänkande ska präglade verksamheten som får stöd. Verksamheten ska utgå från lokala och regionala förutsättningar och syfta till varaktig förändring. Syftet är att pröva och stärka strukturer så att de kulturpolitiska målen får genomslag på regional och kommunal nivå. En plan för utvärdering och erfarenhetsspridning ska alltid ingå i verksamheten.

3.1 Ett handslag med idrotten

Ett handslag med idrotten pågår sammanlagt 3,5 år, från 1 januari 2004 till 31 juni 2007. Satsningen omfattar totalt 1 miljard kronor. Sammanlagt tillförs idrotten under perioden 1 460,3 miljoner kronor från staten varav 1 014,7 miljoner kronor från Svenska Spel.

Handslaget har inneburit att många fler barn och unga har fått pröva på idrotter som de annars aldrig skulle ha mött. Projektet tar till vara lokala förutsättningar och kunskaper och är därigenom en god förebild för *Ett handslag med barnkulturen*.

Varje barn behöver finna de idrotter som passar det för motion och fysisk aktivitet och på samma sätt behöver varje barn finna de konstformer som passar för att utveckla den egna kreativiteten.

En motsvarande kraftig finansiell förstärkning för kulturen är nödvändig för att ge alla barn och unga möjlighet att pröva på skapande verksamhet i sin vardag. Medlen ska under en övergångsperiod fördelas till kommunerna och regionerna av en särskild barnkulturdelegation och villkoras enligt ett avtal som sluts mellan delegationen och kommunen eller regionen. I avtalet överenskommes om utvecklingsplan och särskilda satsningar som bygger på kommunens eller regionens förutsättningar och önskemål.

Barnombudsmannen har tidigare uttryckt stöd för en kraftig satsning på barnkulturen:

Barnombudsmannen saknar dock kulturens plats i denna handlingsplan och föreslår därför att det påbörjas en satsning liknande den som gjorts inom idrotten genom "Ett handslag med idrotten". Kulturaktiviteter kan på många sätt stärka barns och ungas självförtroende och locka till fysisk aktivitet bland de barn och unga som inte är roade av idrott. (...)

Kulturens medverkan saknas i förslaget till handlingsplan. Genom att engagera sig i olika kulturella aktiviteter kan man få rörelse ”på köpet”. Exempelvis är dans och rytmik i olika former ett lustfyllt sätt att röra sig. Handlingsplanen bör därför innehålla stöd till alla typer av dans, såsom folkdansgrupper, sällskapsdans, moderna dansformer, sambaskolor med mera. Danstillfällen i anspråkslösa former för alla åldersgrupper behöver också skapas. Teater och cirkus är andra exempel på kulturella aktiviteter som bör uppmuntras. Barnombudsmannen anser att handlingsplanen bör innehålla ett förslag till ”Handslag med kulturen” jämförbart med Handslaget med idrotten.¹

3.2 Överskottet från AB Svenska Spel

Ett handslag med idrotten fördelas ut till verksamheterna genom Riksidrottsförbundet som också står för samordning av insatserna. Kulturlivet är emellertid inte organiserat på samma sätt som idrotten och det finns ingen central samordnare motsvarande Riksidrottsförbundet inom kulturlivet. För att nå ut till barn och unga i verksamheter både inom förskola och skola och på fritiden och alla de olika aktörer som är involverade i dessa verksamheter bör medlen slussas till kommuner, landsting och regioner genom den centrala samordnaren Barnkulturdelegationen, som beskrivs närmare i avsnitt 4.1.

Överskottet från Svenska Spel uppgick år 2005 till 4 569 miljoner kronor. Vinsten från Svenska Spel, delas i två delar, sedan grundbeloppet dragits bort. För 2006 innebär det 690 miljoner kronor i var och en av de två pottorna.

Den första potten på 690 miljoner delas enligt riksdagsbeslut till två mottagare, Riksidrottsförbundet får cirka 80 procent av medlen och Ungdomsstyrelsen får cirka 20 procent av medlen.

Den andra potten på 690 miljoner delas så att 60 miljoner går till Riksidrottsförbundet i ett fast bidrag, 400 miljoner går till Riksidrottsförbundet för *Ett handslag med idrotten*, 744 000 går till kulturändamål och resterande cirka 230 miljoner går till statskassan.

Medlen anslås genom att riksdagen varje år tar beslut om fördelningen.

¹ Barnombudsmannens remissvar på Folkhälsoinstitutets uppdrag *Underlag till handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen* (S2005/1274/FH).

3.3 Fördelning av ett handslag med barnkulturen

År 2007 är sista året för satsningen Ett handslag med idrotten. Aktionsgruppen föreslår att överskottet i den andra potten 2007 och kommande år, delas så att 60 miljoner fortsatt går till Riksidrottsförbundet och 744 000 till kulturändamål. Vi uppskattar att man årligen kan överföra ca 629 miljoner till *Ett handslag med barnkulturen*. De 629 miljonerna delas så att 50 procent går till Ett handslag med idrotten och 50 procent går till *Ett handslag med barnkulturen*. Därigenom ges möjligheter för barn och unga att utvecklas inom båda områdena. Överskottet från Svenska Spel kan skifta mellan åren. De siffror vi anger här ovan är en uppskattning byggd på siffror från de senaste årens överskott.

För att förverkliga detta krävs ett riksdagsbeslut enligt samma ordning som sker nu.

Vi föreslår att *Ett handslag med barnkulturen* fördelas enligt följande:

20 miljoner per år till utveckling av lokala kulturlokaler.

64 miljoner per år till utveckling av verksamheter på regional och nationell nivå för samverkan mellan kulturinstitutioner, fria kulturutövare och lokala verksamheter samt barnkulturdelegationens arbete och kansli.

5 miljoner per år till utveckling av samordning mellan regionala kulturkonsulenter och kulturinstitutioner.

8 miljoner per år till utbildning och kompetensutveckling för aktörer inom förskola/skola och kulturliv.

1 miljon per år för utveckling av ett forskningsnätverk, information och spridning av forskning.

2 miljoner i riktade forskningsmedel till barnkulturforskning

2 miljoner till manusstöd för barnfilm

2 miljoner för att inrätta regionala kurser i mediepedagogik för lärare i förskola, skola och kulturskola

Resterande medel, det vill säga cirka 200 miljoner ska gå till utveckling av verksamheterna på lokal nivå för samverkan mellan förskola, skola, musik- och kulturskola, föreningar, studieförbund, barnkulturcentra, lokala och regionala kulturinstitutioner, fria kulturutövare med flera.

3.3.1 Bidragsfördelare

Bidragsfördelare är barnkulturdelegationen under dess arbetsperiod.

3.3.2 Ansökningsförfarande

Delegationen fördelar själv riktade stöd. Medel till utveckling av verksamheter på lokal nivå kan sökas av kommuner, län och regioner. När ansökan registrerats diskuteras arbets- och tidsplan, vilket sedan, om ansökan beviljats, kan resultera i ett avtal mellan sökanden och delegationen.

3.3.3 Lokala utvecklingsmedel

Pengar ur Handslaget kan fördelas till projekt och verksamheter med olika inriktning, exempelvis:

- samverkan inom ramen för förskolan, den obligatoriska skolan och särskolan
- samverkan inom gymnasieskolan
- samverkan inom fritidsverksamhet
- nya organisationsformer och kvalitetsutveckling
- breddat utbud
- jämställdhet och mångfald
- utveckling av verksamhetsformer som inte ställer krav på regelbunden närvaro och kontinuerligt engagemang
- utprovande av former för barns och ungas eget inflytande
- öka tillgänglighet till de frivilliga verksamheterna.

3.3.4 Närhet och tillgänglighet

20 miljoner avsätts för utveckling av befintliga och nya lokaler för kulturutövande i barns och ungas närområden.

Tillgänglighet, utifrån perspektivet fysisk tillgänglighet, har en avgörande betydelse för barns och ungas kulturutövande. Skäl finns därför att förstärka möjligheterna till kulturutövande i barnens närmiljö. I vissa fall innebär det nyinvesteringar i anläggningar för att få ändamålsenliga lokaler, men det kan även innebära förbättrad tillgänglighet till de lokaler som finns idag. Många av dessa finns i

skolor, bibliotek och bostadsområden varför samverkan med skola, kulturskola, kulturinstitutioner, kommun och bostadsbolag blir viktig. I avsnitt 4.4.4 finns en längre beskrivning av hur kommunerna kan utveckla nya lokaler för kulturutövande.

3.3.5 Utbildning och fortbildning

10 miljoner avsätts för lokal och regional utbildning och fortbildning av pedagoger, kulturpedagoger och kulturutövare inom förskola, skola, fritidsverksamhet, kulturskola, föreningsliv och kulturliv, skolledare inom förskola, grundskola och kulturskola, lärarutbildare och barn- och skolbibliotekarier. Utbildningen arrangeras enligt det förslag om samverkan kring regionala utbildningar och fortbildning i kapitel 4.3.3.

3.3.6 Utvärdering

Ur delegationens medel för särskilda satsningar avsätts medel för forsknings- och utvärderingsprojekt med inriktning mot Barnkulturhandslaget och dess effekter för barnen, ungdomarna och samhället. Utvärderingarna bör lägga särskild vikt vid att insatserna har god kvalitet och är effektiva. Delegationen ska sprida goda modeller och utvärderingarnas resultat, till exempel i form av seminarier och på webben, för att därigenom bidra till en tydligare dialog och kulturpolitisk diskussion mellan nationell, regional och kommunal nivå.

4 Förbättrad samordning och utveckling på barnkulturområdet

Aktionsgruppen föreslår att regeringen tillsätter en nationell barnkulturdelegation för att markera barnkulturens vikt för samhällsutvecklingen och med uppgift att under tre år driva barnkulturfrågorna framåt.

Aktionsgruppen för barnkultur föreslår att Barnkulturdelegationen får ett uppdrag att fördela medel och i samverkan med berörda myndigheter stödja de regionala aktörernas insatser samt utvärdera och till regeringen redovisa insatserna.

Barnkulturdelegationen ska fördela medlen från Ett handslag med barnkulturen.

Aktionsgruppen för barnkultur konstaterar att uppföljningen på barnkulturområdet är bristfällig och föreslår att Barnkulturdelegationen får i uppdrag att ta fram modeller samt påbörja arbetet med en kontinuerlig uppföljning av barnkulturen.

4.1 En nationell barnkulturdelegation

Ingen statlig myndighet har idag helhetsansvar för kultur för barn och unga, det egna skapandet och amatörkulturen. Det behövs en kraftig höjning av de statliga insatserna för att nå upp på en nivå som bättre överensstämmer med regeringens kulturpolitiska mål och läroplanernas skrivningar. Aktionsgruppen bedömer att delegationsformen är ändamålsenlig för att stärka barnkulturen under en begränsad tid tills frågorna kan få en permanent placering hos en eller flera myndigheter och organisationer.

Aktionsgruppen föreslår därför att regeringen tillsätter en nationell barnkulturdelegation för att driva utvecklingen på barnkulturområdet framåt. Delegationen ska verka för att öka samverkan mellan myndigheter och andra aktörer på nationell nivå

samt verka för samverkan mellan nationell, regional och lokal nivå för att de resurser som finns på barnkulturområdet ska användas mer effektivt.

Nationell nivå

4.1.1 Utformningen av Barnkulturdelegationen

De myndigheter som bör ingå i Barnkulturdelegationen är bland annat Kulturrådet, Filminstitutet, Barnombudsmannen, Ungdomsstyrelsen och Myndigheten för skolutveckling. Därtill bör företrädare för departementen ingå i delegationen. Delegationen ska finna former för barns och ungas delaktighet i arbetet.

Samarbete mellan myndigheter, särskilt när det berör olika sakområden, kräver tid, engagemang och långsiktig planering. Det är därför rimligt att respektive myndigheter behöver förstärka sina personalinsatser. Då deras insatser i delegationen är ett sätt att göra de samlade insatserna mot barn och unga mer ändamålsenliga så bör de kostnader som är förknippade med personalförstärkningar tas inom respektive myndighets ram.

De aktörer som bör ingå i delegationens expertgrupp är bland annat Sveriges Kommuner och Landsting, SMOK, Högskoleverket, Skolverket, Medierådet, Utbildningsradion, KLYS, Centrumbildningarna, AMS och näringslivet. Även i denna grupp är arbetet för barn och unga en del i ordinarie arbetsuppgifter och därmed bör eventuella omfördelningar av arbetsuppgifter kunna ske inom respektive myndighets och organisations ram.

Delegationens uppgifter är att

- fördela medlen från *Ett handslag med barnkulturen*
- driva samverkansfrågor, skapa synergier och koordinera insatser mellan statlig, regional och lokal nivå
- initiera och bidra till att utveckla nya modeller, metoder och strategier inom området
- vara en nationell resurs för alla aktörer inom området barn- och ungdomskultur
- inhämta och sprida information om samt marknadsföra nationella och internationella erfarenheter, goda modeller och forskningsresultat
- ta fram modeller samt påbörja arbetet med en kontinuerlig uppföljning av barnkulturen
- etablera och delta i relevanta nätverk inom landet, inom Norden och internationellt
- utveckla former för samverkan med näringslivet. Målet kan vara att starta en näringslivsfond för stöd till projekt inom barn- och ungdomskulturområdet.
- utarbeta en årlig rapport till regeringen om delegationens insatser.

För operativa insatser av den typ som listas ovan föreslår vi att delegationen disponerar 15 miljoner kronor per år från *Ett handslag med barnkulturen*.

4.1.2 Delegationens kansli

För att förverkliga delegationens intentioner behövs ett kansli och informationsinsatser. Mest effektivt torde vara att kansliet är knutet till en befintlig myndighet för att få tillgång till administrativa hjälpmedel. Kulturrådet torde vara den naturliga placeringen av delegationens kansli. Från hösten 2006 kommer Kulturrådet att finnas i Filmhuset vilket underlättar ett samarbete med Svenska Filminstitutet. Vi vill dock betona att delegationen och kansliet är en särskild samverkansaktör och det är viktigt att delegationen och kansliet är självständigt gentemot enskilda myndigheter.

Aktionsgruppen föreslår att kansliet består av fyra fasta tjänster samt utrymme för kortare anställningar för särskilda insatser och projekt. Stor vikt bör läggas vid att kansliets arbete präglas av lyhördhet och dialog då en mängd olika aktörer inom olika om-

råden kommer att ha kansliet som sin nationella samtalspart. Kansliets arbetsuppgifter bör bland annat vara att samordna satsningar på nationell, regional och lokal nivå. Kansliet bör också samla in och sprida information om insatserna på barnkulturområdet, aktuell forskning med mera.

Genom placeringen på en värdmyndighet kan kostnaderna för administration hållas så låga som möjligt. Kostnaderna för kansliet samt seminarieverksamhet och informationsverksamhet uppskattar vi till 4 miljoner kronor per år. Kostnaden för delegationen och dess kansli skall finansieras med medel från *Ett handslag med barnkulturen*.

4.1.3 Tidigare exempel på delegationer

Tidigare satsningar för att förstärka olika områden inom kommuner har genomförts av delegationer. Ett exempel är det nationella programmet för IT i skolan – ITiS, som antogs av riksdagen 1998. Satsningen gällde både teknik och pedagogik och kostade totalt 1,7 miljarder kronor under fyra år och genomfördes av en delegation bestående av statssekreteraren i dåvarande Kommunikationsdepartementet, GD för Skolverket, VD för KK-stiftelsen, kanslichefen för IT-kommissionen, en projektchef hos kommunförbundet och ett kansliråd vid Utbildningsdepartementet. Till stöd i arbetet formerades ett kansli och en samrådsgrupp där lärarorganisationerna och skolläroorganisationerna ingick. Ansvar för att utveckla IT i skolan ligger nu hos Myndigheten för skolutveckling som bland annat driver Skoldatanätet samt Nationellt resurscentrum för multimedialäromedel, som driver webbplatsen Multimedialäromedel. Vidare ska myndigheten stödja de nätverk som byggts upp under ITiS.

Ett annat exempel är Storstadsdelegationen som samordnar regeringens insatser i storstadsregionerna. Ordförande för delegationen är statssekreteraren för storstadsministern. Övriga ledamöter är statssekreterare som representerar Justitie-, Social-, Finans-, Utbildnings- och kultur-, Miljö- och samhällsbyggnads- och Näringsdepartementen samt en representant för statsrådsberedningen. Till Storstadsdelegationen har knutits referensgrupper för regionerna och för centrala myndigheter med syfte att finna former för samordning och samverkan mellan de olika parter som berörs av storstadsarbetet. Delegationen har till sitt förfogande ett kansli som

svarar för den löpande samordningen. Storstadskansliet medverkar i arbetet att ta fram lokala utvecklingsavtal, genomför kommunikationsinsatser, initierar erfarenhetsutbyte nationellt och internationellt samt utformar Storstadsdelegationens årsrapport till regeringen.

4.1.4 Barnkulturnätverk som modell prövat i Danmark

Aktionsgruppen har med intresse sett hur barn- och ungdomskulturens ställning stärkts i Danmark genom den organisation, Børnekulturens netværk, som skapades 2003. Nätverket är ett samarbete mellan Biblioteksstyrelsen, Det Danske Filminstitut, Kulturarvsstyrelsen, Kunstrådet/Kunststyrelsen och från 2005 ingår också Undervisningsministeriet och Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender. Børnekulturens netværk etablerades för att få myndigheter och institutioner att samarbeta om och koordinera barnkulturprojekt och för att utveckla nya metoder. Nätverket skall bidra till att skapa dynamik, synergi och utveckling på det barnkulturella området mellan nationell, regional och lokal nivå. Nätverket har en årlig budget med medel från Tipsbevillingen (motsvarande Svenska Spel) och ett sekretariat om tre fasta tjänster samt därtill projektanställningar till särskilda satsningar och man är administrativt knutna till Biblioteksstyrelsen. Den redovisning som finns av verksamheten 2003–2005, handlingsplanen för 2006 samt de samtal Aktionsgruppen haft med nätverkets kansli pekar på att samverkan mellan myndigheter, organisationer och institutioner ökat och att den dialogverksamhet man haft med kommunerna varit framgångsrik. Utförliga beskrivningar om uppdrag och verksamhet finns på Nätverkets hemsida www.boernogkultur.dk och på det danska kulturministeriets hemsida www.kum.dk.

4.1.5 Behovet av samordning

På myndigheter och kulturinstitutioner på statlig nivå görs många goda insatser för barnkulturen. Men för att komma vidare behövs också en gemensam kraftsamling så att de samlade resurserna utnyttjas på bästa möjliga sätt och så att man gemensamt kan finna lösningar på de problem som finns.

Samordning och helhetssyn behövs för att tillgodose barns och ungas lika möjligheter till kulturupplevelser och eget skapande. Genom samordnade insatser på statlig nivå ges tydliga signaler till regionala och lokala verksamheter att samordna sina insatser. Genom att arbeta i en gemensam delegation får man också syn på vad som är gemensamt och vad som skiljer i synsätt mellan de olika sakområdena och därigenom kan man utveckla arbetssätt och förhållningssätt inom området barn- och ungdomskultur. Detta är nödvändigt för att snabbare få genomslag och effekt ute i regionala och lokala verksamheter. Eftersom det behövs insatser inom förskolan, den obligatoriska skolan, gymnasiet, fritidsverksamheter, högskolor och kulturlivet behövs det insatser från många myndigheter och organisationer.

Aktionsgruppens kartläggning visar att en rad myndigheter har uppdrag som rör antingen barn eller kultur men att ingen av myndigheterna har ett helhetsansvar för barnkulturen. Särskilt otydligt är det vem som har ansvar för att driva frågor om barns rätt till eget skapande och delaktighet i kulturlivet.

Aktionsgruppens förslag inkluderar de olika myndigheterna för att genomföras. Från kommunal och regional nivå finns en stark efterfrågan på en central instans som kan verka som nationell diskussionspart och arbeta med nätverksbyggande, kartläggningar, kunskapsspridning, fortbildning och internationella kontakter. Att finna verkningsfulla samverkansformer mellan statlig, regional och kommunal nivå är också en nödvändig förutsättning för att varje barn ska få möjlighet till all slags kultur.

4.1.6 Bristen på statistik och underlag

Kulturrådet har sedan 1994 ansvar för den officiella statistiken på kulturområdet. Enligt Förordningen om den officiella statistiken, SFS 2001:100 ska Kulturrådet sammanställa statistik om bibliotek, kulturmiljövård, museer, studieförbund samt samhällets kulturutgifter.

I Kulturrådets budgetunderlag för 2007–2009 skriver myndigheten att man under 2006 kommer att genomföra en översyn för att ta reda på om det är möjligt att ”få mer exakt kunskap om hur stor del av Kulturrådets bidragsgivning som går till verksamheten för barn och unga”. Rådet skriver också att ett utvecklingsarbete

pågår inom hela statistikområdet, där även behoven inom barnkulturområdet är aktualiserade.

Statistik och uppföljning inom barnkulturområdet sammanställs också av myndigheter, organisationer, landsting och kommuner. Detta komplicerar möjligheterna att få en över åren jämförbar statistik för barn- och ungdomskulturen eftersom det inte finns enhetliga anvisningar om till exempel åldersindelningar.

I Aktionsgruppens förslag pekar vi på länskulturkonsulenternas strategiska roll i inhämtande och återkoppling av statistik och utvärderingar. Deras roll som spindlar i det regionala kulturarbetet gör dem särskilt lämpade att utveckla rutiner för inhämtning av statistik och rapporter i sina län. Genom direkt kontakt med kommunerna kan de ha överblick och påverka att både kvantitativa och kvalitativa faktorer beaktas. De kan utifrån egna analyser och utifrån sammanställningar från statliga myndigheter återkoppla till kommunerna och länsaktörerna och på så sätt sprida kunskaper och utveckla verksamheterna.

År 1999 antog Sveriges riksdag en nationell strategi för att förverkliga barnkonventionen. Strategin innehåller bland annat att barnstatistiken ska utvecklas. Under arbetet med kartläggningen har Aktionsgruppen kunnat konstatera att det finns mycket kvar att göra. Intervjuundersökningen *Svenska folkets levnadsförhållanden* (ULF), har den begränsningen att den endast omfattar den vuxna befolkningen (16–84 år).

Under 2000-talet har SCB genomfört en särskild barn-ULF, med frågor till barn mellan 10 och 18 år. Frågorna kretsar kring barnens levnadsförhållanden – skola, hemförhållanden, kultur- och fritidsvanor, ekonomi och hälsa. Material ur barn-ULF har bland annat använts av Barnombudsmannen i publikationen *Upp till 18 – Fakta om barn och ungdom 2004*.

För att även i fortsättningen kunna få en bild av relationen mellan barns kultur- och fritidsvanor och deras levnadsvillkor i övrigt är det angeläget att barn-ULF-undersökningarna kan få en fortsättning och att det material som rör barns kulturvanor blir tillgängligt, till exempel genom Kulturrådets försorg. Det är mycket positivt att Ungdomsstyrelsen under 2006 fått uppdraget att göra en fördjupad analys av ungdomars kultur- och fritidsvanor.

4.1.7 Statligt ansvarstagande för amatorkulturen

Aktionsgruppens kartläggning visar att det saknas ett tydligt ansvarstagande på statlig nivå när det gäller stöd till barns och ungas egna kulturverksamheter. Här finns ett glapp mellan mål och stödsystem, som gör att amatörorganisationer och organisationer som inte lever upp till de formella krav som ställs på föreningsbidrag från Ungdomsstyrelsen och Arvsfonden har svårt att få stöd från staten.

Amatorkulturen ger barn och unga möjligheter att prova på eget utövande på kulturområdet. Mycket engagerat arbete görs ibland annat amatörteaterföreningar, körer, orkestrar, museer, Folkets Hus och bygdegårdar. Där finns också möjligheter till ett generationsöverskridande arbete och sen sorts samvaro som saknas på så många andra håll idag.

Under 1990-talet har flera tidsbegränsade statliga satsningar gjorts för att stödja utvecklingen av verksamheter för och med barn och unga – med betoning på ungdomar. Men när satsningarna har avslutats har också det statliga ansvarstagandet minskat. Här finns behov av en mer långsiktig lösning.

Åren 1994–1996 avsatte Kulturrådet tre miljoner kronor per år i utvecklingsmedel som var öronmärkta för ungdomars eget skapande. Stödet gällde framför allt verksamhet som genomfördes direkt i ungdomarnas vardagsmiljö. I Kulturpropositionen från 1996 föreslår regeringen att denna verksamhet bör fortsätta och att potten bör utökas. Detta förslag genomfördes dock inte och Kulturrådet har inte längre medel som är öronmärkta för barns och ungdomars egen kulturverksamhet.

Under åren 1999–2002 fick Ungdomsstyrelsen i uppgift att fördela medel ur Allmänna arvsfonden för att stimulera utvecklingen av ungas egna kulturverksamheter och stödja utveckling av nya lokala lösningar för ungas fritidsverksamhet. Totalt fördelades drygt 30 miljoner kronor under perioden.

Ungdomsstyrelsen avrapporterade uppdraget 2003 och i slutrapporten¹ beskriver man utvecklingsområden och vilka åtgärder som behövs för att komma vidare, bland annat följande:

¹ Ungas egna kultur- och fritidsverksamheter. Slutrapport om utvecklingen av ungas egna kulturverksamheter samt nya lokala lösningar för ungas fritidsverksamhet. Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:3.

- Stimulera nordisk samverkan
- Stöd nya metoder och samverkansformer
- Stärk föreningslivets möjligheter att prova ny informations-teknologi
- Öka möjligheterna till eget skapande
- Stärk utvecklingen av mötesplatser
- Stärk studieförbundens roll i ungdomspolitiken
- Öka möjligheterna för lokala ideella krafter att genom aktivt opinionsarbete stärka sin roll i den lokala ungdomspolitiken.

För att genomföra ovanstående föreslår Ungdomsstyrelsen en ny samlad arvsfondssatsning.

4.2 Förbättrad samordning inom Regeringskansliet

Aktionsgruppen anser att en ökad samverkan inom Regeringskansliet kan stärka barnkulturområdet. Vi förordar också en tydligare samordning av regleringsbrev till de myndigheter som har uppdrag på barnkulturområdet, framför allt när det gäller genomförandet av FN:s barnkonvention.

Aktionsgruppen anser att det behövs tydligare uppdrag till kulturmyndigheter och statliga kulturinstitutioner att finna former för att arbeta efter barnkonventionen. För att stärka barnkulturfrågorna krävs också en fördjupad samverkan mellan olika departement. Barnkulturfrågorna spänner över flera politikområden, där bland annat socialpolitik och näringspolitik har betydelse för barns möjligheter att möta och utöva kultur.

Aktionsgruppen föreslår därför att Regeringskansliets arbete med barnkulturfrågorna förstärks genom ökad samordning mellan berörda departement. En prioriterad fråga är att se över regleringsbrev till berörda myndigheter så att uppdrag och skrivningar synkroniseras. Detta kan också ge signaler till skola och kulturliv på lokal nivå att samverka.

Kultur är en viktig del i barns och ungas identitetsutveckling och för utvecklingen av demokrati och yttrandefrihet. Detta är en gemensam angelägenhet för skolan och kulturlivet. Att utbildnings-, kultur och skolfrågor nu är samlade inom ett departement bör kunna ge positiva effekter för utvecklingen på barnkulturområdet. För att stärka barnkulturen behövs insatser både inom

kulturliv, skola och högre utbildning och forskning – alla dessa frågor är samlade inom ett departement.

Aktionsgruppens kartläggning visar att arbetet med att genomföra den nationella strategin för att förverkliga barnkonventionen inte har nått särskilt långt inom myndigheterna under det tidigare kulturdepartementet.

Barnombudsmannen betonar i sin rapport *Mer plats för mindre medborgare – barnperspektivet i statliga myndigheter* (Barnombudsmannen 2004) att

Det är uppenbart att det finns ett positivt samband mellan uppdrag i regleringsbrev och graden av intern dialog om barnkonventionen i en myndighet. Det finns också ett samband mellan uppdrag i regleringsbrev, intern dialog och erfarenhetsutbyte med andra (s. 7).

Aktionsgruppen konstaterar att inte någon av kulturmyndigheterna under Utbildnings- och kulturdepartementet har barnkonventionen inskriven i sitt regleringsbrev.

BO:s enkät² visar också att myndigheterna inte själva är särskilt drivande i sitt barnkonventionsarbete. Endast 27 av 88 svarande myndigheter hade informerat personalen eller genomfört utbildningar om barnkonventionen. Endast två myndigheter, Statens nämnd för internationella adoptioner och Specialskolemyndigheten, gör barnkonsekvensanalyser vid budgetbeslut men ingen myndighet gör särskilda bokslut för att visa hur stora resurser som avsatts för barn och unga.

² Enkätundersökningen redovisas i *Öppna för gränser*, Barnombudsmannens årsrapport från 2003.

4.3 Samordning av barnkulturen på regional nivå

Aktionsgruppen för barnkultur förordar att huvudmännen för de regionala kulturkonsulenterna utvecklar formerna för samverkan mellan konsulenterna och mellan konsulenter och lokala och regionala kulturinstitutioner och förordar att en tjänst som samordnare tillsätts i de län och regioner där sådan inte finns.

Aktionsgruppen för barnkultur föreslår att de regionala kulturkonsulenterna i samverkan med de regionala kulturinstitutionerna ges uppdrag att utveckla former för planering, uppföljning och återrapportering av statliga och regionala insatser för att säkra att professionell kultur och eget skapande ska komma alla barn och ungdomar i länet eller regionen till del.

Aktionsgruppen för barnkultur föreslår att de regionala kulturkonsulenterna och länsinstitutionerna i samverkan med högskolor och universitet ges ett gemensamt uppdrag att samverka kring utbudet av utbildning och fortbildning om barnkultur för verksamma inom förskola, skola, kulturskola och kulturliv.

I alla län och regioner i landet finns regionala kulturinstitutioner som länsbibliotek, länsteatrar och läns museer. Alla konstområden har inte egna institutioner, så har till exempel dans få egna scener och möjligheterna att se dans är ojämnt fördelade i landet. Regionala resurscentrum för film och video finns i hela landet men har inte egna hus annat än i undantagsfall.

I alla län och regioner i landet finns konsulenter inom ett eller flera konstområden. I samtliga län finns slöjdekonsulenter, i vissa län finns dans- och konstkonsulenter, teaterkonsulenter, barnbibliotekskonsulenter och filmkonsulenter. Mångkulturkonsulenter finns också i ett antal län. Inriktningen på kulturkonsulenternas arbete kan vara olika men praktiskt taget alla har i sina direktiv att prioritera barn och unga. I en del län och regioner finns i dag också en utarbetad strategi för samverkan mellan konsulenterna och mellan konsulenterna och institutionerna. Institutionerna kan ha olika huvudmän. Vanligast är att landstinget är huvudman men stiftelseformen förekommer. Konsulenterna har också vanligen landstinget till huvudman men en del teaterkonsulenter har Riksteatern till huvudman och en del konsulenter har sin anställning

genom en institution. I Aktionsgruppens kartläggning finns beskrivningar av hur arbetet bedrivs inom de olika konstområdena.

Aktionsgruppen har kunnat konstatera att det arbete som konsulenterna, länsinstitutionerna och de regionala resurscentrum för film och video utför är av stor betydelse för i vilken utsträckning barn och unga får tillgång till ett professionellt kulturutbud i form av föreställningar, utställningar och i många fall samverkan med kulturarbetare och kulturpedagoger. Genom den överblick konsulenterna har över sitt län finns förutsättningar att kunna se skillnader och samband och knyta ihop aktörer och verksamheter över kommungränserna. Genom samarbete med kommunala samordnare kan turnéer läggas som blir kostnads- och tidseffektiva. I många fall har konsulenterna kontakter med högskolor och lärarutbildningar och har en god bild av de regionala behoven av utbildning och kompetensutveckling inom sina respektive områden. Aktionsgruppen konstaterar att i de län och regioner där konsulenterna har ett mer formaliserat samarbete når verksamheter ut i fler kommuner och fler barn och unga får tillgång till kultur och eget skapande. Det är inte fruktbart att de olika konstområdena konkurrerar med varandra om publiken. Genom att skaffa sig en gemensam bild av målgruppens, det vill säga barnens behov kan man bättre använda ekonomiska och personella resurser och gemensamt konkurrera med den marknadskulturen.

Samordning på regional nivå

4.3.1 Inrätta regionala barnkultursamordnare

Aktionsgruppen vill stärka de regionala funktionerna ytterligare och föreslår en tydligare samordning mellan kulturkonsulenterna och mellan kulturkonsulenterna och institutionerna i de län och regioner där detta inte redan finns. En sådan samordning kompliceras av att institutioner och konsulenter har olika huvudmän men den svårigheten är absolut nödvändig att överbygga.

Aktionsgruppen för barnkultur föreslår att huvudmännen för de regionala kulturkonsulenterna utvecklar formerna för samverkan mellan konsulenterna och mellan konsulenterna – institutionerna, och föreslår att en tjänst som samordnare tillsätts i de län och regioner där sådan inte finns.

Samverkan mellan kulturkonsulenterna kan organiseras till exempel i form av ett gemensamt kansli eller en form av regionalt resurscenter. Det innebär en nära samverkan om innehåll och form på insatser men inte att konsulenter behöver sitta på samma plats. Genom att göra en gemensam analys av länets eller regionens förutsättningar och behov kan mål och handlingsplaner upprättas för hela barnkulturområdet och genom samlade presentationer till länets invånare gör det lättare för mottagarna att se vilka möjligheter man har att ta del av regionens utbud. Genom att ge särskilda uppdrag till några län/regioner kan olika utvecklingsfrågor prövas som till exempel samverkan med näringslivet, EU-samverkan, utveckling av institutionernas mobila verksamheter i glesbygd etc.

För att förverkliga samverkan på regional nivå krävs enligt samstämiga uppgifter en tjänst som samordnare i varje län och region. Denna tjänst kan under en treårsperiod finansieras till 50 procent av statliga medel. För att medlen ska betalas ut bör regionen skjuta till resterande lönesumma. Det statliga stödet finansieras av medel från Svenska Spel. Kostnaden för den statliga insatsen uppskattas till totalt fem miljoner kronor per år under tre år.

Aktionsgruppen föreslår också att barnkulturdelegationen får ett uppdrag att samordna och i samverkan med berörda myndigheter stödja de regionala aktörernas insatser samt utvärdera och redovisa insatserna till regeringen.

Arbetet på regional nivå förutsätter att de berörda statliga myndigheterna finns som stödjare och sammanhållare av kulturkonsulenternas nätverk, utveckling av fortbildning och samverkan samt för analys- och statistikarbetet. Genom en nationell instans under-

lättas återkopplingar, jämförelser, framlyftande av goda idéer och exempel samt internationella kontakter. De olika konstarnas konsulenter och institutioner har många likartade behov och problem och det finns skäl att samordna stödinsatserna också på nationell nivå.

4.3.2 Nya former för nationell uppföljning av barnkulturen

Aktionsgruppen för barnkultur föreslår att de regionala kulturkonsulenterna i samverkan med de regionala kulturinstitutionerna får i uppdrag att utveckla former för planering, uppföljning och åiterrapportering av statliga och regionala insatser för att säkra att professionell kultur och eget skapande ska komma alla barn och ungdomar i länet och regionen till del.

Statens kulturråd är sektorsansvarig myndighet för den nationella kulturstatistiken. Det innebär att Kulturrådet ansvarar för statistikinhämtningen från kulturinstitutioner och fria kulturutövare. Svenska Filminstitutet och Ungdomsstyrelsen har uppföljningsansvar inom sina respektive områden. Landsting, regioner och kommuner har sina uppföljningar. Det finns idag inte tillräcklig samordning mellan de olika intressenterna för att få en tillfredsställande bild av barns och ungas tillgång till kultur och eget skapande. Genom att lägga ansvaret för insamling på den regionala nivån får man en ökad kunskap om läget i den egna regionen och bättre möjligheter att utveckla arbetet på regional och lokal nivå. Planer, uppföljning och åiterrapportering ska innehålla mätbara mål, som till exempel besöksstatistik, och en beskrivning av arbete i processer som ger fördjupad kvalitet.

På den regionala nivån ger detta fördelar som bättre överblick och möjligheter till återkoppling, man får ett instrument att mäta målluppfyllelse och man kan göra jämförelser mellan länen vilket kan verka som en sporre och generera uppmärksamhet och medel. Aktionsgruppen bedömer att Kulturrådets ansvar för statistik på barnkulturområdet bör preciseras för att ge rådet möjlighet att utveckla mallar och analysverktyg.

4.3.3 Utveckla utbildning och fortbildning om barnkultur

Aktionsgruppen för barnkultur föreslår att de regionala kulturkonsulenterna och länsinstitutionerna i samverkan med högskolor och universitet ges ett gemensamt utvecklingsuppdrag att samverka kring utbudet av utbildning och fortbildning om barnkultur för verksamma inom förskola, skola, kulturskola och kulturliv.

Den överblick som finns på regional nivå ger insikt i kommunernas gemensamma behov av utbildningar och kompetensutveckling. Genom samordning möjliggörs insatser och kurser som de enskilda kommunerna inte själva har underlag för. Genom att ge mandat och medel att utveckla regionala kurser finns också möjlighet att initiera och pröva nya former för kompetensutveckling anpassade till den lokala och regionala praktiken.

I utbudet av utbildning och fortbildning ska kurser om kultur av, med och för barn finnas med. Utbildningen/fortbildningen ska också fungera som en kanal för spridning av forskningsresultat och stödmaterial från universitet, högskolor, myndigheter etcetera.

För att genomföra förslaget behövs statligt stöd genom att Utbildnings- och kulturdepartementet, Kulturrådet, Myndigheten för skolutveckling och Högskoleverket deltar i dialogen om hur uppdragen skall utformas. Inledningsvis behövs mycket resurser för att få till samarbeten med högskolor och universitet. När förslaget är genomfört behövs återkopplingar och utökat stöd till forskning.

Det är för tidigt att säga hur stora ekonomiska resurser som krävs för att finansiera nya kurser och utbildningar om barnkultur. Aktionsgruppen anser att behoven bör definieras regionalt och lokalt.

4.3.4 Exemplet Västra Götaland

För att förtydliga vilken stor betydelse en god regional struktur har väljer vi att beskriva Västra Götaland (VG). Beskrivningen är alltför kortfattad för att ge en heltäckande bild men den intresserade läsaren kan komplettera på www.vgregion.se. Kulturnämnden är en del av enheten ”tillväxt och utveckling” vilket gör att kulturfrågorna naturligt deltar i diskussioner som rör delregionala och regionala utvecklingsfrågor. Man har också ett nära samarbete med regionens Folkhälsokommitté och Handikappkommitté. De stra-

tegitiskt viktiga kulturfrågorna i regionen bereds i en särskild beredningsgrupp, bestående av 15 ledamöter från kulturnämnden och 12 ledamöter från regionens fyra kommunförbund. I gruppen förankras frågorna för vidare beredning eller beslut i andra organ, främst regionstyrelsen. Beredningen för kultur representerar det kommunala perspektivet på kulturområdet. Barn- och ungdomskulturfrågorna bereds i en särskild politisk arbetsgrupp bestående av fem ledamöter från dels kulturnämnden, dels beredningen för kultur. En tydlig politisk ambition och kraftiga satsningar ekonomiskt och personellt har lockat kommunerna att också öka sina satsningar på kultur för barn och unga.

Mellan 1999 och 2003 hade Västra Götalandsregionen en överenskommelse med Kulturrådet om att utveckla nya samverkansformer mellan regional och statlig nivå. Därigenom har regionen kunnat utveckla uppdragen till regionens kulturinstitutioner utifrån de av kulturnämnden beslutade riktlinjerna och prioriteringarna. Hösten 2004 antog man en strategi för hur regionen ska arbeta utifrån Barnkonventionen och under 2005 tillsattes en regionövergripande arbetsgrupp för hur arbetet ska förverkligas och realiseras inom alla områden.

De särskilda riktade medel som går till kultur för barn och unga för år 2005 är uppdelade i 7,5 miljoner i arrangörsstöd, 2 miljoner i särskilda utvecklingsinsatser, 2,6 miljoner att stödja ungdomars egna kulturskapande och kulturarrangemang, 19,8 miljoner till Västsvenska Dans och Teater (Älvsborgsteatern spelar endast för barn och unga + Bohusläns teater barn, unga och vuxna), 14,7 miljoner i organisationsstöd och 1,7 miljoner till de politiska ungdomsförbunden. Samtliga resurser har ökat under de fem år regionen existerat, arrangörsstödet har fördubblats sedan 1999.

I regionen arbetar förutom institutioner och fria kulturutövare ett antal kulturkonsulenter. I den samverkansgrupp för barn och ungdom som har ett formaliserat samarbete ingår tolv personer och en barnkultursamordnare. Samordnarens uppdrag är att

- samordna regionens kulturkonsulenter i gemensamma kulturpolitiska strategier
- samordna statistikinhämtning och uppföljning
- handlägga arrangörsstödet
- vara regional kontaktperson för kommunala samordnare.

Samordnaren för årlig statistik över hur arrangörstödet fördelas geografiskt, genre- och åldersmässigt. Resultaten redovisas årligen tillbaka till kommunernas kultursamordnare. Särskilda kartläggningar har gjorts över musik- och kulturskolornas arbete och hur unga med funktionshinder får del av kulturverksamheterna samt en rapport om samverkan omkring barn- och ungdomskulturen 2001–2003. Samtliga uppgifter samlas och värderas av kultursekretariatets utredare med ansvar för barn och ungdom och föreläggs den politiska arbetsgruppen som föreslår förändringar och nya satsningar.

Under våren 2005 gjorde en särskild utredare en rapport om hur kulturnämndens budget och uppdrag fördelar sig i förhållande till målgruppen barn och unga, i vilken mån utförarnas verksamhet och utbud riktar sig till barn och unga samt hur fördelningen ser ut inom målgruppen avseende ålder, kön och geografi. I uppdraget ingick också att se hur kommunerna utnyttjar de regionala kulturresurserna.

Utredaren konstaterar att inte alla kulturinstitutioner hade barn och ungdom specifikt prioriterade i sina uppdrag. Han kunde inte heller finna något verktyg att se hur stor del av institutionernas budget som används till verksamhet som når målgruppen. Därefter görs en detaljerad genomgång av anslag och intäkter, offentligt stöd per person och olika siffror rörande andel av den totala verksamheten, besökssiffror och besöksutveckling, vilka kommuner som utnyttjat de olika institutionerna och hur tillgängliga institutionerna är via internet. Utredaren konstaterar att utbudet till barn och unga till största del vänder sig till skolan och inte till målgruppen som individer. När man tittar på kommunernas resor till museer och arkiv misstänker utredaren att den enskilda lärarens intresse spelar en stor roll.

På scenkonstsidan ser det annorlunda ut vilket antas vara ett resultat av de kommunala samordnarna och den främjande verksamhet regionen finansierar. Genom arrangörstödet på scenkonstsidan nås ungefär en tredjedel av målgruppen och nyttjandet ökar varje år. Om kommunerna skulle höja sin ambition till nivån att alla barn skulle få se en scenkonstföreställning per år blir det problem. Många av institutionerna skulle inte klara av att öka sitt barn- och ungdomsutbud med nuvarande interna prioritering. De fria grupper som nu står för en större del av scenkonstverksamheten skulle inte heller räcka till. Emellertid har arrangörstödet varit ”frost” vid 7,5 miljoner kronor de senaste åren på grund av att kommunerna

inte ekonomiskt svarat upp mot det regionala stödet och svårigheter att nå ut med information om stödet till varje enskild skola eller enhet.

Det finns en regional obalans i nyttjandet av kulturinstitutionerna i Göteborg då de perifera kommunerna är de som tar minst del av utförarnas utbud. Det betyder att de kommunerna inte utnyttjar sin del av den regionala kakan.

Avslutningsvis gör utredaren några reflektioner. Den allmänna prisnivån har ökat fem gånger på 30 år men biljettpriset på Göteborgs stadsteater har ökat femton gånger. Regionen tillhandahåller huvudsakligen ett konsumtionsutbud för skolan, men möjligheter till eget skapande i skolan och på fritiden behöver stärkas. Museernas arbete för att vara en resurs i skolans arbete behöver utvecklas. Arrangörsstödet är det bästa verktyg regionen förfogar över. Det ger den bästa regionala spridningen och balansen och bästa spridning när det gäller genus, ålder och etnicitet. Det ger också de bästa utvecklingsmöjligheterna när det gäller kulturens roll i skolan även kvalitetsmässigt.

Den här beskrivna utredningen och de kontakter Aktionsgruppen haft i Västra Götaland ger en spännande bild av en region i dynamisk utveckling. Det ger också en bild av en region med en tydlig riktning på sina insatser som bygger på kunskap och visioner. Det finns mycket kvar att göra innan målet att alla barn och unga får del av upplevelser och eget skapande, men det finns en struktur och strategier för hur man ska nå dit. Enligt regionens kulturkansli så är framgångsfaktorerna

- en hög politisk ambitionsnivå
- regionala pengar som lockar fram kommunala motprestationer
- en ansvarig funktion för samordning av institutionernas och konsulenternas insatser
- ett arbete som präglas av egna lärprocesser.

Aktionsgruppen menar att regionens arbete och de resultat man uppvisar är en god modell för andra län och regioner, men trots den goda strukturen, de ekonomiska insatserna och den höga ambitionen når man bara en tredjedel av målgruppen. Om det ska räcka till alla måste det alltså till ytterligare förstärkningar.

4.3.5 Barnkulturens villkor i län och regioner

När vi försöker oss på en beskrivning av barn- och ungdomskulturens villkor på regional nivå så uppstår genast en mängd oklarheter och svårigheter. Länen är olika stora till yta och folkmängd så jämförelser blir av den anledningen svårtolkade eller ibland direkt missvisande.³ Den statistik vi har att tillgå är också ofullständig och inte alltid tillförlitlig. I Kulturrådets rapport Statliga insatser 2004 i regionalt perspektiv, *Kulturen i siffror 2005:01*, finns beskrivet 38 nationella myndigheters och kulturinstitutioners insatser i form av pengar, besök och projekt uppdelat efter län. I dessa redovisningar finns få insatser för barn och unga särredovisade. Noggrannare redovisning finns i respektive institutions egna redovisningar och i Kulturrådets redovisningar för de olika konstområdena, men Aktionsgruppen menar att en samlad redovisning är viktig för att kunna ge en helhetsbild av läget i landet. Vi hänvisar till vår kartläggning där en genomgång finns av den övriga statistik vi kunnat hitta och en genomgång av villkoren för de olika konstformerna.

År 2002 låg landstingens totala driftskostnad för kultur på 1,7 miljarder kronor enligt Kulturrådets rapport *Kulturens pengar 2002, Kulturen i siffror 2003:06*. Stödet går till de regionala kulturinstitutionerna, konsulenter samt till folkbildningen. Om man slår ut landstingens driftskostnader för kultur per invånare ser man att det finns stora regionala skillnader. Stockholms län hade den lägsta nivån: 132 kronor/invånare och Västra Götaland hade den högsta: 342 kronor/invånare. Genomsnittet låg på 202 kronor/invånare. Hur stor andel som gick till kultur för barn och ungdom framgår inte av kulturens pengar.

Våren 2005 gick Aktionsgruppen ut med en förfrågan till alla landsting och regioner där vi frågade efter skrivningar om barn och unga i handlingsplaner och måldokument, hur stort stödet till barnkulturen är i relation till övrig kultur samt hur uppföljningar, samordning och prioriteringar ser ut. Av 21 län svarade 15 och samtliga svarande menar att barn och unga är en prioriterad målgrupp. Få svarade dock med konkreta siffror eller procentsatser

³ Så här många invånare mellan 0 och 18 år fanns det i Sverige den 31 december 2004 uppdelat på län (enl. SCB): Stockholms län, 411 762, Västra Götalands län, 329 027, Skåne län, 246 481, Östergötlands län, 89 146, Jönköpings län, 74 631, Uppsala län, 67 338, Hallands län, 64 855, Örebro län, 58 465, Dalarnas län, 58 267, Södermanlands län, 57 055, Gävleborgs län, 56 869, Värmlands län, 56 293, Västmanlands län, 56 204, Västerbottens län, 54 411, Norrbottens län, 52 382, Västernorrlands län, 50 006, Kalmar län, 48 789, Kronobergs län, 37 917, Blekinge län, 30 635, Jämtlands län, 26 273, Gotlands län, 12 347.

och menade att det var svårt att skilja ut det som går specifikt till barn och unga, det var också svårt att svara på hur mycket stödet ökat eller minskat. Stockholm svarade att stödet minskat och Västra Götaland att stödet ökat kraftigt. När det gäller uppföljningar så svarar de flesta att man inte har en särskild och samlad uppföljning av barn- och ungdomskulturen. På frågan om särskild samordnare så varierar svaren från 0 procent till en särskild samordnare på heltid.

4.3.6 Ansvarsutredningen och regionernas framtid

För närvarande utreder den statliga kommittén Ansvarsutredningen (Fi 2003:02) hur landsting, län och regioner kan komma att se ut i framtiden. I deras direktiv ingår att utreda fyra huvudfrågor: Hur bör den regionala samhällsnivån se ut? Hur bör ansvaret för sjukvården fördelas mellan olika samhällsnivåer? Hur bör staten styra och styras? Hur bör kommunernas ansvar och uppgifter avgränsas och regleras? Ansvarsutredningen lämnar sitt betänkande i februari 2007.

Aktionsgruppen har haft samtal med ansvarsutredningen. I Ansvarsutredningens förslag kommer den regionala utvecklingen och fördelningen av uppgifter mellan staten, regionerna och kommunerna att diskuteras. Hur detta kommer att påverka barnkulturen och de förslag som Aktionsgruppen för barnkultur lägger fram här är en fråga som bör bevakas av den barnkulturdelegation som vi föreslår ska inrättas.

Kultur har i allt större utsträckning blivit en del av regionernas utvecklingsplaner. Från 2006 har regeringen gett Filminstitutet ett nytt uppdrag att vara samverkanspart i regionalt utvecklingsarbete. Arbetet ska ske i samverkan med Kulturrådet, Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet. Det innebär att gemensamt verka för kulturens roll i det regionala utvecklingsarbetet, dels när det gäller regionala tillväxtprogram och dels när det gäller regionala utvecklingsprogram. Därtill ingår att följa och vara en resurs i arbetet med den kommande nationella strategin för regional utveckling.

Aktionsgruppen anser att barnkulturen ska ha sitt utrymme i dels i arbetet med regionala tillväxt- och utvecklingsplaner, dels i samverkan på statlig nivå.

4.4 Samordning av barnkulturen i kommunerna

Aktionsgruppen för barnkultur föreslår att kommunerna ges ett ökat statligt stöd att utveckla sitt arbete för barns och ungas eget skapande och samverkan med det lokala och regionala kulturlivet.

Vår bedömning är att ett framgångsrikt arbete på kommunal nivå förutsätter

- politiskt förankrade mål och strategier
- samverkan och samordning mellan nämnder, förvaltningar och verksamheter
- olika metoder och flexibilitet i verksamheter och förvaltningar
- samverkan mellan kulturliv och förskola/skola med stöd i skolledningen
- kompetensutveckling efter de olika behov aktörerna har
- dokumentation och uppföljning av verksamheterna
- information om verksamheter och målskrivningar som når ut i kommunen.

Barnkulturdelegationen får i uppgift att fördela stöd till utveckling av kulturlokaler i kommunerna.

4.4.1 Förslag till förstärkningar på kommunal nivå

Aktionsgruppen föreslår att kommunerna ges statligt stöd om cirka 200 miljoner kronor per år genom *Ett handslag med barnkulturen* för att utveckla sitt arbete för barns och ungas eget skapande och samverkan med det lokala och regionala kulturlivet. Insatserna ska utvärderas och redovisas till regeringen genom Barnkulturdelegationen.

Det är i kommunerna insatserna för att nå alla barn och unga kan ge direkt effekt och det är därför på den lokala nivån som insatserna måste vara störst. I dag svarar kommunerna för huvuddelen av de offentliga insatserna för barn- och ungdomskulturen och för att göra ytterligare satsningar behövs det statliga stödet. Att ge barn och unga tillgång till kultur och eget skapande är viktigt både ur ett individperspektiv och ur ett samhällsperspektiv. Varje kommun har olika förutsättningar och olika behov, och att

utgå från detta är en förutsättning för att lyckas. I satsningen *Ett handslag med idrotten* har man valt att slussa medlen genom det lokala föreningslivet som i sin tur fått ansvar för att söka samverka med förskolor, skolor och andra lokala aktörer.

Kulturlivet är inte organiserat på samma sätt som idrotten och därför behöver man använda andra vägar och åtgärder för att nå barn och unga. Barns och ungas kulturutövande kan ske inom förskolor, skolor, skolbarnsomsorg, fritidsgårdar, musik- och kulturskolor, barnkulturcentrum, studieförbund och föreningar. För att få en effektiv samordning av insatserna för barns och ungas kulturutövande och nå alla barn och unga måste kommunerna ha ett samlande ansvar. Detta är ett arbete som berör flera nämnder och förvaltningar. En konsekvens av Aktionsgruppens förslag är därför att kommunerna måste utveckla formerna för samverka inom den egna kommunen, med länet eller regionen och i förekommande fall mellan kommuner.

Storstadsdelegationen fördelar medel till och tecknar lokala utvecklingsavtal med kommunerna där man utgår från ett långsiktigt utvecklingsperspektiv. På samma sätt kan Barnkulturdelegationen teckna avtal med kommunerna om storleken och inriktningen på utvecklingsinsatser. Avtalet kan då vara ett led i kommunernas arbete med barnkonsekvensanalyser och stärker därmed den statliga barnpolitiken. Då avtalet bygger på de enskilda kommunernas förutsättningar och behov och egna analyser och önskemål bedömer Aktionsgruppen att våra förslag inte inskränker i den kommunala självstyrelsen.

4.4.2 Fördelningen av medel

Fördelningen av medel villkoras genom en plan för kommunens barnkulturverksamhet. De satsningar som görs ska dokumenteras, utvärderas och återrapporteras till Barnkulturdelegationen.

I överenskommelsen bör ingå att stötta och uppmuntra förskolor, skolor, musik- och kulturskolor, föreningar, studieförbund, kulturinstitutioner och det fria kulturlivet i syfte att

- göra kultur och kreativt skapande tillgängligt för alla barn och ungdomar
- satsa på ett mer jämställt och mångkulturellt arbete
- öka barns och ungdomars delaktighet i beslut om verksamheternas innehåll och form
- intensifiera samverkan mellan de olika aktörerna på lokal och regional nivå.

20 miljoner kronor per år avsätts från *Ett handslag med barnkulturen* för utveckling av befintliga och nya lokaler för kulturutövande i barns och ungas närområden.

Fysisk tillgänglighet, har en avgörande betydelse för barns och ungdomars kulturutövande. Skäl finns därför att förstärka möjligheterna till kulturutövande i barnens närmiljö. I vissa fall innebär det nyinvesteringar i anläggningar för att få ändamålsenliga lokaler, men det kan även innebära förbättrad tillgänglighet till de lokaler som finns i dag. Många av dessa finns i skolor, bibliotek och bostadsområden varför samverkan med skola, kulturskola, kulturinstitutioner, kommun och bostadsbolag blir viktig.

4.4.3 Behovet av samverkan

I den förra barnkulturrapporten från 1978 pekade man på att samverkan mellan lokala aktörer var en av de viktigaste faktorerna för ett framgångsrikt barnkulturarbete. Aktionsgruppen instämmer i detta och menar att för att nå ut till alla barn och unga i förskolor och skolor och på fritiden krävs en god struktur och samverkan mellan förvaltningar och verksamheter i kommunen. I alla kommuner utom åtta finns musik- och kulturskolor, i alla kommuner finns föreningar, studieförbund och andra verksamheter som arbetar på sitt sätt för och med barns kulturutövande. Och i samtliga kommuner finns förskolor och skolor som i varierande utsträck-

ning tar del av samhällets kulturutbud. I svaren på den enkät Aktionsgruppen sände till ordföranden i kommunstyrelserna våren 2005 framkommer att de mest angelägna satsningarna för kommunernas barnkulturarbete är att öka tillgängligheten, de ungas delaktighet samt att utveckla och stödja, i några fall starta, kulturskolorna.

Utformningen av detta måste variera efter lokala förutsättningar och behov och bygga på de verksamheter som fungerar väl inom kommunen och där musik- och kulturskolorna kan vara en bas. Genom samverkan mellan förskola/skola och kulturliv får alla barn möjlighet att komma i kontakt med och pröva på olika konstformer. Genom friheten att arbeta med olika uttryck och fånga upp barnens och de ungas egna frågor och röster kan kulturen bli en angelägenhet för alla.

För dem som vill fördjupa sig inom en eller flera konstformer måste satsningar på fritiden ingå. Där finns utmaningen att fördela kommunens medel så att alla känner att de får vara med någonstans oavsett om man väljer kultur, idrott, friluftsliv eller teknik. För de allra flesta barn och unga är tillgänglighet geografiskt och/eller ekonomiskt avgörande för fritidsvanorna. För kulturvanor är också klass, kön och etnicitet tröga mönster som kan brytas med rätt aktiviteter och engagerade personer som handledare och förmedlare.

För ett framgångsrikt arbete på kommunal nivå behövs

- politiskt förankrade mål och strategier
- samverkan och samordning mellan nämnder, förvaltningar och verksamheter
- olika metoder och flexibilitet i verksamheter och förvaltningar
- samverkan mellan kulturliv och förskola/skola med stöd i skolledningen
- kompetensutveckling efter de olika behov aktörerna har
- dokumentation och uppföljning av verksamheterna
- information om verksamheter och målskrivningar som når ut i kommunen.

4.4.4 Lokaler för kreativa verksamheter

På samma sätt som det finns möjligheter att utöva olika idrotter i de flesta kommuner där barn och ungdomar behövs en ny form av lokaler för kreativa verksamheter där barn och unga tillsammans

med vuxna kan träffas och utveckla sina kulturintressen, stärka sin identitet och utveckla sin röst och sitt uttryck.

Aktionsgruppen har i sitt arbete fått in många synpunkter på hur viktigt det är med närhet till kulturen för att den ska vara tillgänglig. Därför behöver möjligheterna till kulturutövande i barnens närmiljö förstärkas. I vissa fall innebär det nyinvesteringar i anläggningar för att få lokaler som är ändamålsenliga för kulturverksamhet, men det kan också innebära förbättrad tillgänglighet till de lokaler som finns i dag.

Dessa kreativa arenor kan också fungera som länkar mellan amatörkulturen och den professionella kulturen liksom mellan kulturutövare i olika åldrar. Det behövs mötesplatser där konstnärer, pedagoger, barn och vuxna kan mötas i öppna och undersökande arbetsformer.

Konstnärer och kulturarbetare kan vara gästlärare eller ”artists in residence” under olika perioder, samarbeten med institutioner och fria kulturutövare kan prövas och gemensamma konstnärliga utvecklingsarbeten kan initieras och genomföras liksom samverkan mellan olika konstformer.

Ett lokalt arbete för barnkultur som det ovan skisserade kräver tydliga direktiv från sina kommunala huvudmän. Det krävs också långsiktighet i planeringen, god ekonomi för verksamheten och flexibilitet och utveckling av verksamheten samt regelbunden avsatt tid för de olika aktörerna att planera samverkan liksom gemensam och kontinuerlig kompetensutveckling.

Aktionsgruppen anser att en utveckling av kreativa arenor bör vara en arbetsuppgift för delegationen för barnkultur att utveckla tillsammans med kommunerna. Här kan man få stöd från idrottsrörelsen och dess erfarenheter av att bygga upp verksamheter och idrottsanläggningar.

Folkets Hus och Parker är en annan aktör med lång erfarenhet av att skapa samlingslokaler. Aktionsgruppen har träffat riksorganisationen Folkets Hus och Parker som framhåller att många Folkets Hus inte bara förmedlar lokaler för kulturupplevelser, utan att de också arbetar aktivt med barn- och ungdomskultur. Några exempel på det är Rinkeby Folkets Hus, Hammarkullens Folkets Hus och Hällefors Folkets Hus. Aktionsgruppen menar att det är viktigt att Folkets Hus får möjligheter att utvecklas i sitt barnkulturarbete.

I det nyss avslutade projektet samlingslokaler.nu har Folkets Hus och Parker, Bygdegårdarnas riksförbund och Våra gårdar sam-

arbetat med Sveriges Kommuner och Landsting för att stärka de allmänna samlingslokalernas ställning och betydelse som infrastruktur för demokrati och delaktighet.

4.4.5 Referensgrupper i kommunerna

För att få en bild av kommunernas behov, förutsättningar, prioriteringar och önskemål sände Aktionsgruppen i mars 2005 en enkät till samtliga ordföranden i Sveriges kommunstyrelser. Av de 290 kommunerna har 97 svarat och 23 ordföranden har ingått i en särskild referensgrupp som letts av Vivi-Ann Nilsson, tidigare kommunalråd i Göteborg och ledamot i Aktionsgruppen. Aktionsgruppen har därtill haft ett antal referensgrupper och samtalspartners i kommuner och kommungrupper i olika delar av landet, Föreningen Barnkulturcentra i Sverige och Barnkulturbiennalen i Halmstad. Sveriges Lommuner och Landsting (SKL) har haft en expert i Aktionsgruppen och bidragit med kunskap och givande diskussioner. I det här kapitlet kommer vi att redogöra för de problembeskrivningar och förslag vi inhämtat från dessa.

I Aktionsgruppens direktiv ingick att lyfta fram de kommuner som etablerat former för arbetet med barn och kultur som kan tjäna som föredömen, samt ta initiativ till ett så kallat modell-samarbete mellan kommuner i syfte att förmedla dessa exempel och erfarenheter. På den hemsida som aktionsgruppen startade i mars 2005, www.barnkultur.se, har vi kunnat samla en mängd goda exempel från kommunernas verksamheter. Det har byggt på att kommunerna själva haft en presentation av verksamheten på sin hemsida som vi kunnat länka till. Det kravet har inneburit att flera kommuner har synliggjort sitt arbete med barns och ungas kultur på den egna hemsidan och därigenom har arbetet också blivit synligare för den egna kommunens medborgare.

På Aktionsgruppens hemsida finns en uppsättning frågor som är tänkta att tjäna som verktyg för kommunerna i arbetet med utvecklingen av det egna arbetet. Frågorna har utarbetats i samverkan med en referensgrupp av kommunala kulturchefer, kultur-samordnare och kulturpedagoger. Det är Aktionsgruppens förhoppning att hemsidan får leva vidare och utvecklas då den visat sig vara ett bra sätt att föra ut goda idéer, informera om seminarier och konferenser, samla aktuella artiklar och vara en kommunikationskanal till Barnkultursverige. Under barnkulturåret 2007 kan sidan

vara ett verkningsfullt fönster och i det långsiktiga arbetet kan sidan utvecklas till en samlade kanal för information från och till hela landet, de nordiska grannländerna och övriga världen.

4.4.6 Enkät till kommunerna

I den enkät Aktionsgruppen sände till kommunstyrelsens ordförande i landets kommuner hösten 2005 ville vi se hur den högsta politiska nivån uppfattade barnkulturfrågorna. Vi har delat in kommunernas svar i kategorier efter kommuntyp enligt den indelning i nio kategorier som Sveriges Kommuner och Landsting använder. Av de större städerna och kommunerna har cirka 30 procent svarat medan av de mindre kommunerna och glesbygdskommunerna har cirka 25 procent svarat. Enkäten och kommunindelningen finns i bilaga 7–9.

På frågan *Tycker du att du kan styra utvecklingen av barns och ungas tillgång till kultur och eget skapande?* svarade en stor majoritet, 70–92 procent, ja, utom i gruppen varuproducerande kommuner där endast 40 procent tyckte sig kunna styra utvecklingen.

På frågan *Hur lyfter ni fram arbetet med barn- och ungdomskultur på er kommuns webbsida?* svarar majoriteten, 75–95 procent, att den lyfts fram dåligt, inte alls eller är spridd på olika sidor, utom i gruppen större städer där det är något vanligare med samlad information. Enstaka kommuner har svarat att man har egna ungdomssidor.

På frågan *Vilka utvecklingsfrågor inom barn- och ungdomskulturen är viktigast inom er kommun just nu?* kommer svaret att *starta, stödja, utveckla musik- och kulturskolan* på första eller andra plats hos alla utom gruppen kommuner med mer än 25 000 invånare. I den gruppen prioriterar man *ungdomsråd/ungdomsdemokrati, stödja ungdomars egna initiativ och kulturens tillgänglighet*. I samtliga svarande kommuner är det högt prioriterat att öka barns och ungas delaktighet och kulturens tillgänglighet och att *öka barns och ungas möjligheter till eget skapande*. Några kommuner har svarat att det är högt prioriterat att *arbeta fram riktlinjer och handlingsplaner*.

På frågan *Vilka samverkansparter är viktigast för utvecklingen av barn- och ungdomskulturen?* svarar alla att *föreningar och ideella organisationer samt förskola och skola* är mycket viktiga. Därtill finns *den egna kulturförvaltningen och biblioteket* nämnt av alla. För

de större städerna och glesbygdskommunerna är samverkan med *regionala kulturinstitutioner* markerade som viktigast medan institutionerna hamnar längre ned i prioritet hos de andra kommunerna. *Samverkan med fria grupper/kulturutövare/konstnärer* ligger också förhållandevis långt ned i prioritet hos alla utom pendlingskommunerna där de ligger relativt högt. Samverkan med *statliga institutioner* nämns endast av en större stad och ett par pendlingskommuner.

Eftersom det endast är en tredjedel av landets kommuner som svarat och enkäten inte bygger på ett vetenskapligt utformat underlag ska vi kanske inte dra alltför långtgående slutsatser av svaren. Ändå överensstämmer svaren med den allmänna bild Aktionsgruppen har av läget i kommunerna gällande prioriteringar i barn- och ungdomskulturen. Tillgångarna skiljer sig mycket åt vad gäller personal, budget och arbetsformer. Grannkommuner kan ha helt olika sätt att prioritera och handha barn- och ungdomskulturen eller de kan samverka tätt om verksamheter som musik- och kulturskola, estetiska program på gymnasiet, turnéläggning av gästande scenkonst med mera. Ekonomiskt kan satsningarna variera stort. Gemensamt för de kommuner där man satsar större resurser både ifråga om personal och budget är att det alltid finns en stark politisk vilja, tydliga styrdokument med förankring i förvaltningar, samverkan med förskola och skola där skolledargruppen är involverad och tydliga mandat för samordnare av det praktiska utförandet.

Det sätt man använder de regionala resurserna i form av länsinstitutioner, länskulturkonsulenter och de statliga resurserna i form av ansvarsmuseer och Riksteatern, Riksutställningar och Rikskonserter beror på hur institutionerna informerar om sin verksamhet och når ut med informationen och inte sällan på initiativ från enskilda verksamheter eller personer i kommunerna. Tillspetsat kan man säga att varje institution och verksamhet har sin agenda och sina nätverk och att tiden och resurserna och prioriteringarna gör att det är svårt att ändra rutinerna. Aktionsgruppen upplever emellertid att det finns ett stort intresse och beredskap för att tänka nytt både vad gäller innehåll och form för barn- och ungdomsarbetet. Vad som efterfrågas av både kommunala och regionala verksamheter är stöd i form av kunskap, dialog och utvecklingsmedel från den statliga nivån.

Aktionsgruppen ger här en fördjupad bild av två olika kommuntyper och de hinder, tillgångar och behov man definierar.

4.4.7 Fem inlandskommuner

Aktionsgruppen kom tidigt i kontakt med Strömsunds kommun som i ett mail beskrev sina specifika problem och idéer om lösningar. Det resulterade i att vi tillsammans genomförde ett seminarium i maj 2005 med deltagande av politiker, tjänstemän och kulturutövare från de tre inlandskommunerna Strömsund, Vilhelmina och Sorsele. Arjeplog och Arvidsjaur kommuner var förhindrade att delta men hade insänt underlag till seminariet och har deltagit i efterarbetet av seminariet. De fem kommunerna representerar Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Deltog i seminariet gjorde också representanter från Sveriges Kommuner och Landsting och Glesbygdsverket samt kulturchefen i Jämtlands läns landsting. Kulturrådet var inbjudet men förhindrat att delta. Inbjuden att informera var en representant från det norska projektet *Den kulturelle skolesekken*.

Tillgångar

I Jämtland finns en samverkansgrupp för barnkulturen kallad Z-gruppen, som ger stöd för de gemensamma frågorna. I Sorsele finns ett givande samarbete med Västerbottens länsmuseum och Umeå universitets lärarutbildning om kulturarv och identitet och hur man använder det i skolan. Den samiska influensen är stark. I Strömsund finns en familjeorkester som går över generationsgränserna, 30 musiker mellan 14 och 70 år spelar tillsammans och fångar upp elever från musikskolan. I Vilhelmina finns en stark amatörteatertradition och samverkan med Riksteatern och Intercult. Där kulturpengarna finns samlade och inte utdelade i skolorna utnyttjas de tillgängliga resurserna mer effektivt. "Artists in residence" är ett system som fungerar genom att musiker och konstnärer kan arbeta långsiktigt för att nå alla flera gånger och med både bredd, fördjupning och utveckling. Det ger i sin tur direkta återverkningar i barnens intresse och fler anmälningar till musikskolan. Ekonomiskt innebär "artists in residence" också besparingar i och med att kostnader för resor, hotell och traktamenten försvinner.

Problem

Det upplevs i vissa län som svårt att nå ut till skolorna i glesbygden genom länsmusiken. Skolorna har inte kunskap om programmen och har inte heller pengar att betala för dem. En skola med 15–20 elever kan inte betala för ett musikprogram som trots subventioner kostar 5 000 kronor. I dag fungerar produktionsstödet till institutionerna men det finns behov av turnéstöd och arrangörsstöd för att produktioner ska kunna nå ut till publik och brukare. Bristen på kulturmedel innebär också en fara för sänkt kvalitet då vissa lockas att hellre ta en billig ”halvprofessionell föreställning” än ingen alls.

Ett mycket stort problem är transporter. Trots avtal med länstrafiken om gratis resor till bibliotek och kulturinstitutioner så fungerar det inte genom att de kommunala skolskjutsarna inte kan anpassa sig till elevernas ändrade restider.

Kommunernas brist på pengar är ett problem. Skolbiblioteken i Strömsund har lagts ned och det finns politiskt stöd men inte pengar för att omvandla musikskolan till en kulturskola med flera konstområden representerade. I Sorsele har musikskolan tagits bort och man har inga pengar till kulturpedagoger eller professionella konstnärer i skolan. Kommunens enda barnbibliotekarie har enligt länsbibliotekarien ett ansvarsområde stort som sju vargrevir och ska förutom biblioteksverksamheten sköta övriga barnkulturarrangemang. De långa geografiska avstånden är en orsak till kompetensbrist. Det är svårt att rekrytera till tjänster, en vikarierande musiklärare kan till exempel behöva pendla 30 mil per dag, och bibliotekarier är här ett bristyrke. I Vilhelmina har två musiklärartjänster innehafts av 36 av personer under fem år. Det är också ett problem att kommunala satsningar på kultur inte kan mötas av regionala och/eller statliga motprestationer.

Eftersom basstödet är svagt i kommunerna så måste man göra projekt av allt och söka extra medel vilket inverkar menligt på kontinuitet och långsiktighet.

Behov

Det finns stora behov av utökat samarbete över kommungränserna till exempel om lärartjänster. Detta innebär att man också behöver samarbeta över läns och landstingsgränserna då det är naturligast att samarbeta mellan närliggande orter som inte alltid ligger i

samma län. Samarbetet med de regionala institutionerna behöver utökas så att hela länet nås. De regionala kulturkonsulenterna är viktiga och samarbetet behöver utökas. Konsulenterna behöver också marknadsföra sig bättre för att man ute i kommunerna ska förstå vad de kan användas till.

Enligt statistik och Aktionsgruppens barnenkät är kultur något som starkt engagerar flickor och kvinnor. Genom att satsa på kultur i inlandskommunerna kan man vända den trend som gör att unga kvinnor flyttar från hemkommunen. Detta gäller också för dem som flyttar *till* kommunerna som ett led för kommunerna att öka sin befolkning.

Glesbygdsverket påpekar att samhällets resurser måste satsas på aktiviteter som musik, bild teater, film och dans som engagerar barn och unga. Åtgärder för att öka tillgängligheten till kulturen måste stödjas liksom stimulansinsatser för att rekrytera kompetenta lärarkrafter och kulturarbetare. Glesbygdsverket menar att Norges politik och syn på kulturens betydelse är en förebild. Modellen med fylkesmusiker och kraftfullt stöd till kultur i skolan, Den kulturelle skolesekken, behöver studeras ytterligare för att se vad som är tillämpligt för svenska förhållanden.

Aktionsgruppens bedömning

Det behövs statliga och regionala stödpengar för att komplettera kommunernas egna initiativ. I dag finns inget sådant statligt stöd för kommunernas kultursatsningar. De regionala medlen går idag inte till enskilda kommuner utan bara om flera kommuner samarbetar. I inlandskommunerna innebär det att en stor del av beviljade medel äts upp av reskostnader eftersom många kommuner är lika stora som ett län i södra delen av landet. De medel som behövs bör satsas på att fånga upp och stödja lokala initiativ och samverka mellan föreningar, studieförbund och det lokala kulturlivet. Det krävs också samordning för att de regionala och statliga kulturinstitutionerna ska nå ut i hela landet. Detta gör att satsningar på barnkulturen är extra viktiga för att kunna erbjuda eget skapande och kulturupplevelser av hög kvalitet.

Kommunernas förslag

Kommunerna har gemensamt formulerat en projektidé som är en anpassad form av det norska fylkesmusikersystemet men utökat till flera konstarter och som går ut på att de fem inlandskommunerna under en period av 3–5 år får pröva systemet. Det skulle innebära att de fem kommunernas barn och unga skulle få kontinuerliga besök av professionella kulturutövare som kunde verka både som pedagoger och handledare och som inspiratörer genom att ge egna konserter, utställningar, föreställningar etcetera. Förslaget finns i bilaga 8.

Aktionsgruppen anser att detta är en typ av projekt som bör stödjas inom ramen för satsningen *Ett handslag med barnkulturen*.

4.4.8 Fyra storstäder

Aktionsgruppen inbjöd kommunal- och borgarråden med ansvar för kultur i storstäderna Stockholm, Göteborg, Malmö och Umeå att ingå i en speciell referensgrupp. Deras problembeskrivningar och förslag ligger till grund för denna skrivning.

Betydande faktorer ur ett urbant perspektiv

I de urbana stadsmiljöerna lever och bor cirka 290 000 barn och ungdomar mellan 0 och 19 år, vilket är 14 procent av Sveriges barn och ungdomar. Förutsättningarna för dessa barn och ungdomar är väldigt olika beroende på var i städerna man bor, vilka föräldrar man har, hur ens historia ser ut. I Malmö har 40 procent av åldersgruppen 0–17 år utländsk bakgrund⁴, i Göteborg 28 procent, i Stockholm 27 procent och i Umeå 8,8 procent. För riket i snitt har 15 procent av barnen utländsk bakgrund.

Städerna består av olika stadsdelar som alla har sina specifika förutsättningar. Städerna som helhet rymmer olika typer av samhällen som särpräglas av den lokala samhällsstrukturen sett ur sociala, etniska och kulturella aspekter. Storstädernas roll i sitt län eller sin region påverkar i sin tur på olika sätt kranskommunernas villkor.

⁴ Barn födda utomlands eller med båda föräldrarna födda utomlands.

Barn- och ungdomskulturen är inte bara en kulturfråga. Den berör många olika verksamhetsområden som utbildning och skola, barnomsorg, fritidsverksamhet, föreningsliv och så vidare. Detta innebär att resurserna är fördelade på många "händer" vilket förutsätter bra former för samarbete och samverkan.

Städernas barn och ungdomar är långt ifrån en homogen grupp. Olikheterna är många ur såväl social som etnisk och kulturell bakgrund. Dessa faktorer spelar en mycket stor roll när vi talar om barn- och ungdomskultur. Det traditionella professionella kulturutbudet för barn måste utvecklas i en mer mångkulturell inriktning både vad gäller innehåll och vilka som producerar. Även genusfrågan är av betydelse. Att balansera innehållet i verksamheterna ur ett medvetet genusperspektiv är nödvändigt.

Ungdomar i storstäderna lever på många håll ett utsatt liv. Kulturen och fritiden har stor betydelse för unga människors identitetsbygge. Att hitta en gemenskap är en stark drivkraft som för vissa grupper driver dem till sammanhang som riskerar att leda till problem för både ungdomarna och samhället. Våldsrelaterade kulturer eller subkulturer i olagliga former har en stor attraktionskraft på många, framför allt unga pojkar. Här finns en enorm utmaning för samhället att möta dessa ungdomar med konstruktiva initiativ som ger möjlighet till dialog, känsla av samhörighet och att ingå i ett sammanhang. Denna fråga är inte enbart av social karaktär, den är lika viktig ur ett kulturperspektiv.

Huvudfrågor för storstädernas kulturutveckling är

- infrastrukturer
- kulturutbudet
- kulturen i skolan
- ungas möjlighet till egna kulturaktiviteter
- uppföljning, dokumentation och utvärdering.

Infrastrukturer

Städerna har en decentraliserad organisation vilket försvårar samarbete mellan fack- och stadsdelsförvaltningar. Beslut fattas av olika nämnder. Det finns därför ett behov att utvärdera nuvarande förmedlingsstrukturer: definiera roll och ansvarsfördelning mellan förvaltningarna och att förstärka samarbetet mellan stads- och kommunalförvaltningarna kring barns och ungdomars kultur-

och fritidsverksamhet samt att utveckla formella nätverk för samverkan mellan stadsdelarna.

Långa geografiska avstånd är ett hinder särskilt för barnen i förskolan när det gäller deras möjlighet att få ta del av kulturutbudet. Att ta sig till kulturinstitutioner förutsätter finansiering, tid och personal. Det behövs därför ändamålsenliga lokaler för kulturarrangemang med spridning utanför stadskärnan. Med hänsyn till den svaga position kulturen har i många stadsdelar skulle en möjlighet vara att samla resurser i lokala centrum – kulturhus. Städerna består av många ”småstäder” med olika karaktär och kulturella centrum i olika stadsdelar ger möjlighet att profilera sig och skapar en grund för barn- och ungdomskulturens bredd och mångfald. Dessa lokala centrum skulle också vara naturliga platser att samordna de resurser som finns i form av till exempel skol- och fritidslokaler, allmänna samlingslokaler, kultur- och föreningsstöd samt studieförbund.

Det behövs långsiktig och kontinuerligt arbete för att utveckla och underhålla kompetensen kring barn- och ungdomskulturen genom formella nätverk för samarbete mellan stadsdelarna och de centrala förvaltningarna som dels omfattar kulturen i skolan och dels ungas kultur på fritiden. Dessa nätverk bildar också vägar för informationsspridning och samverkan kring utveckling av stödet till kulturombud, konsulentverksamhet och arrangörer. Detta är strukturer som är helt avgörande för barn- och ungdomskulturen i en kommun.

Kulturutbudet

Gemensamt för de fyra storstäderna är att de har ett stort och omfattande kulturutbud för barn och ungdomar, dels genom det fria kulturlivet, dels genom de statliga, regionala och kommunala institutionerna. Det finns en mångfald av kulturarbetare som bor och verkar i orterna vilket ger nära tillgång till kompetens. Det finns konstnärliga högskolor i alla fyra städerna vilket ger god förutsättning för nyrekrytering. Media, radio, tv och dagspress finns i samtliga storstäder vilket ger förutsättning för att barn- och ungdomskulturen kan uppmärksammas.

Möjligheter till offentligt kulturstöd finns på olika nivåer, lokalt, regionalt och statligt.

Aktionsgruppens kartläggning har visat att trots storstädernas rika utbud och förhållandevis välorganiserade arbete så gör det stora antalet barn och unga att insatserna inte räcker till.

Kommunerna behöver många olika sorters verksamheter för att nå alla grupper av barn och ungdomar. Traditionella kommunala verksamheter som bibliotek, kulturskola och kulturinstitutioner behöver utvecklas men också kompletteras med andra aktörer inom det fria kulturlivet och föreningslivet.

Kulturen i skolan

I ett historiskt perspektiv har kulturen i skolan varit något som man inom skolans ram ”tog del av för den kulturella upplevelsens skull” men nu blir det mer och mer en fråga som vävs in i skol-utvecklingsarbetet. Varje skola har sin egen profil, sitt eget sätt att arbeta på, sin individuella organisation. Samverkan och samarbete mellan kultur och skola söker nya former och kommer att ställa nya krav på både utbud och förmedlingsstrukturer.

Ungas möjlighet till egna kulturaktiviteter

Att prioritera och utveckla former för ungas egna kulturverksamheter är för storstäderna en stor infrastrukturell fråga. Det handlar om lokaler i stadsdelarna, om olika former av stöd, handledning och coachning, men också bidragsformer som uppmuntrar de ungas egna initiativ. Det behövs också kompetensutveckling av personal för att möta den unga generationen på ett samtida sätt och samarbetsformer mellan förvaltningar och verksamheter behöver motiveras och utvecklas. Med erfarenheter från storstädernas verksamheter där ungdomar har en stark drivande roll i kulturprojekt av unga för unga finns i dag en kunskap om behovet av nya organisationsmodeller runt den unga kulturen. Organisationer som ställer krav på resurser för handledning och stöd till ungdomars medverkan.

Uppföljning, dokumentation och utvärdering

Behovet av utvärderingsmetoder, uppföljning och statistik är stort. Framför allt är det viktigt att hitta former som håller långsiktigt så att ett jämförbart material samlas in. Att utveckla metoder för dokumentation och uppföljning som på ett naturligt sätt integreras i det dagliga arbetet är något som behöver prioriteras.

Storstäderna tillsammans

En formaliserad samverkan inom barn- och ungdomskulturen mellan de fyra storstäderna är önskvärd och skulle kunna innehålla följande:

- erfarenhetsutbyte mellan urbana regioner
- tillsättande av en storstadsgrupp
- ett ungdomsforum för kultur i storstaden
- nätverk för erfarenhetsutbyte
- gemensamma former för uppföljning, statistik
- gemensamt arrangerade konferenser
- utvecklade former för samarbeten.

Samarbetet kan ha i uppgift att samla in goda exempel från de olika städerna, aktuell forskning men också ha blickar ut i Norden och Europa. Storstadskonferenserna som Göteborg, Stockholm och Malmö arrangerade för att antal år sedan bör återinföras gärna i samarbete med staten (Kulturrådet, Myndigheten för skolutveckling, Ungdomsstyrelsen, Arvsfonden, kulturinstitutionerna och högskolorna). Storstäderna kan också initiera ett gemensamt ungdomsforum inspirerat av det europeiska samarbetet Forum för Young Citizens med syfte att öka ungdomars möjlighet till påverkan, inflytande och delaktighet i städernas kulturpolitik. Storstäderna efterlyser en dialogpart på Statens kulturråd kring barns och ungdomars eget skapande och ser gärna barn- och ungdomskulturen som ett eget sakområde på statlig tjänstemannanivå.

Storstädernas förslag

För att öka barns och ungas tillgång till kultur och eget skapande i storstäderna behövs ett statligt stöd för att utveckla kulturinstitutionernas kulturpedagogiska avdelningar samt tydliga krav på institutionerna att arbeta utanför institutionens väggar, exempelvis i städernas förorter.

Det behövs också en utvecklad samordning av stödet till det fria kulturlivet mellan statliga och kommunala organ för att få uppnå de bästa möjliga effekterna.

Det finns behov av statlig samfinansiering när det gäller långsiktiga och metodutvecklande satsningar inom ungdomskulturen motsvarande den form av samfinansiering som är möjlig till professionella kulturverksamheter.

Behovet av utvärderingsmetoder, uppföljning och statistik är stort. I detta avseende krävs en samordning mellan staten och storstäderna så att utvärdering och analys blir jämförbart över tid och mellan storstäderna.

4.4.9 Dialog med Sveriges Kommuner och Landsting

Aktionsgruppen har i sitt arbete haft återkommande kontakter med den av Sveriges Kommuner och Landsting utsedda experten i gruppen, såväl som med andra företrädare för organisationen. Kontakterna och diskussionerna har varit mycket värdefulla för aktionsgruppens arbete och ställningstaganden. Då Aktionsgruppens huvudförslag rör hur stöd- och styrkedjor på bästa sätt ska kunna förstärkas för att barn och unga i högre grad ska få tillgång till eget skapande och ett brett kulturutbud är utformningen av samverkan mellan staten, landstingen/regionerna och kommunerna av avgörande betydelse.

SKL menar att det behövs ett tydligt uttalat uppdrag på statlig nivå för barnkulturfrågorna samlade hos en myndighet. Ett sådant uppdrag bör innehålla tydliga krav på insatser, uppföljning och återrapportering. SKL menar att de statliga och regionala kulturinstitutionerna bör ta ett tydligare ansvar för hela sitt uppdragsområde och samverka med amatörkulturen och ungdomars egna kulturaktiviteter. Man pekar vidare på musik- och kulturskolornas viktiga roll för barns och ungdomars kulturutövning och samverkan med förskola och skola.

För att stärka barns och ungas kulturutövning bör man jämställa villkoren för kulturutövande med idrottsutövandet där det lokala aktivitetsstödet har stor betydelse. Något liknande stöd finns inte när det gäller kultur. Med ett statligt stöd med tydligt definierat syfte riktat till regionala och kommunala samarbeten kan de lokala behoven och intressena fångas upp och utvecklas. De statliga och regionala instanserna kan då bistå kommunerna med metoder och personellt stöd.

5 Forskning och utbildning

Aktionsgruppen föreslår att Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet får ett treårigt uppdrag att

- kontinuerligt inventera pågående forskning inom området barnkultur
- samordna ett formaliserat nätverk av forskare och forskningsmiljöer inom området
- sprida information om pågående forskning och forskningsresultat.

För att finansiera arbetet tillskjuts en miljon kronor per år under tre år från satsningen *Ett handslag med barnkulturen*.

Aktionsgruppen föreslår att 2 miljoner kronor avsätts ur *Ett handslag med barnkulturen* för riktade medel till barnkulturforskning.

Aktionsgruppen föreslår att en utredning tillsätts för att föreslå former och finansiering för ett Barnkulturellt centrum. Till centret ska en professur i barnkultur knytas.

5.1 Kraftsamling behövs inom barnkulturforskningen

Forskning inom området barnkultur saknas i hög utsträckning och den forskning som finns har svårt att få medel. Kulturpolitisk forskning med tonvikt på barn är närmast obefintlig. Därtill kommer att den forskning som finns har svårt att nå ut och få genomslag.

Ett första steg för att stärka barnkulturforskningen är att skapa en samlande funktion för att utveckla internationella kontakter och utbyten och samarbeten inom landet. I dag saknas en instans som lyfter fram området. Det är nödvändigt med större informa-

tionsutbyte, spridning och diskussion av forskningsresultaten och det behövs bättre kanaler mellan olika forskare och högskolor.

Aktionsgruppen föreslår därför att Centrum för barnkultur-forskning vid Stockholms universitet får ett uppdrag att under en period av tre år

- kontinuerligt inventera pågående forskning inom området barnkultur
- samordna ett formaliserat nätverk av forskare och forskningsmiljöer inom området
- sprida information om pågående forskning och forskningsresultat

För att finansiera arbetet tillskjuts en miljon kronor per år under tre år från satsningen *Ett bandslag med barnkulturen*.

5.1.1 Utred behovet av ett barnkulturellt forskningscentrum

För att stärka barnkulturforskningen behövs mer än ett nätverk. Aktionsgruppen har inte kunnat fördjupa sig i hur detta på bästa sätt kan förverkligas och föreslår därför att frågan utreds.

Idag är forskningen om barn huvudsakligen pedagogisk forskning och utbytet mellan pedagogisk forskning och kulturforskning behöver stärkas. Det finns behov av en instans som kan samla de olika inriktningar av forskning rörande barnkultur och kultur i barns perspektiv som finns, där olika aspekter på barns lek, lärande och utveckling kan rymmas. Där skulle forskning om kultur i förskola och skola liksom leksaksforskning och barns egna uttryck kunna synas och forskningsrönen diskuteras och spridas. Ett sådant Barnkulturellt centrum skulle kunna få samma dynamiska utveckling och betydelse som Mångkulturellt centrum har fått.

Verksamheten kan lämpligen vila på en gemensam nordisk plattform och knyta an till det nordiska barnkulturnätverket BIN-Norden. Till centret bör en särskild professur i barnkultur skapas. Det finns i dag i Norden ingen sådan professur och här har Sverige möjlighet att vara ett föregångsland. Det som närmast liknar en barnkulturprofessur i dag är den som innehas av ordföranden i BIN-Norden, Beth Juncker. Hon är sedan 2004 Forskningsrådsprofessor i æstetiske fag med særligt henblik på børnekultur vid Danmarks Biblioteksskola i Köpenhamn.

5.2 Forskningsläget i dag

Aktionsgruppens kartläggning innehåller en översikt över pågående och nyss avslutad forskning inom området barn och kultur. Arbetet med kartläggningen försvårades av att det saknas en tidigare sammanställning av forskningen inom området, och genom att universitet och högskolor sällan kan ge en samlad överblick över sin pågående forskning. Det blev tydligt att det finns ett stort behov av en kontinuerlig sammanställning och uppdatering av vilken forskning som pågår inom området.

För en fördjupad kunskap om den forskning som pågår hänvisar vi till kartläggningen, men kort kan vi se att ämnesspridningen är stor, att forskarna är relativt få och spridda, att det är svårt att få pengar till forskning om barnkultur och att det därigenom blir svårt att upprätthålla kontinuerliga forskningsmiljöer. Vi kan även konstatera att de yngre barnen är ganska osynliga i forskningen. Förhållandevis få forskar om förskolan och ännu färre intresserar sig för de allra yngsta.

Ämnesmässigt dominerar forskning med pedagogisk inriktning stort. Utanför det pedagogiska fältet är litteraturvetenskapen det enda ämnet som har en egen professur med inriktning på barn och unga. De konstnärliga högskolorna bedriver konstnärligt utvecklingsarbete i gränsområdet mellan konstnärligt skapande och forskning kring de konstnärliga processerna. När det gäller konstnärligt utvecklingsarbete med koppling till barnkultur är det framförallt Suzanne Osten som, på Dramatiska Institutet i Stockholm bedrivit arbetet kring barnkulturfrågor, bland annat i Barndomsprojektet.

Kulturpolitisk forskning med tonvikt på barn är närmast obefintlig. Därtill kommer att den forskning som finns har svårt att nå ut och få genomslag.

5.3 Angeläget med ökad forskning om barn och kultur

På alla nivåer och inom alla områden som Aktionsgruppen varit i kontakt med påtalas behovet av ökad forskning. Inom fältet kultur och skola finns behov av att utveckla frågor runt definitioner, begreppsbildning och värdering och bedömning inom det estetiska området samt praxisnära forskning. Vad händer med eleverna och vad händer med skolan och skolans kunskapssyn under arbetet i estetiska läroprocesser?

I Pedagogiska magasinet nr 1 2006 pekar ett antal forskare ut fält som är speciellt angelägna för skolforskningen och där kultur och estetiska lärprocesser kan vara en viktig ingrediens. Ett område är frågan om vilka konsekvenser det får för undervisningen och den lärande situationen om det finns en mängd olika språk och kulturer representerade i klassen. De pekar också på att det inte finns någon forskning om varför så många elever upplever skolan som meningslös. ”När elever allt oftare säger att skolan är tråkig måste även vi, som forskare, våga ta till oss det. Det är ett uttryck för något som man borde kunna komma åt genom att studera skolan ur elevperspektiv.” (Henning Johansson, professor i pedagogik vid Luleå tekniska universitet).

Hur kan man dokumentera och rapportera skolors kulturaktiviteter? Vilka arbetar med kultur i skolan? Vad händer i mötet med professionell kultur, och när man skapar själv och tillsammans med andra? Hur kan barnens egna röster höras i forskningen och hur utvecklas en meningsfull form av deltagande observation med de allra yngsta barnen?

Aktionsgruppen menar att det är angeläget att KES-forum vid Malmö högskola ges uppdrag och medel att samverka med Myndigheten för skolutveckling, Skolverket, Högskoleverket och Statens Kulturråd för att genomföra förslaget från 2003 att utveckla praxisnära forskningsprojekt samt återkommande seminarier om kultur i skolan. Förslaget att erbjuda fem lärarutbildningar medel att utveckla modellförslag för utbildning på området kultur och estetik i skolan bör tas upp igen och samordnas av KES-forum.

5.4 De konstnärliga utbildningarna och lärarutbildningarna

Överväganden: Aktionsgruppen konstaterar att det finns stora utbildningsmässiga brister när det gäller yrkesgrupper som arbetar med barn och kultur. Det behövs en ökad satsning på kurser om barn och kultur inom lärarutbildningarna, men också inom de konstnärliga utbildningarna. Barnkonventionen bör vara ett obligatoriskt inslag i utbildningar för yrkesgrupper som ska arbeta med barn.

Aktionsgruppen menar att en översyn av grundutbildningarna och fortbildningarna om kultur i skolan för lärare och skolledare bör vara en prioriterad fråga.

Aktionsgruppen anser också att det bör tas ett helhetsgrepp för utbildningar av lärare i musik, teater, bild, dans, film etcetera inom de obligatoriska och frivilliga skolformerna. Idag saknas formella examensordningar för lärare som undervisar inom musik- och kulturskolorna.

Det saknas också yrkesutbildningar med särskild inriktning på barn för bibliotekarier och museipedagoger. I dag finns bara enstaka valbara kurser på vissa högskolor. Aktionsgruppen föreslår därför att frågan om särskilda yrkesutbildningar för bibliotekarier och museipedagoger snarast utreds.

Aktionsgruppen föreslår att regionala MEP-utbildningar tillskapas som en del av Svenska Filminstitutets mediepedagogiska utvecklingsarbete.

5.4.1 Barnkonventionen i utbildningen

I den nationella strategin från 1999 för att förverkliga barnkonventionen står att "barnkonventionen bör på olika sätt tas upp i utbildningar för de yrkesgrupper som ska arbeta med barn". I den utvecklade strategin från 2004 står "Det uppdrag som Högskoleverket haft att stimulera lärosätena att inordna barnkonventionen i olika yrkesutbildningar kommer att följas upp. I regleringsbrevet för år 2004 till universitet och högskolor ställs krav på återrapportering av lärosätenas insatser för att införliva kunskap om barnkonventionen i olika utbildningar som bedöms som betydelsefulla". I Högskoleverkets rapport *FN:s barnkonvention angår högskolan*, Högskoleverkets rapportserie 2003:06, menar man att

Barnkonventionen inom den högre utbildningen måste hanteras på ett bredare sätt än att peka ut utbildningar som i första hand bör behandla barnkonventionen. Det är angeläget att barnkonventionen i enlighet med andan i konventionen görs till en angelägenhet för alla som bidrar till att bygga samhället (s. 21). Om det är regeringens uppfattning att FN:s barnkonvention på ett tydligare sätt ska finnas med i utbildningar som förbereder för ett arbete med barn är det viktigt att en översyn av examensmålen görs. Högskoleverket menar också att högskolans lärare behöver få möjlighet till fortbildning för att bättre kunna ta till vara barnperspektivet. Slutligen behövs mer forskning inom barnområdet för att barnperspektivet bättre ska kunna tillgodoses inom undervisningen (s. 22).

För studerande vid lärarutbildningar och konstnärliga högskolor borde det alltså vara självklart med obligatoriska kurser i barnkonventionen och i kultur i barns perspektiv och barnperspektiv. De konstnärliga högskolorna behöver i det här avseendet ta ett mycket större ansvar för barn och unga än vad som sker i dag. För att öka intresset hos studerande vid de konstnärliga högskolorna behövs nya initiativ och nytänkande. Allt skapande utgår från nyfikenhet och lust och genom att möta barn i sin utbildning och pröva att arbeta med och för barn kan studenterna reflektera runt kulturbegrepp, förmedlingsproblematik och pedagogik. Det torde ge resultatet att fler konstnärer och kulturarbetare blir intresserade av att arbeta med barn och unga på olika sätt och inom olika institutioner och genrer.

5.4.2 Lärarnas utbildning i konst, estetik och kultur

De lärare som idag arbetar inom förskola, grundskola och gymnasium har olika grundutbildning och kompetens, och olika intresse av att arbeta med kultur och estetiska läroprocesser. Den kompetens som finns inom skolan hos lärarna i de schemalagda ämnena musik, slöjd och bild tycks alltför sällan användas som resurs för de andra ämnena.

Den nya lärarutbildningen har också olika sätt att hantera området, och kunskaperna blir alltså olika beroende på var i landet man fått sin utbildning. Aktionsgruppen menar att en översyn av grundutbildningarna och fortbildningarna om kultur i skolan för lärare och skolledare är en prioriterad fråga.

Malmö högskola har startat ett forum för frågor om kultur och estetik i skolan, KES-forum. Syftet med KES-forum är att knyta samman grundutbildning, utvecklingsarbete och forskning för att kunna kvalificera samtalen kring dokumenterad estetik praktik. Studenterna på KES-forum förbereds för en bred arbetsmarknad och en öppen skola och kan tänka sig kombinerade tjänster på kulturskolor, kulturinstitutioner, förskolor och skolor. Ett led i arbetet är projektet *Lärande på riktigt* som genomförs 2006–2007 tillsammans med Unga Riks och två Malmöskolors niondeklasser samt tjugo lärarstudenter och deras utbildare. Ett förslag på en tiopoängskurs kring estetiska läroprocesser för ledningspersoner inom skola och social och kulturell verksamhet har också tagits fram och ska bearbetas ytterligare.

5.4.3 Pedagogisk kompetens i konstnärliga utbildningar

Med den ökade satsningen på kultur för och med barn och unga som aktionsgruppen föreslår kommer det att behövas många fler konstnärer och kulturarbetare med den dubbla kompetensen att också kunna möta och handleda barn och unga. Arbetsmarknaden för konstnärer och kulturarbetare är i dag svår med hög arbetslöshet och många som inte kan försörja sig helt inom sitt yrke. Genom den dubbla kompetensen som ger behörighet att arbeta mot andra grupper, blir det möjligt för fler att kombinera sitt konstnärskap med att arbeta med barn och unga inom förskola, skola och fritid på deltid, periodvis eller på heltid. Genom att lägga in praktik i förskola och skola som moment i de konstnärliga utbildningarna får studenterna möjlighet att pröva sitt intresse.

Ett sätt för högskolorna att ge studenter pedagogisk kompetens och praktik är att anordna kurser och verkstäder för barn och unga, ledda av studenter, till exempel under skolloven. Detta kräver att högskolan har löst frågor om handledning och ansvar på ett tillfredsställande sätt. Det kan också ge andra grupper av barn inspiration att senare söka konstnärliga utbildningar, och därmed breddas rekryteringen till högskolorna.

Behovet av utbildning och fortbildning är stort såväl bland förskollärare och grundskollärare som bland konstnärer och kulturarbetare, och en gemensam teoretisk grund för yrkeskategorier som ska samarbeta är en god start. Lärarutbildningarnas kurser i pedagogik och barns utveckling kan i ett sådant samarbete ingå som delkurs för konstnärer och kulturarbetare, och kurser i dans, litteratur för barn och unga, konst etcetera ingå i lärarutbildningen. Till viss del sker detta redan inom vissa högskolor. Gemensamma studentarbeten mellan utbildningarna är ett annat initiativ som bör uppmuntras. Fortbildningar med detta upplägg, exempelvis *Leka, Språka, Lära*, har visat sig mycket framgångsrika.

5.4.4 Utred behov av nya utbildningar

Inom vissa områden är bristen på utbildning särskilt märkbar. Så saknas till exempel en särskild samlad utbildning till barnbibliotekarie. Kulturrådet och Aktionsgruppen för barnkultur bjöd in till ett gemensamt diskussionsmöte kring fort- och vidareutbildningsfrågor med anknytning till barn- och skolbiblioteksområdet den

7 oktober 2005. Inbjudna var representanter från högskolor, universitet, skolbibliotekscentraler och länsbibliotek som erbjuder utbildning inom området samt Högskoleverket. Mötet konstaterade att behovet av utbildning är stort. Det finns gemensamma behov för barnbibliotekarier på folkbibliotek och skol- och lärarbibliotekarier, men också behov som skiljer dem åt. Ett generellt problem är att arbetsgivarna inte stödjer fort- och vidareutbildning tillräckligt. Det finns också ett stort utbildningsbehov för skolledare, lärare och bibliotekschefer.

Samtliga på mötet efterlyste samordning både av kurser, utbildning och information och poängterade vikten av regional utbildning. Mötet menade att samarbetsformer bör beskrivas i de övergripande biblioteksplanerna och det framfördes kritik mot bristen på långsiktig planering. Aktionsgruppen föreslår att frågan om en särskild barnbibliotekarieutbildning snarast utreds. Förslag till ansvar för fortbildningar finns beskrivet under huvudförslaget *Stärkt regional struktur*.

Intresset för det estetiska programmet i gymnasieskolan ökar bland eleverna och många av dem väljer inriktning mot teater. Trots att programmet funnits som reguljärt program sedan 1992 finns ännu ingen adekvat lärarutbildning för lärare med inriktning mot teater. Behovet av utbildning för lärare inom kulturskolor och studieförbund är också stort.

Musikhögskolorna i Sverige har sedan länge utbildat den kategori lärare som arbetar inom musik- och kulturskolan. Det är speciellt viktigt att uppmärksamma de kompetensbehov som finns inom den icke statligt reglerade musik- och kulturskolan. Musiklärarna inom kulturskolan har andra behov av fördjupning inom till exempel ett instrument än musikleärarna i den obligatoriska skolan – deras utbildning kan alltså behöva ha ett delvis annat innehåll än utbildningen av lärare för den obligatoriska skolan.

Aktionsgruppen anser att det bör tas ett helhetsgrepp för utbildningar av lärare i musik, teater, bild, dans, film etcetera inom de obligatoriska och frivilliga skolformerna.

Läraryrket och Teaterförbundet har nu tagit ett gemensamt initiativ och kommer under våren 2006 att sammanföra representanter för universitet och högskolor, rektorer, Myndigheten för skolutveckling och Utbildnings- och kulturdepartementet för att diskutera hur en sådan utbildning kan realiseras.

5.4.5 Inrätta en kulturarvspedagogisk utbildning

Behovet av museipedagoger har ökat under åren och genomförandet av fri entré-reformen har gjort behovet än större. Aktionsgruppens kartläggning visar på att det finns många luckor att fylla i museernas och arkivens pedagogiska arbete. Museipedagoger har till exempel ofta en akademisk utbildning inom något museiämne, som konstvetenskap eller etnologi, men det är oklart hur många som också har pedagogisk utbildning, vilket bland annat lyfts fram av arbetsgruppen Genus på museer i deras slutrapport.¹ Enstaka kurser i museipedagogik finns bland annat vid Lärarhögskolan i Stockholm.

För att fördjupa kunskaperna om lärande inom kulturarvsinstitutioner som museer, kulturmiljö och arkiv vore det intressant om frågorna kunde fördjupas i gemensamma kurser eller utbildningar. Ett gott exempel finns i England, där universitetet i Leicester har ett särskilt forskningscenter: Research Centre for Museums and Galleries, med en professur i lärande på museer.

5.4.6 Utveckla mediepedagogiska utbildningar

Film och media är den konstform som barn och unga ägnar sig åt mest. Att kunna läsa, tolka och kritiskt granska bild och media är en nödvändighet idag. Trots detta saknas en samlad utbildning av film- och mediepedagoger. Svenska Filminstitutet och de regionala resurscentrum för film och video har en stor mediepedagogisk verksamhet men räcker inte till för att nå alla barn och unga. Lärarnas utbildning och fortbildning i ämnet är alltså nödvändig.

Dramatiska Institutet (DI) har under en följd av år haft en kvalificerad fortbildning i Medie-estetik-pedagogik (MEP) som hittills nått 400 lärare. DI:s styrelse har beslutat lägga ner MEP-utbildningen just i ett läge då det är som mest gynnsamt för mediefrågorna. Det blir därmed svårare att skaffa sig fortbildning. DI hoppas ordna fristående kurser och uppdragsutbildning i samarbete med andra högsolor och kommuner, men det behövs en kraftig förstärkning för att möta det behov som finns ute i skolorna.

Aktionsgruppen föreslår att Svenska Filminstitutet får ett uppdrag att utveckla arbetet med film- och mediepedagogik i skolan och att samordna dessa insatser med regionala resurscentrum för

¹ Genus på museer, Ds 2003:61.

film och video, Utbildningsradion, Dramatiska institutet och lärarutbildningar vid högskolor och universitet. Uppdraget innebär att utarbeta och pröva modeller för utbildning och kompetensutveckling av arbete med film och andra medier i skolan samt samla och sprida forskning inom området. Svenska Filminstitutet ska under 2006 överlämna en handlingsplan för hur uppdraget kan utformas till Utbildnings- och kulturdepartementet. Uppdraget finansieras genom att 2 miljoner kronor per år tillskjuts från *Ett handslag med barnkulturen*.

Svenska Filminstitutets insatser på det filmpedagogiska området har bidragit till att skolbio läsåret 2004–2005 bedrevs i 213 av landets 290 kommuner och att många kommuner initierat utvecklingsarbeten kring film i skolan. Svenska Filminstitutet ges i den nya filmpolitiken möjlighet att mer flexibelt samspela med den utveckling som skett i kommuner och skolor. Svenska Filminstitutets ambition har varit att stimulera kommunerna att skapa egna projektgrupper med ansvar för det lokala arbetet med film i skolan. Från 1996 till 2004 har antalet kommuner som bedriver skolbio utan ekonomiskt stöd från Svenska Filminstitutet ökat från 57 till 152.

Svenska Filminstitutet fick 2001 och 2002 medel från Utbildningsdepartementet inom ramen för satsningen *Kultur i skolan* för att utveckla arbetet med att öka kunskapen om film och andra medier i skolan. Medlen användes för att initiera samverkansprojekt mellan regionala resurscentrum för film och video och lärarutbildningar vid högskolor och universitet i form av kartläggningar, pilotprojekt och utbildningar. De insatser för skolledare och rektorer som under denna tid genomfördes i Sörmlands län har bidragit till att fem sörmländska kommuner har genomfört internatkurser för rektorer om film- och mediearbete i skolan. Därefter har de i samarbete med Film i Sörmland, Svenska Filminstitutet och Dramatiska institutet initierat högskolekurser i rörlig bild för pedagoger. Det breda samarbetet mellan Svenska Filminstitutet, Dramatiska institutet och regionens resurscentrum Film i Sörmland har varit avgörande för denna utveckling.

Svenska Filminstitutet har sedan 2000 årligen inbjudit företrädare för lärarutbildningar och regionala resurscentrum för film och video till diskussioner kring det pågående utvecklingsarbetet. En viktig samarbetspartner i det arbetet har varit lärarutbildningen vid Malmö högskola.

6 Professionell kultur för barn

Aktionsgruppen anser att de statliga institutionernas uppdrag på barnkulturområdet bör förtydligas, eftersom utvecklingen i dag är alltför ojämn.

Aktionsgruppen anser att det behövs en ökad satsning på utveckling av statliga kulturinsatser och att dessa bör kunna ske inom ramen för *Ett handslag med barnkulturen*.

6.1 Kulturinstitutionerna – problem och möjligheter

En stor del av de offentliga kulturmedlen går till kommunala, regionala och statliga kulturinstitutioner, alltså teatrar, konserthus, länsmusikverksamhet, bibliotek och museer. En institution kan både vara en plats, som till exempel ett museum och en verksamhet, till exempel länsmusiken. I det här avsnittet beskriver vi framför allt situationen och behoven på statliga och regionala institutioner, eftersom vi inte kan lägga förslag till förändringar på lokal nivå. Men syftet med förslagen på regional nivå är förstås att de också ska ge positiva effekter i kommunerna.

Kulturinstitutionernas utbud räcker inte till för att tillgodose alla barns behov av kulturmöten, upplevelser och eget skapande. Vår kartläggning visar att det i dag finns alldeles för få personer som arbetar med att förmedla och skapa kultur för barn. För att bara ta ett par exempel så ägnas 5,3 procent av årsverkena (alltså den verksamhet som omfattar en heltidstjänst under ett år) på museerna åt verksamhet för barn och unga, varje barnbibliotekarie ska nå tusentals barn med sin verksamhet, en ensam danskonsulent i Stockholms län har en målgrupp som består av drygt 400 000 barn. Det är viktigt att relatera den verksamhet som finns till det antal barn som den är tänkt att nå ut till.

I dag kan vi inte se att alla kulturinstitutioner verkligen prioriterar barn och unga. Här behövs ett förtydligande av uppdragen och en bättre uppföljning för att komma vidare.

Flera kulturinstitutioner har fört fram önskemål till Aktionsgruppen om att få omformulera sina direktiv för att de bättre ska svara mot lokala och regionala behov och mot institutionernas ekonomiska och personella möjligheter.

Aktionsgruppen menar att institutionerna också bör förbättra sin egen uppföljning när det gäller barnkulturverksamheten så att man inom institutionerna tydligare kan redogöra för vilka mål man har för barnkulturen och hur de uppfylls.

I dag är det många institutioner som inte ens själva kan ge en samlad bild av hur stora resurser man avsätter för verksamhet inriktad på barn och unga. Det behövs en tydlig bild av vilka behov som finns lokalt och regionalt och hur institutionerna på bästa sätt ska kunna sträva mot att svara mot behoven.

Kulturrådet skriver i sitt budgetunderlag för 2007–2009 att kulturinstitutionerna måste få ökade möjligheter till ”konstnärlig förnyelse, gränsöverskridande verksamhet och att pröva nya former för samverkan.” Kulturrådet menar att en del av detta utvecklingsarbete kan finansieras inom befintliga ramar, men att nya medel också måste tillföras. Aktionsgruppen delar Kulturrådets uppfattning att en ökad satsning på utveckling av institutionerna behövs och vill bara tillägga att verksamhet för barn och unga och en ökad dialog med barn och unga är en viktig del av detta utvecklingsarbete.

6.2 Statliga kulturinstitutioner

De statliga kulturinstitutionerna bör ha ett tydligt uppdrag att bygga upp ett förebildligt arbete på barnkulturområdet. Här finns expertkunskaper och avsevärt större resurser än på lokala och regionala institutioner. Därför bör de kunna vara goda exempel för en utveckling på barnkulturområdet och kunna sprida sin kunskap till lokala och regionala institutioner.

För att utnyttja de samlade resurserna på kulturområdet på ett rationellt sätt bör staten också stå för utvecklingsmedel, kunskaps- och metodutveckling, omvärldsbevakning och nationell uppföljning på barnkulturområdet. Metoder för statistikinsamling och

återrapportering behöver utvecklas på statlig nivå för att insatserna på barnkulturområdet i olika delar av landet ska gå att jämföra.

Syftet är inte att barnkulturen ska se likadan ut i hela landet, givetvis behövs lokala lösningar, men alla barns rätt till kultur är likvärdig och måste gå att följa upp så att olikheterna över landet kan minskas.

Vissa institutioner bedriver redan i dag ett framgångsrikt arbete på barnkulturområdet medan andra borde kunna göra mer. En viktig uppgift för de statliga kulturinstitutionerna är att visa hur nationella mål på kulturområdet kan omsättas i praktiskt arbete. Dessa institutioner bör därför vara föredömen när det gäller:

- bemötande och tillgänglighet för att uppnå de handikappolitiska målen
- utvecklingsarbete på det pedagogiska området, som både innebär att utveckla metoder och att sprida kunskap
- praktiska modeller för hur man kan implementera barnkonventionen i sitt arbete
- utvecklande av former för att göra kulturinstitutionerna tillgängliga och intressanta för barn och unga på fritiden.

Här följer en kort beskrivning av barn- och ungdomsverksamheten vid de statliga kulturinstitutionerna.

6.2.1 Scenkonstområdet

Det finns fem nationella institutioner på scenkonstområdet: Operan, Dramaten, Riksteatern, Svenska Rikskonserter samt Dansens Hus.

Operan

År 2005 hade Operan enligt årsredovisningen tre produktioner särskilt riktade till barn och unga, operaproduktionen *Barnet och spökekierna* samt balettföreställningarna *Nötkenäpparen* och *Pippi Långstrump*.

Det skolpilotprojekt som startade 2002 övergick under året till att vara en fast verksamhet: Operans Barn- och ungdomsverksamhet. Inom den verksamheten drivs konserter med stråkkvartett och instrumentprovningar, visningar av operahuset med efterföljande

program och särskilda samarbetsprojekt tillsammans med ett antal skolor kring teman som anatomi i rörelser – balettdansarens rörelser, Shakespeare samt teaterhantverks traditioner.

I projektet *Ungdomar guidar ungdomar* har gymnasieelever utbildats för att visa Operan för skolungdom. Operan erbjuder barn, ungdomar och heltidsstuderande rabatter som innebär att ett besök på Operan inte ska kosta mer än ett biobesök. Resultatet av insatserna är att 16 884 barn och ungdomar besökt Operans ordinarie föreställningar, vilket motsvarar 9 procent av den totala publiken på Stora scenen under året. Detta är en markant ökning från tidigare år.

Dramaten

Dramaten är Sveriges nationalscen för talteater. Lejonkulan är Dramatens barn- och ungdomsscen med ett utbud som domineras av nyskriven svensk dramatik. Under 2005 spelades två föreställningar för barn och unga på Stora scenen och totalt sattes åtta föreställningar upp, med en publik på 36 718 besökare. Barn- och ungdomsföreställningarna står för 23 procent av antalet föreställningar på Dramaten och 13 procent av andelen besökare.

Förutom föreställningsverksamheten arrangeras lärarseminarier, skolombudsträffar och ett pedagogiskt program i samarbete med lärarutbildningar och grundskolor, *In the Company of Shakespeare*.

Mycket positivt är det sätt på vilket barn- och ungdomsverksamheten presenteras på Dramatens webbplats där *Unga Dramaten* har en egen ingång från förstasidan. Unga Dramaten innehåller tydlig och informativ text för både unga och lärare, material att hämta för egen kunskap samt ett fråge- och diskussionsforum.

Riksteatern

Riksteatern är organisatoriskt en ideell förening med cirka 240 lokala och regionala riksteaterföreningar, organisationer, föreningar och enskilda medlemmar. Samtidigt är Riksteatern en turnerande nationell kulturinstitution med ett årligt statsbidrag på nära 250 miljoner kronor per år.

Riksteatern är den teaterinstitution som når den största barn- och ungdomspubliken. Kulturrådets teaterstatistik för 2004 visar

att Riksteaterns totala publik på barn- och ungdomsföreställningar det året var 173 729 personer. De producerande avdelningarna för barn och ungdom är Unga Riks och Jam.

Inom Riksteatern finns också Tyst teater, som spelar på teckenspråk för barn och vuxna, och Jam, som sprider nya scenkonstformer som poetry slam, nycirkus, streetdance med mera till en ung publik.

Förutom föreställningsverksamhet för barn och unga driver Riksteatern projekt där barn och unga medverkar, till exempel i samarbetsprojektet Lära på riktigt, där Unga riks i samarbete med Malmö högskolas lärarutbildning genomför ett forskningsprojekt kring estetiska läroprocesser och skolteater. Projektet pågår hösten 2005–våren 2007.

Riksteatern är medarrangör till de årliga Ungkulturdagarna, som samlar unga arrangörer från arrangörsföreningar, kulturföreningar och musikföreningar till tre dagar med seminarier och föreställningar.

Riksteaterns kongress beslutade 2004 att Riksteatern skall utgå från principerna i FN:s barnkonvention och att organisationen skall arbeta med checklistor och barnbokslut både regionalt och nationellt.

Svenska rikskonsorter

Det övergripande målet för Svenska rikskonsorter är att bidra till variation och bredd i musikutbudet i hela landet och komplettera regional och lokal musikproduktion. Rikskonsorter ska i alla delar av sin verksamhet beakta barns och ungdomars behov av olika sorters musikupplevelser.

På barn- och ungdomsområdet arbetar Rikskonsorter med turnéproduktioner för barn och unga, med musik av och med unga musiker samt med nätverks- och utvecklingsarbete. Turnéerna arrangeras i samarbete med länsmusikorganisationerna.

Rikskonsorter är sammankallande i ett nätverk för barn- och ungdomsproducenter på länsmusiken och ingår i det internationella nätverket för musik, barn och unga, Jeunesses Musicales.

Dansens Hus

Dansens Hus är en stiftelse, bildad av de institutioner som har större fasta dansensembler samt Danscentrum och Dansmuseet. Dansens Hus arbetar för att främja och utveckla den samtida dansen, främst genom att ta emot svenska och utländska dansgästspel.

Dansens Hus har under senare år haft en positiv publikutveckling. Under 2003 fördubblades besökssiffrorna och uppgick till närmare 90 000 besök. För 2004 var publiksiffran 85 000. Dansens hus har en bred och blandad publik. Under 2004 var cirka 28 procent under 26 år. Dansens Hus har under flera år givit särskilda skolföreläsningar på dagtid i samarbete med danskonsulenterna i Stockholms stad och län. I samband med föreläsningarna erbjuds publiksamtal, workshops, inspirationsseminarium för lärare med mera.

6.2.2 Museer och utställningsverksamhet

De statliga museerna är antingen myndigheter eller stiftelser. Följande statliga museer är myndigheter: Statens historiska museer, Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde, Naturhistoriska riksmuseet, Statens museer för världskultur, Livrustkammaren, Skoklosters slott och Hallwylska museet, Statens maritima museer, Arkitekturmuseet, Statens musiksamlingar, Statens försvarshistoriska museer samt Moderna museet.

Stiftelser är Nordiska museet, Skansen, Tekniska museet och Arbetets museum.

De statliga museerna har bland annat i uppdrag att vidareutveckla sin pedagogiska verksamhet i kontakt med skola, universitet och högskola. De statliga museer som Utbildnings- och kulturdepartementet definierar som "ansvarsmuseer" har några mål utöver de övriga statliga museerna. Ansvarsmuseerna ska verka för museologisk och pedagogisk kunskap inom museiväsendet, samverka med museer på regional och lokal nivå samt bistå med rikstäckande stöd och rådgivning till regionala och lokala museer.

Till ansvarsmuseerna räknas Moderna museet, Historiska museet, Nordiska museet, Statens museer för världskultur, Nationalmuseum och Naturhistoriska riksmuseet.

Under 2005 fick Kulturrådet i uppdrag av regeringen att utreda ansvarsmuseernas roll och senast den 1 april 2006 komma med förslag på hur den kan utvecklas.

Under 2001–2003 hade Nordiska och Historiska museet ett särskilt anslag på 2,5 miljoner kronor per år för att utveckla sitt museipedagogiska arbete. På Nordiska museet användes medlen till att utveckla metoder för att arbeta med äldre barn och ungdomar och till att anställa fler pedagoger. Efter projekttiden upphörde anställningen för de nya pedagogerna. På Historiska museet blev de särskilda medlen starten på ett långsiktigt utvecklingsarbete där man har omorganiserat sin pedagogiska verksamhet för att ge läran- det en högre status i organisationen. Den pedagogiska verksam- heten på Historiska och Nordiska museet beskrivs mer utförligt i Aktionsgruppens kartläggning.

Enligt Kulturrådets museistatistik från 2004¹ har de statliga museer som vi räknat upp ovan den lägsta andelen årsverken med inriktning mot barn- och ungdomsverksamhet, cirka 2 procent. Det kan jämföras med konsthallar som har 9 procent, kommunala museer som har cirka 7 procent och regionala museer som har cirka 6 procent. Andelen personal med inriktning mot barn- och ungdomsverksamhet varierar mellan de enskilda museerna. Hur stor andel timanställd personal som arbetar med barn- och ungdomsverksamhet framgår inte av statistiken.

Ännu är det för tidigt att säga hur fri entré-reformen har påverkat de statliga museernas verksamhet för barn och unga. På flera museer pågår ett aktivt utvecklingsarbete för att museerna på ett bättre sätt ska kunna ta emot den kraftigt utökade publiken där barn och unga är en stor grupp. Fri entré-reformen beskrivs mer utförligt längre fram i detta kapitel.

Riksutställningar

Riksutställningar har till uppgift att producera vandringsutställ- ningar samt förmedla kunskap om utställningsmediet. Riksutställ- ningar ska i sin verksamhet prioritera barn och unga. Under 2004 hade 19 av de 27 utställningar som visades av Riksutställningar barn och unga som särskild målgrupp. 1 345 skolklasser bokade en vis- ning på någon av utställningarna.

¹ Museer och konsthallar. Kulturen i siffror 2005:04, Statens kulturråd, 2005.

Riksutställningar strävar efter att involvera barn och unga i utställningsarbetet. Det kan ske genom att skolklasser är med och utformar själva utställningen eller genom att man samlar in synpunkter från ungdomar via enkäter och sedan använder dessa som underlag i utställningsarbetet.

Litteratur och läsning

När det gäller litteratur och läsning är det statliga stödet inte kopplat till statliga institutioner, utan en stor del av stödet går till verksamheter lokal och regional nivå.

De statliga insatserna för barns och ungas läsning består framför allt av stöd till medieinköp till folk- och skolbibliotek, stöd för läsfrämjande insatser, utvecklingsbidrag till länsbiblioteksverksamhet och stöd för utgivning av barn- och ungdomslitteratur. Staten stödjer också utgivningen av kvalitetsböcker för barn och unga genom *En bok för alla*.

Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) producerar och lånar ut litteratur på medier som är anpassade för barn och vuxna med läshinder, till exempel talböcker, punktskriftsböcker och taktila bilderböcker. Verksamheten har ett stort statligt anslag. För att nå ut direkt till barn och unga har TPB en särskild webbplats för barn upp till 12 år där barn kan låna punktskriftsböcker, söka i TPB:s katalog och skriva egna lästips.

6.3 Regionala kulturinstitutioner

Aktionsgruppens kartläggning visar att finns det stora skillnader mellan olika kulturinstitutioner på länsnivå när det gäller hur många barn som nås av deras verksamhet. Vissa länsmusikinstitutioner når till exempel 50 procent av barnen med en skolkonsert varje år, medan andra inte ens når tio procent. För att få en helhetsbild av vilken kultur som når varje barn måste man kartlägga det totala utbudet i varje kommun, och en så detaljerad beskrivning har vi inga möjligheter att göra. Vi tror att det finns vissa generella förbättringar man kan göra på länsnivå som leder till att fler barn får möta kultur – men vi vill framhålla att vi vet att många redan arbetar mycket konsekvent och välstrukturerat för att utveckla sitt barnkulturarbete.

För att gynna utvecklingen är det viktigt att länsinstitutionerna får ökade möjligheter till dialog med den statliga nivån om innebörden i uppdragen på barnkulturområdet. Aktionsgruppen menar att det avtal som fanns mellan Västra Götalandsregionen och Kulturrådet fram till 2003 har haft en gynnsam effekt på barnkulturen i Västra Götaland.

Under 2005 inledde Riksteatern och Sveriges 17 länsteatrar ett flerårigt samarbete för att stärka scenkonsten i hela landet. Aktionsgruppen hoppas att det påbörjade samarbetet kan innebära att barns och ungdomars möjligheter att uppleva scenkonst förbättras.

Att utveckla formerna för dokumentation och återrapportering har också gynnsamma effekter för barnkulturen. Det finns exempel, bland annat från Västra Götaland, som visar hur en noggrann uppföljning också har resulterat i ökad tilldelning av medel till barnkulturen.

Ett utökat samarbete mellan olika aktörer på kulturområdet är också viktigt för att de resurser som satsas på barnkultur ska ge bästa möjliga utdelning. Ett aktuellt exempel är en enkätundersökning från Sveriges orkesterförbund och SMOK som visar att det i dag förekommer mycket lite samarbete mellan orkestrarna och de kommunala musik- och kulturskolorna och amatörorkestrarna. Där samarbete förekommer är det oftast inte formaliserat, i den meningen att det finns ömsesidiga åtaganden som garanterar någon form av kontinuitet.

6.3.1 Behov av översyner

Det finns vissa frågor som är återkommande när det gäller länsinstitutionernas möjligheter att nå barn och unga med föreställningar och verksamhet.

Subventioner av skolföreställningar är i grunden positivt, men kan också ge negativa följder, till exempel om subventionerna bara gäller vissa konstformer, om man enbart subventionerar det egna länets eller kommunens grupper och institutioner eller om vissa åldersgrupper hamnar utanför systemet. De län och kommuner som har subventioner kan alltså vinna på att göra en översyn av sina subventionssystem för att säkerställa att de inte ger effekter som missgynnar barnen.

Subventioner aktualiserar också frågan om vem som betalar kulturen i skolan. Ett exempel vi har stött på under utredningsarbetet är följande: Kulturförvaltningen i en kommun subventionerar scenkonst för skolorna. Skolorna utnyttjar inte erbjudandet med motiveringen att biljettkostnaden är för hög och väljer istället en annan aktivitet som är gratis. I det fallet skulle ett ökat samarbete mellan förvaltningarna kunna leda till att kommunens resurser utnyttjades på ett mer effektivt sätt genom att det fanns en tydligare dialog mellan "givare" och "mottagare".

Transporter till och från föreställningar är ett tydligt exempel på hur en annan politisk sektor har direkt inverkan på kulturpolitiken. För skolorna kan kostnaden för resor med bussar och lokaltåg förhindra ett teaterbesök. I vissa län och kommuner har man löst detta genom avtal med länstrafiken. I Malmö kör "kulturbussarna" barnen gratis från förskolan eller skolan till kulturinstitutioner och föreställningar.

Om man har ett sådant avtal är det viktigt att det inte bara gäller vissa tider på dagen, utan att skolorna kan utnyttja resorna de tider som passar och att transporterna också passar tidsmässigt med eventuella skolskjutsar.

Arrangörsfrågor har diskuterats under många år. En knäckfråga är hur kontakten mellan å ena sidan förskola och skola och å andra sidan kulturinstitutioner och fria grupper ser ut. Har kommuner och regioner samlat kulturarrangemangen för förskola och skola hos en central samordnare eller måste kulturinstitutioner och grupper vända sig till varje enskild skola eller till och med enskilda lärare för att nå ut med föreställningar och annan verksamhet? Om samordnare saknas ger de offentliga medel som satsas på att skapa kultur för barn och unga sämre utdelning. Skälet kan vara ett bristande samarbete mellan olika förvaltningar.

I den första delrapporten av Kulturrådets översyn av villkor och riktlinjer för bidragsgivning till fria dans- och teatergrupper förordas ett statligt arrangörsstöd för barn- och ungdomsteater. Försämrade ekonomiska villkor för arrangörerna leder annars till att de fria gruppernas möjligheter att nå en publik över hela landet försämras.

Turnéstöd är en viktig förutsättning för att de grupper som finns, främst i storstadsområdena, ska kunna nå ut till delar av landet där utbudet av scenkonst är litet. Förbättrade turnémöjligheter skulle ge fler barn tillgång till kulturupplevelser och förbättra de fria gruppernas arbetssituation och ekonomi.

6.4 Kulturrådets uppdrag

Kulturrådet har ansvar för att fördela statligt kulturstöd till teater, dans, musik, litteratur, kulturtidskrifter och folkbibliotek samt konst, museer och utställningar. Rådet ska också ge regeringen underlag för kulturpolitiska beslut, bland annat genom att följa upp och utvärdera de statliga insatserna på kulturområdet.

Statens möjligheter att främja barns och ungas lika möjligheter till kultur i olika delar av landet är inte bara knutna till ekonomiska insatser utan även till rollen som kvalificerad samtalspartner, inspiratör och metodutvecklare, som också kan ge goda effekter. För att värna en nationell kulturpolitik är det därför viktigt att Kulturrådet har uppdraget att vara en expertmyndighet i dialog med det lokala och regionala kulturlivet.

Kulturrådets mångåriga insatser för dans i skolan, som nu tagit ett steg vidare genom det nationella utvecklingsprogrammet Dans i skolan, är ett exempel på hur myndigheten i samarbete med Myndigheten för skolutveckling och två elevorganisationer arbetar för att främja barns eget skapande. Detta ser Aktionsgruppen som en positiv förebild och ett exempel på hur man kan arbeta tillsammans. Vi ser gärna ett sådant arbetssätt även inom andra konstområden.

Under regeringens treåriga satsning på museipedagogik 2001–2003 drev Kulturrådet ett aktivt främjandearbete inom konst- och museipedagogiken. Kulturrådet har nu minskat sina insatser på detta område till att främst gälla bidragsfördelning. Tidigare drev man också seminarier och informationsarbete som var mycket uppskattat bland de verksamma pedagogerna på museerna.

Aktionsgruppen menar att det finns behov av liknande utvecklingsåtgärder som inom dansen och museipedagogiken även inom andra konstområden, till exempel barns egna möjligheter att skapa inom teater och drama.

En annan viktig fråga är hur Kulturrådets stödsystem på bästa sätt kan bidra till en utveckling av professionell kultur för barn och unga. Kulturrådet skriver i sitt budgetunderlag för 2007–2009 att det i dagsläget är svårt att avgöra hur stor del av Kulturrådets bidrag som går till barn- och ungdomskultur. Under 2006 kommer Kulturrådet att göra en översyn för att försöka klargöra om det går att få bättre kunskap om hur stor del av bidragsgivningen som kommer barn och unga till del.

Inom konstområden med lågt offentligt kulturstöd, som dansen, skulle förmodligen fler produktioner för barn kunna få stöd om ansökningar som rör barn och unga bedömdes av en särskild referensgrupp med hög kompetens inom scenkonst för barn. Som det nu är konkurrerar barnproduktioner med ansökningar från Sveriges mest ansedda koreografer, vilket oftast inte utfaller till barnens fördel. Dansproduktioner för barn är en förhållandevis ung konstform och det behövs utrymme för att ge stöd även till mer oprövade koreografer för att gynna en långsiktig utveckling av området.

För att öka barns möjligheter att ta del av det professionella kulturutbudet är det särskilt viktigt att Kulturrådet bidrar till att:

- samla och sprida statistik och utvärderingar om den offentligt stödda barnkulturen, barns kulturvanor och eget skapande
- utvärdera den egna bidragsfördelningen för att säkerställa att barn och unga verkligen prioriteras och att de statliga medlen används på ett effektivt och ändamålsenligt sätt
- arbeta främjande inom de konstområden som rådet har ansvar för.

6.5 Genomförda reformer på barnkulturområdet

Sedan början av 1980-talet har en rad reformer och nya stöd på nationell nivå införts för att stärka barnkulturen. På litteraturområdet infördes stöd till läsfrämjande insatser och stöd till inköp av barn- och ungdomslitteratur för folk- och skolbibliotek under 1990-talet. Världens största barnlitteraturpris, Litteraturpriset till Astrid Lindgrens minne, och den årliga Barnbokskatalogen är andra exempel på insatser som ska skapa ett större intresse för böcker och läsning.

För att stödja konstformer med låg andel statligt stöd infördes regionala konsulenter inom dans och konst – ett stöd som har gett goda effekter även om konsulenter ännu inte finns i hela landet. Svenska filminstitutet har stöttat uppbyggnaden av regionala resurscentrum för film och video.

De nationella uppdragen som infördes under slutet av 1990-talet kom till för att främja utvecklingen inom vissa konst- och kulturområden. För barnens del har filmen, teatern och museipedagogiken varit särskilt gynnade och nu har även slöjd- och arkivpedagogik fått nationella uppdrag. Uppdragen har betytt mycket för

barnkulturområdets arbete och status. Under 2006 kommer regeringen att utvärdera de nationella uppdragen. Tills utvärderingen är klar avvaktar man med att utse nya mottagare för de uppdrag som gick ut med utgången av 2005.

Stödet till museipedagogik på de regionala museerna har fått permanenta medel hos Kulturrådet vilket till stor del gynnar den unga publiken på museerna. Från och med 2005 fördelas 7,5 miljoner kronor per år för utveckling av den pedagogiska verksamheten.

Reformen med fri entré på statliga museer som genomfördes fullt ut 2005, innebär att 19 statliga museer nu har fri entré. I satsningen ingår också att museerna ska utveckla sin pedagogiska verksamhet. Kulturrådet har i uppdrag att följa och utvärdera satsningen och ska bland annat undersöka hur reformen har påverkat museernas pedagogiska verksamhet. Utvärderingen ska lämnas till regeringen i oktober 2006.

Besöksutfallet vid de statliga museerna 2005 har redovisats av Kulturrådet. Besökssiffrorna för museer med fri entré ökade med 159 procent, eller 2,9 miljoner besök under året.

På musikområdet har framför allt länsmusikerna uppdraget att ge barn och unga möjlighet att möta levande musik, kompletterat av de insatser som görs av Svenska rikskonserter, som beskrivs ovan. Men ansvaret för en utveckling av pedagogisk verksamhet på musikinstitutionerna är mer otydligt. Trots att musik är ett schemalagt ämne i skolan och trots att barn lyssnar mycket på musik finns det anledning att titta närmare på behovet av reformer och utveckling av de offentligt stödda musiksatsningarna för barn och unga. Barns möjligheter att fördjupa sig inom musiken som konstform och att möta en mångfald av musikaliska uttryck vid sidan av populärmusiken är begränsade.

Sedan 1990-talet finns riktade medel för att stödja kultur för de nationella minoriteterna och för att öka tillgängligheten till kultur för funktionshindrade. Dessa stödformer har också gynnat kultur för barn och unga.

I samband med att Aktionsgruppen tillsattes öronmärktes 60 miljoner kronor av Arvsfondsdelegationens medel till kulturprojekt för barn och unga. Medlen skall delas ut under tre år med 20 miljoner kronor per år och de första bidragen fördelades 2005. Bidrag kan gå till ideella föreningar och organisationer eller annan huvudman som söker i nära samverkan med en förening eller organisation.

Fram till februari 2006 har cirka 200 ansökningar inkommit och av dessa har cirka 20 fått bifall. Det är till största delen ungdomsprojekt som kommer in vilket säkerligen beror på att barn inte så ofta själva har föreningar som kan söka. Ett skäl till att så få projekt har fått bifall är kravet på nyskapande. Det hindrar att verksamheter som prövats och visat sig framgångsrika kan spridas till andra och få stöd för att utvecklas på en ny plats. Ett stelbent regelverk gör det svårt att förverkliga satsningens intentioner.

6.6 Ökad kunskap behövs om effekterna av insatser på barnkulturområdet

För att få en fullständig bild av vilka effekter de ökade statliga anslagen till kultur har fått för barn- och ungdomskulturen behövs en fördjupad studie av hur anslagen används. Särskilt när det gäller stödet till teater, dans, musik och museer. Den nuvarande återrapporteringen från regionala kulturinstitutioner och från det fria kulturlivet är inte tillräckligt detaljerad för att man ska kunna säga hur stor andel av medlen som kommer barn och unga till godo.

Ett exempel på svårigheterna att lita till mätningar är den rapport som kom våren 2005 från Sveriges kommuner och landsting *På osäker grund – en kritisk granskning av svensk folkbiblioteksstatistik*. I rapporten analyseras skillnaderna mellan Kulturrådets och Kommunförbundets biblioteksstatistik. Medan Kommunförbundet kom fram till att bibliotekspersonalen ökade med tolv procent mellan 1995 och 2002 visar Kulturrådets siffror att personalen minskade med sju procent under samma period. Kulturrådet och Kommunförbundet har olika uppfattningar om vilka yrkesgrupper som ska räknas och har dragit olika slutsatser om kostnadsutvecklingen. Rapportförfattaren för också ett resonemang kring hur man ska mäta bibliotekens verksamhet där inte bara boklån utan också sådana verksamheter som sagostunder och bokprat för skolklasser ska ingå.

I Aktionsgruppens kartläggning görs ett försök att reda ut vilka aktörer som bidrar till finansieringen av barnkulturen, med hur mycket och till vad. För att med rätta kunna påstå att barn och unga är en prioriterad målgrupp måste man kunna peka på att så är fallet i ekonomiska termer. Det första att enas kring är vad som är relevant att räkna och hur det skiljs ut från andra verksamheter och grupper. Det andra är att reda ut vem eller vilka som betalar för

vad. Många kulturverksamheter måste bedömas efter kvalitet och fördjupning. Det tredje är att inte enbart se till ekonomiskt utfall och kvantitet.

6.7 Utvecklingsinsatser behövs inom konstområdena

Det finns ett starkt önskemål från Aktionsgruppen att pedagogiska avdelningar av den typen som redan finns på många museer får möjlighet att utvecklas även på teater- och musikinstitutioner.

Olika typer av utvecklingsarbete på barnkulturområdet pågår redan på många håll i kulturlivet. Som vi har visat i kartläggningen och även i kapitel 14 i denna rapport finns det många goda exempel. Men för att skynda på utvecklingen tror Aktionsgruppen att det inom de olika konstområdena behövs några mer samlade utvecklingsinsatser och ett tydligt formulerat ansvarstagande. Dels behövs det ett ansvarstagande på nationell nivå, där bland annat ansvarsmuseerna, Kulturrådet, Svenska Filminstitutet, Riksutställningar, Rikskonserter, Riksteatern och Riksarkivet kan spela en viktig roll för att driva utvecklingsfrågor, samla och sprida kunskaper och skapa mötesplatser. På regional nivå ser vi den konsulentsamordning som vi föreslår i avsnitt 4.3 som den drivande parten.

Det behövs också ett statligt ansvarstagande som griper över alla konstområden för att öka förutsättningarna för att barn i hela landet ska få möjlighet att möta en mångfald av kulturyttringar. Konst går inte att ersätta med musik, att dansa är inte detsamma som att läsa böcker – det låter självklart men det är ingen självklarhet i barns vardagsliv. Detta ansvar ska inledningsvis tas av den delegation för barnkultur som vi beskriver utförligt i avsnitt 4.1.

För att öka konstnärernas möjligheter att arbeta med barn och unga som målgrupp föreslår vi i avsnitt 6.14 en arbetsmarknads-satsning för konstnärer med inriktning på barnkultur.

Aktionsgruppen vill också lyfta fram några exempel på olika sätt att arbeta inom kulturinstitutionerna och det professionella kulturlivet, som visat sig framgångsrika för att öka barns och ungas möjlighet att möta professionell kultur.

6.7.1 Pedagogiska avdelningar

Pedagogiska avdelningar på kulturinstitutioner kan ha flera arbetsuppgifter. Det kan vara att ta emot grupper av barn från förskola och skola, men också familjepublik och ungdomar, att arrangera kurser för förskolepersonal och lärare, bygga upp långsiktiga samarbeten med skolor och förskolor, samarbeta med estetiska programmet på gymnasiet, arrangera diskussioner och seminarier, bygga upp verksamhet för barns eget skapande och så vidare. De verksamma kan vara producenter och pedagoger men också konstnärer och tekniker.

Pedagogiska avdelningar kan öppna institutionerna för en barnpublik men också för publikgrupper som hittills inte har sökt sig till teatrar och konserthus. Verksamheten kan fungera som en länk mellan den konstnärliga verksamheten och publiken, med ömsesidig påverkan mellan konst och pedagogik. Den pedagogiska avdelningen står för ett kunnande och en kontakt med publiken som behövs för att institutionen ska kunna utvecklas. Genom att bygga upp täta kontakter med förskolor och skolor kan pedagoger och producenter på kulturinstitutionerna också bidra med kunskap om konstens villkor till skolan, och pedagogerna i skolan kan sprida kunskap om skolans villkor på kulturinstitutionen. Det är viktigt att ha respekt för varandras samhällsuppdrag och att samtidigt kunna få till stånd ett möte med hög konstnärlig kvalitet.

Dalateatern hör till de institutioner som med framgång utvecklat sitt pedagogiska arbete, och det vore önskvärt att fler institutioner satsade på att bygga upp kompetens och verksamhet på detta område. Gärna med olika inriktning, vi tror att barnpubliken skulle vinna på att olika metoder fick utvecklas sida vid sida eftersom behoven ser olika ut i olika delar av landet.

Ett hinder för en sådan utveckling är att pedagoger och konstnärer ofta utbildas på olika håll. Om till exempel skådespelare och teaterpedagoger möttes redan under utbildningen skulle det skapa betydligt bättre förutsättningar för samarbete och förståelse för varandras olika kunskap och uppdrag. (Läs mer om lärarutbildningar och konstnärliga utbildningar i kapitel 5).

Ett annat hinder är brist på tid. För att barn och unga ska få möjlighet till ett fördjupat möte med konsten krävs att institutionerna får möjligheter att bygga upp ett långsiktigt samarbete med skola och förskola, och även med barn och unga på fritiden. När barn och unga får komma till exempelvis teatern eller konsert-

huset och lära sig mer om teaterns och musikens språk kommer också pedagoger, producenter, musiker och skådespelare att fördjupa sin kunskap om varandras arbete. En viktig fråga är att utveckla metoder för att återrapportera den pedagogiska verksamheten. Vid sidan av publiksiffror bör kvalitativt arbete och utvecklingsarbete synliggöras på institutionerna.

6.8 Nya sätt att arbeta med pedagogisk verksamhet

Cirkus Cirkör

Aktionsgruppen vill här uppmärksamma nycirkusgruppen Cirkus Cirkör som på tio år har utvecklats till en institution och som är ett exempel på nytänkande i flera avseenden.

Cirkus Cirkör har tre enheter under samma organisation – föreställningsverksamhet, barn- och ungdomsverksamhet och utbildning.

Föreställningarna vänder sig till alla åldrar. I samband med föreställningar och turnéer får publiken möjlighet att pröva nycirkus. I samarbete med Botkyrka kommun och Riksteatern arrangerar man vartannat år en nycirkusfestival.

Barn- och ungdomsverksamheten bygger på tanken att de som ser en föreställning blir inspirerade och vill göra konsterna själva. Man har öppen träning varje vecka där barn och unga kan träna sida vid sida med etablerade cirkusartister. Man har kursverksamhet för alla åldrar både på nybörjarnivå och högre nivå samt särskilda kurser för funktionshindrade.

Utbildningen bedrivs på olika nivåer. I samband med skolföreställningar erbjuds lärarna kurser, bland annat finns ett program för fortbildning av idrottslärare i nycirkus. Från 2005 har man en högskoleutbildning i samverkan med Danshögskolan.

Nycirkus i Cirkus Cirkörs tappning är ett möte mellan olika samhällsområden och politik områden. Skola, fritid, social utveckling, högskola och forskning, kultur, hälsofrämjande, idrott och internationellt utbyte har anknytning både till den konstnärliga och den pedagogiska verksamheten. De statliga, regionala och kommunala bidragen har höjts i takt med att verksamheten har utvecklats men egenfinansieringen är fortfarande hög och man söker hela tiden nya vägar för finansiering i samverkan med näringslivet.

Stockholms stadsteater

Stockholms stadsteater öppnade 2005 en ny scen i förorten Skärholmen. Genom en samlokalisering med Skärholmens gymnasium har man tillsammans med Utbildningsförvaltningen i Stockholm höstterminen 2005 startat ett scengymnasium och byggt om skolans aula till ett riktigt scenrum. Professionella föreställningar ges både på dagtid och kvällstid för skolor och allmänhet. På helger ges familjeföreställningar med olika teman. Gymnasiets elever har tillgång till den professionella teatern och teatern har tillgång till inspiration från ungdomar. Genom lokaliseringen mitt i centrum av en folkrik och mångkulturell förort har man möjlighet att vara en aktiv aktör i närsamhället.

6.8.1 Residens

Ett sätt att skapa möjlighet till fördjupade samarbeten mellan en konstnär och barn och unga är modellen med residens, som prövats med framgång bland annat på dansområdet. Dansresidens innebär att en koreograf stannar en längre tid på en plats för att genomföra ett projekt. Det kan till exempel vara att skapa en föreställning i samarbete med elever eller professionella utövare i skola och kulturskola.

Residens kan arrangeras inom en kommun eller i samarbete mellan flera kommuner. Den lokala förankringen medför en enklare produktionsapparat och administration. Resekostnaderna blir avsevärt mindre, skatten på lönerna går tillbaka till kommunen, det lokala kulturlivet får en kontinuerlig förstärkning och inte bara tillfälliga nedslag.

Försök med *Artists in residence* enligt Strömsunds modell (se bilaga 8) borde få möjlighet att prövas på flera håll och inom flera konstarter, gärna i samverkan mellan konstarna och några närliggande kommuner enligt Strömsunds förslag. De regionala kulturkonsulenterna skulle kunna vara stödfunktioner och erfarenhets-spridare.

6.8.2 Nätverk

Dansspridning i Mellansverige är ett nätverk för den professionella dansen i Mellansverige. Syftet är att hitta gemensamma strategier för att främja offentliga dansföreställningar och skolföreställningar.

Nätverket samarbetar bland annat kring turnéer, arrangörsutbildningar och utbudsdagar. Under läsåret 2005–2006 kan nätverket med stöd från Kulturrådet erbjuda subventionerade föreställningar till förskolor, skolor och vuxna. I nätverket ingår teaterkonsulenter och danskonsulenter från Gävleborgs, Dalarnas, Värmlands, Västmanlands, Södermanlands, Stockholms, Uppsala, Örebro och Östergötlands län samt en förmedlare från Danscentrum Stockholm. Inom dansområdet finns flera liknande nätverk, Dansnät Sverige och Turnéslingan. Den här typen av samarbeten mellan olika aktörer skulle kunna utvecklas mer.

I samband med att nya kulturformer uppstått som inte självklart inlemmas av befintliga arrangörer har nya nätverk uppstått, till exempel Plural och Cirkusingarna. Aktionsgruppen menar att detta är positivt och att det bör gå att stödja sådana nätverk för att ge dem fäste och stadga.

6.8.3 Slöjdklubbar

Slöjden är det område som har den mest konsekventa utbyggnaden av konsultsystemet. I alla län finns minst två slöjdkonsulenter, en för hård slöjd och en för mjuk slöjd. I vissa län finns också särskilda konsulenter med inriktning på barn och unga.

Inom slöjden pågår just nu en intressant utveckling av verksamheten för barn och unga där man lyckats väl med att omformulera sin verksamhet efter samtiden. Slöjden har hittat in i sammanhang där unga redan befinner sig, till exempel på musikfestivaler. Som en följd av det nationella uppdraget Slöjdcirkus², som startade på initiativ av Rikskonsumenten i slöjd för barn och unga vid Nämnden för hemslöjdsfrågor, har Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund också utvecklat en modell för slöjdklubbar, som nu startas över hela landet. Slöjdklubbarna vänder sig till barn mellan 7 och 14 år och drivs av hemslöjdsföreningarna i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan. I en slöjdklubb träffas barnen 5–10 gånger

² I april presenteras en forskningsrapport om slöjdcirkusprojektet.

per termin på sin fritid och slöjdar tillsammans med en handledare som är specialutbildad för slöjdklubben.

6.9 Arkiv och museer

För att ytterligare stärka utvecklingen på det museipedagogiska området föreslår Aktionsgruppen att regeringen i samband med översynen av ansvarsmuseernas roll särskilt beaktar kunskapsutvecklingen på det museipedagogiska området.

För att stärka det konstpedagogiska arbetet föreslår Aktionsgruppen att det upprättas ett konstpedagogiskt råd med representanter från Nationalmuseum, Moderna museet, Riksställningar och Statens konstråd. Rådets verksamhet skulle samordnas av Moderna museet, som därmed skulle få en tydlig roll som ansvarsmuseum på det konstpedagogiska området.

Museerna har tillsammans med övriga kulturinstitutioner ett gemensamt ansvar för att vidga barns och ungas delaktighet i kulturlivet. Under senare år har det gjorts stora statliga satsningar på museipedagogisk utveckling och sedan 2005 finns ett permanent statligt stöd till museipedagogik. Genom reformen med fri entré på statliga museer har publiken ökat mångdubbelt och särskilt många av besökarna är barn och unga.

Enligt Kulturrådets senaste museistatistik med siffror från 2004 ägnas endast 5,3 procent av de totala arbetsinsatserna på museerna åt barn- och ungdomsverksamhet – räknat i årsverken. Statistiken visar också att det fortfarande finns en stor skillnad mellan hur museerna prioriterar den pedagogiska verksamheten.

Aktionsgruppen menar att det behövs ett ökat statligt ansvarstagande för samordning och kunskapsspridning inom det museipedagogiska området för att de ekonomiska satsningarna på museipedagogik ska få största möjliga effekt. Pedagogerna arbetar ofta ensamma eller i små grupper och har lite tid att lägga ner på omvärldsbevakning. Att ha en centralt placerad person som sprider kunskap åt alla andra ger stor utdelning till en relativt låg kostnad.

Aktionsgruppen ser med glädje att fri entré-reformen har inneburit mycket höga publiksiffror för museerna. Dock innebär det att det ställs stora krav på museerna att utveckla nya metoder för att möta alla barn och unga som kommer från skolor och förskolor

och på fritiden, för att göra deras museibesök till en positiv och givande upplevelse. Om det fanns en instans som kan samla in museernas kunskaper och erfarenheter och sprida dem vidare kunde utvecklingen stimuleras ytterligare. Aktionsgruppen föreslår därför att regeringen i den pågående översynen av ansvarsmuseernas uppdrag tittar närmare på hur en samordning av det museipedagogiska utvecklingsarbetet ytterligare kan förbättras. De positiva erfarenheterna från Kulturrådets treåriga satsning på ett museipedagogiskt forum kan tjäna som en förebild.

För att långsiktigt stärka det *konstpedagogiska* området föreslår vi att det inrättas ett konstpedagogiskt råd med representanter från Moderna museet, Nationalmuseum, Riksställningar och Statens konstråd. Rådets uppgift skulle vara att utveckla expertis på det konstpedagogiska fältet, till exempel inom skolplansutveckling, kulturell mångfald, livslångt lärande och webbaserat lärande. Rådets verksamhet skulle kunna samordnas av Moderna museet som därmed skulle få en tydlig roll som ansvarsmuseum på det konstpedagogiska området. I rådet bör finnas referensgrupper från regionala och lokala verksamheter.

Syftet med ett konstpedagogiskt råd skulle vara att samordna och utveckla expertkunskap. För mindre museer och konsthallar är det inte möjligt att avsätta resurser för ett större utvecklingsarbete och de skulle då kunna dra nytta av de kunskaper som utvecklas och sprids av det konstpedagogiska rådet.

6.10 Utveckling av litteraturområdet för att främja barns läsning

Aktionsgruppen föreslår att länsbiblioteken får ett utökat uppdrag att hitta nya former för läsfrämjande gentemot barn och unga.

Aktionsgruppen föreslår att Kulturrådet får ett uppdrag att utreda ett särskilt inköpsstöd till litteratur i förskolan.

Aktionsgruppen anser att Kulturrådet i samråd med berörda aktörer ska få i uppdrag att bevaka tillgången till litteratur för barn med läshandikapp.

Aktionsgruppen föreslår att Sverige tar initiativ till en nordisk samverkan för utgivningen av barn- och ungdomsböcker på minoritetsspråk.

Aktionsgruppen föreslår att Bokjuryn, Barnbokskatalogen och Barnens bibliotek, som nu administreras av Statens Kulturråd, samlas inom Svenska barnboksinstitutet.

6.10.1 Utveckling av länsbibliotekens verksamhet

Den svenska barn- och ungdomslitteraturen håller en hög kvalitet. Jämfört med andra europeiska länder finns det i Sverige dessutom goda möjligheter till möten mellan barnboksförfattare och deras läsare, till exempel via författarbesök på skolor och bibliotek. Det kan verka paradoxalt att bokutlåningen minskar i ett land med så goda förutsättningar.

Vi tror att en väg till en högre status för boken är att lyfta fram den som konstform. Genom att skapa oväntade möten med böcker kan vi väcka barns och ungdomars nyfikenhet, inte bara på texten utan på samspelet mellan text och bild, på konstnärens sätt att gestalta sin idé, på bokens utforskade möjligheter, och inte minst på vad den egna fantasin kan åstadkomma.

Bibliotekens möjligheter att arbeta nyskapande med barn och unga är begränsade. Genom att biblioteksfilialer och bokbussar har lagts ned har många barn fått sämre möjligheter att besöka bibliotek. Kulturrådets kartläggningar visar på stora variationer i antalet barnbibliotekarier och skolbibliotekspersonal i Sveriges kommuner. Dessutom är det långt ifrån säkert att bibliotekens traditionella former för läsfrämjande verksamhet är den enda vägen att gå.

Länsbiblioteken skulle kunna utvecklas till litterära centrum, en sorts konstnärlig litterär tankesmedja där olika yrkesgrupper (bildkonstnärer, författare, dramapedagoger, litteraturvetare, skådespelare, estradpoeter, bibliotekarier) tillsammans arbetar fram nya sätt att väcka barns och ungas lust till boken. Dessa arbetssätt kan sedan spridas via fortbildningar till bibliotekspersonal och pedagoger. Nätverket skall också kunna fungera som bollplank för skolor och bibliotek som vill våga sig på större läs- och skrivprojekt.

Med ett sådant *litterärt centrum* i varje län ökar möjligheterna att nå ut och verksamheten blir mera demokratiskt fördelad utan att kommunernas självbestämmanderätt påverkas. Inriktningen ska snarare vara att förmedla olika sätt att tänka när det gäller att ge barn och unga ingångar till böcker, väcka deras nyfikenhet på

boken som konstform och indirekt stimulera dem att läsa, än att servera färdiga metoder. Alla konstarter och medier ska kunna användas för att möta alla barns olika behov. Centrumet ska vara en plats för entusiasmerande upplevelser och samtal kring läsning och böcker, och stimulera vuxna att läsa barn- och ungdomsböcker och att läsa högt för barn.

Länsbiblioteken förutsätts samarbeta med Svenska barnboks-institutet och Författarcentrum i utvecklingen av litterära centrum.

6.10.2 Inköpsstöd för litteratur i förskolan

För förskolans bokförsörjning krävs en annan lösning än grundskolans skolbibliotek. Som det nu ser ut finns ingen strategi för detta. All forskning visar att en avsevärd del av vårt språk utvecklas och formas före skolåldern. Givetvis ska folkbiblioteken ses som en viktig resurs för förskolan men verksamheten i förskolan kräver även egna böcker att kunna återkomma till och ha till hands när situationen så kräver. Aktionsgruppen föreslår därför att Kulturrådet får ett uppdrag att utreda ett särskilt inköpsstöd till litteratur i förskolan.

6.10.3 Förbättrad tillgång till skönlitteratur för läshandikappade barn

Trots att Sverige sedan lång tid tillbaka har en rik barnboksutgivning och ett väl utbyggt försörjningsnät när det gäller böcker genom våra folkbibliotek, så kan det fortfarande vara svårt för vissa grupper att ta till sig innehållet i en bok. Antalet barn och unga med olika former av läshandikapp ökar allt eftersom kunskapen ökar på detta område.

De senaste åren har dock en utveckling på den tekniska sidan skett som, om den används rätt, kan innebära en revolution för dessa gruppers tillgång till boken. Redan i dag kan man ladda hem och lyssna till böcker i sin dator eller mp3-spelare och förhoppningsvis dröjer det inte heller länge innan samma möjlighet också kan omfatta ett rikt utbud av böcker tolkade till teckenspråk. Det är av yttersta vikt att vi noga följer och bevakar den tekniska utvecklingen och de nya möjligheterna på detta område, när det gäller barn och unga med olika former av läshandikapp.

Aktionsgruppen anser att Kulturrådet i samråd med berörda aktörer ska få i uppdrag att bevaka hur den tekniska utvecklingen kan öka tillgången till skönlitteratur för barn och ungdomar med läshandikapp, som till exempel synskadade, teckenspråkiga hörsel-skadade och de med olika former av dyslexi.

6.10.4 Utgivning av barn- och ungdomsböcker på minoritetsspråk

Aktionsgruppen föreslår att Sverige tar initiativ till en nordisk samverkan för utgivningen av barn- och ungdomsböcker på minoritetsspråk.

Många av våra minoritetsspråk, inte bara de nationella minoriteternas språk, återfinns i flera av de andra nordiska länderna. En samverkan skulle kunna bidra till ökat antal titlar för de här grupperna. Möjligheten till samtryck skulle dessutom kunna betyda större upplagor, vilket skulle förbättra den ekonomiska situationen för småförlagen.

6.10.5 Samlat ansvarstagande

Aktionsgruppen föreslår att några nationella och internationella större projekt inom det barnlitterära området som finansieras med statliga medel samlas inom Svenska barnboksinstitutets organisation, såsom Bokjuryn, Barnbokskatalogen och Barnens bibliotek, som nu administreras av Statens Kulturråd.

Detta skulle ge samordningsvinster, överblick och ökade möjligheter att utvärdera resultatet av gjorda insatser.

6.11 Fria grupper

Barn- och ungdomspubliken utgör drygt 50 procent av de fria gruppernas besökare. Villkoren för de olika konstformerna är delvis olika men de är alla viktiga pusselbitar i utbudet för barn och unga. Kulturrådet beskriver i sitt budgetunderlag 2007–2009 nedgången i de fria teater- och dansgruppernas verksamhet. Samtidigt som kulturinstitutionernas utbud inte räcker till så har många av de fria teater-, dans- och musikgrupperna svårt att få sina föreställningar sålda. Det beror i hög grad på att förskolor och skolor inte

köper föreställningarna – vilket i sin tur beror på bristande ekonomi och brist på samordning när det gäller inköp av scenkonst och annat kulturutbud. Samordnade inköp skulle möjliggöra en effektivare turnéplan och därmed lägre kostnader för den enskilda förskolan eller skolan.

Flera av dansgrupperna som beviljas stöd av Kulturrådet får stöd i form av enstaka produktionsbidrag. Flera spännande produktioner har kommit fram under senare år, särskilt för de små barnen, men få har möjlighet till ett kontinuerligt arbete. De musikgrupper som spelar för barn och unga gör det oftast inom ramen för länsmusikutbudet och barnmusiken hörs väldigt lite i offentligheten, i radio och tv. Kulturrådet gör bedömningen att det statliga stödet för de fria teater-, dans- och musikgrupperna inte räcker för att täcka behoven, trots att det är högre än för institutionerna. För att möjliggöra konstnärlig utveckling, öka tillgången i hela landet och ge nya grupper möjlighet att komma in i systemet behövs ökade anslag.

När det gäller fria teater- och dansgrupper genomför Kulturrådet för närvarande en översyn som ska vara klar den 30 juni 2006. I den första delrapporten från Kulturrådet³ konstaterar utredaren att det har skett en strukturförändring bland de fria teatergrupperna. Grupperna har gått från att vara ensembler till att bli produktionsbolag, där skådespelarna har korta anställningstider och går på a-kassa under långa perioder. Det är vanligt att skådespelarna har teaterhögskoleutbildning, och de nya grupperna spelar framför allt vuxenteater. Enligt utredaren har det knappast tillkommit några nya grupper som spelar för barn och unga, men det finns nya skådespelare i de gamla grupperna.

Skådespelarnas anställningsvillkor påverkar naturligtvis deras möjligheter till att ha långsiktiga och kontinuerliga kontakter med förskolor och skolor och att arbeta i djupare samverkansprojekt. Det påverkar också möjligheterna att nå ut med kompetensutveckling till kulturarbetarna i de fria grupperna. Att få in barn- och ungdomskulturen i Teateralliansen och Dansalliansen är därför viktigt. För att förbättra villkoren för skådespelare som vill spela för barn föreslår vi arbetsmarknadsåtgärder i avsnitt 6.14.

³ Delrapportering av Kulturrådets översyn av villkor och riktlinjer för bidragsgivning till fria teater- och dansgrupper, KUR 2005:120.

6.12 Festivaler

Aktionsgruppen menar att villkoren för bidrag till festivaler behöver ses över och förstärkas då finansieringen i dag är ett stort problem.

Återkommande festivaler kan fylla en viktig funktion för att lyfta fram en konstform och nå en ny publikgrupp. Därigenom kan barn och unga få möjlighet att möta nya uttryck och bredda sin kunskap och smak.

Virserums musikdagar har under en följd av år arrangerat konserter och undervisning för barn, unga och vuxna. Festivalen håller mycket hög kvalitet och samlar stor publik och många barn. Scenkonstbiennalen för barn och unga som inleds i Lund i maj 2006 är en nystart för en internationell barnteatersamling i Sverige. Kråkfötter i Sandviken och Rinkeby bokmässa är litterära festivaler där barn och unga finns med helt eller delvis.

Det finns idag inget generellt stöd för festivaler på Kulturrådet. Utvecklingsmedlen för scenkonst kan ibland användas liksom stödet till litterära evenemang, men de räcker inte långt. För musikfestivaler är Sverige ensamt i Norden om att inte ha en stödform. Som stödformerna fungerar i dag kan en festival få bidrag under högst tre år och med krav att vara nyskapande.

Festivaler som vänder sig till barn kan inte ha samma grad av självfinansiering som festivaler som vänder sig till vuxna, eftersom man inte kan ta ut höga biljettpriser eller ha lika stor publik per föreställning. De flesta festivaler drivs av ideella krafter och eldsjälur och kravet på att vara nyskapande gör att arrangören slår knut på sig själv för att finna nya varianter när det istället skulle vara mer fruktbart att utveckla den basverksamhet som visat sig fungera bra. Mycken god verksamhet omöjliggörs i brist på medel och möjligheter till långsiktigare strategier och planering.

Aktionsgruppen menar att villkoren för bidrag till festivaler behöver ses över och förstärkas då finansieringen i dag är ett stort problem.

6.13 Synliggör den offentligt stödda barnkulturen

Hur ska den offentligt stödda barnkulturen kunna vara ett slagkraftigt komplement och alternativ till marknadskulturen? När barnkulturen fungerar som bäst bjuder den på verkliga möten och engagemang, motverkar likriktning och uppmuntrar mångfald. Genom förskola och skola och offentligt stöd till musik- och kulturskolor, föreningar och amatörverksamhet kan vi också erbjuda det som barn och unga efterfrågar – att få vara med och skapa tillsammans med kunniga och engagerade vuxna. Genom att göra barnkulturen tillgänglig för alla ökar barnens möjligheter att välja något annat än det som ligger bara ett knapptryck ifrån dem.

Samtidigt som barnkulturen görs tillgänglig måste den också göras synlig. I vår enkät till Barnombudsmannens kontaktklasser (se bilaga 2) svarar 59 procent av barnen att de inte har fått information om kulturaktiviteter i sin hemkommun. Det finns ingen större skillnad mellan elever beroende på deras föräldrars ursprung. Däremot har betydligt fler barn och unga från mindre kommuner fått information om aktiviteter än de som bor i storstadskommunerna. Aktionsgruppen har sökt information om utbud och aktiviteter för barn och unga på kommunernas och kulturinstitutionernas webbplatser och kan konstatera att där finns mycket kvar att göra. Genom att lyfta fram och synliggöra barnkulturen ökas tillgänglighet och efterfrågan, medvetenhet och status. För att nå barn och unga behövs mer än webbplatser och det finns anledning att pröva olika metoder utifrån målgrupp och verksamhet.

Till det kommer att mycket av barnkulturen inte blir recenserad, uppmärksammas och framlyft av media. Journalister behöver både kurser i grundutbildningarna och fortbildningar om barnkonventionen, barns villkor och barnkultur och därtill utrymme i sina medier och stöd från sina redaktioner.

Barns kulturkonsumtion domineras av den kommersiella kulturen. Att vi haft en explosiv utveckling på medieområdet med en mångdubbling av antalet tv-kanaler, radiokanaler och webbplatser behöver inte innebära att mångfalden av kulturuttryck som möter barnen har ökat. Men det innebär en helt ny omvärld som den offentligt stödda barnkulturen måste förhålla sig till. Kulturinstitutioner, konstnärer och pedagoger inom olika konstområden har unika möjligheter att erbjuda barnen konst med hög kvalitet och

fördjupade möten med konsten, och därmed bidra till reflektion och diskussion kring vår samtid.

Den offentligt stödda kulturen för barn och unga bör utnyttja de förutsättningar den har genom att den står utanför marknaden. Här ska det smala kunna rymmas, men också samtalet om och bearbetningen av den masskultur barnen möter i sin vardag. Barnen ska stå i centrum för barnkulturen – det är deras frågor som behöver svar, deras liv som ska speglas och skildras. Det innebär att det måste finnas en öppenhet mellan den kommersiella och den offentliga kulturen. Ett öppet rum där barnen möter konsten och själva möts med respekt.

6.14 Brist på medel för ungas eget skapande

Kulturrådet ger bidrag till professionell kultur utövad av kulturinstitutioner och fria grupper samt ett bidrag till Amatörteatrarnas Riksförbund. Svenska Filminstitutet ansvarar för bidragsgivningen inom filmområdet och stödjer såväl professionell filmproduktion som barns och ungas eget skapande genom samverkan med kommuner och genom stöd till de regionala resurscentrumen. Nämnden för hemslöjdsfrågor som är huvudman för slöjdfrågorna har Nutek som sin värmyndighet men får sina medel direkt från Utbildnings- och kulturdepartementet. Bidragsgivarnas medel går huvudsakligen till ordinarie verksamhet med en mindre pott disponibel för utvecklingsverksamhet. Vi har tidigare i denna utredning belyst svårigheterna att räkna ut hur mycket av medlen som direkt kommer barn och unga till godo. Ett stort bekymmer är att medlen inte räcker till för de aktörer som är inne i systemet och än mindre räcker till för att släppa in nya grupper eller för att lyfta goda verksamheter till en högre nivå.

För barn- och ungdomskulturen liksom för verksamheter som involverar eget skapande och amatörverksamhet finns projektmedel att söka hos kommunerna, i regionerna samt hos några större bidragsgivare. Idag saknas ett samlat statligt ansvarstagande för kulturverksamhet som rör sig i gränslandet mellan amatörkultur och professionell kultur. Organisationer som Ung Kultur Möts (UKM) och Amatörteaterns riksförbund (ATR) hamnar mellan olika stödsystem.

Aktionsgruppen anser att barn och unga skulle vinna på att en myndighet fick ansvar för amatörkulturen. Att bestämma var detta

ansvar ska placeras blir en viktig uppgift för den delegation för barnkultur som vi föreslår ska inrättas. Vi menar att frågan kräver en snabb lösning eftersom det nuvarande systemet hindrar många bra projekt från att förverkligas, och därmed försämras barns möjligheter till skapande verksamhet.

Ungdomsstyrelsen ger medel till ungdomars föreningsaktivitet. De uppskattar att cirka hälften av deras bidrag går till kulturverksamhet. Detta stöd omfattar inte de mindre barnen som inte har motsvarande stödformer. Flera ungdomsrörelser har påpekat att stödet inte är tillgängligt för dem då de inte vill organisera sig i traditionella föreningar utan i andra, flexibla former. Ung Kultur Möts (UKM) skriver till Aktionsgruppen⁴ att de statliga stödsystemen är alltför hårt knutna till föreningsformen. För att kunna få stöd för ungdomsverksamhet måste den sökande organisationen uppfylla vissa formella krav. ”Vuxnas benägenhet att organisera sig kan inte överföras på de unga, de vill ha en friare struktur. I dagens bidragssystem finns det dessvärre ingen flexibilitet.”

UKM betonar också att det måste finnas vuxna som kan stötta och hjälpa ungdomar när de ska driva egna kulturprojekt. De vuxnas roll är att handleda de unga till att successivt ta ett allt större ansvar för projekten. Om det inte finns vuxna med från starten blir kraven på de unga för betungande och risken är att projekten inte genomförs.

UKM Sveriges dilemma är att bidragssystemen på statlig nivå exkluderar ung amatorkultur som inte följer föreningsprincipen för att få en demokratisk organisation, utan väljer att ge de unga inflytande via arrangörsgupper och ingående i styrelsen.

De särskilda medel som fördelas av Arvsfondsdelegationen går till tidsbegränsade projekt enligt ett särskilt regelverk. Ett av kriterierna är att projektet ska vara nyskapande. Detta innebär att en verksamhet som prövats med framgång på en ort, inte kan spridas till andra orter eftersom den då inte längre är nyskapande, trots att det är nytt inom deras verksamhet. De goda verksamheter som Aktionsgruppen lagt ut på sin webbplats som inspiration kan alltså inte prövas av andra med medel från Arvsfonden, eftersom de redan är prövade.

Stiftelsen Framtidens kultur, som åren 1995–2005 fördelat 143 miljoner kronor (vilket är 22 procent av alla utbetalda medel) till 349 barn- och ungdomskulturprojekt i landet, fördelar 2008 de

⁴ UKM:s svar finns i sin helhet i bilaga 10.

sista medlen ur fonden. Här finns en mängd erfarenheter och framgångsfaktorer gällande barn- och ungdomskulturprojekt som Aktionsgruppen anser att barnkulturdelegationen ska ta till vara. Från år 2009 kommer det inte att finnas några fria utvecklingsmedel som inte är knutna till ett strikt regelverk. Aktionsgruppens förslag till finansiering av lokal och regional verksamhet är därför nödvändiga för att inte barnkulturens ställning ska försämrats ytterligare.

Ett problemområde som Aktionsgruppen inte fördjupat sig i men som snart kommer att bli akut är det faktum att pengar från EU:s strukturfonder successivt kommer att upphöra från 2007. De pengarna har gått till att bygga upp verksamheter som delvis också kommit barnen till del.

6.15 Den statliga filmpolitiken

Aktionsgruppen föreslår att en summa på 2 miljoner per år avsätts ur *Ett handslag för barnkulturen* för manusutveckling för gestaltande barnfilm för barn och unga. Stödet ska fördelas av Svenska Filminstitutet.

Medel för filmproduktion och eget skapande inom film hanteras inte av Kulturrådet utan av Svenska Filminstitutet. Filmfrågorna tas därför här upp i ett eget avsnitt.

En ny filmpolitik har tagit form. Stödet till produktion av film regleras i 2006 års filmavtal och har fått förstärkta resurser. Den filmkulturella verksamheten ligger från 2006 utanför avtalet och finansieras av staten.

6.15.1 Produktion av barn- och ungdomsfilm

I 2006 års budget har Svenska Filminstitutet avsatt 23 miljoner kronor för produktion av barn- och ungdomsfilm. Det är en ökning med 4 miljoner kronor jämfört med året innan. Förhandsstödet för produktion av barnfilm utgör i 2006 års budget 15 procent av det belopp som totalt fördelas till produktion av film. Eftersom filmavtalet är beroende av biljettintäkter från biograferna är det svårt att förutse hur produktionsstödet kommer att utvecklas i framtiden.

De filmer som visas för barn och ungdomar vid slutna visningar, till exempel inom ramen kommunernas skolbioverksamhet, finns inte med i den officiella statistiken över antalet biobesök. Läsåret 2004–2005 uppgick den totala publiken vid skolbiovisningarna till 639 305 besökare.

Det är rimligt att kräva att minst 20 procent av produktionsbudgeten går till barnfilm. I Danmark går 25 procent av stödet till barn- och ungdomsfilm. Vi förutsätter att det sker en samverkan mellan konsulenterna för barn- och ungdomsfilm respektive vuxenfilm gällande stöd till ungdomsfilmen.

Förutom procentuellt fastställt stöd till produktion av barn- och ungdomsfilm efterlyser Aktionsgruppen särskilda utvecklingsmedel som kan locka och inspirera fler filmskapare att göra barnfilm. Kompetensutveckling, manusutveckling och seminarier kan bidra till att vidga medvetenheten om hur man berättar för barn ur barnets perspektiv och öka kunskapen om vad barnen själva vill se.

Aktionsgruppen uppmärksammar i avsnittet om public service-radio och tv att produktionen av gestaltande program i tv är liten. Vi föreslår därför att en summa på 2 miljoner kronor per år avsätts ur Handslaget för barnkultur för manusutveckling för gestaltande barnfilm för barn och unga. Stödet ska fördelas av Svenska Filminstitutet för att stimulera till en ökad produktion av gestaltande film för barn och unga.

6.15.2 Festivaler för professionell film och ung film

För barn och unga på mindre orter är tillgången till en varierad repertoar av barnfilm på biograferna väsentligt mycket sämre än i de större städerna. Den uppbyggnad av digitala biografer som görs av Folkets Hus och Parker är viktig också för att ge barn och unga möjlighet att se aktuell film.

Festivaler för barnfilm bör ges prioritet vid bidragsfördelningen. Barn- och ungdomsfilmfestivalen (BUFF) i Malmö visar professionellt producerad barn- och ungdomsfilm och allt fler regioner och kommuner har insett betydelsen av att arrangera festivaler för att visa filmer som barn och unga själva skapar i skola och på fritiden. Det är ett sätt att synliggöra de ungas värld och göra de unga delaktiga i kulturliv och samhällsdebatt. Under 2005 arrangerades sammanlagt 19 regionala filmfestivaler för ung film där det

visades totalt 790 bidrag. De vinnande bidragen deltog i den nationella filmtävlingen för ung film, Novemberfestivalen.

Att ytterligare utveckla formerna för att stödja produktion och visning av ungas egna filmer betraktas av Aktionsgruppen som mycket angeläget.

6.15.3 Regionala resurscentrum för film och video

De 19 regionala resurscentrum för film och video som etablerats täcker alla län och kan jämföras med regionala kulturinstitutioner som till exempel länsteatrar, läns museer eller länsbibliotek. De ekonomiska medel som regionala resurscentrum för film och video förfogar över är inte i nivå med övriga kulturinstitutioner i regionerna och i återrapporteringen har de svårt att använda indikatorer som till exempel *antalet besök* eller *antal föreställningar* eftersom dessa inte fungerar adekvat för att beskriva resurscentrumens insatser.

Av de förstärkningar inom den filmkulturella delen som ingick i den nya filmpropositionen⁵ går 455 000 kronor till regionala resurscentrum under budgetåret 2006. Aktionsgruppen anser att det är långt ifrån den förstärkning som behövs.

Ett ökat stöd till regionala resurscentrum för film och video behövs också för att ge bättre möjligheter för ungdomar i och efter gymnasieåldern att pröva sig fram i de plantskolor eller växthusverksamheter där regionala resurscentrums pedagoger fungerar som mentorer. Växthusverksamhet för nya, oetablerade filmare är viktig att ha inom regionala resurscentrum för att röster från hela landet ska kunna komma fram.

⁵ Fokus på film – en ny svensk filmpolitik, prop. 2005:06:3.

6.16 Stärk konstnärernas möjlighet att arbeta med barnkultur

Aktionsgruppen anser att staten ska verka för att fler konstnärer får möjlighet att arbeta i skolor, förskolor och fritidsverksamheter.

Aktionsgruppen föreslår därför att 10 miljoner kronor av de medel som ska användas för arbetsmarkandspolitiska åtgärder inom kulturområdet ska överföras från AMS till Statens kulturråd. Dessa medel skall efter ansökan fördelas till centrumbildningarna för att förstärka deras arbetsförmedlande verksamhet samt för att utveckla projekt inom barnkulturområdet.

Konstnärsnämnden bör ges ett nytt uppdrag att kartlägga hur stipendie- och bidragsfördelning ser ut för dem som är aktiva inom barnkulturområdet.

För att ge fler konstnärer möjlighet att arbeta med barn och unga i skolor, förskolor och fritidsverksamheter föreslår Aktionsgruppen att regeringen ser över möjligheterna att ytterligare förstärka centrumbildningarnas arbetsförmedlande verksamhet. Centrumbildningarna bör också få resurser för att utveckla projekt inom barnkulturområdet och bidra till att utveckla konstnärernas kunskaper om barnkultur.

Aktionsgruppen föreslår därför att 10 miljoner kronor av de medel som ska användas för arbetsmarkandspolitiska åtgärder inom kulturområdet ska överföras från AMS till Statens kulturråd. Dessa medel ska efter ansökan fördelas till centrumbildningarna.

De konstnärer som idag är verksamma inom barnkulturområdet möter i stor utsträckning samma svårigheter som andra konstnärer: Låga och ojämna inkomster och otrygga arbetsvillkor.

Det är därför inte en självklarhet att konstnärer väljer eller kan välja att arbeta med barn och unga som målgrupp. För att förbättra konstnärernas möjligheter att arbeta med barn och unga behövs utbildning, samverkansformer mellan konstnärsgupper och ekonomiska resurser utanför den rent kommersiella marknaden. Det behövs medel för utvecklingsarbete och stimulansåtgärder.

Aktionsgruppen anser att konstnärernas egen medverkan i den process som kan ge en starkare barnkultur är absolut nödvändig och att centrumbildningarna bör ha en viktig roll i detta.

Konstnärliga arbetsmarknadsutredningen presenterade 1997 ett betänkande (SOU1997:183) som bland annat innehöll en utförlig analys av centrumbildningarnas arbete. Det resulterade i ett förslag om att denna verksamhet skulle förstärkas med hjälp av arbetsmarknadspolitiska medel.

Utredaren konstaterade ”att centrumbildningarna, trots kraftigt minskade resurser, gör en utomordentlig insats för att förmedla arbeten och uppdrag till sina medlemmar. De har en unik kunskap om sina respektive konstarter och de konstnärer som är aktiva inom dem. De har också ett betydande kontaktnät mot arrangörer på den icke-kommersiella marknaden som är viktigt att tillvarata.”

Utredningens förslag resulterade i att regeringen i proposition 1997/98:87 föreslog att Statens kulturråd skulle förstärka centrumbildningarnas resurser genom att inrätta en försöksverksamhet med förstärkt arbetsförmedling vid centrumbildningarna. Medel till detta anvisades genom att anslag från Arbetsmarknadsstyrelsen fördes över till Statens kulturråd. Senare permanentades denna ordning efter att AMS och Kulturrådet genomfört en gemensam utvärdering som visade goda resultat.

I dagsläget är centrumbildningarna för många konstnärsgupper en väl fungerande arbetsförmedling men de har också till uppgift att med finansiering från olika projektanslag driva verksamhet med starkt kulturpolitiska förtecken. Statens kulturråd har också genomfört en egen utvärdering av centrumbildningarnas arbete som visar att den positiva utvecklingen av deras arbete fortsätter.

I Kulturrådets anslagsyrkande för 2006–2008 yrkar Kulturrådet på en kraftig förstärkning till centrumbildningarna som man föreslår ska tas ifrån utgiftsområde 13 Arbetsmarknad.

Här skriver Kulturrådet följande: ”Enligt Kulturrådets bedömning utgör centrumbildningarnas goda kännedom om villkoren i stort för de olika konstnärsgupperna ett väsentligt komplement till den verksamhet som bedrivs av kulturarbetsförmedlingarna. Centrumbildningarna inriktar sina insatser på att hitta nya vägar och att vidga arbetsmarknaden också på nya okonventionella platser för de arbetsgrupper man ansvarar för.”

Centrumbildningarnas barnkulturverksamhet

Centrumbildningarna har redan i dag ett väl utvecklat arbete på barnkulturområdet. Kärnan i centrumbildningarnas verksamhet är de aktiva konstnärerna. De olika centrumbildningarna har, med hänsyn till sina olika områdens speciella förutsättningar, skapat strukturer och modeller som redan i dag förmedlar kulturupplevelser åt många barn och ungdomar. Ett exempel är de olika projekt som drivs av författarna genom Författarcentrum.

Författarcentrums läsfrämjande projekt har fått stort genomslag. Som exempel kan nämnas Författarcentrum Östs projekt *Läsning pågår* som i samarbete med Stockholms stad erbjuder alla barn i en årskurs ett författarbesök. Under 2005 deltog omkring 50 skolor i detta projekt. Författarcentrum har länge arbetat på att sprida erfarenheter från detta arbete till nya kommuner men saknar projektmedel för att initiera sådant arbete i andra delar av landet.

Teatercentrum är de fria, professionella teatergruppernas organisation. 40 fria teatergrupper är medlemmar och en stor andel av dem spelar för barn och ungdom. Teatercentrum är en av arrangörerna bakom den nya scenkonstbiennal för barn och unga som arrangeras för första gången i maj 2006 i Lund.

Den aktivitet som byggts upp inom de flesta centrumbildningar bör nu få öronmärkta resurser att arbeta med barnkultur. Arbetet med att aktivera konstnärerna i projekt kan aldrig ske inom ramen för arbetsmarknadsverket eftersom man där helt saknar projektmedel. För många frilansare (till exempel författare, dramatiker, skådespelare, musiker, filmare, dansare, tonsättare) passar anställningsformen dåligt för att ge möjlighet till sådant utvecklingsarbete. Därför fungerar inte arbetsmarknadspolitiken effektivt om man vill att konstnärerna ska aktiveras på ett särskilt område och börja utveckla och föra ut sina projektidéer över landet.

Det utfall som samhället fick av den tidigare tiomiljonerssatsningen på Centrumbildningarna är unik. En ny sådan satsning på barnkulturområdet är därför en oerhört viktig del i det paket som Aktionsgruppen presenterar.

Centrumbildningarna har en stor förmåga att tillvarata ekonomiska förstärkningar och förmera dessa vilket är tydligt belyst i alla de utvärderingar som skett av deras verksamhet. Utredningens förhoppning om en framtida ökning av tillgången till barnkultur för alla barn och ungdomar är också beroende av de aktiva konstnärernas egna insatser. I dagsläget finns det inte utrymme för en

ökad aktivitet hos centrumbildningarna –det krävs nya resurser för att få denna positiva utveckling.

Kartlägg villkoren för verksamma konstnärer inom barnkultur-området

Aktionsgruppen konstaterar att det idag inte finns någon särskild kartläggning av arbetsvillkoren för aktiva konstnärer inom barnkulturområdet. Vår uppfattning är att de ekonomiska förhållandena kan variera mellan olika yrkesgrupper men att ekonomin för de enskilda konstnärerna totalt sett har försvagats under de senaste åren. Troligt är att riktade insatser till barnkultur ofta inte tillräckligt tydligt riktas till de grupper som ska skapa innehållet i dessa projekt.

Den bild av en stark svensk kvalitetskultur för barn som finns inom till exempel litteratur och teater riskerar att medföra att man inte upptäcker att minskad samordning och minskade resurser inneburit att vi också fått en svagare återväxt av nya konstnärer inom området. Det är viktigt att analysera tänkta insatser i detta perspektiv och att i arbetet med åtgärder på barnkulturområdet hela tiden hålla konstnären i fokus.

De flesta konstnärer inom barnkulturen arbetar i dag under villkor som teoretiskt är desamma som för den som är verksam inom vuxenkulturen. Men här kan man konstatera att även om avtal för ersättningar är desamma oavsett om man arbetar med barn eller vuxna så blir det verkliga utfallet ett annat. Den som skriver en barnbok skriver en bok som kostar mindre i bokhandeln och får därmed en lägre ersättning per försåld bok. Den som skriver en barnpjäs skriver en kortare pjäs och får därmed en lägre ersättning. Den som gör en barnfilm arbetar i en lågbudgetproduktion och får därmed lägre ersättning.

Detta har även återverkningar på hur konstnärer upplever statusen i sitt arbete. Man möter ofta uppfattningen att det är låg status att arbeta med barnproduktioner. Man recenseras i mindre omfattning och upplever därför en mindre synlighet än andra konstnärsgupper. Klart är också att det finns en koppling mellan låg budget och omvärldens värdering av verksamhetens status.

Vad är då viktigt för att skapa utrymme för att nya konstnärer ska välja att arbeta med barn och för att de som redan finns på

området ska fortsätta att utvecklas och skapa kvalitetskultur för barn?

Inom arbetsmarknadsområdet är det önskvärt att man inom kulturarbetsförmedlingen satsar på de grupper arbetslösa som vill arbeta med barnkultur. Även på utbildningssidan krävs då att man skapar utbildningar som har dessa grupper som målgrupp.

Inom ramen för traditionell arbetsmarknadspolitik finns dock begränsningar i regelverken som i dag gör det svårt för vissa grupper att både delta i utbildningar och ingå olika arbetsmarknadspolitiska satsningar. Ofta handlar dessa problem om att en kulturarbetare inte är arbetslös utan inkomstlös och att alla grupper inte har en naturlig koppling till kulturarbetsförmedlingen. Satsningar inom arbetsmarknadsområdet måste därför också innefatta satsningar på centrumbildningarna som idag har en större flexibilitet och även når grupper som inte är lika synliga på kulturarbetsförmedlingarna.

Inom ramen för det arbete som ska bedrivas inom delegationen bör insatser för konstnärer särskilt beaktas. Det är här viktigt att se till att de nya insatser som görs av kommunerna också inrymmer arbetstillfällen för konstnärer. Därför föreslår vi att AMS ingår som expert i delegationen, se avsnitt 4.1 angående delegationens sammansättning och uppgift.

Konstnärsnämnden bör ges ett nytt uppdrag att kartlägga hur stipendie- och bidragsfördelning ser ut för dem som är aktiva inom barnkulturområdet. Om möjligt bör också den inkomstundersökning avseende konstnärernas ekonomi som ska genomföras i höst försöka kartlägga inkomstförhållanden för just denna kategori av konstnärer.

7 Public service

Aktionsgruppen föreslår att Sveriges television AB (SVT) bör:

- producera fler gestaltande program för barn och unga
- värna återväxten av kvalificerade producenter och manusförfattare som gör program för barn och unga
- utveckla möjligheterna för barn och unga med olika funktionshinder att ta del av barn- och ungdomsprogram
- utveckla möjligheterna för barn och unga ur de nationella minoriteterna att ta del av barn- och ungdomsprogram på sitt eget språk
- undersöka hur ny teknik kan bidra till att sprida bra tv-program för barn till fler tittare.

Aktionsgruppen föreslår att Sveriges Utbildningsradio AB (UR) bör:

- se över möjligheterna att sprida UR:s material via folkbiblioteken för att förbättra möjligheterna att nå ut till förskolan
- i samarbete med Svenska filminstitutet, lärarutbildningarna och de regionala resurscentrum för film och video arrangera regionala kurser i mediepedagogik för lärare i förskolan, skolan och kulturskolan
- värna återväxten av kvalificerade producenter och manusförfattare på barnsidan
- vara ett fönster för visning av filmer och program producerade av barn och unga.

Aktionsgruppen föreslår att Sveriges Radio AB (SR) bör:

- öka barnradions utrymme i sändningarna kraftigt
- förbättra möjligheterna för barn och unga ur de nationella minoriteterna att höra program på sitt eget språk

- satsa på nyproduktioner och specialskrivet material för barnradio för att vara en aktiv part i utvecklingen av svensk barnkultur
- satsa på att göra högkvalitativa musikprogram för barn
- värna återväxten av kvalificerade producenter och manusförfattare på barnsidan
- undersöka hur ny teknik kan bidra till att sprida bra radio-program för barn till fler lyssnare.

Radio och tv är medier med förutsättning att nå alla barn i Sverige. De flesta barn tittar på tv varje dag, många lyssnar också på radio. Ur Aktionsgruppens perspektiv erbjuder public service-kanalerna i radio och tv unika möjligheter att sprida kultur av hög kvalitet till barn och ungdomar i hela landet.

I vår kartläggning av barnkulturen "*Det ser lite olika ut...*" tar vi i avsnitt 3.2 upp grundläggande fakta kring utbud, regelverk och tittar- respektive lyssnarsiffror för de tre public service-företagen Sveriges television AB (SVT), Sveriges Radio AB (SR) och Sveriges Utbildningsradio AB (UR). Vi har valt att inte upprepa de uppgifterna här utan koncentrerar oss på ett antal förslag som skulle kunna ge barn och ungdomar ökade möjligheter att uppleva kultur via radio och tv.

I slutet av vårt utredningsarbete överlämnade regeringen propositionen (2005/06:112) *Viktigare än någonsin! Radio och TV i allmänhetens tjänst 2007–2012*. Propositionen innehåller förslag till villkor och riktlinjer för den radio- och tv-verksamhet i allmänhetens tjänst som bedrivs av Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB samt Sveriges Utbildningsradio AB.

I propositionen ställs krav på en höjd ambitionsnivå när det gäller barn och unga liksom när det gäller funktionshindrade. I avsnitt 9.5 som behandlar programverksamhet för barn och unga läggs ett förslag med stor betydelse för barnkulturens ställning inom programföretagen.

Här betonar regeringen behovet av ett varierat utbud och omfattande nyproduktion och egen produktion av program i olika genrer för barn och unga. SVT, SR och UR ska ha ett kvalitativt utbud som kan tjäna som förebild och barn och unga skall ges möjlighet att delta i programverksamheten. Programmen ska bland annat förmedla konstnärliga och kulturella upplevelser från olika delar av Sverige och världen. Gestaltande produktion framhålls som viktig och återväxten av manusförfattare och kvalificerade produ-

center ska värnas. SVT ska också ta ett ansvar för barnfilmens ställning. Programföretagen ska ta hänsyn till de språkliga behoven hos språkliga eller etniska minoritetsgrupper, liksom till barn och ungdomar som har teckenspråk som första språk. Under kommande tillståndsperiod bör programföretagen särskilt utveckla programverksamheten för de äldre barnen och ungdomarna. Här påpekas också att denna grupp ofta har lätt att ta till sig ny teknik vilket bör utnyttjas av programföretagen.

I avsnitt 9.6 om tillgänglighet för personer med funktionshinder återfinns regeringens förslag om hur tillgängligheten ska ökas för dessa grupper. Detta förslag har betydelse även för barn med funktionshinder.

Aktionsgruppen konstaterar därför att många av de frågor som aktualiserats i vårt utredningsarbete har blivit behandlade i den aktuella propositionen. Samtidigt har Aktionsgruppen ett självständigt uppdrag i sina direktiv att titta närmare på barnkulturen i radio och tv i allmänhetens tjänst. Vi har därför valt att redovisa våra synpunkter på programföretagens framtida uppdrag trots att detta redan är föremål för riksdagsbehandling. Vi har också formulerat detta som förslag, väl medvetna om att villkor och riktlinjer för programföretagen kommer att beslutas av riksdagen under våren. Dessa förslag får då ses som riktade till programföretagen inför företagets eget interna arbete med förverkligande av riksdagsbesluten.

7.1 Sveriges Television AB

Bolibompa är ett välkänt begrepp för en stor andel av barnen i Sverige – och för deras föräldrar. Bra sändningstider, varierat innehåll, tydligt målgruppstänkande (åldrar) och program utan våldsinslag karaktäriserar utbudet. Barnprogrammen i SVT står för ett kvalitetstänkande och en bredd som saknar konkurrens från andra programföretag. SVT lägger ner mycket tid på att kvalitetsgranska barnprogram som man köper in och letar aktivt efter film av god kvalitet. Cirka 70 procent av de program som sänds i SVT 1 är egenproduktion. I den digitala Barnkanalen är egenproduktionen utgör cirka 30 procent medan resten är inköpta program.

Aktionsgruppen menar att det, trots denna ljusa bild, finns skäl att känna oro för det framtida innehållet i SVT:s barnsändningar, framför allt när det gäller gestaltande produktioner.

Andelen reprisar och inköpta program ökar och SVT har en minskande nyproduktion av gestaltande program för barn.

Under 2006 har alla genrer inom SVT krav på sig att spara eftersom ett valår och stora sportevenemang som OS innebär stora kostnader. Inom barnngenren har man då valt att inte göra någon ny dramaproduktion för barn- och familjepubliken (av typen *Livet enligt Rosa* eller *Barnen på Luna*), serier som brukar sändas på bästa familjetid lördagar klockan 19. Motiveringen är att det ger mindre förändringar i barntablån att ta bort en dyr produktion – annars måste flera program tas bort. Från Sveriges Television redovisas dock uppfattningen att barndramatiken är bland det viktigaste SVT gör och att en dramaserie når och inspirerar barnen på ett helt annat sätt än faktaprogram eller animerad film.

Om svensk barndramatik för film och tv ska kunna utvecklas krävs det att manusförfattare, regissörer med flera får möjlighet att arbeta inom området. Det krävs en viss volym i produktionen för att ge möjlighet för nya förmågor att utvecklas, och för att ge utrymme för experiment och nyskapande. De filmer som vi i dag ser som klassiker är ofta resultatet av att upphovsmännen fått utvecklas genom att arbeta med barnproduktion under en längre tid.

I dag görs det inte särskilt mycket film för barn och unga i Sverige – varken dramaserier eller filmer i kort- eller långfilmsformat. SVT är en av få tänkbara finansörer och är också en av parterna i filmavtalet. Därför borde SVT våga anta en större utmaning, för att öka både volymen och kvaliteten i gestaltande produktioner för barn.

Också när det gäller kulturprogram för barn och unga önskar Aktionsgruppen att SVT ville ta på sig ett större ansvar för att föra ut den kultur som produceras för barn och unga runtom i landet till en större publik. Svensk barn- och ungdomsteater håller generellt hög kvalitet och teater i tv skulle vara ett sätt att låta barn och ungdomar i hela landet få se de bästa produktionerna.

SVT, UR och SR har ett särskilt ansvar för att tillgängliggöra program även för barn och unga med olika funktionshinder. Aktionsgruppen har tagit del av de remissvar på public serviceutredningens betänkande som särskilt berör utbudet för barn och unga. Både Riksförbundet för döva, hörselskadade och språkstörda barn och Sveriges dövas riksförbund tar upp frågan om utbudet av program för döva och hörselskadade barn. De menar att det behövs ökade insatser för att texta det ordinarie utbudet för barn och unga,

samt att det behövs kultur- och nyhetsprogram för barn på teckenspråk. Aktionsgruppen instämmer i deras synpunkter.

Aktionsgruppen ser det också som viktigt att programföretagen utvecklar möjligheterna för barn och ungdomar ur de nationella minoriteterna att ta del av barn- och ungdomsprogram på sitt eget språk.

I avsnitt 6.13 föreslår aktionsgruppen ett nytt manusstöd för gestaltande barnfilm. Stödet skall knytas till Svenska Filminstitutet men syftet är att också främja ett ökat samarbete mellan Sveriges Television och Svenska Filminstitutet.

7.2 Sveriges Utbildningsradio AB

UR:s uppdrag är inriktat på utbildningsprogram och deras utbud sprids i första hand via skolan, även om UR under senare år har fått bättre sändningstider för sina barn- och ungdomsprogram i tv samt ökat sändningstiderna för barnprogram i radio.

UR:s utbud är genomgående av hög kvalitet men det finns svårigheter och brister i hur utbudet sprids till skola och förskola och även till barn och unga på fritiden. Särskilt förskolan har i dag svårt att ta del av UR:s utbud eftersom de inte har tillgång till de AV- och mediecentraler som distribuerar UR:s material. Ett sätt att nå förskolan och andra intresserade användare skulle vara att sprida programmen via folkbiblioteken. Även här kan naturligtvis ny teknik spela en viktig roll för tillgängligheten.

Det är också väsentligt att UR får fortsatta möjligheter att arbeta med mediepedagogiska frågor. UR:s speciella uppdrag att producera utbildningsprogram är både stort och viktigt eftersom en stor del av barns och ungas kunskapsbildning sker via medier. UR möter barn och unga i förskolan, i skolan, i föreningslivet och i hemmet. Programmen skapas i dialog med barn och unga för att garantera att deras perspektiv blir tydliga.

UR har under åren sett att det krävs aktiviteter inom det mediepedagogiska området för att utveckla arbetet med utbildningsprogrammen. Genom att på olika sätt pröva och visa idéerna med produktionerna i teori och praktik utvecklar UR kunskap och erfarenhet kring medier och lärande. De tre delarna – eget gestaltande, att utmana med professionella produktioner och att lyssna, reflektera och samtala bildar kärnan i mediepedagogiskt arbete. Att utveckla mediepedagogiken är ett arbete som måste ske i sam-

verkan med berörda parter inom området, både nationellt och regionalt.

UR bör därför, i samarbete med Svenska Filminstitutet, lärarutbildningarna och de regionala resurscentrum för film och video, ta på sig ett uppdrag att arrangera regionala kurser i mediepedagogik för lärare i förskolan, skolan och kulturskolan.

När det gäller UR:s kulturuppdrag ser Aktionsgruppen att det är viktigt att UR liksom SVT bidrar till goda villkor för olika upphovsmän att producera gestaltande program och kulturprogram för barn och unga. Barns och ungas egen medverkan bör också ha sin plats i UR:s verksamhet. När barn och unga själva får möjlighet att producera program bör UR skapa former för att dessa filmer och program kan sändas.

7.3 Sveriges Radio AB

Sveriges Radio sänder cirka 2 000 timmar barn- och ungdomsprogram på ett år. Merparten vänder sig till ungdomar och unga vuxna. Runt 50 timmar per år vänder sig till barn under 9 år och cirka 250 timmar vänder sig till målgruppen 9–14 år.

Aktionsgruppen anser att SR:s sändningar för yngre barn har alldeles för snålt tilltagna sändningstider och att det är en bidragande orsak till låga lyssnarsiffror.

De lyssnarsiffror som vi har samlat ihop i vår kartläggning¹ visar att SR har en förhållandevis låg andel av den unga publiken. I gruppen 9–14 år är det bara 5 procent som lyssnar till P3 en genomsnittlig dag, medan 45 procent av samma målgrupp lyssnar på en lokal privatradiostation. I gruppen 15–24 år lyssnar 21 procent på P3 en genomsnittlig dag, medan 54 procent lyssnar på en privat lokalradiostation. För de yngsta barnen, det vill säga barn under 9 år, har vi dock inte lyckats få fram siffror som gäller barnprogrammen i SR:s kanaler.

De program som görs för barn i Sveriges Radio håller en god kvalitet och har till stor del kulturinriktning. Programmen för de yngre barnen är framför allt gestaltade sagor med musikinslag. Lovteatern, som produceras av Radioteatern, sänds under längre skollov. Programmen är ofta dramatiserade barnböcker och håller hög kvalitet.

¹ Se avsnitt 3.2 i "Det ser lite olika ut..."

Aktionsgruppen menar trots detta att SR borde kunna vara mer nyskapande när det gäller sändningarna för barn. Vi önskar att SR skulle våga satsa på nyskriven dramatik, öka inslaget av musikprogram för barn och satsa på längre och fler sändningstider. Många av de synpunkter vi redovisat avseende gestaltande produktion i SVT gäller också gestaltande radioproduktion. SR har dock ett eget ansvar som den enda producenten av kvalitativ barnradio i Sverige. Om det inte produceras inom SR – så produceras det ingen annanstans heller.

När det gäller musikprogram finns det anledning att satsa på program med en stor musikalisk bredd, för att ge barn och ungdomar möjligheter att upptäcka andra genrer än den populärmusik som dominerar utbudet både i de kommersiella kanalerna och i P3. Orkesterutredningen påpekar i sitt kommande betänkande att barn har mycket små möjligheter att möta publikt smala men högkvalitativa musikaliska genrer i radio och tv.

SR bör också öka möjligheterna för barn och ungdomar som tillhör någon av de fem nationella minoriteterna att höra barnprogram på sitt eget språk.

För att barn och unga ska kunna lyssna på SR:s program på tider som passar dem är det viktigt att SR undersöker hur ny teknik kan bidra till att sprida bra radioprogram för barn till fler lyssnare, till exempel via webb- och podradio.

SR avser att satsa särskilt på de lyssnargrupper som i dag inte lyssnar på SR:s kanaler. Här är barn en typisk grupp. SR har sett att den satsning man hittills gjort på en webbplats för barn har gett stort gensvar och man planerar därför att bygga vidare på den, med de yngre skolbarnen som främsta målgrupp.

8 Förskolan, skolan och musik- och kulturskolan

Överväganden: Aktionsgruppen anser att förskolan och skolan bör utöka sitt samarbete med det professionella kulturlivet.

Aktionsgruppen menar att samverkan med det lokala och regionala kulturlivet bör skrivas in i kursplanerna för bland annat svenska, musik, bild och slöjd. Även för förskolan bör samverkan med kulturlivet följas upp. Skolverket bör få ett uppdrag att samverka med Myndigheten för skolutveckling så att utvecklingsuppdrag och uppföljningskriterier överensstämmer.

Aktionsgruppen bedömer att skolbiblioteken har en svag ställning i skolan. Aktionsgruppen anser därför att skolbiblioteken bör skrivas in som en resurs för lärandet i kursplanen för svenska.

I detta kapitel har vi koncentrerat oss på skolans samarbete med kulturlivet – den professionella kulturen på institutioner och i det fria kulturlivet men också musik- och kulturskolor och andra lokala aktörer på kulturområdet. Inom skolan finns en stor kulturverksamhet – främst inom de estetiska ämnena. Att på ett utförligt sätt belysa skolans egen kulturverksamhet har vi bedömt vara en alltför stor uppgift, som ligger vid sidan av vårt uppdrag att utreda hur barnkulturområdet kan stärkas. Vi vill betona att det inte ligger någon värdering i detta – skolans egna lärare utför ett stort arbete för att barn ska få skapa själva och fördjupa sig inom olika konstområden. Men vi har sett som vår uppgift att närmare gå in på hur den offentligt stödda kulturen kan vara en resurs för förskolan och skolan – och hur förskolan och skolan kan ge alla barn möjlighet att ta del av kulturen utanför skolan.

Som vi har visat i det inledande bakgrundskapitlet har Myndigheten för skolutveckling ett regeringsuppdrag att ta tillvara erfarenheterna från regeringens satsning Kultur i skolan. Myndigheten

skriver till Aktionsgruppen att allt fler kommuner strävar efter att samordna sina insatser vad gäller kultur och skola. Myndigheten verkar för ökad medvetenhet bland lärare och förskollärare i förskola och skola om kulturens och estetikens roll i skolans alla ämnen. Under de sista tre åren har ett hundratal kommuner fått stöd från Myndigheten för skolutveckling för att utveckla området.

Aktionsgruppen för barnkultur ser positivt på det utvecklingsarbete som drivs av Myndigheten för skolutveckling. Det är glädjande att de insatser som gjorts under satsningarna på kultur i skolan under de första åren på 2000-talet nu har börjat utvecklas till permanenta verksamheter. Men vi tror att det fortfarande återstår mycket arbete för att alla barn ska få lika möjligheter att möta och utöva kultur. Därför tror vi att myndighetens insatser bör kompletteras med ytterligare satsningar på samarbeten mellan skola och kulturliv.

I dag är dokumentationen av förskolans och skolans samverkan med kulturlivet bristfällig. Det material som vi har är dock tillräckligt för att göra bedömningen att den offentligt stödda kulturen inte tillräckligt utnyttjas som en resurs av förskolan och skolan, trots att skolans läroplaner innehåller tydliga skrivningar om att kultur ska ingå i skolans vardag.

Skolan är en institution för lärande men den har också ett samhällsuppdrag för fostran samt demokratiuppdrag. Menar vi på allvar att varje barn ska ha möjlighet att utveckla sin egen röst och kreativitet för att kunna använda sin yttrandefrihet som medborgare så är kraftiga satsningar inom förskolan och skolan nödvändiga. Förskola och skola når i stort sett alla barn och unga och har som ingen annan institution möjlighet att se till hela barnets utveckling.

När vi i det här kapitlet tar upp hur skola och kulturliv kan samverka så gör vi det utifrån ett allmänt resonemang som är tillämpligt på alla skolformer. Förskolan har fått ett eget avsnitt eftersom det finns vissa problem som är specifika för de minsta barnen medan den obligatoriska skolan, inklusive särskolan och gymnasiet, behandlas tillsammans. Inom den obligatoriska skolan finns profilklasser med estetisk inriktning liksom gymnasiet har estetiska program och kurser med olika estetiska inriktningar. Vårt resonemang har naturligtvis inte samma aktualitet för dessa klasser.

8.1 Den professionella kulturens roll i skolan

I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) står att varje elev innan de lämnar grundskolan ska ha "utvecklat sin förmåga till kreativt skapande och fått ett ökat intresse för att ta del av samhällets kulturutbud". Trots det visar Kulturrådets Kulturbarometer att ju äldre barnen blir desto mindre tar de del av den kultur som samhället erbjuder.

Detta måste stämma till eftertanke. Vi förutsätter att alla vuxna runt barnen, i och utanför förskolor och skolor, vill att barnen får ett kvalificerat och inspirerande lärande. I teorin om den radikala estetiken har Malmö högskola utvecklat tankarna om skolans estetiska praktik och behovet av reflektion, samtal och forskning kring det meningskapande i barnens lärande. De menar att skolan behöver ändra förhållningssätt till konsten och estetiken för att göra lärandet meningsfullt. Genom att använda konstens metod av undersökande, ifrågasättande och gestaltande av världen ur ett mänskligt perspektiv når eleverna en helt annan insikt och kunskap än genom skolböckernas traditionella ideal av opersonlig "objektiv" kunskap.

Myndigheten för skolutveckling påpekar att kultur i skolan ska utgå från skolans uppdrag och kulturlivet ska vara en resurs för skolan med förankring i skolans organisation. Det innebär att aktörerna inom kulturlivet behöver utbildning och fortbildning i skolans uppdrag, styrdokument och organisation. Det innebär också att skolans personal behöver utbildning och fortbildning i kultur, konstnärligt arbete och estetiska lärprocesser. De bägge sektorerna måste här lära av varandra. Lärarna känner barnen och har pedagogisk kompetens. Kulturlivet kan tillföra modeller för samverkan och projekt utifrån sina kunskaper och erfarenheter av estetiska processer. Det gemensamma arbetet kan då ske i skolan, på museet, teatern eller konserthuset. Tillsammans skapar man den kreativa lärmiljön.

För att varje barn ska ha möjlighet att möta och pröva olika konstformer är det viktigt att insatser sker i skolan och förskolan. Musik- och kulturskolan och det lokala kulturlivet är ett stöd för förskolornas och skolornas arbete och kan tillföra kompetens och kreativa arbetssätt. För att barn och unga ska kunna fördjupa kunskaperna och utvecklas inom en speciell konstart eller område behövs samverkan mellan olika lokala aktörer såsom musik- och

kulturskolor, bibliotek, kulturinstitutioner, studieförbund, Barnkulturcentrum och föreningar.

Det är viktigt att framhålla att det arbete som bedrivs från konstnärorganisationerna, inte minst från centrumbildningarna – har inneburit att det i dag finns kreativa och väldokumenterade metoder när det gäller att arbeta med kulturen i skolan. Ett fritt kulturliv måste också ha utrymme att presentera och skapa modeller för samverkan och projekt utifrån sina egna erfarenheter och kunskaper. Vi menar därför att skolan också behöver kulturlivet. Vi vill betona att skolan också bör ta tillvara den kunskap som finns inom kulturinstitutionerna. Ett möte mellan skola och kulturliv måste ske på bådass villkor.

8.1.1 ”Den radikala estetiken” – konstens metod som förebild för skolan

Under den nationella satsningen på kultur i skolan 1999–2003 gjordes flera av varandra oberoende undersökningar av vad skolan läser in i kulturbegreppet.

Malmö högskola har rapporterat sitt forskningsarbete i högskolans skriftserie och i *Skolan och den radikala estetiken* av Jan Thavenius, Magnus Persson och Lena Aulin-Gråhamn, Studentlitteratur 2004. Författarna vill se skolan som en demokratisk offentlighet. En plats där människor med olika erfarenheter och värderingar diskuterar tidens avgörande frågor och för en öppen dialog om värdet av olika politiska, ekonomiska, religiösa, konstnärliga, kulturella och vetenskapliga idéer och fenomen.

Författarna myntar begreppet ”den radikala estetiken”, ett begrepp som binder samman kultur, estetik och lärande med yttrandefrihet, offentlighet och demokrati. Ordet kultur ersätts med estetik som beskrivs ha olika innebörd. De konstaterar att skolan i dag domineras av en *modest estetik*, som bygger på en uppsättning ofreflekterade kulturbegrepp. För att få en god skola anlägger man antingen ett fostrande perspektiv där den goda kulturen ska motverka ett antal oönskade beteenden hos eleverna. Eller så arbetar man för att vid sidan av de allvarliga kunskapsämnen lämna plats för barnens uttrycksbehov, lek och fria skapande utan krav på särskilt kunskapsinnehåll.

Parallellt med skolans modesta estetik finns *marknadsestetiken*. Där finns ekonomin som gör att den kan dominera och kunskapen

om hur man kan locka, fascinera och forma produkter och människor. Vi omges alla, hela tiden av dessa uttryck och vi tar alla mer eller mindre intryck av dess drömbilder. Skolan förhåller sig vanligen till marknadsestetiken antingen genom att inte alls ta del av den utan ensidigt försvara traditionella estetiska värderingar och konstformer eller genom att hänga med och mer eller mindre okritiskt anamma marknadsestetikens uttryck.

Som alternativ till den modesta estetiken och marknadsestetiken vill Thavenius, Persson och Aulin-Gråhamn se att en radikal estetik tillämpas i skolan. De menar att:

skolan domineras av en rationalitet som karaktäriseras av att det är de teoretiska praktikerna som har företräde. Det gynnar främst ett abstraherande kunskapssökande och motsägelsefri kunskap. Det är en rationalitet som bäddar för en detaljplanerad och förutsägbar undervisning. Den blir i sämsta fall ytlig kunskapsförmedling och elevernas erfarenheter och kultur spelar mycket liten roll för arbetet. Skolan lär kort sagt eleverna att hantera saker lösryckta från sitt konkreta sammanhang. Konsten skulle – i bästa fall – kunna lära dem att i stället se saker i konkreta sammanhang. Det är denna starka pedagogiska rationalitet med sin systematik och förplanerade form som reducerar kunskapssökandet. Det är mot den som en brett uppfattad estetik skulle kunna vara en motvikt. Det positiva med den estetiska sfärens frihet är att den inte behöver sysselsätta sig med färdiga och förment beständiga kunskaper. Styrkan hos konsten är tvärtom att nyfikenheten och frågorna, motsägelsena och osäkerheten får finnas. Det estetiska skulle i den här vida betydelsen inte stå i någon motsättning till förnuftet utan i stället i sig innefatta fantasi, känslor och intellekt. Det vardagliga och det som alla kan delta i skulle inte vara uteslutet från den estetiska praktiken och frågan om hög och låg kultur skulle inte vara avgjord på förhand. En radikal estetik skulle inte utesluta det konfliktfyllda eller oförutsägbara. Den skulle kunna utmana konventionerna och vane-tänkandet genom att främmandegöra sådant som vi uppfattar som självklart, vända på perspektiven och ställa saker på huvudet. (...) Detta är ett arbetssätt som redan praktiseras när elever och lärare arbetar öppet och skapande med egna och andras kunskaper, vetenskapens likaväl som erfarenhetens och konstens. Det finns en tradition för sådant arbete i undervisning inspirerad av Bauhausrörelsen, Levande verkstad, Freinet, Reggio Emilia och det som kallas projektundervisning och erfarenhetspedagogik. (Skolan och den radikala estetiken, s. 120–121)

8.2 Kulturens roll i skolan – en nulägesbild

Det finns 4 963 grundskoleenheter och 763 gymnasieskolor i Sverige.

I Aktionsgruppens kartläggning hösten 2005 kunde vi se att skrivningarna om kultur i läroplanerna och kursplanerna har brister i den praktiska tillämpningen. Vid samtal med Myndigheten för skolutveckling påpekar man att det ser *för* olika ut mellan skolorna och att det i princip framträder tre nivåer i skolornas kulturmedvetande.

1. Många skolor ser kulturen som ett avbrott i skolans vardag. Man går kanske på teater eller konsert någon gång under läsåret, man läser skönlitteratur lika mycket som ett sätt att öva avläsning och läsförståelse som för upplevelse och insikt. Bild-, slöjd- och musikundervisningen är avkoppling som sker frikopplad från skolans övriga ämnen.
2. Rätt många skolor har utvecklat samverkan mellan skolans ämnen i temaarbeten där musik, bild eller slöjd ingår. Man har kortare projekt med danspedagoger, museipedagoger, dramapedagoger eller konstnärer. Man planerar in besök för att ta del av det kulturutbud som finns lokalt och regionalt.
3. I några kommuner har man i samverkan mellan utbildnings- och kulturförvaltningarna genomfört ett strukturerat arbetssätt. Där finns kulturplaner för förskola och skola, särskilda uppdrag till musik- och kulturskolor, uppföljningar och utvärderingar och kontinuerlig fortbildning inom området för all personal. Förskola och skola använder sina egna kulturkompetenser i skolans hela arbete och har stöd från sina skolledare och kunniga kultursamordnare och tillgång till expertstöd av kulturpedagoger, författare och konstnärer och ett varierat utbud av professionell kultur. I dessa kommuner finns en medveten strävan att *varje* barn verkligen ska få utveckla sitt skapande och få tillgång till professionell kultur integrerat i vardagen. Där blir förskola och skola en del av kommunens hela kulturliv och lokala samordnare och kulturombud verkar för att information och kommunikation inom systemet och mellan nivåerna fungerar.

Hur många skolor finns i respektive grupp? Vi vet inte. Vi grundar vår kunskap på mångårig erfarenhet och kontakter med förskolor, skolor, kultursamordnare, kulturutövare och myndigheter i hela landet. Några genomgripande översikter och undersökningar av vare sig kvantitet eller kvalitet finns, så vitt vi kunnat utröna, inte. Inte heller hur kulturuppdraget är kopplat till andra uppdrag inom skolan så som yttrandefrihet och demokrati eller hur kopplingen är till kvalitetsarbetet. Vad händer med eleverna och lärandet, med lärarna och skolan när kultur och estetik integreras i skolans verksamhet? Även skolledarnas roll för det lokala kultur i skola arbetet behöver belysas tydligare. Denna brist på kunskap är ett starkt bidragande hinder för utveckling mot en mer jämlik utbildnings-situation för våra barn och unga. Vi behöver också fördjupad kunskap om vilka effekter mötet mellan kulturliv och skola får på barnens lärande och utveckling. Aktionsgruppen anser därför att ett absolut prioriterat område är att stärka forskningen inom området kultur i förskola och skola.

8.3 Förskolan, leken och skapandet

Det finns 8 746 förskoleenheter i landet och nästan alla barn 1–5 år går i någon form av förskoleverksamhet.

Små barn ser, reflekterar och bearbetar hela tiden sina intryck. Allt de ser blir en erfarenhet och bygger deras världsbild. Skapande och gestaltande är lek i mer eller mindre organiserad och utvecklad form och en nödvändig förutsättning för att kunna lära och utvecklas till en hel människa. Om man vill se vad det är för medborgare vi vill ha, och kommer att få, i framtiden, då är det i förskolan man ska titta. Att satsa på de minsta barnen är den bästa investering man kan göra för framtiden. Aktionsgruppens kartläggning visar dock att vi vet minst om de små barnens tillgång till kultur och eget skapande. Kartläggningens forskningsöversikt visar också att förhållandevis få forskar om förskolan och ännu färre intresserar sig för de allra minsta.

Från och med 2005 måste förskolan göra kvalitetsredovisningar och Aktionsgruppen förutsätter att detta kommer att innebära att vi får bättre kunskap om förskolans arbete med kultur och skapande och därigenom förbättrade möjligheter till förstärkningar.

Leken och det fria skapandet har en lång och stark tradition i svensk förskola men Skolverkets utvärderingar pekar på stora olikheter mellan förskolorna i kvalitet.¹

Aktionsgruppen menar att den diskussion som pågår om kultur i skolan i mycket högre grad också bör involvera förskolan. Vi konstaterar att större barngrupper, färre pedagoger per barn och långa avstånd till bibliotek och samlingslokaler för att se film, teater, dans och lyssna på musik har medfört att de små barnen har fått sämre tillgång till samhällets kulturutbud. Detta gäller i glesbygd men även i storstäderna där många samlingslokaler både i innerstäderna och i förorterna har försvunnit.

Tillgång till material för skapande, tid samt kompetens hos personalen i förskolan varierar. Även möjligheten att anlita kulturpedagoger och huruvida det finns ett tillgängligt bokbestånd eller inte på förskolan varierar. Få musik- och kulturskolor har en verksamhet som vänder sig till förskolan och Aktionsgruppen har fått uppfattningen att de mindre barnen i och utanför förskolan inte omfattas av samma kulturella ambitioner från samhällets sida som de äldre barnen. Aktionsgruppen menar att förskolan behöver stora förstärkningar för att små barns rätt till kultur och eget skapande ska kunna tillgodoses.

Myndigheten för skolutveckling driver sedan flera år tillbaka projektet LekaSpråkaLära, i samarbete med bland annat Kulturrådet. Satsningen handlar om samverkan mellan förskola och bibliotek och utvecklingsarbete pågår nu i ett hundratal kommuner i samarbete med sex lärosäten.

8.4 Brist på dokumentation och statistik

Aktionsgruppen bedömer att statistiken över samverkan mellan kulturliv och skola behöver utvecklas. Det finns i dag ingen samlad dokumentation eller statistik över samverkan mellan kultur och skola.

Ett steg på vägen mot ökad kunskap är att utveckla den statistik som hämtas in från förskolor och skolor. Detta bör ske genom samverkan mellan de olika myndigheter och organisationer som idag har statistikinhämtning inom skola och kultur så att möjligheterna ökar att få en samlad bild av läget utan att dubbelarbete sker och en för stor administrativ börda läggs på skolorna. Kultur-

¹ Prop. 2004/05:11 *Kvalitet i förskolan*.

rådet, Skolverket, Lärarförbunden och SmoK torde ha goda förutsättningar att tillsammans utarbeta regler och rutiner för sådan återrapportering.

8.5 Hitta vägar för att konst och pedagogik ska mötas

Under arbetet med de olika kultur-i-skolaprojekt som pågått sedan mitten av 1980-talet har diskussionerna och konflikten mellan konsten som ett verktyg (för lärande, mot mobbning etcetera) och konsten som ett värde i sig varit en evig och olöst fråga. Ett av de projekt som fick medel från satsningen Kultur i skolan var *Brytpunkt*. Åtta fria teatergrupper gick samman i ett nätverk och erbjöd skolor, elever och lärare i Stockholms län biljetter, praktikplatser, studiebesök, lärarfortbildning, workshops och föreläsningar. Visionen var att mötet mellan teatern och skolan skulle utvecklas från besök till samarbete. I utvärderingen av projektet Brytpunkt konstateras att mötet många gånger har förhindrats på grund av myter och fördomar om varandras verksamheter. Mötet mellan den konstnärliga och pedagogiska praxisen var en ständig diskussionsfråga. Från Brytpunkt ställdes frågan om teaterarbetarna skulle vara gäster eller lärare. Lärarna å sin sida uppfattade Brytpunkt mer som kulturdistributör än som en resurs i det pedagogiska arbetet.

Under det nationella uppdraget Konst och vetenskap vid Länsteatern Blekinge-Kronoberg undersökte två forskare vid Växjö universitet kulturmötet mellan skolan och teatern. Genom att följa två av teaterns uppsättningar och hur de togs emot av de lärare som kom med sina klasser till teatern liksom hur teatern tog emot skolan får vi syn på brytpunkten. Resultatet redovisas i boken *Idag ska vi på teater. Det kan förändra ditt liv. Om barnteater som meningsskapande i skolan*. Studien visar att teatern med stor respekt och hög konstnärlighet riktar sig till barnpubliken med ett meningsskapande innehåll. Däremot tar teatern inte hänsyn till den skolkontext barnet befinner sig i när det möter föreställningen. Bristen på intresse för skolans sammanhang, och för lärarna som den viktiga länken mellan skola och teater försvagar villkoren för det goda meningsskapandet. Samtidigt visar studien att den övervägande delen av lärarna är fångna i ett språk som begränsar deras möjligheter att möta det som teaterföreställningen har ambition att ge. Då dessa lärares intresse för teater har karaktären av nyttotän-

kande eller förströelse begränsas villkoren för lärarnas inbegripande av teater som meningsskapande. En begränsad grupp lärare ser möjligheten i det frirum som läroplanen ger att, tillsammans med eleverna, utforma den undervisning som känns mest relevant i förhållande till elevernas behov och vad teaterföreställningen kan ge.

Studien formulerar slutsatsen att såväl skolan som teatern har ett pedagogiskt ansvar att skapa villkor för lärande i termer av meningsskapande. Utmaningen för teatern är att se lärarna som den nödvändiga länken mellan eleverna och teaterupplevelsen och att finna former för dialog med dem. Traditionella förhandsvisningar och lärarhandledningar måste kompletteras med reflekterande möten dit lärarna inte kommer för att få de rätta svaren utan där det finns utrymme för en dialog som sätter egna erfarenheter i rörelse.

Meningsskapande och förståelse av djupt mänskliga frågor går inte att mäta och utvärdera. På frågor om liv och död har inte läraren bättre svar än eleverna och vissa elever har inte bättre svar än andra. Därmed tenderar existentiella frågor att förskjuta makt-positionerna i klassrummet på ett sätt som innebär att läraren inte längre är den som vet mest och bäst.

De båda exemplen är hämtade från teatern men likartade resonemang gäller naturligtvis inom alla konstområden och fält där skola och kultur möts. Aktionsgruppen tror att teorin om den radikala estetiken som beskrivs ovan kan bidra till att lösa konflikten mellan estetik och pedagogik. Egentligen finns ingen motsättning mellan konst och lärande.

Myndigheten för skolutveckling står bakom flera insatser för att skapa nya former av kompetensutveckling där kultur och estetik är en del i det språkutvecklande arbetet. Som exempel kan vi nämna Kultur och reflektion i lärandet – ett samarbete mellan Kungliga Musikhögskolan, Konstfack och Danshögskolan, SmiLE, Skolbibliotekets möjligheter i lärandet för elever i samarbete med Växjö universitet samt Lust i Läsandet, om läslust och estetiska läroprocesser för grundskolan i samverkan med Umeå universitet.

8.5.1 Avsätt mer tid för samverkan

Det är viktigt att förskolor och skolor kan organisera sin tid på ett sådant sätt att det finns regelbundna möjligheter för lärarna att planera och reflektera tillsammans. Det måste också finnas tid till att ha sådana kontakter med aktörer utanför förskolan och skolan. I Lärarnas tidning skrivs ibland om skolor som omorganiserat sin tid, bland annat i nr 3 2006 och Aktionsgruppen ser det som angeläget att uppmärksamma sådana försök mer för att få igång en diskussion och pröva modeller som bättre medger samverkan.

På motsvarande sätt måste kulturlivet se över sin organisation för att kunna samverka med förskola och skola på ett för båda parter meningsfullt sätt. Ett sätt är att utveckla kulturpedagogiska enheter inom institutionerna och ge utrymme för kulturarbetare med de dubbla kompetenserna att vara både konstnär och pedagog. Sådana arbetssätt prövas på olika institutioner, bland annat har Dalateatern hösten 2005 avslutat ett treårigt nationellt uppdrag för pedagogisk samverkan med skolorna i Dalarna. Andra exempel finns inom museernas pedagogiska verksamhet. Sådana exempel borde lyftas fram och diskuteras gemensamt inom skolan och kulturlivet.

8.5.2 Skriv in samverkan i kursplanerna

Aktionsgruppen menar vidare att samverkan med det lokala och regionala kulturlivet också bör skrivas in i kursplanerna bland annat svenska, musik, bild och slöjd. Vid skolornas kvalitetsredovisningar bör skolbibliotekens och kulturlivets roll i lärandet finnas med som en bedömningsgrund. Skolverket bör i dessa avseenden få ett uppdrag att samverka med Myndigheten för skolutveckling så att utvecklingsuppdrag och uppföljningskriterier överensstämmer.

8.6 Skolbibliotek

Bibliotek är inte inskrivna i kursplanerna för grundskolan trots skrivningar om både skönlitteratur och informationssökning. Detta kan vara en del av förklaringen till att endast 36 procent av eleverna i grundskolan har tillgång till ett bibliotek som är bemannat mer än fem timmar per vecka och att 90 procent av de fristående skolorna helt saknar bibliotek. I bibliotekslagen slås fast i paragraferna 5,

8 och 9 att det ska finnas *”lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material i utbildningen”*. Grundskoleförordningen 1 kap. 4 § fastslår att bibliotekslagens bestämmelser om skolbibliotek ska följas av skolan. I regleringsbrevet till Skolverket finns för 2006 ett uppdrag att i sin utbildningsinspektion granska hur kommunerna lever upp till sitt lagstadgade ansvar beträffande skolbiblioteken och hur de används för att stärka elevernas lärande. Myndigheten för skolutveckling har ett uppdrag att stärka, stimulera och utveckla skolbiblioteken och det pedagogiska arbetet tillsammans med lärarutbildningarna. Eftersom arbetet med en ny skollag är långt framskridet, kan vi endast uttrycka vår förhoppning att skolbiblioteksfrågorna även lyfts fram i den nya lagen.

Skolbiblioteksfrågorna bevakas av den Nationella skolbiblioteksgruppen (www.skolbiblioteksgruppen.se), ett fristående nätverk av 14 organisationer och myndigheter som alla har intresse av att utveckla skolbiblioteken i Sverige. De skriver i sin information i mars 2006 att Skolverket utreder hur de ska tolka regleringsbrevets instruktioner i praktisk handling och att det råder oklarhet om tillsynsansvaret. Vidare konstaterar skolbiblioteksgruppen att skolbiblioteken hamnar mellan stolarna då kulturförvaltningarna behöver spara och vill att skolan ska betala för sin del av verksamheten vid de integrerade folk- och skolbiblioteken och skolbibliotekscentralerna vilket skolan å sin sida inte anser sig ha råd med.

Aktionsgruppen anser därför att skolbiblioteken bör skrivas in som en resurs för lärandet i kursplanen för svenska andra ämnen. Om bibliotek finns med som ett kriterium vid skolornas kvalitetsrapportering skulle skolans ansvar förtydligas.

8.7 Lokala förutsättningar för samverkan mellan skola och kulturliv

De lokala förutsättningarna och behoven är det som bestämmer vad, hur och hur mycket barn och unga får tillgång till kultur och eget skapande. Det går alltså inte att komma med generella regler för hur kultur i och utanför skolan ska organiseras. Varje kommun måste genom att se över och samordna sina insatser inom olika förvaltningar komma fram till hur kulturliv och skola ska kunna samverka på bästa sätt. Aktionsgruppen har därför valt att lista ett antal möjliga aktörer, goda exempel och förslag till ett statligt stöd

till de regionala och lokala aktörerna att själva organisera arbetet på bästa sätt.

De kommunala samordnarnas roll är att ha en samlad kunskap om det lokala och regionala kulturutbudet och de möjligheter som finns till samverkan för eget skapande inom och utom förskola och skola. Kulturombuden inom förskola och skola är kontaktpersoner mellan samordnaren och verksamheterna. Tillsammans kan de planera arbetet och genom samordnarens överblick kan ekonomiska och personella resurser utnyttjas på mest effektiva sätt.

Oavsett vilka de övriga aktörerna är och oavsett hur man organiserar barnkulturen och kultur i skolan så går samordnarnas viktiga roll inte att komma förbi. Alla Aktionsgruppen varit i kontakt med på alla nivåer och i hela landet vittnar om att tjänster för samordning av barnkulturarbetet är en förutsättning för att utbud och samverkan ska fungera kontinuerligt. Sedan kan samordnarna ha olika titel som exempelvis kulturchef, kulturekreterare eller kulturadministratör, och sitta i olika förvaltningar eller organisationer. Någon måste emellertid ha hög sakkompetens, kunskap om kommunen och regionen samt mandat, ekonomi och legitimitet att driva frågorna.

I många kommuner har tjänsterna som samordnare dragits in under åren av ekonomiska nedskärningar och medlen för kultur delats ut till förskolorna och skolorna att själva förvalta. Detta har fått till följd att färre föreställningar av teater, dans och musik nått ut då enskilda skolor sällan själva kan bekosta dyrare uppsättningar, särskilt inte om det också innebär kostnader för den besökande gruppens resor, boende och traktamente som tidigare delades genom samordnarens turnéläggning.

På samma sätt har färre författarbesök och samverkan med konstnärer och kulturpedagoger kommit barnen till del i många kommuner då kostnaderna blir för höga för enskilda skolor och förskolor att bära. Därtill kommer att kulturombuden i förskolor och skolor bara i undantagsfall kan arbeta med kulturförmedlingen inom sin tjänst. Det innebär att möjligheterna till utveckling av verksamheten och den egna kompetensen är mycket begränsad vilket påverkar kvaliteten i arbetet och det utbud som når barnen.

Det finns naturligtvis ett antal exempel där kommunernas organisation och samordning fungerar väl. Trollhättan har sedan år 2000 satsat på alla barns tillgång till kreativitet och egna skapande. Där sker samordningen genom en egen enhet i kommunen

kallad Kulturbyrån. Göteborgs stad har sedan lång tid arbetat föredömligt med att stärka kulturombudens roll och kompetens.

Samordnarna på kommunal nivå behöver i sin tur stöd av regionala samordnare för att satsade pengar och tjänster ska utnyttjas effektivt genom samarbete och samordning med andra kommuner i länet och regionen.

8.8 Musik- och kulturskolorna

Aktionsgruppen anser att staten bör stödja kommunernas verksamhet med musik- och kulturskolor genom ett motivationssystem som främjar utveckling. Genom att musik- och kulturskolan uppfyller vissa krav som exempelvis låg avgift, olika konstområden eller utbud för bredare åldersgrupper, från förskolan till gymnasiet, skulle ett statligt utvecklingsbidrag utgå. Det kan jämföras med Kulturrådets stöd för läsförämjande insatser.

Aktionsgruppen anser att en samverkan mellan musik- och kulturskolor, amatörföreningar och professionella utövare och kulturinstitutioner är ett viktigt utvecklingsområde som behöver stöd från staten både i form av utvecklingsmedel och i form av uppmärksamhet och dialog.

Aktionsgruppen anser att det bör tas ett helhetsgrepp för utbildningar av lärare i musik, teater, bild, dans, film etcetera inom de obligatoriska och frivilliga skolformerna.

Aktionsgruppen anser att Sveriges Musik- och Kulturskole- råd, SMoK, bör få ett fortsatt uppdrag att följa och dokumentera samverkan mellan kulturskola och förskola/skola samt mellan det professionella kulturlivet, amatörkulturen och förskolan/skolan.

SMoK bör även i fortsättningen ansvara för statistik och annan uppföljning av musik- och kulturskolornas verksamhet.

Musik- och kulturskolor, mk, finns år 2005 i 282 kommuner. Samtliga erbjuder musikverksamhet, därtill har 133 dans, 116 har drama eller teater, 73 har bild, 25 har media och 47 har annat utbud till exempel nycirkus, keramik eller skrivarkurser. Endast åtta kommuner saknar musik- och kulturskola. År 2004 var det totala antalet elever 363 000. Terminsavgiften varierade samma år mellan

0 och 1 500 kronor. I de allra flesta kommuner står många fler barn i kö för att få delta än som kan beredas plats.

Det har under de senaste åren gjorts en rad studier, utredningar och utvärderingar gällande musik- och kulturskolor runt om i landet. Aktionsgruppen har tagit del av några av dem och kan konstatera att det finns en stor medvetenhet om problem och svårigheter samtidigt som det finns en hög ambitionsnivå och vilja till utveckling och samverkan. Västra Götalandsregionen genomförde 2003 en inventering av samtliga musik- och kulturskolor. Utredaren fann att mk har mycket olika förutsättningar när det gäller tydlighet i uppdrag från den politiska nivån, de har olika framtoning vad beträffar ämnesområdesinriktning, samverkan med den obligatoriska skolan och former för kompetensutveckling av personalen. Vad som förefaller vara gemensamt för skolorna är att de traditionella ensemblerna och därmed traditionella instrumenten prioriteras. År 2003 deltog 13 procent av regionens unga i den frivilliga avgiftsbelagda undervisningen. Positivt är det faktum att musik- och kulturskolorna har en förhållandevis stark förankring i kommunerna, de ger en gedigen grundutbildning för de barn som är intresserade av att bli yrkesmusiker, de utgör en möjlig resurs för både kommunernas kulturliv och utvecklandet av den obligatoriska skolan. Utredaren konstaterar vidare att det finns svagheter såsom att det råder obalans mellan det i musikskolan högt prioriterade kulturarvet och dagens konstnärliga uttryck, det finns en bristande tillgänglighet för alla barn och unga, det råder brist på tydliga politiska uppdrag samt att det saknas uppdrag för högskolan att utbilda pedagoger till musik- och kulturskolorna.

Den av regeringen tillsatta Orkesterutredningen har i sina direktiv att "belysa de kommunala musikskolornas betydelse för rekryteringsunderlaget" och i sitt betänkande pekar man på att uppbyggnaden av den kommunala musikskoleverksamheten haft en närmast oöverskådlig betydelse för framväxten av allt fler, och allt bättre, svenska musiker. Vad och hur man spelar i musikskolan har däremot förändrats över tid så att antalet elever i musikskolans symfoniorkestrar har minskat mellan åren 1987 och 2005 medan elevantalet har ökat i mindre ensembler. Den största ökningen har emellertid skett bland de grupper som spelar rock, pop och funk. Det finns ett sviktande underlag för vissa traditionella ensembleformer inom musikskolan vilket på sikt säkert kommer få konsekvenser för de professionella orkestrarnas rekryteringsbas och för det framtida publikunderlaget. Att själv ha spelat klassisk musik

ökar intresset av att ta del av den musiken och gå på konserter. Intresset för musik har alltså inte minskat men tar sig andra uttryck, och i det här sammanhanget är det vår uppgift att värna alla barns rätt att få pröva olika uttryck för att finna det som är den egna preferensen.

8.8.1 Statligt stöd för att främja utveckling

Från olika håll har framförts krav på en lagstiftning för musik- och kulturskolorna liksom det finns i våra nordiska grannländer. I Norge stadgar Upplärningslagen § 13–6 att alla kommuner själva eller i samarbete med andra kommuner skall ha ett musik- och kulturskoleutbud till barn och ungdom, organiserat under Skolverket och kulturlivet. I Danmark tillämpas ett statligt stödsystem som ger musikskolans huvudman maximalt 25 procent av lärarlönerna. Aktionsgruppen anser inte att detta är relevant för Sverige. En lagstiftning är svår att formulera så att den inte fungerar som miniminivå som vissa kommuner skulle nöja sig med att nå upp till och en generell finansiering skulle utesluta andra aktörer som bedriver goda verksamheter.

Aktionsgruppen anser att staten istället bör stödja genom ett motivationssystem som främjar utveckling. Genom att musik- och kulturskolan uppfyller vissa krav som exempelvis låg avgift, olika konstområden, utbud för barn och ungdomar 0–20 år, skulle ett statligt utvecklingsbidrag utgå. Det kan jämföras med Kulturrådets stöd för läsfrämjande insatser.

8.8.2 Behov av gemensam lärarutbildning

Många lärare i estetiska ämnen i grund- och gymnasieskolan, inte minst i musik, kommer direkt från musik- och kulturskolan, då en samverkan ofta sker om tjänster. För att underlätta samverkan mellan förskolan, den obligatoriska skolan, gymnasieskolan å ena sidan och musik- och kulturskolan å den andra är bör utbildningen av lärare för musik- och kulturskolorna omfattas av en statlig reglering i likhet med utbildningen för övriga skolformer. Musikhögskolorna behöver stöd när det gäller utformning och innehåll i utbildningen. Utan styrdokument blir det svårt att kontrollera

kvaliteten på utbildningen. Det medför också en osäkerhet inför kommande förändringar inom högskolan.

Musikhögskolorna i Sverige har sedan länge utbildat den kategori lärare som arbetar inom musik- och kulturskolan. Det är speciellt viktigt att uppmärksamma de kompetensbehov som finns inom den icke statligt reglerade musik- och kulturskolan. Musiklärarna inom kulturskolan har andra behov av fördjupning inom till exempel ett instrument än musklärarna i den obligatoriska skolan – deras utbildning kan alltså behöva ha ett delvis annat innehåll än utbildningen av lärare för den obligatoriska skolan.

Inom lärarutbildningen finns på vissa lärarhögskolor också möjligheter att fördjupa sig inom ett estetiskt ämne, till exempel teater. En särskild utbildning för film- eller teaterlärare finns dock inte. Aktionsgruppen anser att det bör tas ett helhetsgrepp för utbildningar av lärare i musik, teater, bild, dans, film etcetera inom de obligatoriska och frivilliga skolformerna.

8.8.3 Främja samverkan med skola och kulturliv

Målet för kommunens arbete borde vara att alla barn ska få en god och allsidig grundundervisning i skolan och att de som vill ska ha möjlighet att utveckla sig vidare på fritiden. Detta borde vara ett gemensamt intresse för förskola, den obligatoriska skolan, gymnasieskolan och musik- och kulturskolan. För att ett samarbete mellan skolformerna ska underlättas krävs möjligheter till gemensamma fortbildningar och skolledarutbildningar. En speciell skolledarutbildning för musik- och kulturskolans ledare bedrivs av Sveriges Kommuner och Landsting och SMoK. Denna utbildning skulle då samordnas med den statliga skolledarutbildningen.

Aktionsgruppen har tagit del av några kommuners uppdragskrivningar och avtalsskrivningar med sina kulturskolor som visar på nytänkande. Myndigheten för skolutveckling har givit SMoK ett uppdrag att kartlägga musik- och kulturskolors samarbete med förskola, grundskola och gymnasieskola för att få en nationell bild av nuläget och inventera hinder och möjligheter för utveckling av ett ökat samarbete mellan de två skolformerna. Uppdraget kommer att rapporteras under våren 2006 och blir då ytterligare en viktig pusselbit till helheten.

Mötet med förebilder är viktigt och kopplingen mellan musik- och kulturskolor, amatörkulturen och Länsmusiken och andra läns-

institutioner måste stärkas. Sveriges orkesterförbund och SMOK har nyligen båda gjort enkätundersökningar hos sina respektive medlemmar och fått de samstämmiga svaren att det finns mycket lite samverkan mellan de professionella orkestrarna å ena sidan och musikskolan och amatörorkestrarna å den andra. Kulturrådet bör i dialog med de regionala huvudmännen se över förordningarna till länsinstitutionerna där samverkan med kulturskolan och amatörkulturen bör skrivas in i de fall där det inte redan finns och formerna för dokumentation och återrapportering utvecklas. Konstnärer och kulturarbetare kan vara gästlärare eller ”artists in residence” under olika perioder, samarbeten med institutioner och fria kulturutövare kan prövas och gemensamma konstnärliga utvecklingsarbeten kan initieras och genomföras liksom samverkan mellan olika konstformer.

8.8.4 Dokumentationsuppdrag till SMOK

Aktionsgruppen anser att SMOK bör få ett fortsatt uppdrag att följa och dokumentera samverkan mellan kulturskola och förskola/skola samt mellan det professionella kulturlivet, amatörkulturen och förskolan/skolan.

Aktionsgruppen anser att musik- och kulturskolan är en god utgångspunkt för att utveckla den kommunala verksamheten för att tillgodose barns möjligheter till kreativt skapande.

Mk har genom sitt samverkansorgan Sveriges Musik- och Kulturskoleråd, SMOK, ett aktivt forum för utvecklingsfrågor. Musik- och kulturskolan har etablerade samverkansformer med framför allt grundskola och gymnasieskola men i några fall också förskola och vuxna och SMOK är engagerade i utvecklingsarbeten genom Myndigheten för skolutveckling rörande exempelvis funktionshindrade barns deltagande i kulturskolan och när det gäller it och kommunikation i undervisningen. Mk kan genom sin utbredning, bredd, organisation och legitimitet vara en bas för kommunernas satsningar på barns och ungas eget skapande. Kulturskolorna kan alltså vara grunden i det lokala arbetet. Samtidigt vet vi att många kulturskolor arbetar med en pedagogik och ett förhållningssätt som inte svarar mot de behov barn och unga i dag har av att själva vara delaktiga, aktiva och medskapande. Verksamheten har många utmaningar att möta för att kunna

- ge lika förutsättningar att delta oavsett social och etnisk bakgrund, kön och funktionshinder
- vara angelägen och aktuell, samtidigt bejaka barns och ungas eget intresse liksom att särskilt uppmärksamma de kulturyttringar som missgynnas ur ett marknadsperspektiv
- etablera arbetsformer som främjar ett undersökande och skapande arbetssätt som bygger på lust samtidigt som man bejakar kunskap och fördjupning.

I svaren på den enkät Aktionsgruppen sände till ordförande i Sveriges kommunstyrelser utpekas musik- och kulturskolan som den viktigaste utvecklingsfrågan tillsammans med ökad tillgänglighet och ungas egen delaktighet. På frågan vilken samverkanspart som är viktigast för utvecklingen av barn- och ungdomskulturen listas utöver musik- och kulturskolan också föreningar och organisationer, förskola/skola, förvaltningar, länsinstitutioner, studieförbund och fria kulturutövare.

Detta, menar Aktionsgruppen, är ett tecken på att mk är en av flera aktörer i kommunernas barnkulturutbud som var och en har sin nisch och målgrupp och en samordning mellan dessa skulle sannolikt öka möjligheten för fler barn att få tillgång till kulturutövande och samtidigt ge en effektivare användning av de lokala resurserna.

Faktorer som tradition, vana, ekonomi, kunskap om verksamheten och tillgänglighet bör vara det som bestämmer barnets deltagande, inte intresse, lust och behov. Det finns alltså flera aktörer i kommunerna som bör vara delaktiga i utvecklingen av kommunens barnkulturarbete.

Musiken har en helt dominerande ställning inom musik- och kulturskolorna även om en utveckling pågår från musik- till kulturskola i allt fler kommuner. Att bryta musikens dominans har visat sig vara en lång process och för att ha möjlighet att nå alla barn och tillgodose deras behov och intressen är det viktigt att också beakta andra aktörer i kommunerna där andra konstformer och arbetssätt finns.

8.9 Andra lokala aktörer

Förutom musik- och kulturskolan finns andra viktiga aktörer som bör vara med i utvecklingen av kommunens barnkulturarbete såsom barnkulturcentrum, bibliotek och skivareverkstäder, medieverkstäder och regionala resurscentrum för film och video, föreningar, kyrkornas kulturverksamhet och studieförbunden, lokala kulturinstitutioner, centrumbildningarna och det fria kulturlivet. Arbetet bör innefatta samverkan med förskolor och skolor liksom utveckling av den frivilliga verksamheten. Därtill kommer ett antal nya aktörer som är på väg att växa och etablera sig såsom hemslöjdsrörelsens Slöjdklubbar, Komtek som är "kulturskola" inom teknik och design, olika berättarnätverk, Cirkusingarna, Jam och Plural, Unga arrangörer, Ung Kultur Möts som vill verka utan föreningsorganisation samt säkerligen andra som verkar lokalt. De olika aktörerna måste föra gemensamma diskussioner om de gemensamma barnens liv, kreativa utveckling och lärande.

Det finns bland landets kommuner ett antal olika modeller för hur man samverkar mellan skolan och det professionella kulturlivet. Aktionsgruppen har använt sin webbplats för att lyfta fram goda exempel och göra dem synliga för den egna kommunens invånare och för att verka som idégivare för andra. I Aktionsgruppens kartläggning finns också de olika myndigheternas, kulturinstitutionernas och fria kulturutövarnas arbete beskrivet. Hur arbetet ska utformas är beroende av de förutsättningar och behov som finns i kommunen och regionen. Det första som behöver göras för att stärka arbetet med kultur för barn och unga är därför att göra en noggrann inventering av vilka aktörerna är och på vilket sätt var och en kan ingå i det helhetstänkande som är nödvändigt för att tillgodose alla barns rätt till kultur och eget skapande. Utifrån den inventeringen kan sedan en handlingsplan upprättas för kommunens samlade, långsiktiga arbete med barnkulturen så att resurserna utnyttjas på bästa tänkbara sätt.

I regeringens proposition *Lära, växa, förändra – regeringens förslag om framtidens folkbildning*, prop. 2005/06:192 föreslås att statens stöd till folkbildningen ska bidra till att dess organisationer kan vara en lokal och regional drivkraft för den folkliga kulturen. Verksamheten bidrar i hög grad till att bredda kulturintresset i samhället samt till att öka delaktigheten och främja människors kulturupplevelser och eget skapande. Regeringen skriver i propositionen att ett vidgat samarbete på lokal nivå mellan kulturinsti-

tutioner, amatörorganisationer och folkbildningen skulle verksamt kunna bidra till att de kulturpolitiska målen förverkligas.

Aktionsgruppen menar att studieförbundens verksamhet på många håll skulle kunna vara viktig också för barns och ungas eget skapande trots att ordet barn inte nämns i propositionen.

9 Konsekvensanalys

9.1 Ett handslag med barnkulturen

Aktionsgruppen konstaterar i sin kartläggning att den offentligt stödda barnkulturen är underdimensionerad och ojämnt fördelad. För hela kulturområdet gäller att det finns stora behov av ytterligare medel. Aktionsgruppen ser därför inte någon möjlighet att föreslå omfördelningar inom befintliga ramar.

Den kraftiga satsning som gjorts inom idrottsrörelsen för att nå nya grupper har varit mycket framgångsrik och har inneburit att många fler barn och unga har fått pröva på olika idrotter. Satsningen har möjliggjorts genom att medel tillförts från Svenska Spel. I Norge har man sedan 2001 ett system där 50 procent av avkastningen från Norsk Tipping A/S går till idrotten och 50 procent till kulturen. Aktionsgruppen anser att den svenska satsningen på *Ett handslag med idrotten* och den norska modellen för fördelning av spelöverskottet är goda förebilder att åstadkomma den önskade förstärkningen inom barnkulturen.

I Budgetpropositionen 2003/04:1 utgiftsområde 2, kapitlet 17 Tillsyn av spelmarknaden, finns som mål angivet att överskottet från spel bör värnas och vara förbehållet det allmänna eller allmännyttiga ändamål. Ett grundbelopp tillfaller statskassan. Resterande medel delas enligt ett vinstdelningssystem där 50 procent av överskottet öronmärks för barn- och ungdomsverksamhet bland annat inom områdena idrott, friluftsliv, kultur, samhällsliv och livsåskådning. Dessa medel kanaliseras till föreningslivet med 80 procent via Riksidrottsförbundet och 20 procent via Ungdomsstyrelsen.

Resterande 50 procent av överskottet fördelas så som riksdagen beslutar. Beloppet varierar beroende på utfallet från spelmarknaden. Varje år lämnar regeringen förslag till riksdagen om hur dessa medel från Svenska Spel ska fördelas. Ur dessa medel har *Ett handslag med idrotten* fördelats sedan projektets start 2004. I Budgetpropositionen (prop. 2005/06:1) anges att för 2006 ligger

bidraget till Ett handslag med idrotten på 400 miljoner kronor. Ytterligare 60 miljoner går till Riksidrottsförbundet och 744 000 till kulturändamål. Resterande 230 miljoner går till statskassan.

År 2007 är sista året för satsningen Ett handslag med idrotten. Aktionsgruppen föreslår att den del av överskottet från Svenska Spel som inte är öronmärkt, från 2007 och kommande två år, delas så att 50 procent går till Ett handslag med idrotten och 50 procent går till *Ett handslag med barnkulturen*. Därigenom ges möjligheter för barn och unga att utvecklas inom båda områdena. Med utgångspunkt i siffrorna för 2006 skulle det innebära drygt 300 miljoner för vardera området.

För att realisera detta krävs ett riksdagsbeslut i samma ordning som sker nu.

Aktionsgruppen lägger i detta betänkande förslag till hur 300 miljoner kronor från Svenska Spel ska fördelas till barnkulturen från år 2007. Det innebär att samtliga förslag finansieras på detta sätt genom satsningen *Ett handslag med barnkulturen*, förutom förstärkningen till centrumbildningarna där 10 miljoner kronor föreslås omfördelas från AMS.

20 miljoner per år till utveckling av lokala kulturlokaler.

64 miljoner per år till utveckling av verksamheter på regional och nationell nivå för samverkan mellan kulturinstitutioner, fria kulturutövare och lokala verksamheter samt barnkulturdelegationens arbete och kansli.

5 miljoner per år till utveckling av samordning mellan regionala kulturkonsulenter och kulturinstitutioner.

8 miljoner per år till utbildning och kompetensutveckling för aktörer inom förskola, skola och kulturliv.

1 miljon per år för utveckling av ett forskningsnätverk, information och spridning av forskning.

2 miljoner i riktade forskningsmedel till barnkulturforskning.

2 miljoner till manusstöd för barnfilm.

2 miljoner för att inrätta regionala kurser i mediepedagogik för lärare i förskola, skola och kulturskola.

Resterande medel, det vill säga cirka 200 miljoner kronor ska gå till utveckling av verksamheterna på lokal nivå för samverkan mellan förskola, skola, musik- och kulturskola, föreningar, studieförbund,

barnkulturcentrum, lokala och regionala kulturinstitutioner och fria kulturutövare.

9.2 Kommunerna

De pengar som är öronmärkta *Ett handslag med idrotten* fördelas ut till verksamheter i idrottsföreningar genom Riksidrottsförbundet som också står för samordning av insatserna. Kulturlivet är inte organiserat på samma sätt som idrotten och därför behöver man använda andra vägar och åtgärder för att nå barn och unga. Barns och ungas kulturutövande kan ske inom förskolor, skolor, skolbarnsomsorg, fritidsgårdar, musik- och kulturskolor, barnkulturcentrum, studieförbund och föreningar. För att få en effektiv samordning av insatserna för barns och ungas kulturutövande och nå alla barn och unga måste kommunerna ha ett samlande ansvar. Detta är ett arbete som berör flera nämnder och förvaltningar. En konsekvens av Aktionsgruppens förslag är därför att kommunerna måste utveckla formerna för samverkan inom den egna kommunen, med länet eller regionen och i förekommande fall även mellan kommuner, kulturinstitutioner och fria kulturutövare.

Storstadsdelegationen fördelar medel till och tecknar lokala utvecklingsavtal med kommunerna där man utgår från ett långsiktigt utvecklingsperspektiv. På samma sätt kan barnkulturdelegationen teckna avtal med kommunerna om storleken och utformningen på utvecklingsinsatser. Avtalet kan då vara ett led i kommunernas arbete med barnkonsekvensanalyser och stärker därmed den statliga barnpolitiken. Det stöder också den samordning som förordas i propositionen 2005/06:192 *Lära, växa, förändra – regeringens förslag om framtidens folkbildning*. Då avtalet bygger på de enskilda kommunernas förutsättningar och behov och egna analyser och önskemål bedömer Aktionsgruppen att våra förslag inte inskränker i den kommunala självstyrelsen. Sammanlagt fördelas cirka 200 miljoner kronor per år till kommunerna. I stödet innefattas motivationssystemet till musik- och kulturskolornas utveckling.

20 miljoner kronor per år avsätts från *Ett handslag med barnkulturen* för utveckling av befintliga och nya lokaler för kulturutövande i barns och ungas närområden.

Tillgänglighet, utifrån perspektivet fysisk tillgänglighet, har en avgörande betydelse för barns och ungas kulturutövande. Skäl finns därför att förstärka möjligheterna till kulturutövande i barnens närmiljö. I vissa fall innebär det nyinvesteringar i anläggningar för att få ändamålsenliga lokaler, men det kan även innebära förbättrad tillgänglighet till de lokaler som finns idag. Många av dessa finns i skolor, bibliotek och bostadsområden varför samverkan med skola, kulturskola, kulturinstitutioner, kommun och bostadsbolag blir viktig.

9.3 Landsting och regioner

Förutom det stöd som går ut till kommunerna behövs stöd till regionala utvecklingsinsatser och samverkan mellan kulturinstitutioner, amatörculturorganisationer, statliga institutioner, fria kulturutövare och aktörer i kommunerna. För detta ändamål föreslås delegationen få disponera särskilda medel om 45 miljoner kronor.

Våra förslag till strukturförstärkningar på regional nivå innebär att huvudmännen för de regionala konsulenterna uppmanas att samordna insatserna för kultur riktad till barn och unga. Detta kan i ett inledningskede ge högre kostnader som Aktionsgruppen till en del avser att täcka med medel från Ett handslag med barnkulturen. Avsikten är att på sikt få ett effektivare resursutnyttjande. Detta innebär att många landsting och regioner behöver se över sin organisation för att skapa utrymme för en samordningsverksamhet.

En samordning torde innebära att samarbeten mellan kommuner får stöd och underlättas och att de statliga institutionerna har en gemensam regional samtalspart som kan underlätta för insatser i regionen. Kulturrådet lämnar medel till länskonsulentverksamheten, under 2005 uppgående till 6,7 miljoner kronor samt 3 miljoner kronor för mångkulturkonsulenterna. För att stärka områdets samordning behöver ytterligare 5 miljoner kronor tillskjutas. Dessa medel bör betalas ut till Kulturrådet och finansieras genom medel från statskassan inom ramen för satsningen *Ett handslag med barnkulturen*.

För att utveckla statistik och återrapportering från regionala och lokala kulturaktörer liksom för att stärka den regionala strukturen är Kulturrådet drivande. Kulturrådet har i sitt budgetunder-

lag 2007–2009 beskrivit behovet av en väsentligt ökad dialog med regioner och landsting och behoven av att utvärdera och följa upp resultaten av den förda kulturpolitiken. Man påpekar i budgetunderlaget att detta är ett personalkrävande arbetssätt och att myndigheten behöver förstärkning av förvaltningsanslaget för att kunna fullfölja det arbetet. Aktionsgruppen menar att den förstärkningen är mycket viktig för att få en motsvarande effekt ute i län och regioner.

Varje region har sina särskilda önskemål och prioriteringar för utbildnings- och kompetensutvecklingar och det är viktigt att utgå från dessa i utformningen av insatser. På många ställen sker redan gemensamma utbildningsinsatser men mycket mer behövs. För att göra en inventering av vilka behov, möjligheter och prioriteringar som finns i respektive region bör samtal föras mellan kulturlivet, kulturskolan, förskolan, skolan och högskolan. Detta kan initieras genom att uppgiften finns med i de regionala styrdokumenterna för kulturlivet. Den regionala kulturgruppen blir därvid drivande för att tillsammans med kommunerna och högskolorna utveckla en plan för regionala utbildningar och kompetensutvecklingar. Då dessa kan se olika ut i olika län föreslår Aktionsgruppen att en summa om 8 miljoner kronor avsätts från *Ett handslag med barnkulturen*, för regionernas utbildningar och kompetensutvecklingar. Barnkulturdelegationen har hand om dessa medel, och regionerna söker medel därifrån för sina insatser.

Svenska Filminstitutet tillförs 2 miljoner kronor för utvecklandet av regionala mediepedagogiska utbildningar. Diskussioner om former för detta pågår med Utbildningsradion och Dramatiska institutet och intresset för en sådan utbildning är stort vid flera högskolor och resurscentrum i landet. Ytterligare 2 miljoner kronor tillförs Svenska Filminstitutet för att utveckla manus och stimulera produktion av svensk barnfilm. En samverkan mellan Filminstitutet och SVT är här önskvärd.

9.4 Barnkulturdelegationen

En nationell barnkulturdelegation har till syfte att effektivisera insatserna från centrala myndigheter och organisationer genom att insatserna samordnas. För att förverkliga delegationens intentioner behövs ett kansli och informationsinsatser. Mest effektivt är att kansliet är knutet till en befintlig myndighet för att få tillgång till

administrativa hjälpmedel. Kulturrådet är den naturliga placeringen av delegationens kansli. Vi vill dock betona att delegationen och kansliet är en särskild samverkansaktör och det är viktigt att delegationen och kansliet är självständigt gentemot enskilda myndigheter. Genom placeringen på en värmyndighet kan kostnaderna för administration hållas så låga som möjligt. Den myndighet som i första hand berörs av Aktionsgruppens förslag är Kulturrådet. För att vara värmyndighet för delegationens kansli behöver rådet en förstärkning som Aktionsgruppen menar ska tas från medlen för delegationen. Kostnader för delegationen och kansliet, vilket vi uppskattar till fyra personer, samt seminarieverksamhet och informationsverksamhet beräknas till 4 miljoner kronor per år.

Barnkulturdelegationen ska arbeta strategiskt med att initiera och bidra till att utveckla nya modeller och metoder inom området och driva samverkansfrågor, skapa synergier och koordinera insatser mellan statlig, regional och lokal nivå. Delegationen ska också arbeta fram former och påbörja arbetet med en kontinuerlig uppföljning av barnkulturen. För sådana operativa insatser disponerar delegationen 15 miljoner kronor från *Ett handslag med barnkulturen*.

För samtliga insatser på regional nivå ska myndigheterna som ingår i delegationen vara ett aktivt stöd. Det kan vara i form av samtal och idéutbyte och i form av seminarier för att samla fler och lyfta fram särskilda frågor. Detta är en del av delegationens och myndigheternas ordinarie arbetsuppgifter och inga särskilda kostnader är avsatta för detta.

9.5 Forskning

Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet har årliga symposier där olika barnkulturella fält belyses av forskare. Dessa symposier samlar deltagare från hela landet och föreläsningarna publiceras i en skriftserie. Man har också en årlig tvärforskardag där forskning om barn från olika områden lyfts fram och forskare från olika forskningsmiljöer möts. Man är inom Centrum för barnkulturforskning intresserade av att utveckla sin roll som nätverksbyggare. Detta kräver förstärkningar av personal och webbsida liksom övrig informations- och seminarieverksamhet. Genom att tillskjuta 1 miljon kronor per år kan en sådan verksamhet säkras.

Forskning inom området barnkultur saknas i hög utsträckning och den forskning som finns har svårt att få medel. Kulturpolitisk forskning med tonvikt på barn är närmast obefintlig. Därtill kommer att den forskning som finns har svårt att nå ut och få genomslag. För att kunna ge forskare särskilda uppdrag inom områden som delegationen bedömer som viktiga att snarast belysa avsätts 2 miljoner kronor per år. Dessa medel disponeras av Barnkulturdelegationen.

För att långsiktigt stärka området och öka barnkulturforskningens status behövs ett samlat grepp. Aktionsgruppen har inte kunnat fördjupa sig i hur detta på bästa sätt kan förverkligas och föreslår därför att en särskild utredare får uppdrag att utreda behovet av ett barnkulturellt forskningscentrum.

9.6 Arbetsmarknad

För att stärka kulturarbetarnas arbete med barnkultur genom centrubildningarna föreslås en omfördelning av 10 miljoner kronor från utgiftsområde arbetsmarknad till utgiftsområde kultur enligt samma modell som den tidigare genomförda.

Konstnärliga arbetsmarknadsutredningen presenterade 1997 ett betänkande (SOU 1997:183) som bland annat innehöll en utförlig analys av centrubildningarnas arbete. Utredningens förslag resulterade i att regeringen i proposition 1997/98:87 föreslog att Statens kulturråd skulle förstärka centrubildningarnas resurser genom att inrätta en försöksverksamhet med förstärkt arbetsförmedling vid centrubildningarna. Medel till detta anvisades genom att anslag från Arbetsmarknadsstyrelsen fördes över till Statens Kulturråd. Senare permanentades denna ordning efter att AMS och Kulturrådet genomfört en gemensam utvärdering som visade goda resultat.

I dagsläget är centrubildningarna för många konstnärsgupper en väl fungerande arbetsförmedling, men de har också till uppgift att med finansiering från olika projektanslag driva verksamhet med starkt kulturpolitiska förtecken. Statens kulturråd har också genomfört en egen utvärdering av centrubildningarnas arbete som visar att den positiva utvecklingen av deras arbete fortsätter.

I Kulturrådets anslagsyrkande för 2006–2008 yrkar Kulturrådet på en kraftig förstärkning till centrubildningarna som man föreslår ska tas ifrån utgiftsområde 13 Arbetsmarknad.

Här skriver Kulturrådet följande: ”Enligt Kulturrådets bedömning utgör centrumbildningarnas goda kännedom om villkoren i stort för de olika konstnärsgруппerna ett väsentligt komplement till den verksamhet som bedrivs av kulturarbetsförmedlingarna. Centrumbildningarna inriktar sina insatser på att hitta nya vägar och att vidga arbetsmarknaden också på nya okonventionella platser för de arbetsgrupper man ansvarar för.”

9.7 Övriga konsekvenser

Aktionsgruppen föreslår att några nationella och internationella större projekt inom det barnlitterära området som finansieras med statliga medel samlas inom Svenska barnboksinstitutets organisation, såsom Bokjuryn, Barnbokskatalogen och Barnens bibliotek, som nu administreras av Statens Kulturråd. Detta skulle ge samordningsvinster, överblick och ökade möjligheter att utvärdera resultatet av gjorda insatser. De medel som i dag disponeras av Kulturrådet för detta överförs till Svenska barnboksinstitutet.

Vi bedömer att våra förslag inte kommer att påverka den kommunala självstyrelsen. Inget av våra förslag är direkt inriktat på att påverka brottsligheten, jämställdheten mellan kvinnor och män eller möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen. Men alla utredningsförslag är dock inriktade på att stärka barns och ungas ställning i samhället, vilket kan få en positiv inverkan även på ovan nämnda politikområden.

Genom att kraftigt förstärka barnkulturen torde fler arbetstillfällen skapas för kulturarbetare i landet. Detta gäller både den regionala nivån med offentlig verksamhet inom landsting och regioner och kulturinstitutioner och den kommunala nivån med förskolor, skolor, musik- och kulturskolor med flera. Då många konstnärer och kulturarbetare är egna företagare så torde den sektorn stärkas genom att fler får möjlighet att arbeta helt eller delvis inom barnkulturen. Särskilt i de delar av landet där det idag finns få arbeten inom kulturområdet borde detta synas tydligt.

10 Internationella utblickar

Sverige ska bli ledande inom barnkulturområdet och vara en förebild i Europa och världen.

Det har inte ingått i Aktionsgruppens direktiv att göra internationella utblickar. Vi har ändå fört samtal med danska och norska kollegor som har ansvar för barnkultursamordningen i sina respektive länder. Dessa samtal har lämnat spår i våra förslag och det finns anledning att fortsatt se till jämförelser och samverkan i Norden.

10.1 Svenska exempel på internationellt barnkultursamarbete

I regeringens skrivelse 2005/06:188, *Kulturlivets internationalisering*, konstaterar man att Sverige har uppnått en stark internationell ställning inom barnkulturområdet. Världens största internationella barn- och ungdomslitteraturpris ”The Astrid Lindgren Memorial Award” håller på att etablera sig internationellt och utbytet inom musei- och konstpedagogiken har ökat. Ett exempel på detta är Nordiska Akvarellmuseet som tillsammans med Göteborgs konstnärliga fakultet har fått 560 000 kronor av Nordiska Kulturfonden till ett fortsatt forskningsarbete kring konstpedagogik. Fyra forskare från Norge, Finland och Sverige kommer att utifrån särskilda perspektiv granska det konstpedagogiska arbetet gällande barn på 8–10 nordiska konstmuseer.

Sverige har en ledande ställning inom det internationella barn-teaternätverket Assitej (International Association of Theatre for Children and Young People) där Sverige innehar posten som generalsekreterare för tredje perioden till och med 2008. Sverige har deltagit i och drivit ett antal projekt i framförallt Baltikum, S:t Petersburg, Mellanöstern och Afrika. Svenska Assitej har regelbundet anordnat internationella barnteaterfestivaler till och med

år 1997 i samarbete med Gävle kommun. Våren 2006 återupptas festivalen som en barnteaterbiennal i Lund i samarbete med Lunds kommun.

Under arbetet med regeringens satsning Kultur för lust och lärande deltog Sverige i ett europeiskt nätverk där samverkan mellan kultur och skola diskuterades. Bland annat deltog Kultur för lust och lärande med ett seminarium i den europiska konferensen *A Must or A-muse, Arts and Culture in Education: policy and practice in Europe* i Rotterdam 2001. Under konferensen framkom att de nordiska länderna, Nederländerna och Storbritannien hade en likartad syn på hur kultur i skola – arbetet skulle kunna bedrivas. Länderna hade likheter i arbetssätt men också skillnader, och för att utveckla frågorna vidare framfördes önskemål om gemensamma möten och seminarier. Detta är ännu inte förverkligat men Aktionsgruppen menar att det är angeläget och en sådan seminarieverksamhet skulle kunna inledas under Barnkulturåret 2007.

10.2 Nordiska jämförelser

Aktionsgruppen har under sitt arbete träffat kollegorna i Danmark och Norge för att jämföra visioner och organisation.

10.2.1 Danmark

I Danmark har barn- och ungdomskulturens ställning stärkts genom den organisation, Børnekulturens netværk, som skapades 2003. Nätverket är ett samarbete mellan flera departement och i styrgruppen sitter Biblioteksstyrelsen, Det Danske Filminstitut, Kulturarvsstyrelsen, Kunstrådet/Kunststyrelsen, Undervisningsministeriet och Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender. Børnekulturens Netværk etablerades för att få myndigheter och institutioner att samarbeta om och koordinera barnkulturprojekt och för att utveckla nya metoder. Nätverket ska bidra till att skapa dynamik, samverkan och utveckling på det barnkulturella området mellan nationell, regional och lokal nivå.

I handlingsplanen för 2006 kallad Børnekultur i hele landet, beskrivs tre insatsområden för årets arbete:

- kultur i förskolan
- kultur i skolan
- kultur i familjen.

Arbetet sker genom nätverkets rådgivning, kunskapsförmedling och information, dokumentation samt internationellt samarbete. Nätverkets uppgift är att skapa större sammanhang och helhet i statens, amternas (län/landsting) och kommunernas arbete med barn och kultur. Visionen är att *alla* barn ska möta konst och kultur, alla kulturinstitutioner ska bidra och alla konstarter ska finnas med.

Nätverket har ett sekretariat om fyra personer samt projektanställda, där Biblioteksstyrelsen fungerar som administrativ myndighet. Förutom de ordinarie medel som går till barnkulturen genom respektive myndighet finansieras nätverkets arbete och sekretariat genom tips- och lotterimedel, för 2006–2007 10,6 miljoner danska kronor.

Den redovisning som finns av verksamheten 2003–2005, handlingsplanen för 2006 samt de samtal Aktionsgruppen haft med nätverkets kansli pekar på att samverkan mellan myndigheter, organisationer och institutioner ökat och att den dialogverksamhet man har haft med kommunerna har varit framgångsrik. Utförliga beskrivningar om uppdrag och verksamhet finns på Nätverkets webbplats www.boernekultur.dk. Förutom dessa samordnade insatser ges bidrag till barnkulturen på ordinarie vis genom kulturinstitutionerna och Danmark har också en musikskolelag som ger kommunerna bidrag med upp till 25 procent av personalkostnaderna.

10.2.2 Norge

I Norge finns förutom de ordinarie kulturstöden en särskild nationell satsning som inleddes år 2001, *Den kulturelle skolesekken* (Dks). Målen för Dks är att

- bidra till att elever i grundskolan får ett professionellt kulturutbud
- underlätta för elever i grundskolan att få tillgång till, bli bekanta med och få ett positivt förhållande till konstnärliga och kulturella uttryck av alla slag

- bidra till att implementera konstnärliga och kulturella uttryck i förverkligandet av skolans läroplan.

Dks är ett samarbetsprojekt mellan Kyrko- och kulturdepartementet och Utbildnings- och forskningsdepartementet. Ett sekretariat som ligger inom ABM-utveckling (kulturarvsmyndigheten) är bildat för att koordinera satsningen. Sekretariatet samarbetar med skolmyndigheten, styrs av en styrgrupp och har en referensgrupp kopplad till arbetet. Det operativa ansvaret ligger hos regionala och lokala aktörer.

Fylkeskommunerna (motsvarande län/landsting) har en nyckelroll i utformningen av skolesekken, både ekonomiskt och organisatoriskt. Fylkeskommunernas kulturförvaltningar har ansvar för att koordinera arbetet med Dks i sin region och att förankra arbetet med skolesekken på kommunal nivå.

Aktörerna på lokal nivå är kommunernas skol- och kulturförvaltningar, de lokala skolorna, de kommunala musik- och kulturskolorna samt privata och offentliga konst- och kulturinstitutioner. Arbetet med att utveckla Dks lokalt förutsätter en organisation som innefattar ett ekonomiskt och fackligt samarbete mellan kultur- och skolsektorerna i kommunen. Erfarenheterna från de fyra årens arbete är mycket positiva.

Den kulturella skolesekken finansieras av överskottet från Norsk Tipping A/S, för år 2005 innebär det 180 miljoner norska kronor. Spelöverskottet fördelas enligt modellen 50 procent till idrotten, 50 procent till kulturen, där Dks får 40 procent och frivilligkulturen får 10 procent. Av de 180 miljonerna till Dks går 80 procent ut till fylkena och 20 procent går till nationella satsningar. Direktiven till skolorna finns i läroplanen 2005/06 och direktiven till kulturinstitutionerna är tagna i Stortinget. Man betonar samverkan mellan kultur och skola på alla nivåer. Utförlig information finns på webbplatsen www.denkulturelleskolesekken.no

I Norge finns en bibliotekslag, en kulturskolelag och en kulturarvslag. Norge är en av deltagarna i ett EU-projekt om kultur för barn under tre år, "Glitterbird".

De norska och danska exemplen är tankeväckande och inspirerande och pekar på hur den statliga kulturpolitiken i samverkan med regioner och kommuner och genom en stark struktur kan nå ut på ett effektivt sätt. Aktionsgruppen har i sitt förslag använt de norska

och danska erfarenheterna och anpassat dem till svenska förhållanden.

10.3 Viktiga aktörer för utökat internationellt samarbete

Det finns naturligtvis en rad positiva exempel att hämta från andra och Aktionsgruppen hoppas att den satsning regeringen nu gör för en ökad internationalisering också kommer barnkulturen till del. De svenska kulturråden kan här spela en viktig roll för att utveckla utbyten. I dagsläget finns det hinder för kulturutbyte med och för barn och unga som behöver överbryggas. Till exempel söker Amatörteatrarnas Riksförbund (ATR) medel för att under våren 2007 anordna en internationell barnteaterfestival. Idag ligger ansökan på Utbildnings- och kulturdepartementet då ingen myndighet har inom sina direktiv att stödja vare sig festivaler eller internationellt utbyte inom amatörkultur.

Rikskonserter är en viktig aktör för att få hit internationella grupper som spelar för barn och unga i hela landet. Det har framförts önskemål till Aktionsgruppen att de internationella gästspel som kommer till Södra Teatern i Stockholm skulle erbjudas möjligheter till extra konserter under dagtid för att spela för barn. Det är en god idé som vi hoppas ska realiseras men som idag inte kan finna en finansiär. De internationella gästspel som kommer till olika festivaler i landet har ofta en blandad publik där barn och unga finns med, till exempel Re:Orientfestivalen i Stockholm och Falu Folkmusikfestival.

Det finns ett stort behov av att samla alla exempel på goda verksamheter och händelser inom och utom landet för att de ska få spridning och efterföljare. Sverige måste synliggöra det som sker inom landet och uppmärksamma internationella exempel både för att vi ska kunna nå ut och för att få inspiration själva.

Kulturrådet har fått ett utökat uppdrag från regeringen att arbeta strategiskt för att stärka och utveckla internationaliseringen inom hela kulturområdet. Kulturrådet ska bedriva en kvalificerad internationell omvärldsbevakning, samordna, stödja och stimulera det internationella kulturutbytet på olika sätt, inte minst genom ett nära samarbete med en rad andra myndigheter.

10.4 Läsfrämjande i Storbritannien

Vi avslutar den internationella utblicken med ett inspirerande exempel från Storbritannien.

Bookstart startades 1992 i Birmingham med syftet att vänja barn och föräldrar vid att läsa.

Nu är det rikstäckande och når mer än 90 procent av landets 7–8 månader gamla barn. När barnen är runt 8 månader får de vid ett besök på barnhälsovården en tygkasse med en pekbok till barnet och material till föräldrarna som framhåller hur viktigt det är att barnet får bekanta sig med böcker tidigt.

Forskare vid Birminghams universitet har följt projektet under tio år och jämfört de barn som berörts av projektet med barn i samma ålder och med samma bakgrund som inte har fått böcker. Vid två och ett halvt år visade projektgruppen stora positiva skillnader i koncentration och allmän uppmärksamhet. När barnen börjat skolan var de flesta bättre på att tala, lyssna, läsa och skriva och anmärkningsvärt nog låg de också före i matematik

A decorative border on the left side of the page, featuring three stylized flowers with multiple petals and small dots on them, connected by a series of elegant, swirling lines.

BAKGRUND TILL
VÅRA ÖVERVÄGANDEN
OCH FÖRSLAG

11 Barns villkor

Sedan den förra översynen av barnkulturen gjordes 1978 så har det skett stora strukturella förändringar. Familjesituationerna ser på många sätt annorlunda ut idag. Förskolan är utbyggd så att nästintill alla barn går där och skolbarnsomsorgen omfattar de flesta barn upp till årskurs fyra i grundskolan. Världen har kommit till Sverige och samhället har blivit mångkulturellt.

Barn har blivit en än starkare målgrupp för kommersiella intressen och barn och unga har tagit till sig teknologiska leksaker och verktyg i mycket stor omfattning. Det räcker inte att tala om kulturvanor, vi måste inkludera medievanor och livsstilar när vi tittar på barn- och ungdomskulturen.

Aktionsgruppen vill i det här kapitlet ge en bild av barns villkor i dag. Den bilden ger grunden för våra ställningstaganden, analyser och förslag.

11.1 Geografisk fördelning

Det finns nära 2 miljoner barn under 18 år i Sverige och enligt SCB:s befolkningsstatistik 2003 är fördelningen i Sveriges åtta riksområden:

Stockholm	407 634	21 %
Västsvrige	394 287	20 %
Östra Mellansverige	329 287	17 %
Sydsverige	276 993	14 %
Småland med öarna	175 041	9 %
Norra Mellansverige	173 254	9 %
Övre Norrland	107 895	6 %
Mellersta Norrland	76 635	4 %

Målen för den svenska regionalpolitiken är att skapa förutsättningar för varaktig ekonomisk tillväxt, rättvisa och valfrihet så att levnadsvillkoren blir likvärdiga för medborgarna i hela landet (...) För att nå de regionalpolitiska målen krävs en helhetssyn med samordnade åtgärder inom en rad områden.¹

Aktionsgruppens kartläggning visar att de kulturella villkoren inte är likvärdiga för alla barn och unga. Målet för barnkulturarbetet måste vara detsamma som regeringens mål för likvärdiga villkor för alla.

11.2 Barns miljöer

Enligt barnkonventionen ska barn ges inflytande över frågor som berör dem (artikel 12). Barnets rätt till vila, lek och fritid (artikel 31) innebär att barn har rätt till en miljö som är anpassad till deras behov av vila, lek och fritid.

Aktionsgruppen har i det här arbetet samverkat med Rådet för arkitektur, form och design. I nätverksdiskussionerna blir kopplingarna mellan miljö och hälsa, fysisk aktivitet, lek, lärande och kultur mycket tydliga och vi ser med stort intresse fram mot arbetets utveckling och resultat. Under Barnkulturåret är detta ett område som bör få ytterligare uppmärksamhet. Där finns naturliga kopplingar för att vidga kulturdiskussionen till att omfatta fler områden och frågor. Aktuella frågor kan vara det offentliga rummets utformning.

Regeringen gjorde i skrivelsen om arkitektur, form och design (Skr. 2002/03:129) bedömningen att alla medborgare bör ha tillgång till offentliga rum för möten och sammankomster och för samhällelig gemenskap och synlighet. Samtidigt konstaterar man att en tilltagande privatisering och kommersialisering ägt rum av vår gemensamma miljö. Detta är förhållanden som är viktiga för barn och unga. Vilka signaler ger det till barn om hur samhällelig gemenskap och medborgarskap värderas och om vem som får lov att yttra sig i offentligheten? Hur får barn och unga och deras intressen och behov synas i stadsbilden? Hur påverkar den sexualiserade reklamen barns och ungas självbild och bild av det andra könet? Hur uppfattas konsten i den offentliga miljön av barn och hur kan den utvecklas ur barns perspektiv?

¹ Statsrådsberedningen, Kommittéhandboken – riktlinjer för kommittéarbetet, s. 68.

Även kulturinstitutionernas miljö borde granskas ur barnperspektiv. Känner sig barn verkligen välkomna och är den fysiska miljön och informationen tillgänglig, angelägen och begriplig också för mindre medborgare?

11.2.1 Barnen i samhällsplaneringen

Svenska barn är överlag nöjda med sin boendemiljö, visar en undersökning som Barnombudsmannen genomförde 2002². Cirka 1 900 barn i årskurs 2–9 svarade på en klassrumsenkät om hur nöjda de är med olika saker i sina liv. Drygt nio av tio svarade att de är nöjda med sin bostad och bostadens närmiljö. När det gäller trygghet är barnen dessvärre inte lika nöjda. Vart tredje barn som svarade på enkäten oroar sig för trafikolyckor och 31 procent av barnen är rädda för att vara ute när det är mörkt.

För att barn ska trivas i sin närmiljö är det viktigt att de får möjlighet att berätta hur de vill ha det och vara med och diskutera vad som är en bra miljö ur deras synvinkel. Plan och bygglagen (SFS 1987:10) säger att ”de som har ett väsentligt intresse” av ett planförslag ska få tillfälle att lämna synpunkter. Om en kommun till exempel planerar ett nytt bostadsområde eller en ny skola bör alltså de barn som berörs få möjlighet att yttra sig om de förslag som finns.

Vem för deras talan i stadsplaneringen? Barn och unga har väldigt lite att säga till om när det gäller deras miljö. Det finns dock undantag. Vägverket är en av de få myndigheter som arbetar aktivt med barnkonsekvensanalyser och barns och ungas delaktighet och det finns en arkitekturkonsulent i Västra Götaland/Göteborg som gör ett utomordentligt arbete.

I samhällsplaneringen är antalet bilplatser per hushåll reglerat i detalj, liksom minsta tillåtna utrymme per gris i grisuppfödningen. Motsvarande bestämmelser för barn och deras fysiska miljö saknas i princip helt och hållet. Det är fullt tillåtet att starta skolor och förskolor som inte har någon gård.

Från och med januari i år har projektgruppen Movium vid Statens Lantbruksuniversitet i Alnarp ett nationellt samordningsansvar för kunskapsutveckling och kunskapsspridning som rör barns och ungas utemiljöer.

² ”Hur kul är det på en skala? ”Resultat från undersökningen Rätten att komma till tals”, Barnombudsmannen rapporterar BR 2005:03.

Aktionsgruppen har under 2005 deltagit i flera nätverksträffar där barnens yttre och inre miljö är i fokus. I det tidigare nämnda regeringsuppdraget *Goda matvanor och ökad fysisk aktivitet* har Folkhälsoinstitutet påbörjat ett tvärsektoriellt och långsiktigt utvecklingsarbete om bland annat den bebyggda miljöns betydelse för fysisk aktivitet. I det nätverket och arbetet ingår en rad myndigheter, högskolor och organisationer och stadsmiljön, barns lek-miljö samt gårdarna kring förskolor och skolor kommer att belysas.

Folkhälsoinstitutet konstaterar att barn leker allt mindre ute i grupp och blir allt mer beroende av vuxna för att ta sig till och från lekplatser och aktiviteter. De blir därvid beroende av att vuxna har möjlighet att avsätta tid till att vara med ute och barnen får också ett mindre friutrymme att leka på egna villkor. För att barn (och äldre) ska utnyttja ett grönområde bör det ligga inom fem minuters promenad från bostaden, vilket för dem innebär inom en radie på 200 meter. I Folkhälsoinstitutets handlingsplan är en av de föreslagna insatserna att alla som bor i tätort får tillgång till en näridrottsplats inom 2,5 km från bostaden och enklare anläggningar inom 1 km från bostaden samt att det ska vara möjligt och tryggt att ta sig dit med hjälp av kollektivtrafik. Aktionsgruppen menar att detta kan tjäna som diskussionsunderlag också för barns tillgång till lokaler för eget kulturutövande.

11.2.2 Miljön i skolan

Barn och unga tar ofta själva upp sin skolmiljö som ett av de vardagsproblem som påverkar deras studieresultat, trivsel och hur de mår. I Barnombudsmannens rapport från februari 2006, *Vill man gå på toa ligger man illa till* svarar 800 elever i Barnombudsmannens kontaktklasser på hur de har det i skolan.

Undersökningen visar att få elever har varit med och haft inflytande över till exempel schemaläggning, raster och skolmåltider. Smutsiga toaletter utan lås leder till att eleverna undviker att gå på toaletten under skoldagen. Stökiga lunchrum gör att man hoppar över lunchen. Möjliga duschar gör att inte alla duschar efter idrottslektionerna.

Ett av förslagen i rapporten är att arbetsmiljölagen måste anpassas efter barns och ungas skolmiljö och omfatta även förskola och fritidshem.

Skolans styrdokument speglar en kunskapssyn där elevernas eget kunskapssökande står i centrum, och ställer krav på ett förändrat och mer varierat arbetssätt i skolan. Den gamla skolans fysiska utformning gav stöd för katederundervisning enligt modellen *en lärare – en klass* med skolgården som komplement. Idag arbetar många skolor med mer flexibla arbetsformer, med skiftande grupperingar av barn och vuxna. Skolans rumsliga utformning kan då vara antingen ett stöd eller ett hinder för sådana arbetssätt.

För att kulturen och det egna skapandet ska kunna ha en integrerad roll i skolans vardagsarbete behöver lokalerna vara utformade så att det finns utrymme för dans, teater och rörelse, tillgång till material och förutsättningar för bildarbeten och musikutövande, bibliotek med AV-medier och tekniska hjälpmedel för foto, film och bildredigering.

Läroplanen för förskolan bygger på att barnen får använda sin närmiljö för att träna och utveckla olika sinnen. Läroplanerna för den obligatoriska skolan och gymnasiet ger förutsättningar för undervisning i arkitektur, samhällsplanering, form och design och Myndigheten för skolutveckling har tagit fram en kunskapsöversikt om samspelet mellan lärande och fysisk miljö i förskola och skola. Däremot finns inget lärarmaterial eller idé- och stödmaterial för arbete med elever. Arkitekturkonsulenterna i Västra Götaland/Göteborg och Arkitekturmuseet i Stockholm är två aktörer som är resurser för skolorna och som bidrar till att barn och unga själva får arbeta med sin fysiska miljö på ett angeläget och spännande sätt.

11.3 Makt och maktlöshet

Barndomen är den tid i livet då man har samma behov som vuxna, men ingen makt att se till att man får sina behov tillfredsställda. Barnen är ständigt utsatta för de vuxnas tolkningar av vad det innebär att vara barn, vad som är bra och vad som är dåligt för dem, vad barnen bör och inte bör göra. Inte självklart kan de själva uttrycka sina åsikter och inte självklart blir de lyssnade på med allvar och intresse. Det är de vuxna som har tolkningsföreträde. Enligt Barnombudsmannens årsrapport 2003 saknas en fördjupad diskussion kring möjligheterna för olika grupper av barn och unga att utöva inflytande i dagens samhälle. Enligt rapporten finns det många grupper som av olika anledningar inte får möjlighet att göra sina röster hörda. Detta kan skapa en grogrund för utanförskap som

bidrar till lidande för det enskilda barnet och till ett mindre demokratiskt samhälle.

Enligt barnkonventionen ska varje barn som är i stånd att bilda egna åsikter ha rätt att uttrycka dessa fritt i alla frågor som rör honom eller henne. Åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Barnet ges alltså inte rätt till självbestämmande, men han eller hon får rätt att bidra till beslutsunderlaget vid beslut som rör honom eller henne. Att barnets åsikter ska ses mot bakgrund av hans eller hennes ålder och mognad ger vuxna en aktiv skyldighet att lyssna noga på barns åsikter och ta dem på allvar. Vuxna ska anpassa sitt sätt att lyssna efter barnets uttrycksmöjligheter.

Även om ett barn har varit med och påverkat ett beslut så ligger ändå ansvaret för beslutet hos den vuxna. Ingen nedre åldersgräns finns för när barn får rätt att uttrycka sina åsikter. Barn kan bilda åsikter mycket tidigt. Det finns inte något krav på att barnet ska kunna tala för att han eller hon ska ha rätt att uttrycka sin åsikt. Detta kräver kunskap hos de vuxna i barnets omgivning som ska tolka barnets språk och signaler. Barn har ingen skyldighet att ha eller bilda en åsikt och ingen kan tvinga ett barn att avslöja sina tankar eller åsikter. Men det får inte finnas hinder för honom eller henne att uttrycka dem. (UrHandledning för dig som vill arbeta med barns och ungas rättigheter. Barnombudsmannen 2003).

Alla vuxna har varit barn och alla bär på minnen och bilder av vad det är att vara barn. Hur man minns sin barndom, och hur mycket man minns av de känslor, tankar, glädjeämnen och tillkortakommanden som uppfyllde en då är individuellt.

För det lilla barnet är alla intryck nya och det har färre erfarenheter att relatera intrycken till. Barnen behöver hjälp och stöd för att sovra i intrycken och se vad som är sant och falskt, pröva olika uttryck och gestaltningar och finna ut vad som är relevant för den egna utvecklingen. Kulturen är en viktig ingrediens i identitetsskapandet och barn och unga har behov av mångtydiga och associationsrika framställningar av de livsfrågor de brottas med. De behöver betydelsemättade och förtätade berättelser, inte platta budskap.

De allra flesta barn och unga är solidariska med de vuxna i sin omgivning och försöker agera så att de vuxna blir nöjda. De tolkar de vuxna, gör efter och försöker likna dem. Barn måste bli sedda och uppmuntrade, bli tagna på allvar, få spegla sig i andra och ha positiva förebilder. Detta kräver närvarande vuxna som kan stödja

barnets egna initiativ och uttryck samtidigt som de vuxna kan förmedla sina kunskaper och erfarenheter. Det mesta skapandet sker i samspel med omgivningen. Familjen är den första och den viktigaste samspelsplatsen. Barn och föräldrar behöver mycket tid tillsammans och kulturaktiviteter som fungerar för alla tillsammans. Men föräldrarna kan inte stå för alla delar i barnens utveckling. Barnen själva söker andra förebilder för att finna sin egen identitet och kunskaper efter egen lust och intresse. Barn och unga tillbringar också en stor del av sin vardag på olika institutioner. Det är samhällets uppgift att organisera sig så att barnen har kompetenta och engagerade vuxna i sina olika verksamheter som kan stödja, uppmuntra och inspirera.

Barnombudsmannen, Rädda Barnen och Barnens rätt i samhället rapporterar alla att fler och fler barn upplever sig *inte* ha god kontakt med och stöd av närvarande vuxna. Aktionsgruppen menar att detta är förödande inte bara för de enskilda barnen utan för demokratins utveckling.

Barn och unga kan inte påverka sin situation så att de får tillgång till fler engagerade vuxna och meningsfulla verksamheter. Barns och ungas inflytande över sin vardag och över samhällsutvecklingen behöver stärkas och Barnombudsmannen föreslår i årsrapporten 2003 att varje kommun skapar forum eller mötesplatser för personer under 18 år för att ge dem möjligheter att framföra synpunkter på kommunens verksamhet. Man kan göra tankeexperimentet för hur samhällsplanering, förskola, skola och fritid skulle se ut om barn från årskurs 1 hade kommunal rösträtt.

11.4 Mångkultur och mångfald

En av grundprinciperna i barnkonventionen är kapitel 2 som säger att varje barn ska tillförsäkras alla de rättigheter som anges i barnkonventionen oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionshinder, börd eller ställning i övrigt. Varje barn har alltså rätt till exempelvis kultur, så som den rätten är uttryckt i artikel 31. Barnkonventionen accepterar inte heller regionala olikheter. Barn får inte diskrimineras på grundval av var de bor. Barnkonventionen gäller alla barn som befinner sig i landet, inklusive flyktingbarn,

asylsökande barn, barn till personer som tillfälligt arbetar i landet och sådana barn som befinner sig illegalt i landet.

Ungefär 15 procent av alla barn i Sverige har utländsk bakgrund, det vill säga är födda utomlands eller har föräldrar som båda är födda utomlands. Enligt SCB:s *Barn och deras familjer 2002* har 262 115 barn under 18 år i Sverige utländsk bakgrund.

Vi kan konstatera att det inte finns någon enhetlig och odiskutabel definition av vare sig kultur, kulturell mångfald eller mångkultur. Kulturrådet har i sin omvärldsanalys 2005 valt att använda begreppet kulturell mångfald för att beskriva ett kulturliv som dels präglas av ett rikt utbud med många kulturella uttrycksformer, dels är tillgängligt för så många som möjligt oberoende av kön, ålder, utbildning, etniskt ursprung eller bakgrund i övrigt. För en fördjupad analys och diskussion hänvisar vi den intresserade läsaren till den rapport som tagits fram av Mångkulturellt centrum, *Tid för mångfald* (Pripp, Plisch&Printz-Werner 2004) och *Agenda för mångkultur*, programförklaring och kalendarium för Mångkulturåret 2006.

I Kulturrådets omvärldsanalys skriver man att det finns skillnader mellan olika gruppers kulturvanor, men att man tror att utbildningsnivå och ekonomiska förutsättningar är minst lika viktiga bestämmande faktorer som etnisk bakgrund eller geografiskt ursprung. Problemen man pekar på är snedrekryteringen till de konstnärliga högskolorna och att mångfaldsfrågan är lågt prioriterad inom institutionernas organisation liksom i produktioner och publikarbete. I programkatalogen för Mångkulturåret 2006 finns en mängd aktiviteter listade som ändå pekar på stort engagemang. Många av dessa aktiviteter vänder sig också till barn och unga.

En av de problematiska aspekterna med etnicitetsbegreppet är svårigheterna att finna avgränsade, homogena etniska grupper. Många barn och unga har flera olika etniska, alternativt nationella, ursprung samtidigt som de är uppvuxna, och i flertalet fall även födda, i Sverige.

Aktionsgruppen menar att när vi talar om barn- och ungdomskultur vill vi göra det utifrån varje barns lust och intresse. Vi måste vara medvetna om olika barns behov för att praktiskt kunna underlätta deras deltagande. Varje barn har rätt att pröva olika kreativa uttryck och att välja att fördjupa sig utifrån intresse.

För alla, men speciellt för barn och unga, är förebilder viktiga och det är viktigt att alla grupper får synas inom alla konstområden, på scenerna och i böckerna. Oktoberteatern har i många år arbetat

tillsammans med människor med internationell bakgrund, både professionella och amatörer, unga och gamla, som är Södertäljebor. Det har varit en självklarhet eftersom Södertälje är mångkulturellt. Cirkus Cirkör har artister från hela världen. Som del av lokalsamhället och som förebilder, inte minst för flickorna, är de båda sceninstitutionerna ovärderliga. Dessutom är det viktigt med internationella gästspel också inom barnkulturen.

Att bredda rekryteringen till och utbudet i kulturskolan är en stor utmaning som allt fler kulturskolor antar. För att vidga deltagandet i kulturskolan och nå barn och unga utan erfarenhet av institutionaliserat kulturutövande krävs sannolikt att man har fått pröva på det inom den obligatoriska skolan och därmed blivit förtrogen med uttrycket. Man behöver förebilder, lärare och deltagare som eleven kan identifiera sig med, arbetsätt som inspirerar och en kostnad som inte är för hög. Dessutom har många barn, speciellt flickor, en begränsad rörelsefrihet och då behövs det att kulturskolan ligger nära hemmet och i en lokal som upplevs som legitim av föräldrarna. Vi måste kunna erbjuda kulturell mångfald och låta barnen välja utifrån intresse och lust. De unga hämtar inspiration och erfarenhet från en global arena genom media, internet, kamratkontakter och egen och andras bakgrund. Ett kreativt och tillåtande arbetsätt skulle kunna innebära att nya konstyttringar får utvecklas och synas. Det kräver att alla barn får tillgång till kreativa rum, verktyg och handledning.

Den litteratur som idag ges ut på våra invandrar språk och nationella minoritetsspråk är inte särskilt omfattande och har stora svårigheter att nå ut till sin målgrupp och dess förmedlare. Mer samordning och utökad stöd av samhället skulle ha stor betydelse för att lyckas med detta. En hel del insatser görs redan, till exempel genom den omfattande presentationen i Kulturrådets barnboks-katalog, men mycket mer skulle behöva göras. Aktionsgruppen ser med tillfredsställelse att regeringen i proposition 2005/06:2 avser att ge Kulturrådet i uppdrag att samla in och publicera information om barn- och ungdomsböcker på andra språk än svenska. De lokala biblioteken har också ett stort ansvar att se till att bokbeståndet är anpassat till lokalbefolkningens sammansättning. Glädjande är den satsning på moderna klassiker från hela världen som Kulturrådet nu fått i uppdrag att ta fram och som Myndigheten för skolutveckling fått i uppdrag att sprida i skolorna.

11.5 Nationella minoriteter

Barnkonventionen stadgar i artikel 30 att i de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör en urbefolkning ska ett barn som tillhör en sådan minoritet eller urbefolkning inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

I artikel 17 (om massmediernas roll) står det dessutom att konventionsstaterna ska:

- (d) uppmuntra massmedier att ta särskild hänsyn till de språkliga behoven hos ett barn som tillhör en minoritetsgrupp eller en urbefolkning.

Målet för den svenska minoritetspolitiken är att skydda de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande, samt att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Sveriges nationella minoriteter är samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. Minoritetsspråken är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch. Grunden för minoritetspolitiken finns i regeringens prop.1998/99:143 *Nationella minoriteter i Sverige*.

Det finns inga exakta siffror över hur många barn som tillhör någon av de nationella minoriteterna i Sverige, eftersom det inte är tillåtet att samla in statistik över etnisk tillhörighet. Men det finns uppskattningar. Siffrorna nedan har vi hämtat ur Barnombudsmannens faktasamling Upp till 18, från 2004.

Samer

Det finns uppskattningsvis 3 000–4 000 barn mellan 0 och 17 år med samiskt ursprung i Sverige. Förbundsordföranden i Sáminuorra, riksungdomsförbund för samer i Sverige, skriver till Aktionsgruppen att den samiska kulturen och den samiska historien är en osynliggjord del av Sveriges kulturarv:

Det är svårt att få en stark samisk identitet när man redan som barn känner sig ifrågasatt och inser att det inte finns utrymme för ens egen kultur och historia i skolan. Samtidigt pågår en positiv utveckling som få utomstående känner till. Intresset att lära sig uttrycka sig på samiska och lära sig mer om samisk historia, kultur med bland annat traditionell jojk och traditionella levnadssätt har ökat markant de senaste åren.

Tornedalsfinnar

Antalet barn mellan 0 och 17 år med tornedalsfinsk bakgrund uppskattas till cirka 10 000. Tornedalsteatern är en dynamisk institution som kallar sig själva för en mångkonstnärlig scen i en levande minoritetskultur. Sedan starten 1986 har den vuxit till en folkrörelse med stort förtroende hos befolkningen i Tornedalen.

Teatern har synliggjort den tornedalska kulturen och stärkt det egna språkets (meänkieli) status. Verksamheten erbjuder både amatörverksamhet (där olika medier och konstnärliga uttryck används), utbildning (förskola- skola, gymnasium och vuxenutbildning), professionella produktioner (pedagoger och konstnärer som arbetar gränslöst) och internationellt utbyte med andra språkliga minoriteter. I barn- och ungdomsverksamheten möts man både på skoltid och på fritiden. Tillsammans med kultur- och musikskolan erbjuds intresserade barn och ungdomar möjligheter att utveckla sitt eget skapande.

En verksamhet som berör flera av minoritetsspråken i norr är Barnens polarbibliotek. Barnens polarbibliotek är en webbplats som samlar information om den regionala barn- och ungdomslitteraturen runt Nordkalotten (www.barnenspolarbibliotek.com). Barnens polarbibliotek har Norrbotten som utgångspunkt men är tänkt att stimulera barn och unga inom hela Barentsregionen, såväl som andra Polarområden.

Projektet startade med stöd från Kulturrådet och 1998–1999 utvecklades verksamheten med stöd från bland andra Nordiska Ministerrådet, EU:s Arianeprogram och Norrbottens läns landsting.

Visionen är att skapa ett tvärvetenskapligt projekt som byggs upp och utvecklas utifrån aktuell forskning i ett nära samarbete med universitet, forskningscentra, barn och pedagoger, professionella konstnärer, författare med flera i regionen.

Sverigefinnar

I Sverige bor uppskattningsvis 90 000 barn med finsk bakgrund. Hälften av alla sverigefinnar är bosatta i Mälardalen. Mälardalens Högskola har inrättat ett finskt språk- och kulturcentrum.

Uusi teatteri – Nya finska teatern i Sverige är ett nystartat teaterprojekt med stöd från Statens kulturråd. Finska Kulturföreningen i Sverige är huvudman för projektet. Uusi Teatteris produktioner turnerar som uppsökande verksamhet runt om i landet där sverigefinnar finns och teatern har sedan 2005 ett samarbete med Västmanlands länsteater. Med den strategiska placeringen i Västerås har man goda möjligheter att nå och nås av publiken i Mälardalen och utöver detta har man även en turnerande verksamhet.

Romer

I Sverige bor uppskattningsvis 8 000 romska barn under 18 år.

2004 invigdes Romskt kulturcentrum i Stockholm. Centrumet ska synliggöra romsk kultur och arrangerar bland annat utställningar, föreläsningar och musikevenemang, samt kurser i olika romska språk och romsk hantverkstradition. Syftet är att utveckla ett centrum för att göra barn och unga mer stolta över sin etniska tillhörighet, och vidareutveckla det romiska arvet.

Romska ungdomsförbundet och Romska kulturcentrumet genomför verksamheter för barn och unga, som till exempel sagoberättande, romsk musik, dockteater, film, dans och romsk matlagning. Detta var ett av de första projekten inom regeringens särskilda satsning på barns- och ungas kulturengagemang som fick stöd 2005. Projektet omfattar cirka 70 förskolor och barn i grundskolans årskurs 0–6. Även i Malmö finns ett romskt kulturcentrum.

Judar

Ungdomssektionen inom den judiska gruppen har ett omfattande föreningsliv. Det finns ett tiotal aktiva föreningar med ett utbud för barn och ungdomar 10–25 år. Judiska församlingens centrum i Stockholm fungerar som ett allaktivitetshus.

2005 har Judiska församlingen fått stöd från Kulturrådet för ett projekt där ungdomar ska erbjudas skrivarkurser, teater och musik i syfte att öka intresset för jiddisch och jiddischkultur.

Kulturrådet fördelar stöd till nationella minoriteters språk och kultur. Enligt riktlinjerna ska prioritet ges åt insatser av strukturell karaktär samt projekt med inriktning på barn och unga. 2005 har 6,7 miljoner kronor fördelats.

Förutsättningarna för kultur för barn och unga är olika mellan de nationella minoriteterna och det är därför omöjligt att göra en generell analys. Barnombudsmannen har under 2005 inlett ett arbete för att öka kunskapen om situationen för barn och unga som tillhör de nationella minoriteterna. Den första rapporten *"De vill att jag ska vara osynlig"* Romska barn och ungdomar berättar om sin vardag (BR 2005:07) publicerades i februari 2006. Aktionsgruppen ser det som en angelägen uppgift att under Barnkulturåret 2007 uppmärksamma de fem gruppernas situation och behov och diskutera åtgärder för att stärka området. Den i språkpropositionen 2005/06:2 föreslagna nya språkvårdsorganisationen bör i det sammanhanget vara en naturlig samarbetspart liksom Kulturrådet och Barnombudsmannen.

11.6 Genus och jämställdhet

Jämställdhet mellan flickor och pojkar, kvinnor och män innebär att alla har lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter. *Genusperspektiv* innebär att man ser på hur flickor och pojkar agerar och interagerar och förutsätter att beteenden är något som är möjligt att förändra. Aktionsgruppen kan konstatera att jämställdhet och genusperspektiv idag uppmärksammas inom förskola, skola och barnkultur på sätt som inte har varit vanligt tidigare.

I december 2003 tillsatte förskoleminister Lena Hallengren Delegationen för jämställdhet i förskolan, U 2003:12. Delegationen har delat ut pengar till jämställdhetsprojekt. De kartlägger varför så få män jobbar inom förskolan och tittar på hur utbildningen för blivande förskollärare ser ut när det gäller jämställdhet och genus. Det här arbetet ska leda till två betänkanden som ska vara klara till sommaren 2006, och som ska ta upp exempel på redan fungerande jämställdhetsprojekt men även lägga fram förslag till förändringar inom de områden där jämställdheten i förskolorna inte fungerar lika bra.

I en delrapport (SOU 2004:115) skriver man att individperspektivet har ett starkt fäste inom förskolan. Det finns en övertygelse om att pedagogerna ser barnen som individer och att det automatiskt betyder att de behandlas rättvist och likvärdigt. Enligt delegationen är detta en föreställning som inte stämmer med verkligheten. Personalen har olika förväntningar på respektive kön och därmed behandlas de olika. Pojkar får ta mer plats, de lyssnas på i högre utsträckning och deras vilja och åsikter respekteras bättre än flickors. Enligt betänkandet visar forskning att de vuxnas bemötande är den avgjort viktigaste aspekten för att påverka barns aktiva deltagande. Man konstaterar att barn är duktiga på att anpassa sig, och om vuxenvärlden signalerar att det är skillnad på pojkar och flickor så snappar barnen snabbt upp detta.

Inom den obligatoriska skolan finns en kompetensutveckling för lärare till genuspedagoger. Dessa genuspedagoger är när de kommer tillbaka till sin ordinarie tjänst viktiga kuggar i skolans genusarbete. Bland annat har de varit drivande i det projekt för lärare som Myndigheten för skolutveckling och Svenska Filminstitutet genomfört runt om i landet i samband med visningar av filmen *Hip Hip Hora*. Myndigheten för skolutveckling har givit ut ett stödmaterial med erfarenheter av jämställdhetsarbete i grundskolor och gymnasieskolor, *Hur står det till? Tack, ojämnt!* (Myndigheten för skolutveckling 2003).

Inom lärarutbildningarna ingår kurser i genus i olika kombinationer, till exempel *Språk, kultur, etnicitet och genus i skolan* på Malmö högskola och *Genus, skola och kultur* vid Luleå tekniska universitet. Ett intressant exempel på hur högskolan kan arbeta med barns genusbegrepp hämtar vi från Borås. Borås Konstmuseum bjöd in elever från bland annat Borås textilhögskola för att under 2005 ta pulsen på ämnet barn och design. En av utställarna lät ett antal lågstadiesbarn göra egna förslag på hur en pappa och en mamma ska klä sig. Arbetet filmades och två skyltdockor kläddes utifrån barnens bilder. Pappa bar svarta jeans och läderjacka medan mamma hade stor blomprydd hatt och rosa volangklänning av satäng.

Ett annat inspirerande exempel är projektet *Läs för mig pappa*, som drivs av En bok för alla, och syftar till att få män inom LO-facken att läsa högt för sina barn.

11.6.1 Vad gör tjejer respektive killar?

I våra frågor till Barnombudsmannens kontaktklasser som beskrivs utförligt i kapitel 13 har vi tittat på hur man svarat utifrån kön. I stort sett har flickor och pojkar samma aktiviteter i skolan och är med om samma upplevelser. Det finns några klara skillnader i vad de skulle *vilja* göra i skolan. Intresset för att skriva egna texter, dansa och spela teater är betydligt mer utbrett bland flickor än pojkar. Samtidigt är det intressant att notera att pojkar och flickor är ungefär lika nöjda med besöken på teater, dans- och konstföreställningar.

Vad man vill göra på fritiden skiljer sig också. Att måla, teckna, läsa böcker och skriva egna texter och dansa är mer utbredda intressen bland flickorna än bland pojkarna. Musik och film verkar dock locka ungefär lika många pojkar som flickor. Tillspetsat kan man konstatera att pojkarnas intresse för sport verkar kunna tillgodoses i betydligt högre utsträckning än flickornas intresse för kultur. Men man kan också se en potential att öka intresset för kultur hos pojkarna. De, om än få, pojkar som genom skolan fått möjlighet till exempelvis teaterbesök och dansföreställningar är relativt nöjda. Intressant är också att Barnombudsmannen har konstaterat att fler flickor har svarat på den här enkäten som rört kultur, än vad som brukar vara vanligt. Detta är ett tydligt jämställdhetsproblem som behöver uppmärksammas lokalt genom att man ser över flickors och pojkars villkor för fritidsaktiviteter. Det behöver också uppmärksammas nationellt genom att man ser över hur och till vilka statens medel till olika verksamheter fördelas.

När det gäller musikutövande, att spela ett instrument, är det ungefär lika många flickor som pojkar som gör det i åldrarna 9–14 år. När det däremot gäller åldersgruppen 15–24 år så är det 19 procent unga män som spelar och 11 procent unga kvinnor. Det finns också skillnader i vilka instrument de väljer. Orkesterutredningen har i sitt arbete konstaterat att det finns stora skillnader i mäns och kvinnors villkor inom musikområdet vilket naturligtvis syns också bland barn och unga.

I kapitel 12 och 13 diskuterar vi mer ingående vad barn och unga själva väljer att göra. Kort ska vi här bara relatera till dataspelen, där en klar majoritet av spelarna är pojkar. Det spel som dominerar är *Counter Strike*, som är ett *first-person-shoot-spel*. Bland flickorna är *Sims* det populäraste spelet, ett spel som kan beskrivas som en interaktiv dokusåpa. Av de studenter som antagits till datorspels-

utbildningen vid högskolan i Skövde höstterminen 2005 var 7 procent flickor.

11.6.2 Hur framställs tjejer och killar i barnkulturen?

Svenska barnboksinstitutet (SBI) gör tillsammans med Stockholms stadsbibliotek och Regionbibliotek Stockholm en årlig granskning av årets bokutgivning. I granskningen av 2005 års böcker konstaterar man att pojkarna är i majoritet i bilderböckerna, speciellt i de översatta bilderböckerna. I kapitel- och mellanåldersböckerna är 53 procent av huvudpersonerna flickor medan 35 procent är pojkar, i övriga finns både pojkar och flickor med som huvudpersoner. SBI gör reflektionen att det kan vara en kundanpassning, eftersom fler flickor läser eller en effekt av tidigare kritik över för många pojkar som huvudpersoner. Bland ungdomsböckerna är huvudpersonerna jämt fördelade mellan könen. I antologin *Modig och stark – eller ligga lågt* (Svenska Barnboksinstitutet nr 87) diskuteras litteraturen i förskola och skola ur ett genusperspektiv.

Kommittén för jämställdhet inom scenkonstområdet, Ku 2004:05, kommer med sitt betänkande samtidigt som Aktionsgruppen. De båda kommittéerna har haft diskussioner och seminarier tillsammans med företrädare för scenkonstinstitutionerna där vi haft barnperspektivet och genusperspektivet i fokus. Det finns emellertid ett behov av att undersöka hur genusmönstren ser ut inom barnkulturen på ett djupare sätt. Aktionsgruppen anser att det behövs forskning inom området men också att institutionerna behöver göra analyser av hur frågorna hänger ihop inom den egna institutionen. Det är en jämställdhetsfråga vilka som skriver, registrerar och spelar teater för barn och unga och hur deras villkor ser ut jämfört med andra utövare. Det är en genusfråga hur flickor och pojkar spelas fram på scenen. I det fallet är det oerhört viktigt med de förebilder vi visar för barn och unga. En film som *Billy Elliot* har inneburit en stark statushöjning för pojkar som dansar, och den svenska filmen *Tur & Retur* är ett exempel på hur man på ett roligt och intelligent sätt kan ställa förutfattade meningar på huvudet.

Som en god förebild lyfter vi *Lilla aktuellt* som av *Tidningen Journalisten* premierats som det mest jämställda tv-programmet 2005. Lika många män och pojkar som kvinnor och flickor intervjuades i programmet. Även bland dem som arbetar på *Lilla aktuellt* är fördelning mellan könen jämn.

Utvärderingen av konst- och danskonsulenterna som gjordes av Kulturrådet 2003 visar också på ett genusfenomen. När utvärderingen gjordes var tolv konstkonsulenter kvinnor och fem män. Alla kvinnor utom en prioriterade tydligt konstpedagogiska insatser och främjande arbete. Ingen av männen visar i sina verksamhetsberättelser att de driver någon konstpedagogisk verksamhet eller att de prioriterar verksamhet riktad till barn och ungdomar. De satsar istället på stora, gärna internationella, projekt och insatser riktade till yrkesverksamma konstnärer, kontakter med näringslivet och regional utveckling.

Utvärderingen visar också att ingen av männen hade någon erfarenhet av konstpedagogiskt arbete när de anställdes. (Johnsson och Dahlbäck 2003).

11.7 Funktionshindrade barns och ungas tillgång till kultur

Barnkonventionen stadgar i artikel 23 att ett barn med fysiskt eller psykiskt handikapp bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället samt ges möjligheter till rekreation på ett sätt som bidrar till barnets största möjliga integrering i samhället och individuella utveckling, innefattande dess kulturella och andliga utveckling.

11.7.1 Antal och definitioner

Siffror kring funktionshinder får ses som en grov uppskattning. Definitionerna av olika funktionshinder varierar, och även hur funktionshindren registreras. Eftersom olika funktionshinder får olika konsekvenser när det gäller barns möjligheter att delta i kulturlivet kan det ändå vara intressant att ta med siffror här.

Enligt siffror från Hjälpmedelsinstitutet fanns det så här många barn mellan 2 och 17 år i Sverige med olika funktionshinder år 2000:

Autistiska	1 500–2 300
Synskadade	2 200
Barn med talfel	7 000
Rörelsehindrade	7 000
Hörselskadade	8 800, varav 3 500 gravt hörselskadade eller döva
Utvecklingsstörda	8 000

Den ojämförligt största gruppen barn med funktionshinder är barn med läs- och skrivsvårigheter. Av skolbarnen beräknas 5–10 procent ha svårare läs- och skrivsvårigheter, och om man räknar in barn med lättare läs- och skrivsvårigheter stiger siffran till 20 procent.³ Genom olika satsningar stärks nu arbetet med språk och litteratur i skolan.

I dag talar handikapporganisationerna inte längre om att göra samhället tillgängligt. Man menar i stället att ett otillgängligt samhälle är diskriminerande. Regeringen har satt som mål att samhället år 2010 ska vara anpassat avseende tillgänglighet.

Aktionsgruppen har varit i kontakt med föreningen Unga hörselskadade, föreningen Unga synskadade och Föreningen Unga rörelsehindrade och bett dem kommentera området barn och kultur utifrån sina erfarenheter. Svaren kan läsas i sin helhet i bilagorna 12–13.

Unga hörselskadade påpekar specialskolans viktiga roll som kulturförmedlare. Man menar att det finns ett så begränsat kulturutbud och så få andra teckenspråkiga miljöer att skolan spelar en avgörande roll för de teckenspråkiga eleverna. För hörselskadade elever i den vanliga skolan är ljudmiljön ofta ett problem, dels på grund av dålig akustik och dels på grund av höga ljudnivåer. Detta är ett problem också för den växande grupp ungdomar som har tinnitus.

Biobesök är besvärliga även av andra skäl. Få barnfilmer textas, och när de textas visas de på udda tider på enstaka biografer. Teleslingorna på biograferna är av mycket skiftande kvalitet. SVT textar 32 procent av barnprogrammen medan vuxenprogrammen textas till 50 procent. På SVT:s barnsajter ges instruktioner via tal utan visuella komplement vilket utestänger barn som inte hör.

³ Källa: LSS- och hjälpmedelsutredningens betänkande *Hjälpmedel*, SOU 2004:83.

För att ta del av teater krävs teleslinga, textning eller tolkning. Stadsteatern i Stockholm har textdisplayer som besökaren kan ha i sitt knä. Dramatens barnscen Lejonkulan har inte teleslinga vilket man påtalat från föreningen. Föreningen påtalar också att det finns väldigt lite litteratur på teckenspråk och att man saknar barn med funktionshinder i böcker och i andra skildringar.

Unga synskadade skriver om bristen på inlästa böcker och att det ofta tar lång tid innan en ny bok blir inläst. Man önskar sig syntolkade visningar på museer och utställningsmodeller som går att känna på för att undersöka former och mönster. Glimmingehus i Skåne nämns som ett inspirerande exempel där man utvecklat sådana visningar. Ett område som är i positiv utveckling är ljudkonst, där ljud och röster sätts ihop på effektivt sätt.

Ett avgörande hinder för att kunna vara delaktig både som publik och deltagare är att landstingen ofta bara ger tekniska hjälpmedel för det som behövs i skolan. Till fritidsaktiviteter är det mycket svårare att få hjälpmedel. Detta gör att det kan bli svårt, och ibland omöjligt, för barn med funktionshinder att delta i de kulturaktiviteter som erbjuds barn på fritiden. Idag pågår en spännande utveckling inom området tekniska hjälpmedel och Aktionsgruppen ser att det finns ett behov av att synliggöra detta. Genom att fler får kunskap om de hjälpmöjligheter som finns skapas ett tryck på att göra dem tillgängliga för fler.

Föreningen Unga rörelsehindrade påpekar att bemötandet och tillgängligheten är lika viktiga. För att kunna bemöta handikappade barn på rätt sätt behöver de som arbetar i offentliga miljöer ha handikappkunskap. Det gäller att veta när och hur man behöver hjälpa till utan att ge speciell uppmärksamhet eller peka ut den handikappade. Att mötas av förvirrad omsorgsvilja som man inte behöver kan lätt kännas kränkande. För att individen ska känna sig respekterad och integrerad i samhället måste de vuxna känna till vars och ens behov. Man kan inte se funktionshindrade som ett kollektiv.

Ett sätt att visa att man prioriterar allas rätt till tillgänglighet är att se till att skolor, universitet och kulturinstitutioner har en ingång som är gemensam för alla. Idag har funktionshindrade ofta en egen undanskymd ingång på baksidan av byggnaden. När man väl är inne bör det finnas bra platser iordninggjorda för till exempel rullstolar så att den inte hamnar vid sidan av eller behöver begära hjälp att flytta stolar och bord för att få plats. I annat fall riskerar särbehandlingen att medföra att den funktionshindrade upplevs

som ett problem och blir föremål för en negativ uppmärksamhet. Det utanförskap som funktionshindrade upplever i dag speglas också av bristen på förebilder inom teater, film och media.

Barnombudsmannen (BO) är en viktig aktör för barn med funktionshinder. Genom de olika rapporterna där barnen själva tillfrågas kommer kunskap fram som annars skulle vara dold. Under 2005–2006 gör Handikappförbundens samarbetsorgan och Barnombudsmannen en undersökning av funktionshindrade barns och ungas tillgång till kultur på samma villkor som andra barn. I den första delrapporten *Fritid för barn och unga med funktionshinder – En inventering av kultur- och fritidssatsningar inom kommuner* som utkom i april 2006, konstaterar man att det inte är särskilt vanligt att dessa barn och unga deltar i kulturaktiviteter. Hälften av de tillfrågade kommunerna svarar att man inte gjort något särskilt för att göra utbudet tillgängligt för barn och unga med funktionshinder. Till hösten 2006 planeras en rapport med goda exempel som är tänkt att fungera som idébok och inspiration för kommunerna. Bland goda initiativ ska nämnas att Sveriges Musik- och Kulturskoleråd avser att fortsätta sitt arbete för att öka tillgängligheten till musik- och kulturskolorna, i region Västra Götaland har man gjort en särskild kartläggning av tillgänglighet för barn och unga på institutionerna och på Stockholms stads hemsida finns en särskild tillgänglighetsguide.

11.8 Barns ekonomiska situation

I betänkandet *Barns och ungdomars välfärd* (SOU 2001:55) konstateras att barn i Sverige har en hög materiell standard. Men många barn lever trots detta i familjer där de ekonomiska marginalerna är små, vilket innebär att familjerna inte kan få fram kontanta medel för oförutsedda utgifter på kort tid.

Rädda Barnen arbetar med att ta fram ett kommunalt barnindex för att övervaka utvecklingen av barns rättigheter på kommunnivå. Hittills har man publicerat tre rapporter, *Barnfattigdomen i Sverige*, *Barns hälsa i Sverige* och i februari 2006 *Barns utbildningssituation – bidrag till ett kommunalt barnindex*.

I den första rapporten, *Barnfattigdomen i Sverige*, konstateras att drygt 13 procent av barnen mellan 0 och 17 år lever i familjer med en ekonomisk standard under miniminivån (siffran är från 2001). Det betyder 296 000 barn och unga. Andelen familjer med låg eko-

nomisk standard är störst i storstäder och allra störst i Malmö stad, där den ligger på över 33 procent.

Att vara fattig i Sverige ska inte jämföras med fattigdom i många andra länder utan ska ses i relation till landets samlade resurser. Rädda Barnen talar om fattigdom i Sverige när barn på grund av föräldrarnas ekonomiska situation utestängs från till exempel skolutflykter, simhallsbesök, musik- och kulturskolan eller biobesök med kompisar.

Regeringen har under hösten 2005 beslutat att skolan inte får begära pengar från föräldrarna till sådana aktiviteter som utflykter och besök på föreställningar. Aktionsgruppen har fått in rapporter från ett antal kulturinstitutioner om att detta inneburit kraftigt minskade besökssiffror från förskola och skola. Detta trots att biljetterna i flertalet fall har varit kraftigt subventionerade av kommunens kulturbudget. En åtgärd som syftar till att bibehålla en avgiftsfri svensk skola har alltså resulterat i att färre barn fått tillgång till kultur. För att komma till rätta med detta är det nödvändigt att se till kommunernas hela budgetar ur ett barnperspektiv. Hur ska kostnaderna fördelas för att barn och unga ska få likvärdiga villkor och tillgång till kultur och eget skapande? För att kunna besvara den frågan måste kommunen kartlägga kostnaderna och samordningen mellan olika förvaltningar.

I den andra rapporten, *Barns hälsa i Sverige*, konstateras att befolkningens hälsa är ett viktigt mått på välfärdsutvecklingen. Sverige ligger långt framme när det gäller mätningar av befolkningens hälsoutveckling, men när det kommer till barnen så finns det stora brister i kommunernas mätningar av till exempel fetma, allergier och negativ stress. Rädda Barnen föreslår i sitt remissvar på Folkhälsoinstitutets *Folkhälsopolitisk rapport 2005* att "Regeringen bör vidareutveckla och samordna inhämtandet av barnstatistiken. Ett uttalat ansvar med åtföljande resurser bör läggas på en myndighet att samordna all insamling av barnstatistik mellan berörda myndigheter". Eftersom läget är detsamma för kulturstatistiken rörande barn och unga vill Aktionsgruppen instämma i kravet på bättre samordning av all statistik som rör barn och unga. Det är angeläget att kunna få en så heltäckande bild som möjligt av barns och ungas situation i vardagen.

I den tredje rapporten, *Barns utbildningssituation*, konstateras att segregationen i skolan ökat sedan 1998, särskilt i storstads- och förortskommuner. Många kommuner med hög barnfattigdom har också hög segregation, låg lärartäthet och lägre andel lärare med

pedagogisk utbildning – den kombination som ger sämst möjligheter att tillgodose särskilt de resurssvaga elevernas rätt till utbildning. Myndigheten för skolutveckling har 2005 fått uppdrag och medel att särskilt satsa i dessa kommuners skolor.

De tre ovanstående exemplen visar på behovet av samordning av insatser för barn och unga där kulturen och det egna skapandet är en av flera delar. Det går därför inte att lyfta ut barnkulturen som enskild satsning utan att relatera den till satsningar inom förskolan, skolan, fritidsverksamheten, omsorgen om de små barnen på barnvårdscentraler och öppna förskolor med mera. Det är ofrånkomligt att samhällets resurser är och förblir otillräckliga för alla de insatser som är önskvärda. Beslutsfattare tvingas därför prioritera mellan insatser för olika grupper och inom olika problemområden. De resurser som finns måste därför användas så effektivt som möjligt och enligt beslut i lagstiftning, nationella mål och verksamheternas inriktning. Prioriteringar måste göras mellan verksamheter och verksamhetsformer, och kvalitetsnivåer måste väljas och vägas mot kostnaderna för att uppnå dessa.

Hur ser en barnvänlig ekonomi ut och hur gör man de rätta prioriteringarna? Socialstyrelsen, Skolverket och Folkhälsoinstitutet har i rapporten *Tänk långsiktigt!* (Statens folkhälsoinstitut R 2004:14) presenterat en samhällsekonomisk modell för hur man ska kunna värdera effekterna av generella insatser på barns och ungas psykiska hälsa. Detta synsätt är överförbart på alla aspekter av barns liv. Kultur och eget skapande är en del av identitetsskapandet och ett förhållningssätt för barns och ungas meningskapande och delaktighet. Samhället vill satsa på goda villkor för barn och unga, men när resurserna är begränsade måste man tänka långsiktigt och analysera vad de olika insatserna får för konsekvenser. Generella insatser för barn är till exempel mödra- och barnhälsovård, förskola och skola. Väl fungerande insatser på dessa områden kan troligen förebygga att personen senare i livet drabbas av problem som missbruk och psykisk sjukdom. På det sättet kan satsningarna ses som investeringar i befolkningens hälsa.

Problemet är att värdera förebyggande insatser i ekonomiska termer och se hur den kunskapen kan användas då man fattar beslut om vilka insatser som ska göras. Dels kan kopplingen mellan insats och effekt vara oklar och svår att se och dels kan det ta lång tid innan effekten slår igenom. Den långsiktiga vinsten av att genomföra en förebyggande insats hamnar inte alltid hos samma huvudman som bär kostnaden för att genomföra insatsen.

Intresset för den här relaterade modellen är enligt rapporten stor i kommunerna. Svårigheterna är att man har olika budget för olika områden och att det är svårt att tänka om och se helheten. Insatser inom en verksamhet får effekter på kostnaderna i en annan verksamhet. Därför behövs samverkan mellan alla sektorer på alla nivåer där också ideella organisationer ingår. I stadsdelen Frölunda i Göteborg har man bland andra insatser i en familjecentral integrerat mödravårdscentral, barnvårdscentral, öppen förskola och socialsekreterare och i grundskolan är kulturskolan integrerad och lärarna från bägge skolformerna samverkar.

Det är viktigt att prioriteringsarbetet också gällande kultur av, med och för barn och unga görs sektorsövergripande och utifrån ett helhetsperspektiv, att det sker i samverkan mellan olika aktörer och att insatsernas effekter och kostnader vägs in både på kort och på lång sikt.

11.9 Tydligare definition av begreppet prioritera behövs

Kulturens budget ökar enligt regeringens pressmeddelande den 20 september 2005. Av de utpekade områdena rör inget kultur av, med och för barn och unga. Att prioritera barn och unga finns inskrivet mer eller mindre tydligt i de flesta institutioners direktiv och i kulturmyndigheternas regleringsbrev. Av Sveriges befolkning är cirka 20 procent under 18 år. Aktionsgruppens kartläggning visar att det är omöjligt att generellt säga att barn och unga verkligen är en prioriterad målgrupp i ekonomiska tal. På många kulturinstitutioner ser vi att man satsar ungefär 20 procent på barn och unga. I praktiken får barnen alltså precis sin del av kakan. Att vara prioriterad borde innebära att barn fick mer än så. Dessutom är verkligheten sådan på de flesta håll att om man satsar ungefär 20 procent ett år så innebär det att man kan göra en eller två föreställningar/utställningar som riktar sig till en eller två målgrupper. Det innebär att övriga barn inte får något det året. Har man otur och är borta den gången man ska få gå på teater så kan det dröja tre år till nästa tillfälle. I den enkät som Aktionsgruppen tillsammans med Barnombudsmannen sändt till barn i årskurs 4 till och med gymnasiet svarar 70 procent att de inte har varit på teater med skolan, 71 procent att de inte har varit på museum, 39 procent att de inte har varit på bibliotek, 70 procent att de inte har lyssnat på

levande musik och 86 procent att de inte har sett på konst med skolan.

Det kan också vara intressant att titta på hur prioriteringar egentligen ser ut i konkreta ekonomiska termer. Malmö stadsbibliotek har 35 000 kronor i verksamhetsbudget 2006 för sin ungdomsavdelning UFO, som vänder sig till unga mellan 15 och 25 år. I Malmö bor ungefär 35 000 unga i den åldersgruppen. Även om bibliotekarierna på UFO är glada att de har verksamhetspengar så kan man som utomstående ändå reflektera över hur mycket eller lite verksamhet man kan åstadkomma med så begränsade ramar.

12 Den kommersiella kulturen

Det kulturpolitiska målet att motverka kommersialismens negativa verkningar måste ses i en annan dager idag än när det skrevs första gången 1974. Det som då var ett inslag i barns och ungas liv är i dag det som helt dominerar barns vardag. Det går inte längre att urskilja vad som är strikt kommersiellt, gränserna är glidande när musiken till tv-spel görs av erkända tonsättare och börjar spelas i konserthusen, och när huvudmännen för den offentligt stödda kulturen ställer krav på högre grad av egenfinansiering och uppmontrar sponsring.

Gränsen mellan offentligt, kommersiellt och privat är stadd i förändring och mycket av barns och ungas egen kulturutövning har flyttat in i hemmet och sker framför en tv- eller dataskärm. Ensam kan man spela spel, tanka ner musik och filmer, skriva dikter och berättelser på egen eller andras webbplatser och chattsajter, göra egna animationer, manipulera bilder och skapa egen musik. I ett ”seriöst” musikprogram i P2 utnämndes datorn till det nya folk-musikinstrumentet.

Vi står mitt i en fullt utvecklad marknadsestetik som produceras utifrån vinstintressen av ofta kapitalstarka aktörer. Det kan röra sig om allt från romaner och filmer till leksaker, kläder och mat. Umgänget med populärkulturen sätter viktiga spår i barns och ungas tankar och känslor. Den existentiella frågan Vem är jag? kan nu kompletteras med Vem vill jag vara? och där väljer unga mellan olika stilideal och ser i media människor ta hjälp av skönhetsoperationer och attribut som kläder, musik och design. De värderingar och ideologier som sprids av dokusåporna och utslagningstävlingarna griper säkert in i unga människors liv och drömmar. På vilket sätt accepteras, avvisas eller omformas dessa värderingar och på vilket sätt finns vuxna med som stöd i den processen?

12.1 Könstereotypa leksaker

Forskarna Anders Nelson och Krister Svensson har undersökt flickleksaker och pojkleksaker. De relaterar i sin bok *Barn och leksaker i lek och lärande* (Liber 2005) till ett antal svenska och internationella undersökningar och konstaterar att det finns ett tydligt mönster där flickors leksaker relaterar till en inre, privat verksamhetsfär medan pojkars leksaker relaterar till en yttre, offentlig verksamhetsfär. Leksaker som representerar människor och redskap i hem- och yrkesliv är ofta könsstereotypa. Det omvända gäller däremot för leksaker som representerar olika kulturella verksamheter som musik, bild, spel och idrott, som i större utsträckning är könsneutrala.

En stor del av barns leksaker föreställer människor och människoliknande varelser, till exempel Barbie och Ken, Action Man, Bratz, Playmobilfigurer och Bionicles. De är intressanta då de ger en bild av hur vi föreställer oss människor och författarna konstaterar att många dockor och figurer är stereotypa i genushänseende. Pojkars dockor, som oftast föreställer män, kan stå själva och har händer som kan hålla i redskap, vilket kan tolkas som representationer av självständiga och handlingsinriktade människor. Flickors dockor, som oftast föreställer kvinnor, har för det mesta fötter som gör att de inte kan stå och händer som är konstruerade så att de inte kan hålla i redskap. Detta och andra speciella drag gör att de kan tolkas som representationer av osjälvständiga och varande i stället för handlande människor. En annan skillnad är att dockor som föreställer män ofta har onormalt små eller maskerade ögon. Flickdockors ögon är däremot ofta onormalt stora och mer färgstarka än verkliga ögon. Detta kan tolkas som att de inspirerar till en lek där dockan är vänd mot barnet och där handlingen i leken kännetecknas av en relation dem emellan. Pojkdockornas maskerade ögon, och deras i övrigt handlingsinriktade framtoning, kan göra att barnet vänder dockan bort från sig självt, riktad mot världen utanför, som en förlängning av barnet självt.

Vi kan inte moralisera över barns val av lekar och leksaker, men behöver reflektera över hur vi genom vårt eget beteende och det vi ger barnen ska kunna ändra på deras förebilder. I den mån det är möjligt att ändra på etablerade könsroller bör det ske tidigt i barnens utveckling.

12.2 Reklam riktad till barn

Kommersiell kultur kan ha hög kvalitet och är definitivt bra på att ha koll på barns smak, men inte i första hand av omsorg om deras utveckling och demokratiska fostran utan för att tjäna pengar på dem.

I tidskriften *Råd och Rön* nr 2 2006 har man tittat på reklam riktad till barn. Enligt en Temo-undersökning förfogar svenska barn mellan sex och sjutton år över fyra miljarder kronor i fickpengar per år. Därtill är barnen en kraftfull påtryckare i familjen. Det är enligt praxis i Marknadsdomstolen förbjudet att skicka adresserad direktreklam till barn under 16 år. Därför får föräldrarna, framförallt mammorna, kuvert översållade med kända figurer i fyrfärgstryck och där tilltalet i många fall vänder sig direkt till barnet – ”vilken ryggsäck väljer du?”. Kommersiell tv är full av reklam som riktar sig till barn, och barn som nätsurfar manövrerar genom en rymd av kommersiella budskap. Särskilt späckade med marknadsföring är chatsajter, communities, som till exempel Lunarstorm. Där finns annonser som inte är annonsflaggade, annonser utformade som redaktionella texter och annonser utformade som spel.

Det saknas idag en saklig debatt om innehållet och värderingarna i den kultur barn och unga får och utövar både i skolan och på fritiden. Mycket i media uppmuntrar okritiskt individualism, konsumism och ytlighet, förströelse i stället för bildning, likriktning i stället för genuin mångfald, passiv konsumtion i stället för socialt engagemang.

12.3 Medierådets studie om barns medieanvändning

Barns och ungas fritid ser annorlunda ut idag än för bara tio år sedan. En viktig orsak till det är utvecklingen av interaktiva medier som datorspel, internet och tv-spel som idag är en naturlig del av de flesta barns och ungas vardag och en kulturform som alla barn och unga kommer i kontakt med. Trots att detta är ett område som inte omfattas av offentligt stöd och alltså inte ligger inom de direktiv Aktionsgruppen har för sitt arbete så anser vi att det är en så stor del av barns och ungas vardagliga sysselsättning att det är omöjligt att inte uppmärksamma i en rapport som handlar om barns och ungas kultur. Innehållet i spelen och formerna för användande av

medierna är också sådana att de alltmer har kommit att inlemmas i den kulturbevakning som sker i dagspress, radio och tv.

Medierådet, en kommitté inom Regeringskansliet, har till uppgift att följa utvecklingen när det gäller barns och ungas mediasituation. Våren 2005 genomförde de en representativ studie bland 2 000 barn och unga mellan 9 och 15 år, *Ungar & Medier 2005 – Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier*. Syftet med undersökningen var att mäta barns och ungas användning och upplevelse av tv, film, dator- och tv-spel och internet och att få en bild av mediasituationen i hemmet. Målgruppen delades upp i två delgrupper: 9–11 år (barn) och 12–15 år (unga). Sju av tio har antingen tv, video/dvd, tv-spel och/eller dator på sitt rum. De har i och med detta fått en privat sfär i hemmet när det gäller mediebruk och det har givetvis effekter på föräldrars insyn när det gäller barns mediebruk.

Av olika aktiviteter barn och unga uppger att de ägnar sig åt på fritiden kommer att träffa kompisar och att läsa läxor högst. Därefter kommer att titta på tv, video, dvd med 78 procent, medan 53 procent ägnar sig åt att läsa böcker och tidningar och 23 procent åt att spela något instrument. Spelar teater och/eller dansa gör 14 procent av barnen och 9 procent av de unga.

Tv

Medierådets studie visar att det är en social aktivitet att titta på tv tillsammans med andra, där kommunikationen mellan de närvarande kan vara väl så betydelsefull som det som egentligen visas på skärmen. Det överlägset populäraste tv-programmet är den animerade serien *Simpsons*, en amerikansk humoristisk och satirisk serie som främst är riktad till en vuxen publik, men som även tilltalar barn och unga. I den yngre åldersgruppen, 9–11 år, kommer den svenska ungdomsdramaserien *Livet enligt Rosa* och det svenska tävlingsprogrammet *Fortet* på delad andra plats följt av *Bolibompa* på en tydlig tredjeplats. "Hemmafisarprogrammet" *Äntligen hemma* återfinns på fjärde plats för barnen. De unga, 12–15 år, har dokusåporerna *Big Brother* på andra plats och *Lost* och *Paradise Hotel* på delad tredje plats. När de yngre ser på dokusåpor väljer de främst *Nannyakuten* och *Farmen*. När det gäller dokusåpor framkommer en stor skillnad mellan könen, flickor tittar i betydligt större utsträckning på dokusåpor jämför med pojkar, 85 procent

mot 67 procent. Man tittar på dokusåpor främst för att man får något att prata om med kompisarna, man tycker inte att man lär sig något som är bra att kunna i livet och man skulle inte själv vilja vara med i en dokusåpa.

Datorspel och tv-spel

Dator- och tv-spel har vuxit till att bli en av de mest populära fritidssysselsättningarna över huvud taget, inte bara bland barn och unga. 56 procent av pojkarna och 25 procent av flickorna spelar datorspel varje dag eller 3–4 gånger i veckan. 47 procent av pojkarna och 7 procent av flickorna spelar tv-spel varje dag eller 3–4 gånger i veckan. 28 procent av flickorna och 3 procent av pojkarna uppger att de inte spelar.

Orsaken till att så många fler pojkar än flickor spelar dator- och tv-spel kan handla om spelens utformning och att marknadsföringen riktas mot pojkar och män men också att själva aktiviteten traditionellt är mer tilltalande för pojkar. Det kräver ett visst teknikintresse som handlar om att ladda ner och installera tilläggsfiler, att själv modifiera spelen, att uppgradera och trimma sin dator.

Det är viktigt att poängtera att ”spel” är ett vitt begrepp som inte återspeglar hur mycket olika spel skiljer sig åt i såväl utförande som upplevelse. Det finns en mängd olika genrer som skiljer sig fundamentalt från varandra men där även spelen inom varje genre uppvisar stora skillnader. Ett jämförbart begrepp till ”spel” i detta avseende skulle kunna vara ”böcker”. Det vill säga, det säger egentligen ingenting specifikt om innehållet eller den förväntade upplevelsen. Den undersökta gruppen uppger att man spelar dator- och tv-spel för att det är roligt, spännande, tar lång tid, är avkopplande, ett sätt att umgås och för att man lär sig saker.

Det mest populära spelet är Sims och Sims 2. Spelet kan liknas vid ett interaktivt socialt experiment där relationer och kommunikation är det viktigaste, ett slags dokusåpa i datorspelsversion. Som spelare manipulerar du karaktärernas omgivning och förutsättningar i spelet. På andra plats kommer Counter-Strike, som delvis vuxit fram genom modifikationer i spelets konstruktion gjorda av spelare på nätet. Man spelar mot andra och har antingen rollen som terrorist som ska placera ut en bomb eller rollen som medlem i den polisstyrka som ska avvärja detta. Spelbranschen är idag större än filmbranschen.

Internet

Bland barnen är det 30 procent som uppger att de aldrig använder internet. Bland de unga är det endast 9 procent som aldrig gör det. Bland barnen är det vanligast att spela spel över internet och bland de unga är det vanligast att chatta. Merparten chattar med människor de redan känner och använder kompisprogram.

Det finns en klyfta mellan generationerna när det gäller dator- och tv-spel. Barnen är experter på spel och många föräldrar kan ingenting, samtidigt som de är beslutsfattare om spelandet. Barnen blir underkastade en okunnig auktoritet och föräldrarna ser problem som inte nödvändigtvis är reella. Samma moralpanik som fanns över videon och som var en del av debatten när den förra barnkulturutredningen gjordes 1978 har nyligen gällt dator- och tv-spelen. Eftersom den första generationens spelare nu börjar komma i medelåldern börjar paniken lägga sig och spelen utvecklas bredare konstnärligt till både innehåll och form.

12.4 Datorspel som kulturform

I dag har datorspelen fått eget utrymme i våra stora dagstidningar. Man recenserar nya spel, diskuterar innehåll, musik, grafik och teknik. Spelen har en egen dramaturgi och ett interaktivt berättande som gör att det behövs en ny kritik som bygger på mediets förutsättningar. Den utveckling som är på väg kommer säkerligen att utveckla en sådan seriös kritik.

Musiken i spelen är nu så utvecklad att den lever ett eget liv utanför hårddiskar och spelkonsoller. Sommaren 2005 framförde Prags filharmoniker musik ur spelet "Battlefield 2", ett spel framtaget av ett svenskt tv-spelsföretag, och i USA resulterade en konsert där Los Angelesfilharmonikerna spelade "Final Fantasy"-musik i en landsomfattande turné. Man såg det som ett sätt att locka en ny publik till de anrika konserthusen och ett sätt att presentera musiken för en äldre publik, en mötesplats. Ett nytt spel liknades nyligen i Dagens Nyheter vid filmen Stalker av Andrej Tarkovskij och konstnärer använder redan spelformen för egna koncept.

Begreppet *Serious games*, seriösa spel, är en beteckning på spel med ett syfte utöver att underhålla. Bakom beteckningen döljer sig många olika typer av spel och seriositetsgrader. De kan vara poli-

tisk debatt, lärospel eller olika tester. Läkare kan öva operationer och piloter landningar med hjälp av spelsimulatorer. Beslutsfattare kan prova olika beslut och se vilken effekt de får på ekonomin och samhället.

Aktionsgruppen har besökt högskolan i Skövde och den utbildning för spelutveckling som finns där. De nittio elever som började höstterminen 2005 hade just skrivit sina första uppsatser om sin egen bakgrund som datorspelare och vad de ville med sin utbildning. Det finns hos många studenter en strävan att göra något nytt, att utveckla spelen till att bli något mer än rena skjutspel. En student skriver om sin första kontakt med datorspelen: *”Super Nintendo lyfte undan brunnslöcket till en helt ny värld (....) jag hoppas att jag en dag kommer att kunna skriva sagor som har samma inverkan på framtidens ungar som dåtidens spel hade på mig”*.

Enligt lärarna på högskolan är pedagogiska spel med lek och rörelse en form som behöver utvecklas mot en definierad målgrupp. Det finns idag ingen nyproduktion av pedagogiska spel eftersom det inte finns någon efterfrågan från förskolor och skolor.

Den svenska spelindustrin är mycket framgångsrik internationellt och växer med 20 procent per år i omsättning i Sverige. Varje ny generation spelkonsoll har hittills breddat användandet. Spelandet följer med upp i åldrarna så att utövarna fylls på underifrån med varje ny årskull. Vad kommer femtioåringarna att vilja spela om tjugo år? Förmodligen mer sofistikerade spel som inte bara går ut på att springa och skjuta. Studenterna på civilingenjörsprogrammet i Medieteknik vid KTH har under våren 2005 utforskat framtidens datorspel, såväl som datorspelens framtid. I sin forskning har de bland annat belyst datorspelen som sport, som läromedel, sällskapsspel och gambling, och framtida tekniska innovationer. Ibland annat England, Danmark och Norge forskar man om etiska aspekter på datorspel.

I takt med att spelindustrin omsätter alltmer pengar blir den kommersiella utvecklingen inriktad mot större spel som tar längre tid att utveckla, men också en tröghet som håller fast vid säljande koncept. I samma takt finns då en växande marknad av independentspel som söker nya utvecklingsvägar. Nordiska ministerrådet beslutade i oktober 2005 att avsätta sex miljoner danska kronor till utveckling av datorspel för barn och unga på nordiska språk.

Statens folkhälsoinstitut utkom under 2005 med en systematisk genomgång av vetenskapliga studier kallad *Hälsoeffekter av tv- och datorspelande*, Statens folkhälsoinstitut R 2005:18. Totalt gick man

igenom 30 studier, och genomgången ger starkt stöd för att datorspelande ger positiva effekter på spatiala förmågor och på reaktionstid. De spatiala förmågorna är viktiga vid problemlösning i allmänhet och särskilt i vissa tekniska och konstnärliga sammanhang. Man konstaterar vidare att det finns ett visat samband mellan tv-tittande och övervikt men att ett sådant samband inte finns med datorspelande.

Med detta exempel vill vi visa att den kommersiella kulturen ser annorlunda ut idag. Det går inte att entydigt bejaka eller förkasta företeelser och produkter. Barnen är omgivna av ett virrvarr av erbjudanden som kan skapa förvirring, stress och osäkerhet men också ökade möjligheter för dem som kan använda och utnyttja medierna för att uttrycka sig. Dagens barn och unga rör sig över hela världen, tar in världen genom internet och rör sig blixtnabbt mellan olika medier, stilar och trender.

12.5 Näringslivets roll

Näringslivets sponsring av kulturen har länge varit ett område som inte berört barnkulturen nämnvärt. Organisationen Kultur och Näringsliv redovisar en Temo-undersökning från 1999 på sin webbplats. Det året sponsrade näringslivet svenskt kulturliv med 206 miljoner, men inte en krona redovisas ha gått till barnkultur. Sedan dess har emellertid några exempel av olika karaktär tillkommit. McDonalds har samarbetat med läsrörelsen och spritt barnböcker och pedagogiska cd-rom-skivor i sina Happy Meal-påsar och Svenska Bokhandlarföreningen har i projektet En bok åt alla satsat stort på läsfrämjande projekt i skolor och på bibliotek. Sparbanksstiftelsen är en stor bidragsgivare till barnkulturprojekt. Senast i raden är Åhléns som samarbetat med Kulturhuset i Stockholm och stått för huvudfinansieringen av ombyggnaden av barnbiblioteket i Rum för barn. Åhléns och Kulturhuset fick Kultur och Näringslivs Stora Kultur och Näringslivspris 2005 för ombyggnaden. Det var första gången priset delades ut till ett barnkulturprojekt.

På ett seminarium i Stockholm i mars 2006 samlades ett stort antal företrädare för näringsliv, politik och kultur för att lyssna på framtidsgurun Richard Florida, författare till boken *"The rise of the Creative Class"*. Florida menar att den kreativa klassen är framtidens makthavare, en global kunskapselit av talanger som bygger tillväxt och ekonomiskt välstånd där de slår sig ner. De viktigaste

faktorerna för att locka till sig den kreativa klassen är 1) teknologi och innovation, 2) en hög andel talanger, 3) ett tolerant samhälle öppet mot invandrare, homosexuella och minoriteter. Richard Florida prisade Sverige som ett föregångsland i den meningen att vi har en ovanligt hög procent som tillhör den kreativa klassen. I den efterföljande debatten nämndes skolan och den högre utbildningen som viktiga ingredienser i den svenska framgången. För att talang och kreativitet ska kunna utvecklas ytterligare behöver kulturens plats för barn och unga bli större och tydligare.

12.5.1 Barnkultur som ett utvecklingsområde

Ett sidospår i Aktionsgruppens arbete, men ett område som är värt att uppmärksamma mer, är den förstudie som tagits fram av Länsstyrelsen i Södermanlands län, Invest in Sweden Agency, Nutek och Vinnova – *Barns lek, lärande och utveckling, En förstudie om hur ett potentiellt konkurrenskraftigt kompetensområde kan avgränsas och beskrivas*. I studien identifieras barns lek, lärande och utveckling som ett potentiellt styrkeområde i skärningsfältet mellan privat och offentlig sektor, mellan gammal och ny ekonomi och mellan den traditionella industrisektorn och den nyare tjänstesektorn. Man konstaterar att det finns 1 600 företag i Sverige (de flesta små och medelstora) med tillverkning direkt riktad till barn och barns behov. Dessa företag omsätter drygt 16 miljarder kronor och sysselsätter nästan 17 000 personer. Då ingår inte stora företag som HM, Semper och Bonniers som har barn som en del av sin målgrupp och inte heller den offentliga sektorn. Den totala omsättningen är alltså i själva verket ännu högre.

Förstudien lyfter fram olika aspekter av barn och unga som konsumenter och beskriver också hur leksaksindustrin och spelindustrin driver teknikutvecklingen framåt. Inom datorspelsutvecklingen är det helt klart att nya spel tvingar fram allt bättre och snabbare processorer och grafikkort. Inom forskningscentret SITREC (Stockholm International Toy Research Centre) vid KTH är en del av verksamheten inriktad på att bygga broar mellan forskning inom lekens redskap och andra branscher som IT och Telekom. Det handlar om vad andra branscher kan lära sig från leksaksforskningen när det gäller materialteknik, pedagogik och informationsdesign.

Gamla näringars produkter blir allt mer beroende av design och varumärken samtidigt som mer konstnärliga näringar blir varor på en marknad. Förläggare och andra uppskattar att en tredjedel av den totala svenska bokexporten består av barnböcker. Invest in Sweden Agency har nyligen visat att datorspel är en framväxande exportnäring som ökar med 20 procent per år.

Förstudien avslutas med en genomgång av fortsatta analys- och utvecklingsbehov. Där pekar man ut kompetensen inom tjänstesektorn, kopplad till den offentliga sektorn, som ett möjligt område för framtida tillväxt och export. Detta kan ske genom att man i samspel med den privata sektorn tar till vara, stödjer och utvecklar olika projekt inom den offentliga sektorn. SITREC och Astrid Lindgrens värld i Vimmerby skulle kunna vara tänkbara noder i en sådan utveckling. (Barns lek, lärande och utveckling, Visanu 2004).

13 Vad vet vi om barns kulturintressen?

13.1 Vad är kultur för barn?

Aktionsgruppen har under sin verksamhetstid regelbundet ställt frågan Vad är barnkultur? till olika grupper vi mött. Bland barnen vi frågat framstår två kriterier som särskilt viktiga – det ska vara roligt och man vill göra något själv. Att det ska vara roligt tycks inte innebära att det ska skrattas hela tiden, tvärtom talar många om att det kan vara skönt när det är sorgligt. Att göra själv uppfattar vi som att en god upplevelse ger inspiration till eget skapande.

Kultur är statyer. Barnkultur är när man får klättra på statyerna.

Alva Maria 5 år

Barnkultur är barnböcker, gå på Skansen, spela piano, skolan, gå på Liseberg och Gröna Lund, få kompisar och leka, gå på stan, vara ute, skriva, läsa, sova, vara ute i regnet, vara knäpp, rolig och knasig. Att ha roligt.

Sylvia 11 år

Jag tycker att min klädstil och musiksmak är kultur för mig. Och sen allt som får mig att tänka, känna och nynna.

Karin 13 år

Kultur är friheten att hitta något som passar en själv.

Samuel 13 år

Barnkultur är att leva, läsa, att kunna tycka och tänka.

Iman 11 år

Kultur är inte livsviktigt, men värt att leva för. Barnkultur är kultur som barn och ungdomar kan känna igen sig i och förstå.

Mikaela 14 år

Svaren vi fått från barnen är tänkvärda på många sätt. Man kan fundera över hur barn bortser från genrer och snäva definitioner. Svaren ger också en idé om att gränserna mellan barn och ung inte är självklart relevanta inom kulturområdet. När det kommer till

kulturupplevelser kan ett litet barn se en balettföreställning för vuxna med stor behållning men annars föredra typisk småbarnskultur. Enligt Barnbarometern¹ ses tv-program som riktar sig till åldersgruppen 7–10 år som till exempel ”Hjärnkontoret” av fler 3–6-åringar. Mats Trondman är en av de forskare som uppmärksammat hur barn i åldern 10–13 år, ”tweenies”, söker sig till ungdomskulturen i böcker, tidskrifter och tv. Och ungdomarna som nått gymnasieåldern – de vill snegla på kulturen för vuxna snarare än ingå i det vi vuxna betraktar som ungdomskultur. Ungdomspolitikens åldersindelning i 13–25 år är alltså inte relevant inom kulturpolitiken.

13.2 Kultur av barn

För barn är den egna kulturen oupplösligt förenad med leken och socialiseringen. Barnens egen kultur är en del i livet – den är inte detsamma som amatörkultur. Det är rollspel med ”gubbar”, gogos och pokémonkort, klapplekar och ramsor, att rita och teckna ensam eller tillsammans med kompisar, skicka sms, chatta och spela tv-spel. Där pågår det egna skapandet hela tiden med influenser från alla möjliga håll.

Leken har för barnet ett egenvärde utan nyttotänkande. Den kan vara synbart kaotisk och ändra regler vartefter deltagarna finner det för gott. Den innehåller fiktion där verkligheten eller upplevd fiktion är utgångspunkter som kan omvandlas hur som helst. För barnet är den fylld av mening och betydelse utan att för den skull ha en uttalad funktion. Leken är fri och ägs helt av barnet.

13.3 Kultur med barn

Barn och unga vill göra saker själva. Efter en häftig dans- eller musikföreställning vill man börja dansa eller spela själv. Det låter sig inte göras så lätt. Det gäller först och främst att bo så att det finns ett utbud för barns och ungas eget skapande. Så måste man bli sugen i rätt tid. Det mesta av kurserna i musik- och kulturskolor, privata kursanordnare, studieförbund och föreningar baserar sig på terminskurser. Blir man entusiastisk i februari så får man

¹ Barnbarometern 2002/2003. 3–8-åringars kultur- och medievanor, Anna Lund, MMS Mediamätning i Skandinavien AB.

vänta till i september med att börja. Det finns idag ett stort behov av kortare kurser som pågår löpande fyra–fem gånger så det går snabbt att få komma igång och pröva utan att behöva vänta och utan att behöva binda sig för lång tid och till en i många fall hög kostnad.

När man till slut får börja, vill det till att man får det instrument man vill och inte ett annat instrument för att lärarresursen för det önskade instrumentet inte finns där. Och att pedagogiken är utformad så att den tar tillvara den lust och entusiasm som var upprinnelsen. Då behövs högt utbildade och engagerade vuxna som ger verkliga möten, verklig dialog. De kan också se till att verksamheten ger insikter, reflektion, utveckling och samarbete, inte tävling och utslagning.

13.4 Kultur för barn

Att nå alla barn rent konkret är svårt i praktisk mening – att nå alla barn så att de blir berörda och intresserade är än svårare. Det kräver ett respektfullt lyssnande och att det vi presenterar är angeläget och meningsfullt för de unga. Vi måste lyckas ge upplevelsen så att den inte blir en läxa med ett facit som avkräver en rätt tolkning. Barnets upplevelse ska respekteras som privat, unik och icke förhandlingsbar.

I magisteruppsatsen *Kolla vad jag hittade* från Bibliotekshögskolan i Borås 2004:73 har forskaren studerat hur förskolebarns bilderbokssökning samspelar med de vuxna på biblioteket. Forskaren visar på att barnen väljer böcker som de känner igen, antingen från vad de tidigare hört och sett på förskolan eller från sin mediavärld. Barnen pratar med varandra, jämför och kollar av andras val innan de bestämmer sig för vad de vill låna. Forskaren konstaterar också att barnens val inte alltid respekteras av pedagogen eftersom hon vill ha böcker som fyller en funktion för henne – de ska gå att läsa högt. Att barnen ”läser” böckerna på annat sätt har inget utrymme i den förskolans arbetsmodell.

Kulturrådet fördelar stöd till (enspråkiga) böcker på invandrar- och minoritetsspråk. Stödet kan också gå till översättning av barnböcker. Under 2004 fick följande barnböcker stöd: Astrid Lindgrens *Känner du Pippi Långstrump?* och *Lotta på Bråkmakargatan*, Gunilla Woldes *Totte bygger* och *Emmas första dag på dagis*. Det är

bra att dessa böcker översätts men det är önskvärt att utbudet blir större och att även nyare barnböcker översätts.

13.5 Barns kulturvanor och önskemål om kulturaktiviteter

De nationella styrdokument som formulerar barns kulturella rättigheter skriver in kulturen i ett utvecklingssammanhang. De nationella kulturpolitiska målen, FN:s barnkonvention samt skolans och förskolans läroplaner – alla tre säger att barn behöver språkliga och kulturella redskap för att utvecklas, för att kunna utnyttja sin yttrandefrihet och bli medborgare med möjlighet att påverka sina egna liv.

Styrdokumentet lägger stor vikt vid barns eget skapande, men betonar också att barn har samma rätt som vuxna att delta i det ”konstnärliga och kulturella livet”. Barn har, precis som vuxna, rätt att höra många sorters musik, läsa böcker som skildrar helt olika erfarenheter och så vidare.

Men frågan är hur barns egna åsikter om konst och kultur samlas in och tas till vara. Vad tycker barn och unga egentligen om den kultur som erbjuds? Och har de några verkliga möjligheter att påverka? Våren 2005 gjorde Barnombudsmannen en enkätundersökning i sina kontaktklasser och frågade om inflytande. 1 185 elever i grundskolan och på gymnasiet besvarade enkäten. Frågorna var inte inriktade på kultur specifikt, men svaren är tankeväckande:

På frågan om de som bestämmer i kommunen ska fråga barn och unga innan de fattar beslut om frågor som angår barn och ungdomar svarar 72 procent av eleverna ja, absolut och 17 procent kanske. 76 procent anser dessutom att det är viktigt eller mycket viktigt att de vuxna som bestämmer i kommunen träffar grupper av ungdomar och diskuterar viktiga frågor. På frågan om beslutsfattarna i kommunen har frågat dem om vad de tycker svarar 61 procent nej och 26 procent vet ej, endast 13 procent svarar ja.

FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) har redan efter Sveriges första rapport till kommittén lyft fram vissa områden som är särskilt centrala för barns och ungas inflytande. Det gäller samhällsplanering, beslut på lokal nivå och beslut och planering i skolan.

I de fall där de kommunala beslutsfattarna faktiskt inhämtat ungdomars synpunkter ska åsikterna tillmätas betydelse enligt artikel 12 i barnkonventionen. Detta understryker ytterligare vikten av att ut-

veckla metoder för att låta barn och unga komma till tals i frågor som berör dem. Det kan också vara viktigt att återkoppla till ungdomarna hur deras uppfattning har påverkat besluten.²

Trots den dystra bild som målas upp ovan finns det förstås exempel på hur man kan arbeta för att stärka barns inflytande – både på enskilda kulturinstitutioner och i kommuner och regioner. I det här avsnittet tar vi upp några exempel på verksamheter där man tar hänsyn till vad barn och unga tycker.

Här presenteras också en stor enkätundersökning, besvarad av barn från årskurs 4 i grundskolan till årskurs 3 på gymnasiet, som Aktionsgruppen har gjort tillsammans med Barnombudsmannen. Till sist ger vi ett referat av de synpunkter vi fått in från ett antal ungdomsorganisationer.

13.5.1 Barns och ungdomars kulturvanor i skolan och på fritiden

Aktionsgruppen för barnkultur konstaterade i kartläggningen ”Det ser lite olika ut...” att den återkommande statistiken över barns och ungdomars kulturvanor är bristfällig³. Framför allt saknas uppgifter om barns och ungdomars eget skapande och vad de själva skulle vilja göra. Uppgifterna om hur mycket kultur som eleverna tar del av via skolan är allt annat än heltäckande.

För att få in ett nytt underlag kontaktade Aktionsgruppen Barnombudsmannen som har väl utvecklade metoder för att samla in synpunkter från barn och unga. Samarbetet resulterade i en enkätundersökning som gick ut till Barnombudsmannens kontaktklasser hösten 2005.

Enkäten besvarades av ca 1 100 barn i årskurs 4 i grundskolan till och med årskurs 3 i gymnasiet. Cirka 41 procent av de svarande är pojkar och 59 procent är flickor. Oftast brukar svaren var jämnt fördelade mellan pojkar och flickor, vilket indikerar att just den här enkäten varit av större intresse för flickor än för pojkar. Eleverna i årskurserna fyra till sex utgör 16 procent av det totala antalet respondenter, eleverna i årskurserna sju till nio cirka 33 procent. Gymnasieeleverna, slutligen, utgör cirka 50 procent av det totala antalet svarande.

²Ur Barnombudsmannens remissvar på (SOU 2005:77) Får jag lov? Om planering och byggande. Dnr 9.1:1105/5.

³”Det ser lite olika ut...”, s. 133.

67 procent av alla respondenterna har föräldrar födda i Sverige. 18 procent av dem har föräldrar som båda är födda i ett annat land. 13 procent har vidare angett att en förälder är född i Sverige och den andra föräldern utomlands. Ett fåtal respondenter har angett att de inte vet var deras föräldrar är födda. 14 procent av respondenterna har slutligen angett att de har något funktionshinder, 86 procent att de inte har något sådant.

36 procent av respondenterna bor i storstadsregioner, 26 procent i mellanstora städer och resterande 36 procent i mindre kommuner och i glesbygden.

Enkäten innehåller frågor om vilka kulturaktiviteter eleverna har gjort i skolan och på fritiden, vilka aktiviteter de skulle vilja pröva och om något hindrar dem från att delta.

Barnombudsmannen har stått för faktainsamling och bearbetning av materialet som också presenteras i en separat rapport från BO. Nedan följer en sammanfattning av svaren på ett urval av enkätfrågorna. Vi har koncentrerat oss på de svar som rör kulturkonsumtion och eget skapande. En utförligare sammanställning av enkätsvaren finns i bilaga 2.

Kulturaktiviteter i skolan

En av frågorna i enkäten handlar om vilka aktiviteter eleverna har gjort på skoltid under det senaste året. Svaren ger ingen upplyftande bild av kulturens och det egna skapandets genomslag i skolan. När man läser svaren bör man komma ihåg att cirka 50 procent av de svarande går på gymnasiet. De elever som svarar att de har spelat, sjungit, målat och arbetat i textil och trä har förmodligen gjort det inom den schemalagda undervisningen i bild, slöjd och musik. Om den tolkningen stämmer förekommer alltså ingen större användning av skapande arbete i andra skolämnen.

78 procent av de svarande uppger att de har läst böcker – men delar man upp svaren efter kön så svarar 72 procent av pojkarna och 82 procent av flickorna att de har läst böcker. Att så många som 28 procent av pojkarna uppger att de inte har läst böcker på skoltid under det senaste året är anmärkningsvärt. Att skriva egna texter är mindre vanligt än att läsa böcker. 56 procent av pojkarna och 65 procent av flickorna svarar att de har skrivit egna texter.

Andra skapande aktiviteter förekommer i en fallande skala:

54 procent	har målat, tecknat, arbetat i trä, lera eller textil
45 procent	har spelat instrument eller sjungit
30 procent	har använt dataprogram som powerpoint eller photoshop
24 procent	har dansat
19 procent	har filmat eller fotograferat
15 procent	har spelat teater eller övat på cirkuskonster.

Enkätsvaren visar att betydligt fler elever i storstadskommuner och närförorter till storstäder har dansat, spelat teater, spelat instrument eller sjungit i skolan jämfört med elever från mindre kommuner. Men eleverna i mindre kommuner har haft större möjligheter att fotografera och filma.

Eleverna fick också en fråga om vilka aktiviteter de skulle vilja göra på skoltid. Svaren visar att filma och fotografera står högst på elevernas önskelista. 45 procent av pojkarna och 58 procent av flickorna vill göra det – att jämföra med siffran ovan som visar att bara 19 procent verkligen har filmat eller fotograferat.

Få elever anser att de har inflytande över vilka aktiviteter de ska få göra på skoltid. Nästan hälften svarar att de kan vara med och bestämma om de ska läsa böcker på skoltid, men när det gäller övriga aktiviteter tycks graden av medbestämmande följa hur vanlig aktiviteten är, det vill säga att ju ovanligare aktiviteten är desto färre svarar att de kan vara med och bestämma att de ska få göra den.

Att uppleva konst och kultur på skoltid hör inte till vanligheterna enligt eleverna. På frågan om vilka upplevelser de har varit med om på skoltid under det senaste året svarar eleverna så här:

sett film	72 procent
besökt bibliotek	61 procent
lyssnat på levande musik	30 procent
gått på teater	30 procent
besökt ett museum	29 procent
sett på dans	17 procent
sett på konst	14 procent
sett cirkus	3 procent

Skillnaderna mellan storstadsregioner och glesbygd är relativt små, sånär som på två undantag: Betydligt fler elever i storstadskommuner än i glesbygd har besökt biblioteket, 72 procent jämfört

med 55 procent. Storstadseleverna har också haft större möjligheter att lyssna på levande musik.

Vad tycker eleverna om besöken?

Att se film är den vanligaste aktiviteten i skolans regi. 56 procent av eleverna är nöjda med det. I övrigt är eleverna inte särskilt nöjda med sina besök bortsett från de som varit på cirkus, där samtliga uppger att de är nöjda.

Andelen nöjda elever:

Sett på film	56 procent
Besökt bibliotek	29 procent
Gått på teater	22 procent
Lyssnat på levande musik	19 procent
Besökt museum	18 procent
Sett på dans	11 procent
Sett på konst	8 procent
Sett cirkus	3 procent.

De låga siffrorna kan ha att göra med att eleverna faktiskt inte har gjort något besök alls. Vi har inget material som visar hur eleverna har tolkat frågan, som ställdes så här: ”Vilka upplevelser har du varit nöjd med på skoltid under det senaste året?” Andelen nöjda elever är dock lägre än andelen som svarat att de varit på olika aktiviteter – så även bland dem som fått göra ett besök finns missnöjda elever.

Det skulle vara mycket intressant att följa upp svaren med intervjuer för att få veta mer om vad eleverna var missnöjda med och hur de själva skulle vilja att ett besök på till exempel ett bibliotek eller en teater skulle se ut. Är det själva visningen eller föreställningen de är missnöjda med, eller är det annat runtomkring som har gjort upplevelsen mindre lyckad? Och hur stor betydelse har det att eleverna har fått göra en aktivitet flera gånger? Film är den kulturupplevelse som de flesta har fått prova på – och det är samtidigt den aktivitet de är mest nöjda med.

Missnöjet är i alla fall inte ett tecken på att eleverna inte vill att kulturupplevelser ska vara en del av skolans vardag. Betydligt fler vill ta del av olika kulturupplevelser än de som får möjlighet att göra det.

Störst är intresset för att se film på skoltid, 71 procent vill göra det. För de flesta övriga aktiviteter är intresset större bland flickor än bland pojkar.

Andel elever som vill kunna göra en aktivitet på skoltid:

<i>Aktivitet</i>	<i>Alla, procent</i>	<i>Flickor, procent</i>	<i>Pojkar, procent</i>
Se på film	71	72	69
Gå på teater	48	58	34
Lyssna på levande musik	44	49	37
Besöka museum	40	42	37
Se på dans	40	54	19
Besöka bibliotek	33	34	31
Se cirkus	33	34	31
Se på konst	26	28	23

Eleverna har också fått svara på frågan om vilka hinder som finns för att de ska kunna göra de kulturaktiviteter de vill på skoltid. Drygt hälften av eleverna anser att kostnader är ett hinder vilket tyder på att eleverna har en bild av att skolan har begränsade resurser. Drygt en tredjedel svarar att läraren inte vill, 31 procent svarar att de inte har tid och 24 procent att det är svårt att ta sig till aktiviteten. Bara 5 procent anger bristande fysisk tillgänglighet som ett hinder och 4 procent hindras av att deras föräldrar inte tillåter att de deltar.

Kultur på fritiden

Film och musik är de konstarter som intresserar de flesta. Det finns några tydliga skillnader mellan pojkars och flickors fritidsaktiviteter. Fler flickor än pojkar ägnar sig åt aktiviteter inom kulturområden som litteratur, dans och konst. Resultaten visar också att elever med utlandsfödda föräldrar dansar i högre utsträckning än elever med svenskfödda föräldrar. Skillnaderna mellan könen är mindre tydliga vad gäller musik och teater.

Enkätsvaren antyder att barn och ungdomar utan funktionshinder har fler fritidsaktiviteter än barn och ungdomar med funktionshinder.

Färre funktionshindrade svarar att de brukar träffa kompisar, använda datorer, spel och internet, sporta och träna med mera. Funk-

tionshindret fungerar antagligen begränsande för en del barn och ungdomar i de här sammanhangen.

Tv, datorer, internet, video och dvd finns tillgängligt varhelst man bor. Aktiviteter som att träffa kompisar, läsa läxor, sporta och shoppa ägnar sig också barn och ungdomar åt i ungefär samma utsträckning oavsett hemkommun. Några aktiviteter som att spela instrument, sjunga, dansa och läsa böcker är betydligt vanligare i storstadsregionerna än i övriga landet. Att spela teater, filma och fotografera är emellertid lika vanligt (eller rättare sagt ovanligt) bland barn och ungdomar oavsett var de bor.

Frågan om vilka kulturaktiviteter som barn och unga ägnar sig åt på sin fritid hade 27 svarsalternativ, där också annat än kulturaktiviteter ingick. Hela listan med svaren finns i bilaga 2. Här har vi valt att enbart lista kulturaktiviteterna för att ge en bild av hur vanliga olika aktiviteter är.

Fråga 20. Brukar du själv göra något av följande på din fritid?

<i>Aktivitet</i>	<i>Alla</i>	<i>Flickor</i>	<i>Pojkar</i>
Se på tv, dvd, video	89	90	87
Använda dator, spel, internet	85	83	88
Lyssna på musik	85	89	79
Gå på bio	63	67	57
Läsa böcker	45	54	31
Måla, teckna	31	38	20
Spela musikinstrument, sjunga, spela i band, sjunga i kör	29	32	26
Gå på konsert/festival	27	29	24
Filma/fotografera	24	24	25
Dansa	23	32	10
Skriva egna texter	19	24	13
Sy, sticka, pyssla, snickra	18	26	7
Gå på teater	8	8	7
Spela teater	5	5	4

Svaren visar att flickor generellt är mer aktiva än pojkar – skillnaderna är så stora att man kan fundera över om det också är så att flickor ägnar sig åt flera olika aktiviteter medan pojkar lägger mer tid på ett fåtal aktiviteter. Tabellen ger dock inga svar på hur mycket tid som ägnas åt olika aktiviteter – en fråga som det skulle vara värdefullt att få veta mer om.

Den största skillnaden mellan pojkar och flickor finns i aktiviteter som läsning, att skriva egna texter, dansa, pyssla/sticka/sy/snickra samt måla och teckna.

Om svaren delas upp efter var barnen bor framträder vissa skillnader. Att spela instrument, sjunga, dansa och läsa böcker är betydligt vanligare i storstadsregionerna.

Datorer, spel och internet, tv, video och dvd intresserar majoriteten av barnen och ungdomarna. Här råder alltså en ganska god överensstämmelse mellan vad man vill göra och vad man också gör.

Undersökningen visar att det finns ett intresse också för mer skapande aktiviteter. Även om relativt få elever brukar dansa, spela teater, filma och fotografera visar svaren här att det faktiskt finns ett intresse för sådana aktiviteter. Nästan hälften av flickorna skulle vilja dansa medan ungefär en tredjedel av dem också gör det. Nästan hälften av flickorna skulle vilja filma och fotografera medan endast en fjärdedel av dem också gör det. Som jämförelse kan nämnas att 65 procent av pojkarna anger att de ägnar sig åt sport och idrott. 53 procent av dem nämner att de vill ägna sig åt sport och idrott. Efterfrågan på aktiviteter inom kulturområdet förefaller vara större än utbudet, sport och idrott har i vilket fall en mer självklar plats i ungas fritid.

Det vanligaste svaret på frågan om vilka hinder som finns för att barnen ska kunna göra vad de vill på sin fritid är att de inte har tid. 48 procent av flickorna och 33 procent av pojkarna anger tidsbrist som skäl. Näst vanligast är att aktiviteten är för dyr. 43 procent av flickorna och 38 procent av pojkarna anger för höga kostnader som skäl. Ungefär en fjärdedel svarar att aktiviteten ligger för långt bort, 12 procent får inte för sina föräldrar och 3 procent har svårt att ta sig in i lokalen.

Ett annat hinder är bristen på information om vilka möjligheter som finns. 33 procent svarar nej på frågan om de har fått information om vilka aktiviteter som finns i kommunen där de bor och 26 procent vet inte om de har fått sådan information. De flesta har inte lämnat förslag till sin kommun om aktiviteter som de skulle vilja ha tillgång till – bara 11 procent har lämnat in sådana förslag. På frågan om förslaget genomfördes svarar bara 3 procent ja och 5 procent svarar att de delvis har fått igenom sitt förslag.

Vad gör barnen med sina familjer?

Vi har redan sett att kulturaktiviteter är relativt ovanliga i skolan, men kulturkonsumtionen i familjerna är ännu lägre. I enkäten tillfrågas barnen vilka kulturaktiviteter de har gjort tillsammans med sin familj en eller flera gånger det senaste året. Majoriteten, 84 procent, har sett på film tillsammans med sin familj och 40 procent har spelat tv- eller datorspel. I övrigt är kulturaktiviteter ovanliga i familjerna:

- 30 procent har lyssnat på levande musik tillsammans
- 21 procent har spelat instrument eller sjungit
- 21 procent har varit på museum
- 19 procent har gått på teater
- 13 procent har dansat
- 12 procent har sett på dans
- 9 procent har sett nycirkus
- 4 procent har spelat teater.

De här svaren skulle också behöva en uppföljning, gärna i form av intervjuer både med barnen och med deras föräldrar. I hur stor utsträckning beror de låga siffrorna på brister i utbud och tillgänglighet, vilken betydelse har föräldrarnas egna kulturvanor, hur ser bemötandet av barnfamiljer ut på de kulturinstitutioner man har tillgång till? För att göra en djupare analys av orsakerna till att så få väljer att göra kulturaktiviteter familjevis behövs ett betydligt större faktaunderlag.

13.6 Små barns konstnärliga upplevelser

Att intervjua de allra yngsta om hur de upplever konst och kultur och vad de själva har lust att göra på kulturområdet är en uppgift som kräver en mycket kunnig vuxen intervjuare. Barn i förskolan och på lågstadiet är inte med i enkätundersökningen som vi gjorde tillsammans med Barnombudsmannen, och Aktionsgruppen ansåg inte att vi hade tillräckliga kunskaper eller resurser för att samla in ett sådant material från små barn. Men barn i skolåldern har lika stora rättigheter att komma till tals och att få tillgång till kultur och eget skapande, så vi valde att istället kontakta tre personer med djupa kunskaper på området och med olika perspektiv på barn-

kultur. De har skrivit varsin text som finns med i sin helhet i bilagorna 3–5.

Karin Helander är professor i teatervetenskap och föreståndare för Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet. Hon skriver ur forskarens perspektiv. *Maria Taube* som arbetar med visningar och verkstad för små barn på Moderna museet sedan många år tillbaka skriver ur pedagogens perspektiv. *Suzanne Osten* forskar om barn på Dramatiska institutet. Hon är konstnärlig ledare för Unga Klara på Stockholms stadsteater, filmregissör och professor i regi på Dramatiska institutet. Hennes utgångspunkt är konstnärens.

Suzanne Osten skriver om teater för spädbarn med utgångspunkt i modern spädbarnsforskning bland annat modern. Hon tar upp begreppet förståelse och vad det kan innebära för ett litet barns teaterupplevelse. I projektet Babydrama på Unga Klara har Suzanne Osten fördjupat sitt arbete med teater för de allra yngsta i samarbete med barnläkare och barnanalytiker: ”min uppfattning är att när vi till fullo inser vad spädbarnet är redan vid och före födseln kommer vi att radikalt få tänka om vad gäller resurser kulturpolitiskt och socialt. Kvarstår gör – det späda barnets totala beroende av förstående vårdare – barnet är inte vårt objekt. Babyn är en människa att respektera och försöka förstå.”

Karin Helander skriver om att konstupplevelsen saknar åldersgränser – också mycket små barn får en upplevelse och skapar mening när de möter konst. Hon hänvisar också till forskning som visar att just i småbarnsåren är människan som mest kreativ och öppen för olika konstnärliga uttryck: ”Vuxenvärlden är ofta skeptisk inför det lilla barnets rätt till konstnärliga upplevelser. Jag tror att det hänger samman med vår vuxna fixering vid förståelse och begriplighet.”

Maria Taube utgår från sina erfarenheter som pedagog på Moderna museet. Barn tänker mer i bilder än i ord menar hon. Vi behöver inte lära barn att måla för lusten att måla finns redan som en inneboende kraft i barnet. ”Att få uttrycka sig och erbjudas en miljö för reflektion kring det man upplever är förutsättningen för att kunna planera sin framtid”.

14 Olika sätt att arbeta med barns och ungas delaktighet

Det finns ingen standardlösning för hur man ska arbeta med barns och ungdoms medverkan i kulturverksamheter. Hur det ska gå till måste anpassas efter verksamhetens innehåll, barnens ålder och så vidare. I detta kapitel tar vi upp exempel från kommunala och regionala kulturinstitutioner där man hittat former för ett mer djupgående samarbete med unga. Vi lyfter också fram två av de kommuner som har reserverat en pott pengar för att låta ungdomar själva genomföra ett projekt.

Stockholm och Piteå är exempel på kommuner som avsätter öronmärkta pengar för ungdomars egna aktiviteter. Vara kommun har byggt ihop sitt nya konserthus med gymnasiet, och har därmed byggt in ungdomarna i kulturinstitutionen. På Malmö stadsbibliotek fungerar ungdomar som en länk mellan nyinflyttade Malmöbor som behöver tolkhjälp och biblioteket – och samtidigt bidrar ungdomarna med idéer och erfarenheter som biblioteket saknade. När Göteborgs symfoniorkester bjuder in barn och unga att spela i sin ”sportlovsorkester” är det inte bara barnen som får veta mer om hur det är att vara yrkesmusiker – musikerna i orkestern påverkas också av mötet med barnen. I Göteborg har man också hittat ett arbetssätt för hur barn kan komma in i planprocessen – där man också tar vara på förskolebarnens tankar och önskemål om närmiljön.

När Aktionsgruppen har samlat fakta om de här exemplen har vi också samlat in synpunkter från barn och unga som deltar i verksamheten. Deras kommentarer finns med i anslutning till beskrivningarna, i ett par fall har de själva lämnat in texter.

14.1 Stöd till ungdomsaktiviteter utanför föreningslivet

En majoritet av landets kommuner stöder enbart ungdomsaktiviteter som är föreningsbaserade eller sker på fritidsgård och saknar därmed möjlighet att stimulera och stötta barns och ungas aktiviteter och initiativ som ligger utanför det traditionella föreningslivet¹.

Det finns dock kommuner som avsätter pengar för ett snabbt och obyråkratiskt kontantstöd till unga som vill förverkliga sina idéer, bland dem *Piteå med Påse pengar-projektet (Påpp)*, Jönköping med *Ungdomsakuten* och Stockholm med stipendiet *En snabb slant*. Namnen skiljer men grundförutsättningarna är lika i de kommuner som har dessa pengar – det ska vara enkelt att söka, nära i tid mellan idé och genomförande, arrangemangen ska vara utåtriktade och bygga på de ungas egna idéer.

14.1.1 Pengapåsen central i Piteås fritidsverksamhet

I mitten av 90-talet sjönk intresset för kommunens fritidsgårdar och ungdomsarrangemang i Piteå och med anledning av det gjorde Kultur- och fritidsförvaltningen en stor ungdomsutredning med både ett lokalt perspektiv och ett omvärldsperspektiv. Utredningen visade att kommunens ungdomsverksamhet ofta uppfattades som åtgärder mot ett negativt beteende hos de unga och inte stimulerade till ungdomars växande och ansvarstagande. Det fanns också behov av en större mångfald av aktiviteter.

Utredningen ledde till att verksamheten omstrukturerades utifrån ett nytt förhållningssätt och med nyckelbegrepp som eget ansvar, växande, möte mellan människor och delaktighet. Man hämtade också inspiration från Porsgrunn i Norge där man sedan länge har ett system för barns och ungas inflytande och ett genomfört barnperspektiv i kommunens arbete. En central del av det nya blev *Påse pengar-projektet* – en pott pengar som unga, 13–20 år, kan söka bidrag från till egna aktiviteter. Ansvariga för Påpp är UNG, en avdelning inom Kultur- och fritidsförvaltningen.

För att nå ungdomarna i Piteå och för att få ut information om Påpp samarbetar UNG med grundskolorna. Man träffar alla elever i årskurs 7 varje år och genomför också elevrådsutbildning med

¹ Källa: Enkätundersökning från Svenska kommunförbundet 2003, se Aktionsgruppens kartläggning avsnitt 2.4.6.

elevråden på Piteås grundskolor. Ambitionen med utbildningen är att påverka ungdomars attityder och värderingar och få ungdomar mer engagerade i demokrati och elevinflytande. I det sammanhanget passar Påpp-modellen väl in med sin grundtanke om att ge ungdomar möjlighet att göra det de själva vill samtidigt som man försäkras om att de unga får det stöd de behöver. I Påpp-modellen är pengarna och coachningen lika viktiga.

Sedan verksamheten startade har UNG fördelat pengar till innehållsmässigt väldigt olika projekt, allt från disco, spelningar, poesikvällar och teater till att bygga och reparera ramper, ordna mötesplatser i byar, temacaféer, Lanspel och fiskeläger. Vissa har också gjort klassresor eller velat stärka gruppsammanhållningen genom en gemensam aktivitet.

I sin ansökan om pengar beskriver de sökande vad de vill göra men också hur de vet att andra ungdomar stöder idén, vilket är ett sätt att undvika att resurserna tas om hand av en liten grupp aktiva ungdomar.

14.1.2 Stockholm stimulerar ungas initiativ

I Stockholm fördelar kulturförvaltningen stipendiet *En snabb slant* för att stimulera och ge stöd till ungdomars egen verksamhet och eget skapande.

Precis som i Piteå består stödet av två delar, pengar och handledarskap, men en stor stad kräver en annan struktur för informationsarbete och handledning och i Stockholm fungerar stadsdelarna som stationer för detta. Man samarbetar också med kontaktpersoner och handledare på platser där många ungdomar samlas, som till exempel Lava och Fryshuset, och informerar om *En snabb slant* på www.ung08.nu, en informationsportal där unga stockholmare kan hitta det mesta som finns att göra i stockholmsområdet.

Riktlinjerna är delvis annorlunda i Stockholm jämfört med Piteå, projekten ska ha en tydlig konstnärlig eller kulturell prägel för att godkännas och det saknas uttalad koppling till demokrati- och inflytandefrågor utanför det egna projektet. Ansökningarna får gärna gälla projekt som fångar upp nya former och trender bland ungdomar och uppmuntrar spontana grupper och nya sammanhang.

Bland de projekt som fått stöd år 2005 finns bland annat en skräckfilmsfestival, en konsertkväll med demoband, kulturcafé,

modeshow med egenproducerade kläder, improvisationscafé för unga musiker, hiphopteater, en zombiefilm, en punkfestival, skrivprojekt och utställningar.

Några röster från redovisningarna:

”Det funkade väldigt bra, det var mycket stress precis innan inläppet började. Det fick endast plats 175 personer så det var fullsatt på 45 minuter. Alla artister kom bra överens och det gick bra för alla. Publikens ålder var mellan 15–20. Det var väldigt intressant projekt så vi planerar att göra om det fast i större lokal och mer centralt, exempelvis på Mondo.”

Det har gett mig otroliga erfarenheter och i framtiden kan jag nu genomföra liknande projekt. Resultatet blev ungefär som jag hade tänkt mig. Det var jättekul att genomföra och nu vet jag vad jag vill pyssla med i framtiden och hur tufft det kommer att bli.

Jag hustlade pengar till en skivrelease. Som krona på verket skulle de samlade artisterna spela på en releasefest. Skivinspelningen gick åt helvetet men festen blev av med hjälp av pengarna som erhållits från kulturförvaltningen. Minifestivalen var uppskattad och alla var glada.

Det blev sämre än vad vi förväntade oss. Det positiva är att vi har lärt oss att använda tekniken och hur man organiserar arbetet kring en kortfilm.

Modevisningen blev väldigt lyckad och jag hade jätteroligt medan jag gjorde det, även fast det var jobbigt att vara ensam om allt. Nästa gång försöker jag rekrytera mer folk men alla var jättebra, och jag med!

14.2 Möten mellan symfoniker och ungdomar

Konserthuset i Göteborg är hemvist för Sveriges nationalorkester Göteborgssymfonikerna. Men i februari varje år öppnas portarna för ett gäng betydligt färskare musiker. *Sportlovsorkestern* är ett samarbete mellan Göteborgssymfonikerna (GSO), kulturskolorna och musikgymnasierna i Västra Götaland som har pågått i fem år.

Under en vecka får barn och unga möjlighet att öva med musiker från symfoniorkestern och i slutet av veckan blir det uppspel inför publik i det magnifika konserthuset vid Götaplatsen. Åldersindelningen i Sportlovsorkestern utgår från elevernas förkunskaper – de verk som repeteras är av olika svårighetsgrad. Eleverna är på konserthuset mellan halv tio och halv tre alla dagar på sportlovet.

15 medlemmar ur orkestern och en dirigent handleder barnen. Våren 2005 deltog 91 elever i olika åldrar i orkestern.

Sportlovsorkestern är vid första anblicken inget tydligt exempel på medbestämmande. Repertoaren är fastlagd när eleverna kommer till konserthuset, musik- och kulturskolelärare föreslår vilka elever som ska få chansen att vara med – allt är förberett av vuxna. Men arbetet med Sportlovsorkestern sätter ändå spår både hos medlemmarna i Göteborgssymfonikerna och hos de medverkande barnen och ungdomarna. Det intensiva samarbetet under en vecka, där vuxna och barn arbetar tillsammans mot det gemensamma målet – konserten – ger också möjlighet till djupare kontakter mellan barn och vuxna. De vuxna får sina fördomar om barn och deras intressen och kunskaper ifrågasatta och barnen får möjligheten att lära sig mer om de professionella musikernas vardag.

Under åren med sportlovsorkestern har repertoaren ändrats. Det har visat sig att eleverna hellre vill spela lite svårare klassiska verk än de mer populärmusikinriktade verk som Göteborgssymfonikerna från början trodde skulle passa. Och arbetet med barnen har blivit så populärt bland orkesterns medlemmar att de nu står i kö för att få vara handledare.

Så här skriver en av ungdomarna i Sportlovsorkestern, Mika Dempe, i sin dagbok:

Onsdag

--- Nu har man faktiskt varit här i två dagar, man känner igen varann. De allra modigaste vågar till och med hälsa och nämna något om vilket instrument de spelar. --- Vår instruktör Frasse måste fortfarande hjälpa oss räkna och så. Tvillingarna enas om att detta är det roligaste med sportlovsorkestern, just att GSO-musiker finns där och spelar med oss. Dirigenten Thord Svedlund spelar själv 2:a fiol i GSO, och som alla de andra musikerna har han en gedigen utbildning. Mycket utvecklande.

14.3 Konserthuset i Vara – nära till barn och ungdomar

Vara kommun i Västra Götaland är en ganska vanlig svensk kommun. Kommunen har drygt 16 000 invånare, varav ca 4 000 i centralorten. Inom fem mils radie bor 250.000 personer. Hösten 2003 drog Vara blickarna till sig när man invigde ett nytt konserthus med 520 platser i salongen.

Vara konserthus är ett hus för scenkonst – dans och teater ryms sida vid sida med musiken. Tre av Västra Götalandsregionens fasta

musikensembler har sin hemmascen här: Bohusläns Big Band, vokalkvartetten Vox och barockensemblen Corona Artis². Men verksamheten i huset bygger inte främst på egna produktioner utan på inköpta program.

I Vara kommun har man beslutat att alla barn mellan 4 och 18 år ska få komma till konserthuset minst en gång per termin för att få se dans, teater eller en konsert. Det innebär en sexdubbling av antalet scenkonstupplevelser för barnen i Vara. Innan konserthuset byggdes var regeln en scenkonstupplevelse per stadium. Från 4 gånger på 12 år i skolan till 30 gånger från förskolan till gymnasiet!

Konserthusets barn- och ungdomsproducent Torbjörn Möller är sammankallande i en barnkulturgrupp för grundskolan, tillsammans med kommunens barnkultursamordnare Björn Fridner. I gruppen finns minst en representant för varje skolenhet inklusive förskolan. Från mellanstadiet och högstadiet finns elevrepresentanter. Gruppen ses fyra gånger om året och diskuterar bland annat utbudet på konserthuset. Ett viktigt arbete för elevrepresentanter och för personalen i barnkulturgruppen är att åka på regionens utbudsdagar.

För att kontinuerligt få in synpunkter på utbudet från elever får de fylla i enkla utvärderingar efter de föreställningar de har varit på. Det kan gälla både praktiska och kvalitativa synpunkter.

Konserthuset är ihopbyggt med Lagmangymnasiet. Det gör att gymnasieskolan får en direkt ingång till kulturlivet. Eleverna kan träffa artister, använda lokalerna, jobba tillsammans med professionella tekniker och så vidare. Särskilt estetprogrammet på skolan vinner på samarbetet. I samband med skolkonserter kan man arrangera workshops för esteteleverna.

För att de också ska kunna ta del av konserthusets utbud på sin fritid, efter eget val, så får eleverna på Lagmangymnasiet ett kort som ger fribiljetter till evenemang. Drygt 100 personer utnyttjade det under hösten 2005.

Där skolan och konserthuset möts ligger en restaurang, som är öppen kvällstid, men som också fungerar som skolrestaurang. Här äter skolans elever och lärare, och även andra vuxna från arbetsplatser runtomkring. Att det finns en mötesplats för vuxna och ungdomar underlättar samarbete.

² Anm.: Corona Artis upphör hösten 2006.

Så här skriver några av esteteleverna på gymnasiet om hur det är att gå i en skola som hänger ihop med ett konserthus:

— — — det som är roligast är att få känna känslan att stå på en riktig scen. Att våran skola är ihopbyggd med ett konserthus ger oss den möjligheten att kunna känna den känslan att stå på en riktig scen. Den känslan är nästan obeskrivlig. — — — (Anonym elev)

— — — Vi får chansen att se, hjälpa till och göra egna konserter på en fullt utvecklad scen med allt vad det innebär. Vi får från första början lära oss hur stora föreställningar funkar både på och bakom scenen, just för att konserthuset är våran lektionssal. Detta gör programmet mer intressant, vi får vara med och göra aktivt, istället för att sitta och läsa teori. Det är ju trots allt när man gör saker som man lär sig bäst. Genom att testa hittar man bra sätt att jobba och man får även göra några misstag, vi går ju faktiskt fortfarande i skolan och lär oss. (Åsa Frodelius, ES2)

I Vara pratar man mycket om den röda tråden, om hur samarbetet mellan kulturskolan och skolan kan löpa över stadierna, hur kulturen kan följa eleven från förskolan och genom grundskolan över till gymnasiet.

Kulturskolan i Vara har både musik, dans, teater och bild. Här finns ett utvecklat samarbete med grundskolan, där lärare från kulturskolan går in och jobbar i ett arbetslag 5–6 veckor. Arbetet redovisas oftast med en föreställning på skolan eller i konserthuset. Just nu arbetar en 0–6-skola med sagor i ett projekt som ska redovisas på den stora scenen i konserthuset i april 2006. Då får eleverna tillgång till en stor scen med professionell teknik.

Den viktigaste uppgiften i konserthusets barn- och ungdomsverksamhet är att göra huset tillgängligt för så många barn och ungdomar som möjligt. När eleverna själva står på scenen och föräldrar, syskon och far- och morföräldrar fyller alla publikplatser, då växer barnen, och konserthusets verksamhet får en djup förankring i hela samhället.

14.4 Ungdomsguider på Malmö stadsbibliotek

På Malmö stadsbibliotek har man hittat ett småskaligt men lyckat sätt att arbeta med integrationsfrågor. Hösten 2002 bildades en integrationsgrupp på biblioteket och 2004 beslutade gruppen att satsa på ett projekt med flerspråkiga ungdomar som skulle fungera som en brygga mellan besökare och personal.

I dag finns en handfull gymnasieungdomar med olika modersmål anställda som "ungdomsguider" fyra kvällar i veckan. Varje guide har en kväll och alla pratar olika språk. Intresset för att få arbeta som guide har varit stort bland ungdomar, redan två timmar efter att stadsbiblioteket gått ut med en förfrågan till skolbibliotek och andra mötesplatser kom det första svaret.

Guiderna kan till exempel hjälpa besökarna med att skaffa lånekort, visa runt på biblioteket, boka datorer, tolka samtal mellan besökare och bibliotekarier och förmedla boktips och inköpsönskemål.

Den arabisktalande guiden Tarek Youssri, 17 år, svarar så här på frågan om varför han valde att bli ungdomsguide:

– Jag gillar att jobba med integration och det är roligt att kunna hjälpa en person direkt. Biblioteket är en bra länk till samhället.

Tarek har lärt sig mycket av sitt arbete på biblioteket:

– Nu är det mer naturligt för mig att låna en bok när jag vill hitta information. Förut tänkte jag mer att det finns på nätet. Det är bra att det finns lugna ställen, som biblioteket, när man vill sitta och plugga. Det är en mötesplats, många vill sitta där och plugga eller grupperbeta. Det finns eluttag också så att man kan ha med sig datorn. Ett tips för att locka unga till biblioteken är att det ska finnas trådlös internet där, så att man kan koppla upp sig via sin egen dator.

– Man lär sig rent praktiskt om biblioteket och att hantera människor. Jag arbetar på olika sätt för att sprida information. Man ska inte underskatta nätverkens makt. Min mammas väninna sprider vidare. Det är bra att informera lärare också – särskilt de som jobbar i programmet för nyanlända elever. När jag är på biblioteket är det viktigt att ta vara på tiden och att ta egna initiativ.

Så här skriver den somalisktalande guiden Suad Bile-Samatar om sina erfarenheter:

Mitt namn är Suad Bile-Samatar en vanlig 16-årig tjej som går första året på samhällsvetenskapliga programmet på gymnasiet.

Efter sommarlovet frågade Catharina om jag ville jobba som ungdomsguide på stadsbiblioteket, något som jag var lite osäker på eftersom jag aldrig haft ett jobb och inte visste om jag skulle klara av jobbet. Som tur är var jag orolig i onödan!

Varje tisdag följer jag med Susan som jobbar på bokbussen. Med bokbussen tar vi oss till Seveds plan där många somalisktalande bor. Det är meningen att de somalisktalande ska be mig om hjälp om de har svårt med svenska, oftast är det de vuxna som frågar på somaliska.

Barnen föredrar att fråga på svenska som de kan tycka är lättare än somaliska.

I början fick Susan visa mig hur man lånar böcker, återlämnar dem och hur man söker efter böcker på datorn. Det tog ett tag att lära sig, men nu flyter det på och jag har faktiskt blivit lite av en mästare där framför datorn!

Nu när jag har fått följa med på bokbussen ett tag kan jag förstå vad bokbussen betyder för dem. Det är lätt hänt att man tror att alla kan ta sig till ett bibliotek och låna böcker bara de själva vill och orkar. Men så är det inte alltid. Vi har många låntagare som inte kan ta sig till biblioteket, ibland kan det också vara så att det känns tryggare för dem att låna på bokbussen som är mycket mindre än ett bibliotek och där det är lättare för dem att hitta de böcker de vill låna.

Det mest positiva är att det är så många barn som kommer till bokbussen. Barnen som kommer för att låna böcker kommer tillbaka veckan därpå med några kompisar och på det sättet kommer det fler och fler barn till bokbussen. Så det bästa sättet att göra reklam för bokbussen är att helt enkelt finnas där så tror jag att många nöjda låntagare tipsar andra.

För mig har tiden som ungdomsguide betytt mycket. Efter att ha varit i skolan hela dagarna kan det vara roligt att få göra något annorlunda och få hjälpa andra. Dessutom har det hjälpt mig att komma på vad jag vill jobba med när jag blir äldre, jag vill helst ha ett jobb där jag får möta många människor. För att möta, hjälpa, prata med människor har varit det roligaste med mitt jobb som ungdomsguide!

14.5 Ungt forum – gör verksamheten för äldre ungdomar synlig

Malmö stadsbibliotek har en särskild verksamhet för ungdomar mellan 15 och 25 år, *Ungt forum* eller Ufo. Stadsbiblioteket är den mest besökta kulturinstitutionen i Malmö med 3 000–4 000 besökare varje dag.

Ufo ska vara en sluss in i biblioteket för målgruppen och är både en plats, en verksamhet och en webbplats. Ufo ligger på en egen "balkong" i Stadsbiblioteket. Här finns läshörna, ett urval av böcker och tidskrifter, anslagstavla och datorer. Bibliotekarierna köper in lösnummer av tidskrifter för att hela tiden kunna vara aktuella och erbjuda sådant som är nytt och kan som intressera en ung publik. På Ufo står också bibliotekets serier. Böckerna står uppställda med framsidan utåt för att det ska vara lättare att få syn på nya titlar. Uppställningen följer inte bibliotekets vanliga kategorisering utan är uppbyggt efter teman som intresserar målgruppen.

Webbplatsen visar det som händer på Ufo och sådant i det övriga biblioteket som är av intresse för målgruppen.

Verksamheten omfattar författarbesök, skrivarläger, serietecknarkurs med mera men också samarbeten med skolor. Jonas Hassen Khemiri, Daniel Boyacioglu och Marjaneh Bakhtiari är några författare som gästade Ufo.

Förutom att visa upp litteratur och tidskrifter för unga så kan Ufo vara ett skyltfönster för de unga själva. Här arrangeras till exempel utställningar av sådant som skolklasser och deltagare på Ufos kurser själva har skapat. Hösten 2005 visade en klass på Mediegymnasiet i Malmö upp sina visioner av framtidens bibliotek. Här reflekterar en av eleverna, Anjelica Sjöstrand, om sitt drömbibliotek:

Ett drömbibliotek för mig är inte bara fullsmockat med böcker av alla de slag. Det är även väldigt centralt, ett socialt centrum där allt finns.

Dagis till de föräldrar som kanske måste studera på kvällen eller väldigt tidigt, dom kanske inte har de rätta resurserna för att kunna sätta sitt barn på ett kommunalt dagis.

Personalen skall vara utbildad för de olika temaavdelningar som finns. Läser du t.ex. juridik kommer det att finnas kompetent personal inom området som både kan förklara och stötta.

Tillgång till datorer finns, även om jag själv tycker det är lättast att lära sig genom diskussion.

Vi alla är olika och det kommer detta biblioteket att tänka på. Skulle vilja stryka ordet bibliotek i sig och i stället kalla det för den nya mötesplatsen. Där alla generationer och kulturer blandas utan problematik.

Det handlar inte om var man kommer från, det handlar i min mening om att alla ska trivas och vara lyckliga.

Jag tror att man måste skapa fler möten mellan människor, bättra på kommunikationen. För som det ser ut nu verkar alla gå med ögonbindel på och öronproppar i för att slippa se verkligheten som den är.”

14.6 Barn i Göteborg lär sig påverka sin miljö

FN:s barnkonvention lyfter barns rätt att yttra sig i frågor som berör dem, och Agenda 21 trycker starkt på att unga ska få möjlighet att ta aktiv del i beslut som rör miljö och hållbar utveckling³.

I Göteborg har man hittat en intressant lösning på hur man kan arbeta med frågorna om barn och ungdomar, fysisk miljö och arkitektur. Där har man anställt arkitekten Mie Svennberg som

³ Agenda 21, kapitel 25.

arkitekturkonsulent – anställd till hälften av kulturförvaltningen med uppdrag i Göteborgs stad och till hälften av Västra Götalandsregionen, med uppdrag i hela regionen.

Arkitekturkonsulentens arbete består av flera delar. Dels kan hon fungera som en länk mellan stadsplanerare och barn och ungdomar, dels är hon en resurs för skolor och förskolor som vill arbeta med arkitektur och fysisk miljö i undervisningen. Till sin hjälp har hon flera arkitekter som arbetar pedagogiskt med barnen i så kallade serier⁴.

Byggd miljö och stadsplanering är något som påverkar barnen mycket – men samtidigt ett område som de inte är så vana vid att prata om. Barnen har förstås inte samma terminologi som vuxna planerare och arkitekter och särskilt för de yngre barnen kan det vara svårt att i förväg se konsekvenserna av olika alternativa lösningar. Ett aktuellt exempel är planeringen av området Södra Älvstranden i Göteborg. När Götatunneln, som flyttar trafikleden längs Göta älv ner under jord, blir klar 2006, frigörs ett stort område längs älven i centrala Göteborg.

I slutet av 2004 gav kommunstyrelsen i uppdrag åt Norra Älvstranden AB att arbeta med medborgarinflytande för att få in göteborgarnas synpunkter på planerna för Södra Älvstranden. Arkitekturkonsulenten Mie Svennberg frågade bolagets chef hur han hade tänkt ta till vara synpunkterna från barn och ungdomar och det ledde till ett samarbete.

Under vårterminen 2005 fick klasser från tolv skolor arbeta med visioner för Södra Älvstranden i projektet *Södra Älvstranden i ungas ögon* under ledning av tre arkitekter: Mania Teimouri, Stefan Petersson och Marie Örfjeldt. Hösten 2005 skapades fem parallella medborgarlag med uppgift att arbeta fram visioner för området med utgångspunkt i göteborgarnas synpunkter, och arkitekturkonsulenten fick då i uppdrag att bilda ett sjätte lag för barn och ungdomar under 15 år.

De yngsta barnen i laget går i förskoleklass, de äldsta är 14 år. Sammanlagt är det 27 barn, indelade i tre grupper som arbetar med varsin arkitekt. Grupperna träffades en gång i veckan hela hösten 2005. Arkitekterna har arbetat med barnens hemmiljöer, visat bilder och haft diskussioner som en utgångspunkt för att gå in på älvstrandsområdet och dess specifika förutsättningar.

⁴ Med serie menas kulturprojekt som genomförs i skolan eller förskolan med en professionell konstnär eller kulturpedagog. En serie omfattar minst fem tillfällen med barnen.

Även om det är stor åldersskillnad mellan de äldsta och de yngsta barnen i gruppen är det flera önskemål som är gemensamma: trygghet, att man ska våga vara ute när det är mörkt, mötesplatser där barn, ungdomar och vuxna kan mötas, och tillgänglighet. Alla ska vara välkomna i området, det ska inte vara till uteslutande för de boende eller för en viss grupp av människor.

Aktionsgruppen har träffat några av barnen. En av medlemmarna i den yngsta gruppen är Alexander Tourdai, 11 år. Sådär berättar han om hur de har arbetat:

– Vi skriver ner vad som är viktigt för oss. Säkerhet i trafiken, att alla åldrar ska trivas, att det ska finnas lekplatser och parkbänkar för vuxna. Vuxna ska kunna läsa en bok medan barnen leker utan att vara rädda för att barnen ska bli överkörda eller bortrövade. Det måste finnas ramper för handikappade och hissar och räcken.

Säkerhet är viktigt. Det betonar Alexander gång på gång. Man ska våga leka ute även om det är mörkt. Michelle Kaye och Jasmine Kitzing är båda 14 år och med i gruppen med de äldsta barnen.

–Det ska finnas både nöjen och lugn, säger Michelle. Vi har pratat om saker som har varit dåliga i städer som man har byggt förut – till exempel när det inte finns gemenskap.

Jasmine och Michelle pratar också om säkerhet – men med ett lite annat perspektiv än Alexander. Flickorna vill ha parker som man kan se in i – och ut ur – för trygghetens skull. De vill ha mer belysning och säger att om staden vore trygg skulle deras föräldrar låta dem röra sig mer fritt, även kvällstid. Mötesplatser är ett nyckelord. Michelle och Jasmine efterlyser mötesplatser som inte är kommersiella och jämför med Nordstan – Göteborgs enorma köpcentrum som ligger i anslutning till älvstrandsområdet.

– I Nordstan möts alla sorters göteborgare, säger Michelle, men det är bara shopping, och folk är så upptagna av det de ska handla att de inte möts på riktigt. Det behövs en plats där man ser att stereotypen inte är som man tror. Fler kulturhus skulle skapa en anledning att mötas.

Flickorna efterlyser ställen där unga människor kan få visa upp vad de kan – ett slags ”kulturens, ungdomens och estetens hus” med stora ytor där unga kan visa upp dans, konserter, konst, graffiti och så vidare och dit alla åldrar är välkomna.

Två av de yngsta barnen i gruppen, Kajsa Engelbrektsson, 8 år, och Leon Furuskog, 9 år, vill också ha ett hus – men av en annan sort:

– Vi vill ha ett bushus! Och ett badhus.

Klättrvägg, skridskobana och ingen 11-årsgräns för allt som Kajsa har lust att prova är också viktiga saker. Både Kajsa och Leon betonar att området ska vara för alla ådrar.

En annan fråga som flera av barnen tar upp är det estetiska – att staden ska vara vacker eller rolig att se på:

– Vi vill ha andra färger och former på husen, inte bara grå och fyrkantiga, säger Jasmine. De kan vara runda som bullar.

Visste barnen innan de var med i projektet att de har rätt att vara med och lämna synpunkter på sin miljö? Särskilt de två äldsta svarar att projektet har gjort dem mer medvetna om hur man kan gå tillväga för att göra sin röst hörd. Att de har många och genomtänkta synpunkter går inte att ta miste på, men tidigare har de inte vetat vart de ska vända sig med sina åsikter.

Slutord

Tack!

Vi vill tacka alla er som har hjälpt och berikat oss under arbetet med betänkandet. I hela landet finns ni – kunniga, engagerade och inspirerande människor.

Vi vill tacka alla er för de viktiga diskussionerna och för de många förslag, idéer och synpunkter som ni har delat med er till oss.

Vi vill tacka alla er barn och unga som har delat med er av era erfarenheter, åsikter och önskemål inför framtiden.

Sista steget måste vi ta tillsammans – att se till att förslagen blir verklighet!

Här har vi varit och pratat om barnkultur:

Ale, Arboga, Borlänge, Botkyrka, Göteborg, Halmstad, Hofors, Hällefors, Hässleholm, Järfälla, Kalix, Kalmar, Karlshamn, Karlstad, Kiruna, Kungshamn, Landskrona, Luleå, Lund, Malmö, Nacka, Piteå, Sigtuna, Skellefteå, Skövde, Stockholm, Strömsund, Sundsvall, Svedala, Södertälje, Trollhättan, Uddevalla, Umeå, Uppsala, Vara, Varberg, Vimmerby, Örebro och Östersund

Referenser

Offentligt tryck

- Ds 1998:58 *En strategi för kultur i skolan*. Arbetsgruppen för kultur i skolan, Kulturdepartementet.
- Ds 2003:61 *Genus på museer*. Slutrapport från arbetsgruppen Genus på museer.
- SOU 2004:115 *Den könade förskolan – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*.
- SOU 2004/05:2 *Makt att bestämma – rätt till välfärd*. Regeringens ungdomspolitiska proposition.
- SOU 2005:91 *Agenda för mångkultur*. Delbetänkande från Kommittén för samordning av Mångkulturåret.
- SOU 2005:41 *Bortom vi och dom*, Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering.
- SOU 2005:1 *Radio och Tv i allmänhetens tjänst*. Riktlinjer för en ny tillståndsperiod.
- SOU 2004:83 *Hjälpmedel*. LSS- och hjälpmedelsutredningens betänkande.
- SOU 2000:118 *Ja jag vill leva jag vill dö i Norden*. Forum för världskultur.
- SOU 2004:51 *Vem får vara med? En belysning av folkbildningens relation till icke-deltagarna*.

Propositioner

- Prop. 1996/97:3 *Kulturpolitik*.
- Prop. 1998/99:143 *Nationella minoriteter i Sverige*.
- Prop. 2004/05:11 *Kvalitet i förskolan*.
- Regeringens skrivelse 2004/05:93 *Redovisning av regeringens insatser för barn och unga i statsbudgeten för år 2005*.

- Regeringens skrivelse 2005/06:140 *Ett Sverige för barn – redogörelse för regeringens barnpolitik.*
- Prop. 2005/06:1 *Budgetpropositionen.*
- Prop. 2005/06:2 *Bästa språket, En samlad svensk språkpolitik.*
- Prop. 2005/06:192 *Lära, växa, förändra – regeringens förslag om framtidens folkbildning.*

Övrig litteratur

- Aram, N & Bildt, C. *Osynliga framtidsdrömmar? Nyinvandrade ungdomars möte med den svenska skolan* (Arbetslivsinstitutet 2004:4).
- Aulin-Gråhamn, L&Persson, M&Thavenius, J, *Skolan och den radikala estetiken*, Studentlitteratur 2004.
- Arenor för alla, *En studie om ungas kultur- och fritidsvanor*, Ungdomsstyrelsen 2005:1.
- Barn – teater – drama*, Centrum för barnkulturforskning nr 32, Stockholms universitet 2000.
- Barns smak – om barn och estetik*, Centrum för barnkulturforskning nr 36, Stockholms universitet, 2004.
- Barnkultur – igår, idag, i morgon*, Centrum för barnkulturforskning nr 30, 1999.
- Barns skapande lek*, Centrum för barnkulturforskning, nr 10, 1987.
- Idol, image, identitet*, Centrum för barnkulturforskning, nr 34, 2002.
- Barnkultur i skilda världar*, Centrum för barnkulturforskning nr 38, 2006.
- Barnen och kulturen*, En rapport från Barnkulturgruppen, Liber 1978.
- Barn i stan? Om barns tillgång till stadsbygden* (Stadsmiljörådet 2001).
- Barnombudsmannens remissvar på (SOU 2005:77) *Får jag lov? Om planering och byggande*. Diarienummer: 9.1:1105/05.
- Barns lek, lärande och utveckling, En förstudie om hur ett potentiellt konkurrenskraftigt kompetensområde kan avgränsas och beskrivas*, Nutek R 2004:059.
- Barnombudsmannens remissvar på Folkhälsoinstitutets uppdrag *Underlag till handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen* (S2005/1274/FH).
- Banér, Ann, *Bilden av barnet – från antiken till 1900* (Berghs 1994).

- Budgetunderlag 2007-2009, Statens kulturråd.
- Statusrapport 2004*, Boernekkulturens Netvaerk, Danmark.
- Boernekkultur i hele landet, Handlingsplan for 2006-2007*
Statusrapport for 2005, Boernekkulturens netvaerk, Danmark.
- Björklid, Pia, *Lärande och fysisk miljö, En kunskapsöversikt om samspelet mellan lärande och fysisk miljö i förskola och skola*, Myndigheten för skolutveckling 2005.
- Delrapportering av Kulturrådets översyn av villkor och riktlinjer för bidragsgivning till fria teater- och dansgrupper, KUR 2005:120.
- ”De vill att jag ska vara osynlig” Romska barn och ungdomar berättar om sin vardag, Barnombudsmannen BR2005:07.
- För de allra små. Om att uppleva böcker, teater, film, konst och musik när man är liten*, red. Margareta Sörenson, Stockholm 2001.
- FN:s barnkonvention angår högskolan. Rapport från ett regeringsuppdrag*, Högskoleverkets rapportserie 2003:6R.
- Först såg vi en film, Röster och reportage om jämställdhetsarbete i skolan*, Svenska Filminstitutet och Myndigheten för skolutveckling 2005.
- Goda matvanor och ökad fysisk aktivitet – underlag till handlingsplan*, Statens Folhälsoinstitut 2005.
- Gustafson, B & Fritzén, L, *Idag ska vi på teater. Det kan förändra ditt liv* (Växjö universitet 2004).
- Hasselrot, Astrid, *Pedagogen. och penseldraget*, Nordiska akvarellmuseet 2004.
- Helander, Karin, *Från sagospel till barntragedi. Pedagogik, förströelse och konst i 1900-talets svenska barnteater*. Stockholm 1998.
- ”Hur kul är det på en skala? Resultat från undersökningen ’Rätten att komma till tals’”, barnombudsmannen rapporterar BR 2005:03.
- Hur är det ställt? Tack, ojämt! Erfarenheter av jämställdhetsarbete i grundskolor och gymnasieskolor*, Myndigheten för skolutveckling 2003.
- Hur kan skola och konstmuseum samarbeta i vardagen?* Seminarierapport från Nordiska Akvarellmuseet 1-2 november 2004.
- Johansson, Barbro, *Kom och ät! Jag ska bara dö först.. Datorn i barns vardag*, Etnologiska föreningen i Västsverige 2000.
- Korczak, Janusz, *Barnets rätt till respekt* (1929), Stockholm 1988.
- Krafter i samspel, Om lokal kultur- och fritidspolitik-erfarenheter och slutsatser*, Svenska kommunförbundet 2001.

- Kultur förändrar – om konsten att gestalta mångfald*, Nordin, A red. Agora 2004.
- Kultur i storstad, En kartläggning och analys av kulturens roll i storstadsarbetet*, Mångkulturellt centrum 2002.
- Kulturen i siffror*, Kulturrådet 2004 och 2005.
- Kåreland, Lena, *Modig och stark – eller ligga lågt, Skönlitteratur och genus i skola och förskola*, Svenska Barnboksinstitutet nr. 87.
- Lager, Anton och Bremberg, Sven, *Hälsoeffekter av tv- och datorspelande*, Statens Folkhälsoinstitut R 2005:18.
- Nelson, Anders och Svensson, Krister, *Barn och leksaker i lek och lärande*, Liber 2005.
- Nilsson, Sven, *Kulturskolan i Stockholm, En berättelse om förändring*, Kulturskolan i Stockholm 2005.
- Olofsson, Birgitta, Knutsdotter, *I lekens värld*, Stockholm 1992.
- Om världen*, Kulturrådets omvärldsanalys 2003.
- Om kulturell mångfald*, Kulturrådets omvärldsanalys 2005.
- Osten, Suzanne *Mina meningar, Essäer, artiklar, analyser 1969–2002*, Gidlunds 2002.
- Ottosson, Annika, *Inventering av musik- och kulturskolor i Västra Götaland 2003*, Västra Götalandsregionen 2003.
- Simonsson, Maria, *Bilderboken i förskolan*, Linköping 2004.
- Storstadsdelegationens årsrapport 2005*, Regeringskansliet 2006.
- Söderlind, I & Engwall, K, *Var kommer barnen in? Barn i politik, vetenskap och dagspress* (Institutet för framtidsstudier 2005).
- Thorn Wollnert, Camilla, *Att arbeta med kultur och fritid, En studie av professioner i förändring*, Svenska kommunförbundet 2003.
- Tjukovskij, Korneij, *Från två till fem år (1925)*, Hedemora 1976.
- Tänk långsiktigt, En samhällsekonomisk modell för prioriteringar som påverkar barns psykiska hälsa*, Skolverket, Socialstyrelsen, Statens folkhälsoinstitut 2004.
- Upp till 18 – fakta om barn och ungdomar*, Barnombudsmannen BR2004:06.
- Ungas egna kultur- och fritidsverksamheter. Slutrapport om utvecklingen av ungas egna kulturverksamheter samt nya lokala lösningar för ungas fritidsverksamhet. Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:3.*
- Ungar & Medier 2005, Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier*, Medierådet 2005.
- Ursprungsglöd och värmedöd, Om de nationella kulturpolitiska målen i den lokala kulturpolitiken*, Sveriges kommuner och landsting 2005.

Varför blir det så snett II? En rapport om konst och makt, Furu-
mark, A m.fl. 2004.

Vem tar hand om kultur och fritid i Sveriges kommuner? Svenska
kommunförbundet 2003.

Kommittédirektiv

Aktionsgrupp för barnkultur

**Dir.
2004:117**

Beslut vid regeringssammanträde den 2 september 2004.

Sammanfattning av uppdraget

En aktionsgrupp för barnkultur tillsätts. Huvuduppgiften är att lämna förslag på hur barnkulturens ställning kan stärkas. Aktionsgruppen skall ta initiativ till ett s.k. modellsamarbete mellan kommuner i syfte att sprida föredömliga former för arbetet med barn och kultur. En särskild rapportör skall kartlägga barnkulturen i Sverige.

Bakgrund

Barnkultur har en central roll i svensk kulturpolitik. Barnens rätt och möjlighet att delta i det kulturella och konstnärliga livet har varit en prioriterad fråga i den svenska kulturpolitiken alltsedan 1970-talet. Det råder en bred politisk enighet om vikten av att satsa på barnkultur.

För trettio år sedan tillsattes den statliga Barnkulturgruppen med uppdrag att lägga fram förslag inom barnkulturområdet. Under rubrikerna Alla har ansvar för barnkulturen och Så här kan vi arbeta skriver gruppen i sin slutrapport Barnen och kulturen att samverkan mellan folkrörelserna, kommunerna och staten är en förutsättning för att få till stånd en positiv förändring.

I propositionen Kulturpolitik (prop. 1996/97:3) redogjorde regeringen för målen för den statliga kulturpolitiken. Alla medborgare omfattas av dessa mål oavsett ålder, kön, klass, hemvist eller etnisk bakgrund. Barn skall ha lika möjlighet att utvecklas till självständiga individer. Att själv få skapa och ta del av andras

skapande hjälper barn och unga att upptäcka och förstå sig själva och sin relation till omvärlden.

För merparten av de verksamheter som helt eller delvis finansieras med stöd från den statliga kulturbudgeten har barn- och ungdomsverksamhet hög prioritet. Inom bl.a. områdena film, litteratur, museer, teater, dans och musik bedrivs verksamheter utifrån barns och ungas perspektiv. Kulturpolitiken främjar även riktade insatser för barn- och ungdomskultur genom de nationella uppdragen (prop. 1996/97:3) och landets länskonsulenter. Regeringen avser att i budgetpropositionen för 2005 (utg.omr. 17) lämna en fyllig redovisning av nuvarande statliga insatser för barnkulturen och ange vilka framtida insatser som bedöms vara nödvändiga.

Barn och ungdomar är också viktiga målgrupper för radio och TV i allmänhetens tjänst, som är en betydelsefull förmedlare av kulturella och konstnärliga upplevelser i program för och med barn och ungdomar.

Enligt Sveriges musik- och kulturskoleråd erbjuder fortfarande nästan samtliga kommuner frivillig musikundervisning trots återkommande nedläggningshot. Ett stort antal kommuner har musik- och kulturskolor med undervisning i musik, dans, teater, bild m.m. Avgifterna varierar dock mellan kommunerna, vilket innebär att många barn inte har råd att delta i verksamheter med hög avgift.

Den kulturella infrastrukturen, former för samordning, tillgången till fungerande bibliotek och ändamålsenliga lokaler, den enskilda skolans inställning till kreativa lärprocesser och till kultur samt föräldrarnas ekonomiska, sociala och etniska bakgrund är några avgörande faktorer för barns möjligheter att utnyttja sin rätt till kultur och eget skapande.

I budgetpropositionen för 2004 (utg.omr. 17) aviserade regeringen att en särskild aktionsgrupp skulle tillsättas med uppdrag att bl.a. inleda ett s.k. modellsamarbete med ett antal kommuner. I uppdraget pröva hur professionella konstnärer och kulturutövare skulle kunna spela en större roll i bl.a. skolan än för närvarande.

Företrädare för flera kommuner, musik- och kulturskolor, kulturinstitutioner och skolor, liksom många andra berörda, har anmält sitt intresse att delta i detta arbete.

För att ytterligare stärka barnkulturens ställning beslutade regeringen i juni 2004 att ur Allmänna arvsfonden satsa 60 miljoner kronor på barn- och ungdomskultur. Under en treårsperiod skall

20 miljoner kronor årligen fördelas till projekt av och för barn och ungdomar. Projekten skall syfta till att utveckla barns och ungdomars kulturengagemang och egna skapande.

Barnets rätt till kultur

Artikel 31 i FN:s konvention om barnets rättigheter erkänner barnets rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet. Konventionen fastslår vidare att konventionsstaterna skall respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet. Staterna skall också uppmuntra kulturell och konstnärlig verksamhet som är lämplig och som kommer alla barn till del.

Enligt artikel 12 har barnet rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som han eller hon är berörd av och att få sina åsikter beaktade.

Att förverkliga barnkonventionen och att förankra konventionens synsätt är ett långsiktigt och ständigt pågående arbete. Regeringens arbete med att förverkliga barnkonventionen tar sin utgångspunkt i den strategi som godkändes av en enhällig riksdag i mars 1999. Strategin har uppdaterats i en skrivelse till riksdagen januari 2004 (skr. 2003/04:47).

Läroplanerna knyter kreativitet och skapande verksamhet till lärandet. I läroplanen för förskolan (Lpfö) ges uppdraget till förskolan att utveckla barns lärande genom att låta dem skapa och kommunicera med hjälp av olika uttrycksformer som dans, sång, musik, drama, rytmik och rörelse liksom med tal och skriftspråk. Ett av skolans uppdrag enligt läroplanen för grundskolan (Lpo94) är att stimulera varje elev att bilda sig och att växa med sina uppgifter. I skolarbetet skall både de intellektuella och de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna uppmärksammas. Eleverna skall pröva och utveckla olika uttryck för kunskap.

Skolans arbete med kultur och kreativitet kan inte skiljas från den pedagogiska verksamheten i övrigt och kan därför inte vara förbehållet vissa ämnen eller aktiviteter. Samverkan mellan vetenskapliga ämnen, praktiskt-estetiska ämnen och kulturlivet skapar en skola där man arbetar med frågor som unga människor är intresserade av.

Regeringens satsning på Kultur i skolan under 1999–2001 inriktades på att kultur förstärker och stimulerar till lärandeprocesser. Insatserna inriktades på strategiska kulturprojekt som kunde ge varaktiga effekter.

I bibliotekslagen (1996:1596) föreskrivs att varje kommun skall ha folkbibliotek och att grundskolan och gymnasieskolan skall tillhandahålla skolbibliotek.

Statens kulturråd har i uppdrag att särskilt värna om barns och ungdomars rätt till yttrandefrihet. Rådet skall likaså värna om barns och ungdomars rätt och möjlighet att delta i det kulturella och konstnärliga livet och att få del av kulturupplevelser. Statens kulturråd har även regeringens uppdrag att stärka och vidareutveckla arbetet med kultur i skolan på nationell nivå.

Flertalet av de myndigheter och institutioner som omfattas av de ovannämnda kulturpolitiska målen har i regleringsbrev eller i regleringsbeslut om mål och återrapporteringskrav särskilda uppdrag att främja barn och unga.

Radio- och TV-företagen med uppdrag i allmänhetens tjänst, skall enligt sändningstillstånden för tillståndsperioden 2002 till 2005 ägna ökad uppmärksamhet åt program för och med barn och ungdomar samt i dessa program förmedla bl.a. kulturella och konstnärliga upplevelser.

Uppdraget

Aktionsgruppen skall göra en översyn av barns och ungas möjligheter till kulturengagemang och eget skapande och lämna förslag på hur barnkulturens ställning kan stärkas.

Aktionsgruppen skall lyfta fram de kommuner som etablerat former för arbetet med barn och kultur som kan tjäna som föredömen. Därefter skall aktionsgruppen ta initiativ till ett s.k. modellsamarbete mellan kommuner i syfte att förmedla dessa exempel och erfarenheter. Det skall gälla arbete med kultur inom bl.a. teater, dans, musik, litteratur, bildkonst, film och museer. Dessutom skall arbetet inriktas mot musik- och kulturskolornas ställning, bibliotekens roll för läsförmedlingen och enskilda förskolors och skolors sätt att arbeta med kultur. Det skall även gälla samordning mellan olika aktörer och nätverk för att främja barns tillgång till kultur.

Aktionsgruppen skall utreda hur professionella konstnärer och kulturutövare skulle kunna få en större roll än i dag i barnens offentliga miljöer som förskolor, skolor, kulturskolor och bibliotek. Dessutom skall den undersöka hur samspelet mellan kulturliv och lärare kan stärkas. Gruppen skall också undersöka behovet av och förutsättningarna för en förbättrad samordning på olika samhälleliga nivåer för att främja tillgången till kultur i barnens offentliga miljöer.

Aktionsgruppen skall låta en särskild rapportör göra en kartläggning av barnkulturen i Sverige trettio år efter det att den första barnkulturgruppen tillsattes. Denna del av uppdraget kan grundas på befintligt analysmaterial i form av statistik och forskningsrapporter. Kartläggningen skall omfatta barnens offentliga miljöer och gälla samtliga konstarter, olika kulturinstitutioner samt radio och TV i allmänhetens tjänst.

I arbetet skall alla barns möjligheter till eget skapande och deltagande i kulturverksamhet beaktas oavsett kön, ekonomisk eller etnisk bakgrund, geografisk hemvist eller eventuellt funktionshinder. Särskild uppmärksamhet skall riktas på eventuella genus- eller åldersbundna mönster. Gruppen skall också uppmärksamma de nationella minoriteternas tillgång till kultur på det egna språket.

Det står gruppen fritt att initiera egna undersökningar. Resultatet skall ligga till grund för gruppens överväganden och förslag.

Det ingår i aktionsgruppens uppdrag att analysera hur ändamålsenliga de nuvarande offentliga insatserna på barnkulturområdet är och att lämna förslag på hur området kan utvecklas. Aktionsgruppen skall även utreda behovet av en kontinuerlig uppföljning av situationen för barnkulturen.

Om aktionsgruppen lämnar förslag som medför nya kostnader skall förslagen till finansiering redovisas.

Arbetsformer och redovisning av uppdraget

Aktionsgruppen skall samverka med kommuner och landsting och med berörda myndigheter, institutioner och organisationer. Till dessa hör bl.a. Statens kulturråd, Barnombudsmannen, Myndigheten för skolutveckling, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd. Aktionsgruppen skall aktivt involvera barn och unga i arbetets olika delar.

Aktionsgruppen skall redovisa sitt uppdrag i en slutrapport senast den 15 april 2006. Det står gruppen fritt att dessförinnan lämna delrapporter.

(Kulturdepartementet)

Barn och ungdomar om kultur

Resultatredovisning av en enkätundersökning om barns och ungas aktiviteter och upplevelser inom kulturområdet

Barnombudsmannen

Innehåll

1 Inledning	269
Bakgrund	269
2 Vad är kultur?	270
3 Kultur i skolan	271
Få elever är nöjda med aktiviteterna i skolan	272
Vad eleverna vill göra	273
Inflytande över skolaktiviteter	274
Upplevelser på skoltid	275
Vilka upplevelser är eleverna nöjda med?	276
Vad vill barnen och ungdomarna själva göra?	277
Inflytande	278
Hinder	279
Förslag på aktiviteter	280
Vilka förslag har barnen och ungdomarna kommit med?	281
4. Kultur på fritiden	281
Vad vill barn och ungdomar göra på sin fritid?	283
Favoritaktiviteter	285
Tid och pengar	285
Andra hinder	286
Information	286
Egna förslag	287
Vilka förslag har barn och ungdomar kommit med?	288
Får förslagen gehör?	288
Aktiviteter tillsammans med familjen	288
Vilka kulturinstitutioner har barn och ungdomar besökt?	289
5. Sammanfattande kommentarer	290
Kultur för alla?	290
Skolan introducerar snarare än aktiverar?	290
Litet inflytande, litet intresse	291
Kultur konsumeras i hemmen	291
Pojkar och flickor	291
Glesbygd kontra storstad, mindre kommuner och större	292

1 Inledning

Bakgrund

Under hösten 2005 har Barnombudsmannen och Aktionsgruppen för barnkultur genomfört en undersökning om barns och ungas kulturvanor i skolan och på fritiden. Det övergripande syftet har varit att kartlägga både vanor och vilka möjligheter barn och unga har till inflytande i dessa sammanhang. Mer konkret har enkätfrågorna därför rört vilka aktiviteter och upplevelser inom kulturområdet respondenterna har varit med om, både i och utanför skolan. Enkätfrågorna har också tagit upp huruvida barn och unga upplever att de får vara med och bestämma över dessa aktiviteter och upplevelser samt huruvida de är nöjda med dem.

Barnombudsmannen har regelbundna kontakter med barn och ungdomar för att ta reda på vad de tycker i aktuella frågor. Kontakterna sker bland annat genom besök på skolor och i föreningar, genom brev- och telefonkontakter och via myndighetens webbplats. Barnombudsmannen tar också hjälp av ett antal kontaktklasser som svarar på enkäter inom olika områden. Till sin hjälp har Barnombudsmannen även flera barn- och ungdomsråd, samt ett expertråd.

Barnombudsmannen ställer minst två gånger om året frågor till barn och unga i kontaktklasserna. Kontaktklasserna finns i skolor över hela landet, i glesbygd och storstad, i större samhällen och i förorter. De som har svarat är inte utvalda enligt någon statistisk urvalsmetod men siffrorna kan ändå ge en indikation på vad barn och unga tycker i olika frågor. Samtliga respondenter i undersökningen är naturligtvis anonyma. Frågorna ställs via Hallå, den del av Barnombudsmannens webbplats som vänder sig till barn och unga. Frågorna ställs med både fasta och öppna svarsalternativ.

Enkäten om kulturvanor besvarades av våra kontaktklasser under hösten 2005. En kort sammanställning av enkätresultaten presenteras i denna resultatredovisning. För djupare analyser och diskussioner kring undersökningens resultat hänvisar vi till Barnombudsmannens rapport NNNNNNN.

Vi har fått cirka 1100 svar på enkäten, varav cirka 41 procent är från pojkar och 59 procent från flickor. Oftast är svaren ganska jämt fördelade mellan pojkar och flickor i våra enkätundersökningar och redan här indikeras att just den här enkäten varit av större intresse för flickor än för pojkar.

Eleverna i årskurserna fyra till sex utgör 16 procent av det totala antalet respondenter, eleverna i årskurserna sju till nio cirka 33 procent. Gymnasieeleverna, slutligen, utgör cirka 50 procent av det totala antalet svarande.

67 procent av alla respondenterna har föräldrar födda i Sverige. 18 procent av dem har föräldrar som båda är födda i ett annat land. 13 procent har vidare angett att en förälder är född i Sverige och den andra föräldern utomlands. Ett fåtal respondenter har angett att de inte vet var deras föräldrar är födda. 14 procent av respondenterna har angett att de har något funktionshinder, 86 procent att det inte har något sådant. Slutligen, 36 procent av respondenterna bor i storstadsregioner, 26 procent i mellanstora städer och resterande 36 procent i mindre kommuner och glesbygd.

2 Vad är kultur?

Alla barn och ungdomar i undersökningen har fått frågan ”Vad är kultur för dig?” Svaren visar att begreppet har många olika betydelser. Vissa svar närmar sig ett antropologiskt kulturbegrepp, en elev skriver att ”Det är väl ungefär som Sveriges kultur, vad vi gör och hur vi gör”. En annan elev menar att ”kultur är när en homogen grupp delar samma grundläggande värderingar och moral, samma historia och en känsla av gemenskap”. Många fäster också vikt vid skillnader mellan kulturer. För en elev är kultur ”olika nationaliteter, länder och måltider och dans”.

Andra betonar det estetiska och kreativa, ”Något som stimulerar sinnen” säger en elev, ”Något vackert” säger en annan. För många barn och ungdomar är kultur något man gör: som att spela och sjunga, dansa och spela teater. Men kultur kan också vara att spela datorspel, sola och bada.

Kultur kan också vara ting. Några elever svarar ”gamla saker”, ”tavlor” och ”statyer” på frågan vad kultur är för just dem. Andra elever beskriver snarare värderingar än artefakter och aktiviteter. Kultur är ”tråkigt” för en del, ”roligt” för andra. Det vanligaste svaret är emellertid att kultur är ”konst, musik, teater, dans”, samtidigt som några barn och unga i undersökningen påpekar att kultur också kan vara att sola eller spela fotboll.

För en elev är ”kultur är hur vi människor lever, hur vi utnyttjar och formar vår omvärld”.

3 Kultur i skolan

Skolan har en stor betydelse för många barns och ungdomars möjligheter till kultur och kulturella aktiviteter.

Att läsa böcker och skriva egna texter torde vara centrala aktiviteter i en stor del av skolans undervisning. Det är i detta sammanhang anmärkningsvärt att endast 72 procent av pojkarna i undersökningen säger sig ha läst böcker under skoltid det senaste året och att endast 56 procent av dem menar att de har skrivit egna texter. När vi senare i enkäten också frågar efter läsvanor utanför skolan hävdar 20 procent av pojkarna att det inte läser någonting alls och 23 procent av dem att de endast läser någon gång i veckan.

Att läsa och skriva förefaller inte vara odelat uppskattade aktiviteter för en hel del barn och ungdomar, framförallt inte bland pojkarna. Samtidigt visar enkätsvaren att skolan lägger stor vikt vid just dessa aktiviteter jämfört med andra. Möjligheten för eleverna till andra uttrycksätt – som att måla, teckna, spela teater, spela instrument med mera – minskar i de högre årskurserna då ämnen som slöjd, musik och bild försvinner från mångas scheman.

Fråga 8 Vilka aktiviteter har du gjort på skoltid under det senaste året?

	Alla	Flickor	Pojkar
Läst böcker	78	82	72
Skrivit egna texter	61	65	56
Använt olika material och tekniker exempelvis: målat, tecknat eller arbetat i trä, lera, textil	54	56	51
Spelat instrument eller sjungit	45	46	43
Annat	44	42	48
Använt Powerpoint eller Photoshop	30	29	32
Dansat	24	25	22
Filmat eller fotograferat	19	16	22
Spelat teater eller övat cirkus	15	15	15
Totalt antal svarande	1108	656	446

Det finns andra skillnader mellan pojkar och flickor än just läsning och skrivning. Något fler pojkar än flickor har använt powerpoint och photoshop, något fler pojkar än flickor har filmat eller fotograferat.

Elever med funktionshinder läser i mindre uträkning böcker än övriga elever. Å andra sidan visar enkätsvaren att dessa i högre utsträckning har haft möjlighet att filma och fotografera och att

använda powerpoint och photoshop än icke-funktionshindrade elever.

Var man bor har betydelse för vilka aktiviteter man gör på skoltid. Betydligt fler elever från storstadskommuner och närförorter till storstäder har dansat, spelat teater sjungit eller spelat instrument än elever från mindre kommuner. Den sistnämnda gruppen har å andra sidan i högre utsträckning haft möjlighet att fotografera och filma samt att använda powerpoint och photoshop.

Få elever är nöjda med aktiviteterna i skolan

Relativt få elever förklarar sig nöjda med de aktiviteter som de har gjort på skoltid under det senaste året. De allra flesta eleverna läser böcker i skolan men endast en knapp majoritet förklarar sig nöjda med aktiviteten. Ännu färre anser sig nöjda med att skriva egna texter.

Vi har under föregående fråga kunnat konstatera att exempelvis musik, slöjd, dans, teater och bild inte är förbehållet alla elever varför det är givet att färre elever förklara sig nöjda med dessa aktiviteter. I de lägre årskurserna, där fler elever har dessa ämnen på schemat, är nöjdheten med dem större.

Totalt sett har drygt hälften av eleverna haft möjlighet att måla, teckna och att arbeta med trä och textil genom skolan. Andelen elever nöjda med dessa aktiviteter är något lägre. Samma förhållande, att andelen elever med möjlighet till aktiviteten är större än andelen elever som också är nöjda med aktiviteten, gäller också övriga aktiviteter.

Fråga 9 Vilka aktiviteter som du har gjort på din skoltid under det senaste året har du varit nöjd med?

	Alla	Flickor	Pojkar
Läst böcker	53	56	47
Skrivit egna texter	41	46	35
Använt olika material och tekniker exempelvis: målat, tecknat eller arbetat i trä, lera, textil	40	42	38
Annat	38	36	40
Spelat instrument eller sjungit	33	34	31
Använt Powerpoint eller Photoshop	20	20	22
Filmat eller fotograferat	15	13	17
Dansat	14	16	10
Spelat teater eller övat cirkus	10	10	10
Totalt antal svarande	1108	656	446

Enkätsvaren visar att fler flickor än pojkar är nöjda med aktiviteterna läsa böcker och skriva egna texter, vilket enklast förklaras av att fler flickor än pojkar också läser böcker och skriver egna texter i skolan. På samma sätt förklaras varför fler elever från storstadsregionerna är nöjda med aktiviteter som att spela instrument och sjunga än vad som är fallet i mindre kommuner.

Vad eleverna vill göra

De aktiviteter som eleverna i hög utsträckning faktiskt ägnar sig åt i skolan är inte alltid de aktiviteter de själva önskar göra. Exempelvis läser 78 procent av eleverna böcker i skolan medan endast 37 procent av dem nämner detta som en aktivitet de vill göra.

Intresset för film och fotografering är stort bland elever i alla årskurser, framförallt bland flickorna. Betydligt fler elever anger också att de vill filma eller fotografera än antalet som har haft möjlighet till detta under senaste skolåret.

Enkäten visar också att det finns ett intresse för aktiviteter som att måla och teckna, spela teater och dansa även bland gymnasieelever. 40 procent av eleverna i årskurs 2 vill till exempel kunna ägna sig åt att måla och teckna på skoltid.

Fråga 10 Vilka av följande aktiviteter vill du kunna göra på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Filma eller fotografera	52	58	45
Använda olika material och tekniker exempelvis: måla, teckna eller arbeta i trä, lera, textil	39	41	36
Annat	38	34	44
Läsa böcker	37	38	35
Använda Powerpoint eller Photoshop	35	33	38
Spela instrument eller sjunga	32	34	30
Skriva egna texter	31	34	26
Dansa	28	39	12
Spela teater eller öva cirkus	28	36	17
Totalt antal svarande	1108	656	446

Pojkar och flickor har något olika önskemål om aktiviteter. Dans och teater intresserar till exempel relativt många flickor men få pojkar i undersökningen,

Vi har tidigare kunnat konstatera att var man bor påverkar vilka aktiviteter som är möjliga i skolan. Med detta i åtanke är en intressant fråga huruvida också önskemålen om aktiviteter skiljer sig mellan eleverna från olika kommuntyper. Och några sådana skillnader kan identifieras – fler storstadselever än glesbygdselever framför till exempel önskemål om dans. Men nästan var fjärde elev i de mindre kommunerna är också intresserade av dans, samtidigt som endast en av tio har haft möjlighet till detta under skoltid. En av fyra av dessa elever är vidare intresserade av att spela teater medan endast sju procent har haft sådana möjligheter på skoltid. En slutsats är alltså att intresse för musik, dans och teater också finns bland elever från mindre kommuner, men att möjligheterna till sådana aktiviteter är mindre än i storstadsskolorna.

Inflytande över skolaktiviteter

Anmärkningsvärt få elever anser sig ha möjlighet att bestämma över aktiviteter på skoltid. Detta gäller oavsett aktivitet. Naturligtvis är elevernas uppfattning om inflytande en annan fråga än huruvida de faktiskt äger inflytande.

Läsa böcker och skriva egna texter är de aktiviteter inom vilka flest elever anser sig ha möjlighet till medbestämmande. Det är också de aktiviteter som flest elever regelbundet också ägnar sig åt. Inflytandet över aktiviteter som att dansa, spela teater, filma eller fotografera är betydligt mindre utbrett men så är också möjligheten att ägna sig åt dem.

Fråga 11 Vilka av följande aktiviteter kan du vara med och bestämma om att du kan göra på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Läsa böcker	47	51	42
Skriva egna texter	37	41	31
Använda olika material och tekniker exempelvis: måla, teckna eller arbeta i trä, lera, textil	30	31	29
Spela instrument eller sjunga	28	29	28
Filma eller fotografera	23	22	25
Använda Powerpoint eller Photoshop	21	18	24
Dansa	18	21	15
Spela teater eller öva cirkus	17	18	15
Totalt antal svarande	1108	656	446

Undersökningen indikerar att inflytandet över skolaktiviteterna inte ökar med åldern. De skillnader mellan åldersgrupperna som finns kan istället, åtminstone delvis, förklaras av att eleverna i olika årskurser har olika aktiviteter. Så upplever till exempel relativt många yngre elever att det har möjlighet att vara med och bestämma över aktiviteter som att spela och sjunga. Fler äldre elever än yngre upplever å andra sidan att de har inflytande över aktiviteter som powerpoint och photoshop, film och fotografering.

Inte heller verkar möjligheten till inflytande variera mellan skolor i olika kommuntyper. Elever från storstadsskolor verkar emellertid i högre utsträckning anse sig ha inflytande över aktiviteter som att spela instrument, sjunga eller spela teater än övriga elever. Detta kan dock förklaras av att fler elever ur den förstnämnda gruppen faktiskt ägnar sig åt dessa aktiviteter.

Intressant nog verkar elever med funktionshinder generellt uppleva större möjligheter att vara med och bestämma än icke-funktionshindrade. Skillnaderna mellan grupperna är emellertid små.

Upplevelser på skoltid

Upplevelser på skoltid handlar för de allra flesta barn och ungdomar om att se på film eller gå på bibliotek. Det är också noterbart att över en tredjedel av respondenterna svarar "annat" på den här frågan. Vilka upplevelser de då har i åtanke är svårt att veta.

Konserter, teater- och museibesök hör inte till vanligheten för majoriteten av eleverna. Dans och konst är än mer sällsynt.

Fråga 12. Vilka upplevelser har du varit med om på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Sett på film	72	74	70
Gått på bibliotek	61	66	54
Annat	38	36	41
Lyssnat på levande musik	30	33	25
Gått på teater	30	31	29
Besökt museum	29	30	28
Sett på dans	17	16	17
Sett på konst	14	14	14
Sett cirkus	3	2	4
Totalt antal svarande	1106	656	444

Resultaten visar inte på några större skillnader mellan pojkar och flickor. Inte heller varierar svaren mellan elever från olika årskurser i någon större omfattning. Skolornas program för kulturella upplevelser verkar omfatta de flesta. Gruppen funktionshindrade elever har emellertid, jämfört med övriga elever, i något mindre utsträckning haft möjlighet att gå på bibliotek och se på film.

Skillnaderna mellan storstadsregioner och glesbygd är relativt små. Det finns två undantag. Dels har en betydligt större andel elever i storstadskommuner (72 procent) gått på bibliotek än vad som är fallet bland eleverna i glesbygdskommunerna (55 procent). Dels har storstadseleverna också i högre utsträckning haft möjlighet att lyssna på levande musik. Å andra sidan visar undersökningen att något fler elever i glesbygdskommuner har haft möjlighet att se på dans och film genom skolan. Skillnaderna mellan skolor på olika håll i landet förefaller alltså mindre vad gäller upplevelser än vad gäller aktiviteter inom i alla fall vissa kulturområden. Fler elever i de mindre kommuner än i storstadsregionerna har exempelvis sett på dans men betydligt färre av dem har haft möjlighet att själva dansa.

En liten men intressant detalj är att elever med en eller båda föräldrarna födda utomlands i högre utsträckning än elever med svenskfödda föräldrar har besökt museum.

Vilka upplevelser är eleverna nöjda med?

Filmbesök framstår som den populäraste upplevelsen i skolans regi bland både pojkar och flickor. Biblioteksbesöken tycker eleverna inte är lika spännande. Noterbart är att relativt få elever, med tanke på att majoriteten av dem faktiskt besöker bibliotek, anser sig nöjda med biblioteksbesöken.

Som tidigare konstaterades har inte alla elever genom skolan fått möjlighet att besöka museum, se på dans eller teater eller lyssna på levande musik. Det är därför givet att färre elever förklarar sig nöjda med dessa aktiviteter. De elever som har haft sådana möjligheter verkar emellertid i ganska hög utsträckning nöjda. 30 procent av dem har exempelvis gått på teater under det senaste året och 22 procent förklarar sig också nöjda med teaterbesöket.

Fråga 13 Vilka upplevelser har du varit nöjd med på skoltid under det senaste året?

	Alla	Flickor	Pojkar
Sett på film	56	57	55
Annat	35	32	40
Gått på bibliotek	29	31	26
Gått på teater	22	23	19
Lyssnat på levande musik	19	21	16
Besökt museum	18	18	19
Sett på dans	11	12	9
Sett på konst	8	9	7
Sett cirkus	3	2	6
Totalt antal svarande	1103	653	444

Det antyds skillnader mellan pojkar och flickor. Generellt verkar fler flickor än pojkar vara nöjda med sina upplevelser på skoltid. 40 procent av pojkarna är nöjda med upplevelser som inte funnits med bland svarsalternativen och svarar ”annat” på frågan. Undersökningen ger ingen ledtråd till vad detta skulle kunna vara och återigen kan man misstänka att vi inte riktigt lyckats fånga vad många pojkar anser vara upplevelser inom skolan.

Variationer mellan nedbrytningar över årskurser, etnisk bakgrund och hemkommun förefaller till stor del korrespondera mot vilka upplevelser eleverna har haft möjlighet att ta del av. Inte heller är skillnaderna i nöjdhet särskilt stora mellan elever med eller utan funktionshinder.

Vad vill barnen och ungdomarna själva göra?

Det finns ett intresse för kultur och kulturella aktiviteter bland många barn och ungdomar. Framförallt är filmintresset stort. Men även teater, konserter, museum och dans intresserar åtminstone kring 40 procent av respondenterna i undersökningen. Intresset är med andra ord större än faktiska kulturella upplevelser inom skolans ramar. Nästan hälften av eleverna säger sig till exempel vilja gå på teater medan endast 30 procent av dem också har gjort det.

Fråga 14 Vilka av följande saker vill du kunna göra på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Se på film	71	72	69
Gå på teater	48	58	34
Annat	45	41	52
Lyssna på levande musik	44	49	37
Besöka museum	40	42	37
Se på dans	40	54	19
Gå på bibliotek	33	34	31
Se cirkus	33	34	31
Se på konst	26	28	23
Totalt antal svarande	1101	651	444

Pojkar och flickor har olika intressen. Teater, konserter och framförallt möjlighet att se på dans intresserar fler flickor än pojkar. Pojkarna i undersökningen eftersöker istället upplevelser som inte finns med bland svarsalternativen. Mer än hälften av dem har svarat ”annat” på frågan.

Elever med funktionshinder skiljer sig inte heller här i särskilt hög utsträckning från övriga elever. Bland den sistnämnda gruppen finns emellertid ett något större intresse för film. Nedbrytning över årskurser visar inte några större skillnader mellan eleverna.

Undersökningen antyder emellertid vissa samband mellan var man bor någonstans och vilka intressen man har. Elever från storstadsregionerna är intresserade av att besöka museum och se på dans i högre utsträckning än eleverna på andra håll i landet. Något fler elever från de mindre kommunerna är å andra sidan intresserade av att gå på teater.

Inflytande

Generellt kan sägas att relativt få elever anser sig ha inflytande över upplevelser i skolans regi. När det gäller film- och biblioteksbesök menar emellertid rätt många av eleverna att de kan vara med och bestämma. Inflytande över konserter, dans, konst och teater verkar däremot förbehållet ett fåtal elever. Delvis är detta en konsekvens av att få elever har haft möjlighet till sådana upplevelser och aktiviteter. Men det är också möjligt att svaren kan ses som en indikator på att kulturen inte har någon given plats i skolans vardag, att

eleverna överhuvudtaget inte reflekterar över möjligheten att få uppleva till exempel dans eller teater.

Fråga 15 Vilka av följande saker kan du vara med och bestämma om att du kan göra på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Se på film	40	41	39
Annat	40	35	48
Gå på bibliotek	37	42	30
Besöka museum	21	21	20
Lyssna på levande musik	18	19	16
Gå på teater	18	19	18
Se på dans	14	15	13
Se på konst	13	12	14
Se cirkus	10	8	13
Totalt antal svarande	1097	648	443

Fler pojkar än flickor anser sig kunna vara med och bestämma över ”annat” vilket torde förklaras av att pojkarna också är mer intresserade av ”annat”. Annars råder inga större skillnader mellan pojkar och flickor.

Inte heller kan några större skillnader mellan andra grupper i undersökningen identifieras.

Hinder

Det vanligaste hindret enligt eleverna är att aktiviteter och upplevelser kostar för mycket. En tredjedel av eleverna menar också att läraren kan vara ett hinder. Relativt många, i alla fall bland pojkarna, svarar ”vet inte” på frågan.

Fråga 16 Vilka hinder finns om du inte kan göra det du önskar på skoltid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Kostar för mycket	51	58	40
Läraren vill inte	34	35	31
Vet inte	33	29	40
Har inte tid	31	35	25
Svårt att ta sig dit	24	26	20
Det jag vill göra finns inte i kommunen	17	17	16
Åldersgräns	13	12	13
Svårt att ta sig in i lokalen	5	4	6
Får inte för mina föräldrar	4	3	6
Totalt antal svarande	1094	647	441

Betydligt fler flickor än pojkar anger ekonomiska hinder. Pojkarna svarar istället i högre utsträckning ”vet inte”. Detta kan vara avhängigt av att de aktiviteter som flickorna önskar göra helt enkelt kostar mer än pojkarnas förslag. Det kan också tolkas som att skolan har dålig beredskap att möta just flickornas önskemål.

Eventuella funktionshinder verkar inte påverka vilka hinder man stöter på i särskilt hög utsträckning. Svaren ”svårt att ta sig dit” och ”svårt att ta sig in i lokalen” är till exempel inte särskilt vanliga svar bland elever med funktionshinder. ”Svårt att ta sig in i lokalen” anges till exempel endast av nio procent av eleverna med funktionshinder som ett hinder. Funktionshinder är emellertid av olika slag. För rörelsehindrade barn och ungdomar är otillgängliga lokaler naturligtvis ett större hinder än för barn och unga med läs- och skrivsvårigheter och vi har ingen klar uppfattning om vilka olika slags funktionshinder som ryms inom gruppen.

Förslag på aktiviteter

Endast en av tre elever har lämnat förslag eller idéer på skolaktiviteter. Pojkarna förefaller här vara något mer aktiva än flickorna.

Det är vidare intressant att notera att elever med funktionshinder i högre utsträckning (50 procent av dem) har lämnat förslag på aktiviteter än andra elever.

Fråga 17 Har du lämnat förslag eller idéer till skolan om vilka aktiviteter du skulle vilja göra i skolan?

	Alla	Flickor	Pojkar
Ja	35	32	40
Nej	65	69	60
Procent	100	101	100

Vilka förslag har barnen och ungdomarna kommit med?

Barnen och ungdomarna har kommit med många olika förslag. Många av dem gäller klassresor och studiebesök. Föreslagna studiebesök kan vara allt från fabriker till teatrar och museum. Andra förslag gäller aktiviteter som att se på film eller dansa. Några elever har velat sätta upp teaterföreställningar medan andra har framfört förslag om mer fotboll.

4 Kultur på fritiden

Barn och ungdomar har idag möjlighet till många olika fritidssysselsättningar. Med tanke på att frågan om fritidssysselsättningar följs av en ganska diger samling i förväg definierade svarsalternativ i enkäten är det intressant att notera att nästan hälften av respondenterna också lägger till svaret "annat".

TV, dvd och video, liksom datorspel och Internet kommer de flesta barn och ungdomar i kontakt med idag. Umgänget med vänner är också en viktig del av mångas fritid. Lyssna på musik ägnar sig många åt, likaså är sport och idrott, träning och tävling vanliga inslag i de flesta respondenters fritid. Biobesök och shopping är andra vanliga aktiviteter. Aktiviteter som att måla och teckna, spela instrument och sjunga, dansa och spela teater är emellertid mindre vanliga.

Fråga 20 Brukar du själv göra något av följande på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Se på tv, dvd, video	89	90	87
Vara med kompisar	88	91	83
Använda dator, spel, Internet	85	83	88
Lyssna på musik	85	89	79
Göra läxor	67	76	54
Gå på bio	63	67	57
Sporta/idrotta/träna	63	62	65
Shoppa	61	79	35
Hjälpa till i hushållsarbetet hemma	55	63	44
Annat	47	46	48
Läsa böcker	45	54	31
Vara ute i naturen	35	38	30
Ta hand om djur	33	41	22
Måla, teckna	31	38	20
Resa	31	33	27
Spela musikinstrument, sjunga, spela i band, vara med i kör	29	32	26
Gå på konsert eller festival	27	29	24
Filma eller fotografera	24	24	25
Dansa	23	32	10
Jobba extra	23	26	19
Åka skateboard, inlines, snowboard, BMX, longboard	20	13	30
Skriva egna texter	19	24	13
Sy, sticka, pyssla, snickra	18	26	7
Mecka med motorer, fixa maskiner och apparater	17	6	33
Gå på fritidsgård, ungdomsgård	15	12	19
Gå på teater	8	8	7
Spela teater	5	5	4

De allra flesta barn och ungdomar konsumerar kultur. Genom IT-utvecklingen är utbudet av musik och film stort och lättillgängligt. Enkätresultaten visar att många laddar ner film och framförallt musik från nätet.

Både flickor och pojkar delar intresset för film men fastnar för olika genrer - pojkar gillar action och flickor drama. Komedier står dock högt i kurs inom båda grupperna.

Nedbrytningar av respondenternas svar visar på en hel del skillnader mellan olika grupper. Det finns några tydliga skillnader mellan pojkars och flickors fritidsaktiviteter. Relativt få pojkar

anger shopping som en fritidssysselsättning medan nästan två tredjedelar av flickorna markerat detta svar i enkäten. Flickorna hjälper också till med hushållsarbetet hemma i högre utsträckning än pojkarna.

Fler flickor än pojkar ägnar sig åt aktiviteter inom kulturområden som litteratur, dans och konst. Resultaten visar också att elever med utlandsfödda föräldrar dansar i högre utsträckning än elever med svenskfödda föräldrar. Skillnaderna mellan könen är mindre tydliga vad gäller musik och teater. ”Mecka och fixa” är å andra sidan aktiviteter som intresserar långt fler pojkar än flickor.

Jämför man barn och ungdomar med funktionshinder med icke-funktionshindrade blir den övergripande bilden att de utan funktionshinder har fler fritidsaktiviteter. Färre funktionshindrade svarar att de brukar träffa kompisar, använda datorer, spel och Internet, sporta och träna med mera. Funktionshindret fungerar antagligen begränsande för en del barn och ungdomar i de här sammanhangen.

TV, datorer, Internet, video och dvd finns tillgängligt varhelst man bor. Aktiviteter som att träffa kompisar, läsa läxor, sporta och att shoppa ägnar sig också barn och ungdomar åt i ungefär samma utsträckning oavsett hemkommun. Några aktiviteter som att spela instrument, sjunga, dansa och läsa böcker är betydligt vanligare i storstadsregionerna än i övriga landet. Att spela teater, filma och fotografera är emellertid lika vanligt (eller rättare sagt ovanligt) bland barn och ungdomar oavsett var i landet de bor.

Vad vill barn och ungdomar göra på sin fritid?

Det sociala umgänget prioriteras högt av respondenterna. Likaså söker de allra flesta underhållande aktiviteter. Datorer, spel och Internet, tv, video och dvd intresserar majoriteten av barnen och ungdomarna. Här råder alltså en ganska god överensstämmelse mellan vad man vill göra och vad man också gör.

Undersökningen visar att det finns ett intresse också för mer skapande aktiviteter. Även om relativt få elever brukar dansa, spela teater, filma och fotografera visar svaren att det faktiskt finns ett intresse för sådana aktiviteter inom traditionella kulturområden. Nästan hälften av flickorna skulle vilja dansa medan ungefär en tredjedel av dem också gör det. Nästan hälften av flickorna skulle vilja filma och fotografera medan endast en fjärdedel av dem också

gör det. Som jämförelse kan nämnas att 65 procent av pojkarna anger att de ägnar sig åt sport och idrott medan 53 procent av dem nämner att de vill ägna sig åt detta. Efterfrågan på aktiviteter inom kulturområdet förefaller vara större än utbudet, sport och idrott har i vilket fall en mer självklar plats i ungas fritid.

Fråga 24 Vad av det här vill du kunna göra på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Träffa kompisar	67	72	62
Se på tv, dvd, video	64	64	64
Använda dator, spel, Internet	62	61	64
Lyssna på musik	61	64	59
Sporta/idrotta/träna	55	56	53
Gå på bio, teater	53	58	47
Shoppa	52	66	33
Resa	51	58	42
Gå på konsert eller festival	43	52	30
Annat	43	43	42
Filma eller fotografera	40	46	30
Jobba extra	36	43	24
Dansa	32	46	11
Vara ute i naturen	32	36	25
Läsa böcker	32	38	24
Spela musikinstrument, sjunga, spela i band, vara med i kör	30	32	26
Ta hand om djur	30	37	19
Måla, teckna	26	30	20
Gå på fritidsgård, ungdomsgård	24	24	24
Åka skateboard, inlines, snowboard, BMX, longboard	24	20	31
Göra läxor	23	23	21
Hjälpa till i hushållsarbetet hemma	23	26	17
Sy, sticka, pyssla, snickra	21	26	13
Mecka med motorer, fixa maskiner och apparater	21	11	35
Skriva egna texter	19	24	12
Spela teater	15	19	9
Gå på föreningsmöten	7	7	8

Enkätsvaren visar på skillnader mellan pojkar och flickor. Fler flickor än pojkar betonar att de vill träffa kompisar, gå på bio och på konserter och festivaler. Betydligt fler flickor än pojkar är också intresserade av att dansa, läsa böcker, filma och fotografera, spela

instrument och sjunga, måla och teckna samt spela teater. Pojkarna, å andra sida, är i högre utsträckning intresserade av att åka skateboard, inlines, BMX-cykling och dylikt samt att mecka med motorer.

Det finns också några skillnader mellan elever med föräldrar födda i annat land och elever med föräldrar födda i Sverige. Färre elever med båda föräldrarna födda utomlands än med föräldrar födda i Sverige är exempelvis intresserade av att se på tv, dvd och video och använda datorer. Fler av de förstnämnda än de sistnämnda är å andra sidan intresserade av att dansa.

I vilken kommun man bor spelar också en viss roll för vad man vill göra på sin fritid. Barn och ungdomar i storstäder är i högre utsträckning intresserade av att gå på bio och shoppa än barn och ungdomar i mindre kommuner ute i landet. Allra mest utbrett är intresset för just dessa aktiviteter i mellanstora kommuner.

Vidare understryks även här att musikutövning är en storstadsangelägenhet. Likväl är en av fyra barn och ungdomar i glesbygden också intresserade av att spela eller sjunga.

Favoritaktiviteter

Barnen och ungdomarna i kontaktklasserna har också ombetts att nämna sina roligaste fritidsintressen. Dessa öppna svar speglar ganska väl den bild som tecknas ovan av barn och ungas intressen. Att träffa vänner nämns ofta, liksom att träna olika sporter och datorrelaterade aktiviteter som att surfa och chatta. Sportaktiviteter nämns oftare än kulturaktiviteter.

Tid och pengar

Brist på tid och pengar är det som hindrar flest barn och unga att göra det de vill på sin fritid. Återigen verkar det som att flickorna i högre utsträckning än pojkarna har en klarare bild av eventuella hinder. En annan möjlig tolkning är naturligtvis också att flickorna upplever mer hinder än pojkarna. Dels kan det vara att deras aktiviteter är mer tid- och kostnadskrävande. Men det är också möjligt att det finns mindre beredskap för dem i hem och kommun.

Fråga 28. Vilka hinder finns, om du inte kan göra det du vill på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar
Har inte tid	42	48	33
Kostar för mycket	41	43	38
Svårt att ta sig dit	31	32	29
Det jag vill gör finns inte i närheten av mitt hem	24	25	22
Åldersgräns	22	22	21
Vet inte	18	16	21
Har inga kompisar att göra det jag vill med	14	15	14
Får inte för mina föräldrar	12	12	11
Allergi	4	4	5
Svårt att ta sig in i lokalen (till exempel om du har rullstol)	3	1	5
Totalt antal svarande	1067	635	426

Tid och pengar kommer alltså oftast i vägen för barnen och ungdomarnas fritidsaktiviteter. Fler flickor än pojkar har svårt att få tiden att räcka till. Så verkar det också som att flickor generellt har fler fritidsaktiviteter än pojkar.

”Får inte göra det för mina föräldrar” är ett vanligare svar bland de yngre barnen än de äldre. Åldersgränser är emellertid besvärligt även för de äldre barnen och ungdomarna.

Andra hinder

Respondenterna uppmanades i enkäten också att ange om det fanns andra hinder. De allra flesta har svarat nej på den här öppna frågan. Annars betonas återigen brist på tid och pengar. Att läxorna tar för mycket tid är ett vanligt svar. Några svar pekar också på föräldrar som inte förstår, andra på rädsla för brott.

Information

Ganska många respondenter i undersökningen förefaller osäkra på huruvida de överhuvudtaget har fått någon information om aktiviteter i sin hemkommun.

Fråga 30 Har du fått information om vilka aktiviteter som finns att göra i din kommun, där du bor?

	Alla	Flickor	Pojkar
Ja	41	37	46
Nej	33	35	30
Vet inte	26	27	23
Procent	100	99	99

Fler pojkar än flickor anser sig informerade. Vidare har barn och ungdomar med funktionshinder i något högre utsträckning än icke-funktionshindrade svarat att det fått information.

Det finns ingen större skillnad mellan eleverna beroende på deras föräldrars ursprung. Däremot har betydligt fler barn och ungdomar från mindre kommuner fått information om aktiviteter än de som bor i storstadskommunerna.

Egna förslag

Relativt få barn och ungdomar har lämnat förslag om fritidsaktiviteter till sin hemkommun.

Fråga 31 Har du lämnar förslag eller idéer till de vuxna som bestämmer i din kommun, där du bor, om vilka aktiviteter du skulle vilja gå på fritiden?

	Alla	Flickor	Pojkar
Ja	11	9	15
Nej	89	91	85
Procent	100	100	100

Nedbrytningarna visar att fler barn och ungdomar med funktionshinder lämnat förslag än icke-funktionshindrade. Barn och unga från mindre kommuner är också något mer benägna som grupp betraktade att lämna egna förslag till sin hemkommun. Det är möjligt att det finns en större närhet mellan kommun och invånare i mindre kommuner och därför större möjligheter till kommunikation mellan unga och styrande. Åtminstone kan svaren tolkas så att kontakterna mellan barn och ungdomar och kommunens representanter faktiskt är bättre i de mindre kommunerna.

Vilka förslag har barn och ungdomar kommit med?

Förslagen är av olika slag. Ofta gäller det att ordna någon aktivitet som inte har funnits tidigare i hemkommunen. Här indikeras ytterligare en förklaring till varför storstadsbarn och ungdomar inte tar initiativ i lika hög omfattning som de i de mindre kommunerna – de aktiviteter och upplevelser som önskas finns kanske redan tillgängliga i storstäderna. Några respondenter anger att de diskuterat fritidsgårdar med kommunen, antingen att det borde finnas någon sådan eller, om nu en sådan finns, att öppettiderna borde utökas. Andra förslag rör lokaler för aktiviteter som skateboardåkning och replokaler.

Får förslagen gehör?

Den stora majoriteten av barnen och ungdomarna i kontaktklasserna har inte lämnat något förslag. Av samtliga elever i undersökningen är det ytterst få som lämnat förslag och dessutom fått gehör för sina förslag.

Fråga 33 Om du har lämnat förslag eller idéer, blev det som du föreslog?

	Alla	Flickor	Pojkar
Ja, absolut	3	3	4
Delvis	5	4	8
Nej	8	5	12
Vet inte	6	6	6
Jag har inte lämnat något förslag	78	84	70
Procent	100	102	100

Aktiviteter tillsammans med familjen

Familjen har betydelse för hur barn och ungdomars kulturskapande och kulturkonsumtion tar sig uttryck. Den aktivitet som de allra flesta familjer ägnar sig åt är att se på film, dataspel och tv-spel kommer på andra plats. Här understryks att kulturkonsumtion ofta sker inom hemmets väggar. 68 procent av ungdomarna anger till exempel att de oftast ser på film hemma, 24 procent hos kompisar och åtta procent på en biograf.

Familjerna verkar överlag hellre konsumera än att ta en mer aktiv del av kulturella aktiviteter. Relativt få har spelat instrument, sjungit eller dansat tillsammans med sina föräldrar.

Fråga 35 Vad av detta har du gjort tillsammans med din familj en eller flera gånger det senaste året?

	Alla	Flickor	Pojkar
Sett på film	84	87	80
Spelat tv-spel/dataspel på nätet	40	34	49
Lyssnat på levande musik	30	33	25
Spelat instrument/sjungit	21	22	20
Besökt museum	21	20	23
Sett målningar, fotografier eller skulpturer	21	21	21
Gått på teater	19	19	18
Dansat	13	15	10
Arbeta i trä, lera, textil	13	12	13
Sett på dans	12	14	8
Inget	11	9	13
Sett nycirkus	9	6	14
Spelat teater	4	3	6
Totalt antal svarande	1056	629	421

Det finns även här några skillnader mellan pojkar och flickor. Dessa förefaller vara i linje med de som tidigare har konstaterats. Familjeaktiviteterna sker med andra ord med en viss hänsyn till barnens och ungdomarnas intressen.

Teater, museum och musikrelaterade aktiviteter är vanligare bland familjer i storstadskommuner än bland familjer på mindre orter. Det förefaller ganska rimligt att anta att detta delvis beror på att utbudet är större i större städer.

Vilka kulturinstitutioner har barn och ungdomar besökt?

Biografer och bibliotek framstår som centrala kulturella institutioner, åtminstone i fysisk bemärkelse. Samtidigt svarar 42 procent av respondenterna att de nästan aldrig besökt ett bibliotek.

Mindre än hälften av barnen och ungdomarna har någon gång besökt övriga sorters lokaler listade under frågan.

Fråga 37 Vilka av följande ställen har du någon gång besökt på din fritid?

	Alla	Flickor	Pojkar
En biograf	78	82	71
Ett bibliotek	71	76	63
Ett museum	45	46	45
En konsertlokal	38	40	37
En teater eller operahus	36	39	30
Folkets hus	34	31	38
En konsthall	25	25	26
Totalt antal svarande	1054	627	421

5 Sammanfattande kommentarer

Den här resultatredovisningen har syftet att presentera snarare än analysera enkätsvaren. Några övergripande mönster i svaren kan dock urskiljas och dessa sammanfattas här.

Kultur för alla?

Resultatet från undersökningen indikerar att inte alla barn och unga deltar i det kulturella livet i någon större omfattning. Relativt få barn och unga verkar framförallt ha möjlighet att ägna sig åt ett mer aktivt och eget kulturskapande.

Skolan introducerar snarare än aktiverar?

Resultaten av undersökningen antyder att skoleleverna i ganska hög utsträckning åtminstone någon gång varje skolår får möjlighet att se på film, teater eller kanske en dansföreställning. Däremot är det sällan teater, film eller dans också finns på schemat, i alla fall i de högre årskurserna, och därmed blir en mer regelbunden aktivitet i skolan. Sådana aktiviteter är dock efterfrågade av eleverna, framförallt av flickorna.

Litet inflytande, litet intresse

Få barn och unga upplever att de har någon möjlighet att bestämma över aktiviteter och upplevelser i skolans regi. Inte heller har respondenterna i undersökningen haft kontakter med representanter för hemkommunen om fritidsaktiviteter. Huruvida dessa uppfattningar speglar faktiska förhållanden är svårt att veta. En intressant fråga är dock om elevernas nöjdhet med skolans verksamheter skulle öka om de fick ett större inflytande.

Kultur konsumeras i hemmen

Få familjer verkar idag ägna sig åt kulturellt skapande i någon större omfattning. Få barn och unga har exempelvis musicerat eller dansat med sina föräldrar. Kultur verkar istället i hög utsträckning konsumeras inom familjens ramar eller åtminstone inom hemmets väggar. Filmintresset, liksom intresset för datorer, spel och Internet är stort bland dagens barn och unga och det är också aktiviteter relaterade till detta som familjer ägnar sig åt tillsammans. Kanske är en förklaring alla dessa aktiviteter finns lätt tillgängliga i hemmen.

Pojkar och flickor

Med vissa undantag har pojkar och flickor i det stora hela samma aktiviteter i skolan och är med om samma upplevelser. Däremot finns det, med anledning av enkätsvaren, anledning att tro att deras intressen inte alltid sammanfaller. Det finns några klara skillnader i vad de skulle vilja göra i skolan. Intresset för att skriva egna texter, dansa och spela teater är betydligt mer utbrett bland flickor än pojkar. Samtidigt är det intressant att notera att nöjdheten med besök på teater-, dans-, och konstföreställningar bara är marginellt mindre utbredd bland pojkarna än bland flickorna.

Pojkar och flickors fritidsintressen skiljer sig också. Att måla och teckna, läsa böcker och skriva egna texter och dansa är mer utbredda intressen bland flickorna än bland pojkarna. Musik och film förefaller däremot locka ungefär lika många pojkar som flickor.

Bland flickorna är önskemålen om aktiviteter som att dansa, filma och fotografera ganska väl utbredda. I mindre utsträckning gäller detta också pojkarna. Tillspetsat och krasst kan man kon-

statera att pojkarnas intresse för sport verkar kunna tillgodoses i betydligt större utsträckning än flickornas intresse för kultur. Men man kan också se en potential att öka intresset för kultur hos pojkarna. De, om än få, pojkar som genom skolan fått möjlighet till exempelvis teaterbesök och dansföreläsningar är ju relativt nöjda med dessa upplevelser.

Glesbygd kontra storstad, mindre kommuner och större

Det kulturella utbudet torde vara större i storstadsregionerna än på mindre orter. Det är därför inte särskilt förvånande att vi kan konstatera vissa skillnader mellan barn och ungdomar boende i olika kommuntyper. Skillnaderna är mer tydliga vad gäller aktiviteter än upplevelser – även eleverna från mindre orter besöker genom skolan museer, ser på film och går på teaterföreläsningar. Men färre barn och unga utanför storstadsregionerna ägnar sig åt musik och dans på mer regelbunden basis.

Det är svårt att avgöra varför så är fallet. Enkätsvaren visar att intresset för dessa aktiviteter är mindre utbrett utanför storstäderna. Men vad som är vad, om mindre möjligheter till musik, sång och dans resulterar i mindre intresse eller tvärtom, är svårare att veta.

Mellan det kända och okända – vårt behov av teater

Av Suzanne Osten

*Konstnärlig ledare för Unga Klara på Stockholms stadsteater,
filmregissör och professor i regi på Dramatiska institutet*

Jag har valt att arbeta för barn med teater sedan 1967 och har många gånger varit tvungen att bekämpa vad jag kallar samhällets "barnrasism", en inställning som ofta haft att göra med språket: "Barn förstår inte den här pjäsen" eller "de har inte fattat det här, det är för avancerat språk", är invändningar som följt den konstnärliga teatern för barn.

Att man själv inte kan tala betyder inte att man inte kan förstå vad som sägs och erfarenheter visar att förmågan att förstå och uppfatta sammanhang finns mycket tidigt hos oss.

I boken "På kroppen och på skriket" av spädbarnsanalytikern Caroline Eliacheff, beskrivs läkande samtal med traumatiserade spädbarn från tre månaders ålder. Barnet möter i vårdarens famn en annan vuxen som formulerar sanningen – och läkning sker.

Kan en spädbarnsanalytiker tala med känsla, kropp och inlevelse till ett tremånaders barn, borde teatern kunna göra detsamma.

I Norge finns sedan 1998 projektet Klangfugl, där man skapade och utvärderade föreställningar av dans, mim, dockteater med mera, för åldersgruppen 0-3 år. Det utföll så väl att projektet nu har övergått i ett stort EU-projekt, Glitterbird, med sju inblandade länder. Att se teater och dans visade sig ge positiva effekter på barns utveckling. Man fann också att ju mer genomarbetade föreställningarna varit, desto mer alerta, koncentrerade och ljusa till sinnes har barnen blivit av att se dem.

Som regissör är jag alltid inne på ett vidgat begrepp av ordet "förståelse". Mäter vi ord och testar vad barn kan återge från en pjäs eller en film kan alla vuxna kritiker få rätt. Men den sinnliga erfarenheten av orden, gesten och känslan bildar en helhet. Och varför skulle vi inte tilltro våra små barn att se teater, när vi tilltror

dem att vandra genom staden: gallerierna, varuhus. Och att se filmer, TV, spel, serier, bilder?

Den moderna spädbarnsforskningen omfattar nya kunskaper om hur barnet via ansiktet, rösten, kroppen och känslorna lär sig sin väg till mänskligheten. Teatern är som gjord för detta spel med ansikte, känsla och röst. Men då måste teaterns hantverkare också få tillfälle att forska lite djupare i sitt arbete.

I arbetet med *Babydrama* på Unga Klara har vi haft stor hjälp av möten med barnläkare och barnanalytiker. Teater behöver samarbeta med forskare. Men ibland svarar vetenskapen som affektforskaren Marianne Sonnby Borgström svarade mig på frågan ”Kan jag arbeta med spädbarnsmask för barnen?”

– Det vet inte jag, det vet bara teatern.

Teatern undersöker sin publik som den alltid gjort: Vad funkalar? Vad roar? Vad skrämmer? Vad tråkar ut? Vad betyder? Det som intresserar mig som teaterregissör är teorier om hur känslor uppkommer och uttrycks i relationer. Och teaterns viktiga roll för vår känsloutveckling, en förmåga att bry oss om.

Jag har med mitt barnperspektiv följt den exploderande teori- bildningen kring spädbarnsforskningen, och iakttagit hur biologi, psykodynamik och det sociala korsbefruktar och utvecklar varandra. Spädbarnet är ingalunda ett vitt papper – ej heller ett helt färdigt program, men mera kompetent och utrustat än vad vi vetat, mera LIK OSS VUXNA (eller vi liknar babyn?) Ja mer än vad vi vill tro, och min uppfattning är att när vi tillfullo inser vad spädbarnet är redan vid och före födseln kommer vi att få radikalt tänka om vad gäller resurser kulturpolitiskt och socialt. Kvarstår gör – det späda barnets totala beroende av förstående vårdare – barnet är inte vårt objekt. Babyn är en människa att respektera och försöka förstå.

Låt oss se på hur man kan föreställa sig en idealisk åskådare:

Närvarande i nuet.

Tänker inte på vad den ska ha till middag, göra imorgon eller sa igår.

Fri från konventioner.

Har inte läst recensioner.

Förutsättningslöst mottagande.

Tydligt vaken med stora öppna ögon.

Svarar med kropp, själ och sinnen.

Ärlig i sitt gensvar.

En idealisk åskådare är baby!

Från den franska barnanalytikern Françoise Dolto hämtar vi också vår målsättning för arbetet:

Det viktigaste för människan är det som stärker hennes livslust. Det är det som får henne att leva, och det är det som ger mening åt hennes liv. Detta är det som måste förmedlas till alla barn.

Fullskalig teater för de yngsta med all vår kunskap och passion är ett kulturpolitiskt påstående. Om vi vände på resurserna och gav mest åt dem som växer mest och tillgodogör sig mest skulle vi omfördela och revolutionera samhället till oigenkännlighet.

Barn skapar mening! Om små barns konstnärliga upplevelser

Av Karin Helander, professor i teatervetenskap,
föreståndare för Centrum för barnkulturforskning, Stockholms universitet

När börjar det?

Från vilket ögonblick i ett barns liv kan vi tala om konstnärliga upplevelser? När kan barnet uppfatta, uppleva och uppskatta musik och rörelse, ordkonst och bildkonst, teater och dans?

I FNs konvention om barnets rättigheter (artikel 31) formuleras barnets rätt att fritt och till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet. Men när är det lämpligt att börja? Vid skolstarten? När barnet är 5 och ett halvt? Eller anser vi vuxna att 3 år är lagom? Vad vuxenvärlden tycker ändrar sig efter tidens syn på barn och barndom, fostran, kultur och konst. Man kan roa sig med att fråga från andra hållet s.a.s. – när är det dags att sluta uppleva konst, vid 93 eller 85 eller 67? Visst känns det absurt med en äldre åldersgräns – kanske är det lika absurt med en yngre?

Förmågan att registrera ljud, rörelser och rytmer nedärvs som grundläggande mönster redan under fosterstadiet. Ur detta formas sedan människans musiska förmåga under barnets hela livsutveckling. I Norge finns forskare och konstnärer inom projektet Klangfugl (numera EU-projektet Glitterbird, som också inbegriper Danmark, Finland, Frankrike och Ungern) – som menar att alla människor har rätt till konst, oavsett ålder. Klangfugl gör scenkonstföreställningar för en publik mellan 0 och 3. De ser på också de minsta barnen som en publik med behov av och kapacitet för att ta emot konstnärliga upplevelser. De utgår från modern spädbarnsforskning, från samspelet mellan små barn och vuxna, men också från lekforskning och kunskapen om hur barn använder rörelser och ljud och skapar symboliska handlingar för att ge form åt tankar och känslor.

Klangfugl menar att små barn är experter på form. Barn uppskattar komplexa former, rytmer och dynamiska skeenden. Klangfugl talar om små barn som en postmodern publik, som dekonstruerar och plockar sönder, snappar upp fragment och bitar, för att foga samman dem till individuellt färgade upplevelser, helheter. Konst för de minsta behöver inte vara entydig, den kan också ge rum för förundran, frågor och tolkningar. Klangfugls erfarenheter är att barnpubliken generellt är mycket intresserad, koncentrerad och engagerad. Liknande reflektioner väcker Unga Klaras Babydrama, en föreställning om miraklet att födas och lusten att leva, för en publik mellan 6 och 12 månader.

Också de yngsta barnen är mottagliga för symboler och teaterns språk. De fascinerar av scenkonstens blandning av färg och form, rum och rörelse, musik, bild, ljus och språk. Också de små kan trollbindas av dess specifika stämning och förtrollande ögonblick.

Småbarnsteater, språk och lek

För småbarnsteatern är barns språkutveckling en grund. Barnets språkinläring kan sägas börja redan under fosterstadiet – och det är i bokstavlig mening frågan om ett modersmål. Forskning har visat att nyfödda barn reagerar på mammans röst – tonfall, rytmer, melodiska drag – direkt efter förlossningen. Spädbarnet får en repertoar av ljudmusikaliska fraser med nyanser och rytmiska förändringar. Modersmålet för det lilla barnet utgörs av en helhet av ljud och rörelse. Små barn reagerar kroppsligt på musik; klang, rytm och tonhöjd är betydelsefulla komponenter. Här finns också samband med forskningen kring spädbarns minne – musiken är en viktig kommunikativ länk till det lilla barnet. Och små barn tål mer komplexa musikaliska strukturer än vad vi vanligtvis tror.

Den ryske barnboksforskaren och författaren Kornej Tjukovskij skriver, i boken *Från två till fem år* (1925) om rim, ramsor och nonsensverser, att barnets utveckling mellan två och fem kanske är den mest kreativa i en människas liv och han hävdar vikten av rytmiska ordlekar och språklig fantasi. I hans budord för poeter som skriver för barn ingår kraven på verbal bildkonst, poetisk medvetenhet och musikalitet. Rim och ljudspel är viktiga för att stimulera barnens sinne för språk och poesi. Tjukovskij analyserar också barnets förkärlek för absurditeter och nonsens. Ord kan bli lek-saker i barnets språklekar.

Förskolebarnens teater ligger nära leken, i båda fallen finns lek-signaler, tydliga överenskommelser. Teatern/leken utspelas inom bestämda gränser. Både teater och lek utgår från rolleken, förvandlingen av verkligheten (vi låtsas att) och förmågan att ge föremålen liv. Teater kan sägas vara en lek som uttrycker en mening om livet i konstnärlig form. Teatern – liksom leken – är meningsskapande och speglar verkligheten.

Barn skapar mening

Vuxenvärlden är ofta skeptisk inför det lilla barnets rätt till konstnärliga upplevelser. Jag tror det hänger ihop med vår vuxna fixering vid förståelse och begriplighet. Att barnen till varje pris skall förstå, i betydelsen förstå våra vuxna intentioner. Min erfarenhet är att små barn inte har några problem med förståelse, de väljer bitar som de tycker är intressanta. En detalj, en effekt eller en enskild aktion kan bli huvudinnebörd och styra resten av upplevelsen. Förskolebarnen och ibland de yngre skolbarnen utgår från specifika föremål, fraser, figurer eller rörelser som de tycker är spännande och roliga och bygger utifrån dem nya och för oss oväntade sammanhang. De ser sina upplevelser som absolut giltiga. Små barn kan också länge minnas skeenden och situationer från teatern som kan dyka upp i leken veckor eller månader efter teaterbesöket.

Studier kring småbarnspubliken på teater kan jämföras med forskning kring barns upplevelser av exempelvis film eller bilderböcker. Maria Simonssons avhandling *Bilderboken i förskolan* (2004) visar att förskolebarn genom bilderböcker skapar egna och ytterst fria aktiviteter där de producerar mening och betydelser på ett helt annat sätt än vad förskolepedagogerna tänkt (vilket ofta handlar om pedagogiska mål, förmedling av kulturarv och förmågan att förstå/ begripa texten).

Synen på förståelse förändras genom skolkulturen. Barnen lär sig snabbt ett facittänkande där det finns fel eller rätt svar på alla frågor, vare sig det handlar om räkning eller konst. Det är tydligt att barnen inser vuxenvärldens behov av att barnen skall förstå. Också de mest vildvuxet fantasirika och tolkningsbara föreställningar kommenteras inom förståelseramen. Efter en uppsättning av Staffan Westerbergs alogiska och associativa *Ett litet drömspel* (efter August Strindbergs *Ett drömspel*) kommenterade en grupp nio-åringar: ”Den var rolig och sorglig och man förstod väldigt mycket

också”, ”Det som var bra var att man förstod vad handlingen var i historien” och ”Jag tyckte teatern var väldigt bra. Den var också lätt att förstå.” Barnen vet att vuxna ser förståelse som ett tecken på konstnärlig kvalitet. Vid de efterföljande samtalen visade det sig sedan att barnen hade starka konstnärliga upplevelser och personliga tolkningar av den fragmentariserade drömspelsdramaturgin.

För alla människor – inte minst för de små barnen – färgas teaterupplevelsen av egna erfarenheter. I en uppsats av Inga Karin Svärd (Centrum för barnkulturforskning, Stockholms universitet) beskrivs när en grupp förskolebarn var på dockteater och såg en föreställning om en liten gris och en råtta. Barnen hade tidigare hört sagan om De tre grisarna och vargen, vilket hade en avgörande betydelse för deras upplevelse av teaterbesöket. De drog slutsatsen att om det finns en gris på scenen så måste det också finnas en varg. Under föreställningen spreds ett rykte bland barnen om att vargen var i antågande. I samtalen med barnen efter föreställningen visade det sig att vargen (som alltså inte fanns med!) gjorde ett starkt intryck: ”Det var en varg med och det var en snäll varg. Han hade en sån lång näsa som vargar brukar ha.”, menade en pojke som i sin fantasi förvandlade råttan till varg. En liten flicka insåg att vargen inte kom: ”Vargen var vilse i skogen. Den skulle varit med för att det handlar om en varg.” Några barn hade också olika lösningar på varför vargen inte kom: ”Den hann inte”, ”Dom hann inte styra den”. Vargen som inte var med var en av de viktigaste upplevelserna på teatern. Barn konstruerar innebörder och skapar mening!

Att sedan se om uppsättningen var mycket positivt. Men fortfarande fanns en förväntan på vargen: ”Vargen stack in nosen – bara nosen syntes till.” Också andra och nya saker blev viktiga, som för några pojkar som just börjat gå på fotbollsträning: ”Förra gången var det inte med någon fotboll, då var det utan fotboll men nästa var det med fotboll.” Barnens upplevelser utgår från personliga erfarenheter! Man kunde också se hur barnen vid andra besöket (då de också var lite äldre) fördjupade tankarna kring vänskap, svek och mobbing. Man såg fler och nya detaljer som fogades in i mer bestämda mönster, rollernas relationer fick tydligare sammanhang och den känslomässiga beröringen blev starkare.

Ett litet barn kan inte uttrycka sin upplevelse med ord på samma sätt som vuxna – men det betyder inte att upplevelsen är mindre komplex. Ett litet barns känslor är starka och scenkonst för små kan handla om de stora frågorna - livet och döden, kärlek och sorg, ensamhet och vänskap. Den polsk-judiske läkaren, pedagogen och

barnhemsföreståndaren Janusz Korczak skrev i sin bok *Barnets rätt till respekt* (1929): ”Det finns inte något sådant som tillfällig mognad, ingen åldershierarki, ingen högre eller mindre grad av smärta och glädje, hopp och förtvivlan”. Om vi menar att vuxna har behov av konst behöver även barn – också små barn – se sin yttre och inre verklighet gestaltad i konstnärlig form. Och kanske är fundamentet för små barns konstupplevelser tilliten till de egna sinnena, öppenheten inför nya estetiska impulser och den genomgripande glädjen inför musikens, språkets, bildens, rörelsens och teaterns världar.

Konst och barn på Moderna Museet

Av Maria Taube

Intendent Pedagogik och Program, Moderna Museet

Barnen har haft en given plats på Moderna Museet ända sedan museet öppnade 1958. Carlo Derkert utvecklade under 60-talet visningar där barnens personliga upplevelser av konsten stod i centrum. Han ville att barnen skulle använda flera ”språk” och också ges en möjlighet att uttrycka sig i bild.

Moderna Museet har under åren haft flera utställningar som visat bilder som barn skapat. Bland annat har det visats vävar i växtfärgad ull som barn i Harrania i Egypten vävt utan förlagor på enkla vävstolar. Barnen skildrade livet i byn på landsbygden med getter, ankor och blommande träd. Dessutom presenterade två utställningar om de kommunala förskolorna i Reggio Emilia i Italien bilder av 4–6 åringar. Dessa bilder visade vad som händer när barn har tillgång till ”sina hundra språk”. Reggio Emiliautställningarna bidrog till att förändra pedagogiken i Sverige och till stora delar även utomlands.

Min erfarenhet av att ha arbetat med konst och barn i mer än 25 år är att en del barn tänker och berättar mer i bilder än i ord. De ser och upplever bildens språk direkt. För andra barn tar det längre tid att se bilder. Barn är olika, men de har alla samma rätt att få utveckla sitt bildspråk.

Barn behöver erbjudas möjlighet att skapa sina egna bilder. Vi behöver inte lära det lilla barnet att måla – det är en inneboende kraft hos det. Att skapa bilder är en del av vår medfödda vilja att kommunicera. Den engelska konstnären Yinka Shonibare har berättat att han var allvarligt sjuk som ung. Det som hjälpte honom att återvända till livet var möjligheten och förmågan att åstadkomma något med sina egna händer. Att just göra något med sina egna händer vet jag av egna erfarenheter har en positiv verkan på människans välbefinnande.

Många av oss har tidiga bildminnen av färg och form på samma sätt som vi minns dofter och ljud. Många konstnärer kan ofta

referera till den egna barndomen när de berättar om sitt konstnärskap.

Det finns flera konstnärer som vittnar om sina tidiga minnen av färg. Till exempel den spanske konstnären Salvador Dalí berättar att hans tidigaste bildminnena var färgerna han såg som foster i livmodern.

Eller den svenske konstnären Evert Lundqvist, som är en mästare på färger. I sina memoarer berättar han om en glasprisma från en kristallkrona som han hade över sin säng som ett litet barn. När solens strålar sken på den reflekterades regnbågens färger på väggarna i rummet.

Det minsta barnet jag mött som målade, var en pojke på sex månader. Han låg på mage på ett golv som var brunt. Plötsligt hördes ett bubblande ljud från golvet, det lilla barnet kräktes och en stor pöl av välling bredde ut sig framför honom. ”Han gör alltid så där”, suckade hans mamma – men väntade med att torka upp vällingen. Och efter en stund hörde jag barnet uttrycka lustfulla ljud från golvet och kroppen visade sprudlande glädje och energi. Den stora vällingpölen hade förändrats, barnet satte sina händer i pölen och stänkte ut vällingen i långa streck. Barnet gjorde en motorisk rörelse som lämnade ett grafiskt spår som hans ögon uppfattade. Mitt intryck var att han upplevde det som lustfyllt.

Hur – och att – man använder färg, pensel och papper är kulturellt betingat. Barnet ritar med ett finger i mjölet på bakkbordet, i skummet från diskmedlet på diskbänken eller i sandhögen på golvet i hallen. Det målar med jordgubbssylten på vaxduken eller med brun lervälling över sina kläder. Nästan allt går att rita och måla med! Det är viktigt att inse det och inte störa eller avbryta när barnet utforskar de olika materialen. Det är stor skillnad på konsistenserna mjöl, skum och sand – men allt kan se gult ut.

Viss konst ser barnet på ett annat sätt än de vuxna. Målningen ”Hell’s Angeles of California” av John-E Franzén föreställer mckillar och en naken kvinna som ligger med särade ben. Barnen talar om att kvinnan har blå märken kring midjan och på armarna och att det finns många motorcyklar i bilden. Den vuxna läser in en våldtäkt och att motorcyklarna står för aggressiva män som är nazister. Det kan vara svårt att under en visning förklara begreppet Hells Angels.

Många vuxna har ett annat förhållningssätt. De kan vara mer låsta och rädde att bli lurade eller göra bort sig och verka dumma. Ibland kan man ha blivit inskolad i att konst ska se ut på ett visst

sätt – fin konst är sådant som man kan ha i sitt vardagsrum. Det säger sällan barnen.

En bild som alla, oavsett ålder, kan fångas av är ”Drama” av Nils Dardel. En pistol som skjuter vet alla barn vad det är, de har sett det på TV eller i serietidningar. Bildspråket i en del av Dardels bilder påminner också lite om serietidningens berättande. Inför ”Drama” kan en treåring säga att kvinnan är arg, ”lika arg som mamma kan vara”. Fyraåringen ser blodet som rinner från den skjutnes panna, femåringen ser att hundarna ser ledsna ut och sexåringen att pistolens vinkel visar att det är det andra skottet som avfyras.

Hur barn ser på bilder handlar om vilken kontext de visas i. En del av oss döper sina barn i kyrkan framför en bild av en man som misshandlats till döds. Om våra barn frågar om taggarna i Jesus törnekrona finns det ofta någon vuxen som kan vara med och förklara. Om inte, erbjuder kyrkan en söndagsskola.

Barn har i regel inte samma associationer som vuxna. Vad som är en otäck bild beror på vad de varit med om och vilken kultur de vuxit upp i. Vi startar med det vi vet för att kunna ta in ny livserfarenhet.

Det är viktigt att lyssna på barnen hur de talar till oss. Vad de har att berätta - men inte bara vad de säger i ord utan även vad de har för kroppsspråk.

Att få uttrycka sig och erbjudas en miljö för reflektion kring det man upplever är förutsättningen för att kunna planera sin framtid.

När du går in med barn på en konstutställning, be dem välja ut något de tycker är spännande och be dem berätta om det. Ju mer vi talar om verket ju mer kan vi se.

Moralisera inte så mycket! Bemöt inte det banala på ett banalt sätt, respektera barnets kärlek till My Little Pony, ta reda på vad det är de älskar hos den men ge dem mer än så. Vi är snara att stoppa in barnen i fack. Barnen kan både ha en bild av My Little Pony och en bild av Robert Rauschenbergs ”Monogram” (geten med ett bildäck runt magen) på väggen i barnkammaren.

Min erfarenhet är att barn tycker mycket om att se otäcka bilder. En del vuxna vill omge barnet med söta och snälla bilder för att barnet inte ska utsättas för något hemskt. Alla barn möter tidigt svåra saker i sina liv – liksom att de möter det som är underbart. I mötet med konsten kan barnen se att de inte är ensamma om sina erfarenheter. Konsten öppnar nya världar. Vår uppgift som vuxna är att vara vid deras sida och samtala om frågor kring livet.

Barn lär sig på många olika sätt, och de lär sig genom att göra. Det är därför av stor vikt att barnen själva får utforska olika konstnärliga tekniker - även digitala tekniker, foto och video. Man föds inte som konstnär eller musiker. Det är en myt! Däremot behöver man vara i en miljö som är lärande och närande och som inte skrämmar till tystnad. Det är inte meningen att alla barn ska bli konstnärer men alla ska ha tillgång till och erbjudas möjlighet att uttrycka sig på flera språk än enbart det talade.

Ett konstmuseum har så mycket att erbjuda, det är en lärande miljö. Konsten öppnar nya världar.

Det är viktigt att se till att dörren till ett konstmuseum är vidöppna - även för de barn som ännu inte börjat skolan.

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

2005-03-22

**Kommittén aktionsgruppen för
barnkultur**

Ku 2004:07

Till Kommunstyrelsens
ordförande

Information om utredning och inbjudan att medverka

Hej!

Drömde du om att få vara med och bestämma när du var liten? Har du genomfört dina visioner nu eller finns det fortfarande drömmar att förverkliga?

För barn kan världen och möjligheterna vara oändliga, spännande och utmanande. Det krävs nyfikenhet, kreativitet, mod och stöd för att erövra kunskaper och färdigheter. Alla barns rättigheter som de är formulerade i FNs barnkonvention kräver alla vuxnas engagemang för att de ska förverkligas och för att vi ska få de ansvarstagande och kreativa unga vuxna som vårt demokratiska samhälle behöver. Att få uppleva kultur och att själv få skapa och använda sina olika språk och uttryck är en viktig del av barns och ungas identitetskapande.

Regeringen tillsatte i augusti 2004 den statliga kommittén Aktionsgruppen för barnkultur (Ku 2004:07). Kommitténs uppdrag är att göra en kartläggning av barnkulturen i Sverige, analysera hur ändamålsenliga de offentliga insatserna är och ge förslag till hur barnkulturens ställning kan stärkas. I uppdraget ingår att lyfta fram de kommuner som arbetar med barn och kultur på ett sådant sätt att de kan vara modeller för andra och att initiera nätverk mellan modellkommuner.

För att finna och kunna lyfta fram dessa goda kommuner har aktionsgruppen skapat en webbplats, www.barnkultur.se, där de goda exemplen ges plats och där nätverk kan uppstå. Till stöd för de kommuner som vill synas finns på webbplatsen en beskrivning

av hur länknigen sker och ett antal frågeställningar som aktionsgruppen identifierat som viktiga.

Vi inbjuder nu dig och din kommun att delta i detta utvecklingsarbete.

Som kommunstyrelsens ordförande kan du sätta dig in i konsekvenserna av förslag och beslut – du är van att måla bilder av framtiden. Din roll i kommunernas arbete är viktig och de politiska beslut som fattas berör direkt barns vardag. Ditt stöd är viktigt för alla dem som arbetar i barnens vardag. Vi ber dig därför om hjälp att identifiera de viktigaste faktorerna för att barn och unga ska kunna få tillgång till kultur och eget skapande.

Aktionsgruppen har formulerat fyra frågor som vi ber dig besvara och sända till oss. Vill du delta mer aktivt i aktionsgruppens arbete är du välkommen att under 2005 ingå i en referensgrupp som leds av Vivi-Ann Nilsson, tidigare kommunalråd i Göteborg. Det mesta av referensgruppens arbete kommer att ske genom e-post och telefon.

På vår webbplats kommer vi att publicera kommunernas arbete, vilka som är med i referensgruppen och vad ni kommer fram till.

Tack för din hjälp att besvara frågorna. Välkommen att vara med i referensgruppen.

Med vänlig hälsning

Lotta Lundgren
ordförande

Kerstin Olander
sekreterare

AKTIONSGRUPPEN FÖR BARNKULTUR

Ku 2004:07, Spektern
103 33 Stockholm

Frågor till kommunstyrelsens ordförande ikommun:

Vilka utvecklingsfrågor inom barn och ungdomskulturen är viktigast inom er kommun just nu?

.....
.....

Vilka samverkansparter är viktigast för utvecklingen av barn och ungdomskulturen?

.....
.....

Hur lyfter ni fram arbetet med barn- och ungdomskultur på er kommuns webbplats?

.....
.....

Känner du att du kan styra utvecklingen av barns och ungas tillgång till kultur och eget skapande?

.....
.....

.....Ja, jag vill ingå i referensgruppen som består av ordförande i kommunstyrelser.

.....Ja, jag kommer att tillsätta en arbetsgrupp i min kommun för att arbeta med frågorna på www.barnkultur.se/kommunernasarbete.

Namnunderskrift.....

e-postadress.....

Aktionsgruppens arbete och förslag ska rapporteras i april 2006 och vi kommer att sända rapporten till samtliga kommuner.

SKL:s kommunindelning

<i>Storstäder</i>	Tjörn	Uppsala
Göteborg	Tyresö	Varberg
Malmö	Täby	Västerås
Stockholm	Upplands Väsby	Växjö
	Upplands-Bro	Örebro
<i>Förortskommuner</i>	Vallentuna	Örnsköldsvik
Ale	Vaxholm	Östersund
Bollebygd	Vellinge	
Botkyrka	Värmdö	<i>Pendlingskommuner</i>
Burlöv	Öckerö	Bjuv
Danderyd	Österåker	Boxholm
Ekerö		Bromölla
Haninge	<i>Större städer</i>	Eslöv
Huddinge	Borås	Essunga
Håbo	Eskilstuna	Forshaga
Härryda	Falun	Gagnef
Järfälla	Gävle	Gnesta
Kungsbacka	Halmstad	Grästorp
Kungälv	Helsingborg	Habo
Lerum	Jönköping	Hammarö
Lidingö	Kalmar	Höganäs
Lilla Edet	Karlskrona	Hörby
Lomma	Karlstad	Höör
Mölndal	Kristianstad	Kul
Nacka	Linköping	Knivsta
Partille	Luleå	Krokom
Salem	Lund	Kumla
Skurup	Norrköping	Kungsör
Sollentuna	Skellefteå	Kävlinge
Solna	Sundsvall	Lekeberg
Staffanstorps	Södertälje	Mullsjö
Sundbyberg	Trollhättan	Munkedal
Svedala	Umeå	Mörbylånga

Norberg	Pajala	Mönsterås
Nykvarn	Ragunda	Nybro
Nynäshamn	Robertsfors	Nässjö
Orust	Rättvik	Olofström
Sigtuna	Sorsele	Osby
Sjöbo	Storuman	Oskarshamn
Stenungsund	Strömsund	Oxelösund
Storfors	Torsby	Perstorp
Svalöv	Vansbro	Sotenäs
Säter	Vilhelmina	Surahammar
Söderköping	Vindeln	Svenljunga
Timrå	Ydre	Sävsjö
Trosa	Ånge	Tibro
Vänersborg	Åre	Tranemo
Vännäs	Årjäng	Tranås
Åstorp	Åsele	Ulricehamn
Älvkarleby	Älvdalen	Uppvidinge
	Älvsbyn	Vaggeryd
<i>Glesbygdskommuner</i>	Överkalix	Vara
Arjeplog	Övertorneå	Vetlanda
Arvidsjaur		Vårgårda
Berg	<i>Varuproducerande</i>	Värnamo
Bjurholm	<i>kommuner</i>	Älmhult
Bräcke	Alvesta	Örkelljunga
Dals-Ed	Emmaboda	Östra Göinge
Dorotea	Fagersta	
Gällivare	Finspång	<i>Övriga kommuner,</i>
Härjedalen	Gislaved	<i>mer än 25 000 inv.</i>
Jokkmokk	Gnosjö	Alingsås
Ljusdal	Grums	Arvika
Lycksele	Götene	Boden
Malung	Herrljunga	Bollnäs
Malå	Hofors	Borlänge
Nordmaling	Hylte	Enköping
Norsjö	Laxå	Falkenberg
Ockelbo	Lessebo	Falköping
Orsa	Ljungby	Gotland
Ovanåker	Markaryd	Hudiksvall

Härnösand	Hultsfred	Färgelanda
Hässleholm	Kalix	Gullspång
Karlshamn	Kiruna	Haparanda
Karlskoga	Klippan	Hjo
Katrineholm	Kramfors	Hällefors
Landskrona	Kristinehamn	Högsby
Lidköping	Köping	Karlsborg
Ludvika	Laholm	Kinda
Mark	Leksand	Ljusnarsberg
Mjölby	Lindesberg	Mellrud
Motala	Lysekil	Munkfors
Norrhälje	Mariestad	Nora
Nyköping	Mora	Nordanstig
Piteå	Sala	Skinnskatteberg
Ronneby	Simrishamn	Smedjebacken
Sandviken	Skara	Strömstad
Skövde	Sollefteå	Tamun
Strängnäs	Sunne	Torsås
Söderhamn	Säfte	Töreboda
Trelleborg	Sölvesborg	Vadstena
Uddevalla	Tidaholm	Valdemarsvik
Västervik	Tierp	Vingåker
Ystad	Tingsryd	Åtvidaberg
Ängelholm	Tomelilla	Ödeshög
	Vimmerby	
<i>Övriga kommuner,</i>	Åmål	
<i>12 500-25 000 inv.</i>	Östhammar	
Arboga		
Avesta	<i>Övriga kommuner,</i>	
Båstad	<i>mindre än 12 500 inv.</i>	
Eksjö	Aneby	
Flen	Askersund	
Hagfors	Bengtstorfors	
Hallsberg	Borgholm	
Hallstahammar	Degerfors	
Heby	Eda	
Hedemora	Filipstad	

Hans-Erik Dahlberg
Kultur och fritidschef
Strömsunds kommun
Box 500
833 24 STRÖMSUND

Projektidé för Strömsund, Vilhelmina och Sorsele kommuner i Jämtlands respektive Västerbottens län, som alla hade representerar närvarande vid seminariet i maj 2005. Även Arjeplog och Arvidsjaur kommuner i Norrbottens län är mycket intresserade, fast de var förhindrade att närvara just på seminariet.

Hans-Erik Dahlgren, Strömsunds kommun, Kultur- och fritidschef
Suzanne L Sellin, Vilhelmina kommun, Teaterkonsulent
Leif Karlsson, Sorsele kommun, Barn- och utbildningschef
Karin Stenlund Ohlsson, Sorsele kommun, Barn- och skolbibliotekarie
Kristina Grubbström, Arvidsjaur kommun, Kulturen
Christina Lenner, Arjeplogs kommun, Bibliotek
Christina Sundqvist, Arjeplogs kommun, Bibliotek

Har utifrån det seminarium som hölls hos Duo Gelland i maj 2005 funderat vidare på en kulturprojektidé för barn och ungdom boende i glesbygd, i detta fall ovan nämnda kommuner.

För att möjliggöra detta behövs (statligt) ekonomiskt stöd, samt kontinuerlig dialog och uppföljning mellan kommunerna och bidragsgivare.

Skulle ett eventuellt projekt genomföras och visa sig bli lyckat, kan det få uppföljningar i övriga landet.

Något om mig själv

Som kultur och fritidschef tillika musikledare i Strömsunds kommun ställer jag mig bakom Duo Gellands skrivelse där de berör barnkultur- musik- utifrån sina erfarenheter.

Det gör jag utifrån mina erfarenheter som organist, dirigent, tonsättare, musikrecensent och producent / dirigent vid Gotlandsmusiken samt nära samarbete både som kulturadministratör och skapande musiker med Länsmusiken i Jämtland. Ovan nämnda verksamheter omspanner en tidsram mellan 1975–1991. Därefter har jag haft min kommunala tjänst i Strömsund, men min tonsättar- och dirigentverksamhet fortgår. Anser mig vara väl insatt i nationellt och internationellt kulturliv.

Idé

Som vi berörde vid seminariet har Norge distrikts- och fylkesmusiker, vilka arbetar som professionella musiker på deltid och resterande tid som pedagoger. De är också verksamma i övrigt lokalt amatörmusikliv, där de exempelvis medverkar i kyrkokörens produktioner.

Modellen har diskuterats i Sverige men av olika anledningar har den endast genomförts i ringa omfattning. Som projekt skulle det fungera, men i våra kommuner vill vi då bredda utbudet till att innehålla flera genrer av kultur.

Barn och ungdomar skulle då få kontinuerliga besök av musiker/kompositörer bildkonstnärer, författare, konsthantverkare, dansare/koreografer och skådespelare/regissörer m fl under en projektperiod på förslagsvis 3–5 år. Utövarna kan förutom arbetet i skolorna, berika det ideella kulturlivet genom att inspirera teatergrupper, konstforum/ föreningar, skrivarkurser, musikensembler med mera.

Naturligtvis kan de själva ge ett professionellt utbud i form av konserter, utställningar, föreläsningar och föreställningar.

Målet är också att kommunerna efter projektperioden hittar lösningar för en fortsättning.

Vilka skall göra detta

Utövarna måste vara högutbildade eller under högklassig utbildning (återkommer till detta) motiverade och inställda på att bo i kommunerna under vissa perioder.

Man kan tänka sig att sista års eleverna vid teaterhögskolor, dramatens elevskola, konsthögskolor, musikdito, med flera, kunde

få praktikveckor i projektet. Arbetslösa kulturarbetare inte att förglömma.

Resultat

I Strömsunds kommun har vi liksom andra kommuner tillfälliga besök i förskola och skola av olika kulturgrupper. Men en mer påtaglig positiv effekt har besöken med Duo Gelland gett, av den enkla anledningen att de kontinuerligt återkommer och därmed kan följa upp tidigare besök. Vi har nu anställt en violinpedagog som ytterligare kan följa upp detta.

Forskarna vet att sång, musik, dans med mera utvecklar kreativitet, logik, fantasi, identitet, social förmåga, motorik och annat som är av nytta både för individen och samhället.

Vi tror på projektet. Hela paketet går kanske inte att "sjösätta" på en gång, men väl delar av det.

Strömsund 2005 10 11

Hans-Erik Dahlgren

Till
Kommittén aktionsgruppen
för barnkultur

Angående slutbetänkande om barn- och ungdomskultur

Kommunal- och borgarråd i Göteborg, Malmö, Stockholm och Umeå med ansvar för kultur har inbjudits av kommittén aktionsgruppen för barnkultur att verka som referensgrupp inför slutbetänkande om barn- och ungdomskultur.

Vi har genom våra respektive kulturförvaltningar tagit fram en skrivelse för att belysa de specifika förutsättningar och behov som föreligger för storstäderna. Vi ser risken med att ungas kulturaktiviteter inte blir lika väl belyst som barnkulturområdet i det kommande slutbetänkandet. Följande synpunkter överlämnas från referensgruppen till aktionsgruppen för barnkultur.

Storstädernas särart

Våra städer rymmer olika typer av samhällen sett ur sociala, etniska och kulturella aspekter. Idag har man från statligt håll i alltför liten utsträckning valt att visa intresse för storstadsperspektivet och de specifika villkor som råder. Vi menar att en förutsättning för en meningsfull samverkan är ett statligt stöd för att utveckla kulturinstitutionernas kulturpedagogiska avdelningar samt tydliga krav på institutionerna att arbeta utanför institutionens väggar, exempelvis i städernas förorter.

Det fria kulturlivet

Det traditionella professionella kulturutbudet för barn och ungdom måste utvecklas. I detta sammanhang är stödet till det fria kulturlivet ett viktigt verktyg. Vi vill att staten tittar på stödformer

för att utveckla det fria kulturlivets insatser för barn och ungdom. Det behövs en utvecklad samordning av stödet till det fria kulturlivet mellan statliga och kommunala organ för att få uppnå de bästa möjliga effekterna. Vi efterlyser en dialogpart på Statens kulturråd kring barns och ungdomars eget skapande och ser gärna barn- och ungdomskulturen som ett eget sakområde på statlig tjänstemannanivå.

Uppmärksamma ungdomarna

Kulturen har stor betydelse för unga människors identitetsbygge. Att definiera tonåringar som barn i ett kulturpolitiskt sammanhang, såsom regeringens uppdrag till aktionsgruppen är utformat, anser vi vara begränsande. Ungdomskulturens villkor skiljer sig i hög grad från barnkulturen. I barnkulturen har vuxenvärlden en mer styrande roll, framförallt genom skolan, medan man i ungdomskulturen vill skapa på friare villkor och där vuxna snarare är att betrakta som ett bakomliggande stöd. Unga vuxna är också stora kulturkonsumenter, möjligtvis inte i traditionell bemärkelse, däremot söker ungdomar efter kulturupplevelser genom att ta del av musik och konserter och genom eget skapande. Trots det kan det för unga människor kännas svårt och problematiskt att finna offentliga kulturella mötesplatser där man känner sig hemma.

Vi saknar begreppet *ungdom* i rubriken för Aktionsgruppens uppdrag. Det krävs att vi politiskt i högre grad ser till hur statliga och kommunala verksamheter utvecklas för att möta ungas behov och intressen. Vi menar att man måste se till den öppna verksamhetens betydelse och ungdomarnas möjligheter till verkligt inflytande, delaktighet och roll i utvecklingen av kulturprojekt. Vi vill ha möjligheten att som storstäder få statlig samfinansiering när det gäller långsiktiga och metodutvecklande satsningar inom ungdomskulturen motsvarande den form av samfinansiering som är möjlig till professionella kulturverksamheter.

Utbildning och forskning

Insatser inom konstnärliga och pedagogiska utbildningar behövs för att utveckla intresset och kunskapen om barn- och ungdomskultur. Vi bör i Sverige kunna bedriva bra forskning på barn- och

ungdomskultur och det behövs fler forum där forskningen presenteras och debatteras. Ungdomsstyrelsen spelar här en viktig roll, men det saknas en motsvarighet inom barnkulturen.

Behovet av utvärderingsmetoder, uppföljning och statistik är stort. Vi efterlyser stöd till forskning om barns och ungdomars kulturvanor och behov. I detta avseende krävs en samordning mellan staten och storstäderna så att utvärdering och analys blir jämförbart över tid och mellan storstäderna. Vi kan tillsammans utveckla metoder för dokumentation och uppföljning som på ett naturligt sätt integreras i det dagliga arbetet.

Lynn Ljungberg (s)
Malmö stad

Roger Mogert (s)
Stockholms stad

Marie-Louise Rönmark (s)
Erik Bergkvist (s)
Umeå kommun

Ewelina Tokarczyk (s)
Göteborgs stad

2006-01-31

Se till verksamheten och värna om tillväxten

I barn och unga återfinner vi en stark växtkraft – en växtkraft UKM Sverige värnar om genom att ge vägledning och stöttning under deras utveckling inom kulturområdet. Vi bedriver en aktiverande verksamhet där de unga får gå in och ta ansvar, vara med och skapa sina egna aktiviteter. Signaler från kulturaktiva unga visar att det vi ger dem är något de behöver och vill ha. Detta är för oss det centrala – inte att vår organisation har en viss struktur.

Hur tar vi tillvara på de ungas växtkraft inom kulturens område idag? Staten menar att barn och unga ska prioriteras. Vad innebär detta? Sett till de regler som styr Ungdomsstyrelsens bidrag till ungdomsorganisationer så är det organisationsformen som prioriteras, inte verksamhetens innehåll och funktion för de unga. Beträffande Kulturrådets bidragsstöd så exkluderas unga kulturskapare – unga amatörer. Detta kan inte vara vad staten menar med att prioritera *samtliga* barn och unga.

Statens utformning av bidrag till ungdomsverksamhet ute i landet överensstämmer inte med samhällsutvecklingen och ungas organisering idag. De unga har spridda intressen och går mellan skilda aktiviteter. Förr gick de unga gärna med i en förening, men så är det inte idag. Alla unga är inte föreningsbenägna – det gör att många känner sig bundna och hämmade i sitt engagemang. Det är de signaler UKM Sverige fått från sina medlemsregioner ute i landet och en bidragande orsak till att några regioner dragit sig ur och andra hyser dylika funderingar om föreningskravet inom UKM Sverige genomförs fullt ut. Vuxnas benägenhet att organisera sig kan inte överföras på de unga, de vill ha en friare struktur. I dagens bidragssystem finns det dessvärre ingen flexibilitet. Orsaken till

detta torde vara bristande förståelse för och kunskap om de ungas situation idag.

UKMs regionsamordnare, ofta verksamma som ungekulturkan-sulenter, stöttar inte bara genom att ge pengar, utan agerar som handledare för de unga. Vuxna och unga arbetar tillsammans i arrangörsgrupper som planerar och genomför festivaler runt om i landet. På så sätt kan de vuxna stödja och guida de unga in i att stegvis ta ett allt större ansvar för festivalernas genomförande. De unga ges redskap att kunna hantera ett givet ansvar, det vill säga ges förutsättningar att lyckas och därmed stärks deras självförtroende. Penga-påsen-projekt är inte alltid lyckade då de unga enbart får pengar och ingen annan stöttning för att lyckas med sitt projekt.

Det drivs bokprojekt i syfte att stimulera ungas bokläsning. Man har insett att det krävs vuxna handledare som genom olika läsfrämjande insatser hjälper de unga att upptäcka bokens fantastiska värld. UKM Sveriges arbetsmetod kan jämföras med dessa bokprojekt, där vuxna finns med och stöttar de ungas engagemang. På lokal nivå engageras totalt omkring 6 000 unga i UKM-festivalerna på olika sätt. Detta är för oss ett bevis på en väl fungerande arbetsmetod och att UKM Sverige på ett bra sätt bidrar till att säkra tillväxten på kulturens område.

UKM Sveriges dilemma är att bidragssystemen på statlig nivå exkluderar ung amatörkultur som inte följer föreningsprincipen för att få en demokratisk organisation, utan väljer att ge de unga inflytande via arrangörsgrupper¹ och ingående i styrelsen. Ingela Håkansson², enhetschef på Ungdomspolitiska enheten, bekräftade i ett samtal tidigare i vinter att UKM Sverige är ett lysande exempel på att det brister på statlig nivå så som bidragssystemet är utformat idag. Om ingen ändring sker, finns det en risk att UKM Sverige måste lägga ner sin verksamhet. Detta skulle innebära att Riksfestivalen, som fungerar som en mötes- och inspirationsplats för unga från hela landet, försvinner. Eftersom vi endast söker bidrag för riksnivån³, kommer den lokala och regionala nivån inom UKM att kunna leva vidare, men den samordnande funktionen och det riksövergripande mötet mellan unga uteblir.

¹ PITA (Nätverk för unga arrangörer) har pekat på att den verkliga makten vid arrangemang ligger i arrangörsgruppen.

² Kontakt med Ingela Håkansson togs efter att vi försökt komma i kontakt med Lena Hallengren för uppföljning kring en skrivelse. Vi hänvisades då till Håkansson. Bifogar UKM Sveriges ärende till Lena Hallgren.

³ Medlemsregioner och aktiva kommuner finansierar själva den lokala respektive regionala verksamheten inom UKM. Totalt sett läggs det mycket pengar på UKM lokalt och regionalt.

Signaler, inte bara från unga utan även från personer på myndighetsnivå, tyder på ett starkt gillande för den verksamhet vi bedriver, men bristande flexibilitet gör det omöjligt för oss att komma in i det reguljära bidragssystemet. Vi har enbart sett positiva effekter med vuxna handledare som uppmuntrar de unga till att engagera sig och stegvis ge dem mer ansvar så att de inte "slukas" av för stort ansvar och tappar sitt engagemang. Det är vår förhoppning att instanser på statlig nivå får insikt i ungas organisering i dagens Sverige och lämnar utrymme även för organisationer som UKM Sverige i bidragssystemen. Verksamheten och vad den bidrar till i samhället, i vårt fall på kultursidan, ska stå i fokus vid beslut om bidrag ska beviljas eller ej.

Med vänlig hälsning

Maria Vågemo
Vik. Samordnare UKM Sverige

Vad vet du om samer?

Vad har Du fått lära Dig om samer i skolan?

Svaret på bägge frågorna är förmodligen ”inte särskilt mycket”.

Det finns en stor okunskap om de nationella minoriteterna i Sverige idag, inte minst om samer. ”Mina kompisar vet mer om indianer än om oss samer” har jag hört många samiska barn och ungdomar säga frustrerat. De flesta barn lär sig ingenting om samer i skolan idag, trots att Sverige undertecknat en FN konvention om att alla barn i Sverige ska få undervisning om samer i skolan. Detta är en stor brist som försvårar för oss samer på många sätt. Den samiska kulturen och den samiska historien är en osynliggjord del av Sveriges kulturarv.

Ett mycket talande exempel på hur okunskapen skapar konflikter är den rättsprocess som pågått i Umeå de senaste åren, d. s. k. Nordmalingsmålet. De är tre samebyar (sameby = lagstadgad ekonomisk sammanslutning för renskötare i ett visst område) som har blivit stämda av ett hundratal markägare. Domen som kom 20 januari i år gav samebyarna rätt och ses som ett viktigt steg för samerna vad det gäller erkännandet av de samiska rättigheterna. Markägarna hävdade att renarna gör skada på deras mark och att samerna inte har rätt att beta med sina renar på deras mark. Om markägarna haft större kunskap om samernas rättigheter och renskötsel hade de kanske aldrig startat processen och sluppit de höga rättsskulder. En stor missuppfattning bland markägarna var tex att renar äter tallplantor och krävde därför skadestånd för renägarna. Denna uppfattning är dock helt fel enligt omfattande forskning på området, det är bara älgar som äter tallplantor och det är ingenting som renskötseln kan ställas till svars för.

De rättsprocesser mot renskötseln som pågår runt om i landet får naturligtvis konsekvenser även för barn och ungdomar. Det är svårt att få en stark samisk identitet när man redan som barn känner sig ifrågasatt och inser att det inte finns något utrymme för ens egen kultur och historia i skolan.

Många är vi som kan vittna om att det är tufft att växa upp som samiskt barn och ungdom i det svenska samhället. I vissa delar av landet finns ett utbrett missnöje mot samerna som folkgrupp vilket

avspeglas tydligt i barnens värld. Barn anammar som bekant lätt sina föräldrars åsikter och därför tvingas många samiska barn att stå upp gentemot sina egna kamrater och agera försvarsadvokat för hela sitt folk redan i tidiga ålder.

Det är därför viktigt att särskilt vuxna som jobbar med barn i områden där det finns starka konflikter mellan olika etniska grupper, medvetandegörs om hur samhällskonflikterna påverkar klimatet i skolan. Men det är även angeläget att svenska skolor tar sitt ansvar och följer den FN-konvention som Sverige undertecknat där det klart och tydligt framgår att alla barn i Sverige ska lära sig om samer i skolan.

Samtidigt pågår en mycket positiv utveckling inom den samiska kulturen som få utomstående känner till. Många sameungdomar försöker själva ta igen det skolan helt förbisett. Intresset för att lära sig uttrycka sig på samiska och lära sig mer om samisk historia, kultur och traditionella levnadssätt har ökat markant de senaste åren. Även jojken, samernas musikaliska tradition är på framfart trots att den länge av kyrkan och staten ansågs som synd för att den hörde den gamla religionen till. Vi i Sáminuorra jobbar mycket med projekt just inom samisk kultur och språk men även med att sprida information om samer till svenska barn och ungdomar. Vi märker att det trots allt finns ett stort intresse bland unga att lära sig mer om vår kultur och vårt levnadssätt och hoppas på att skolan i framtiden tar fasta på det och inför obligatorisk undervisning om samer i skolan.

Brita Stina Sjaggo,
Förbundsordförande i Sáminuorra – riksuniversitetsförbund för
samer i Sverige

Ohörsam barnkultur – krönika (eller mer pretentiöst, essä) av Oscar Hedenfeldt, ordförande i Unga Hörselskadade

Att tolka kultur, att möta t.ex. en tavla, bok, teaterpjäs eller musikstycke är en fascinerande process som innefattar flera kopplingar. Förutom själva mötet, den fysiska upplevelsen så gör vi kopplingar till tidigare erfarenheter, tidigare intryck och tidigare tolkningar. Men vilka begränsningar skapar samhället för barn och ungdomar med hörselnedsättning när de ska gå in i denna process? Kommer att tänka på Dramaten som inte ens svarar på frågan när de tänker installera slinga i Lejonkulan, funderar på vilket ansvar man kan lägga på en nationalscen? Eller är kanske Dramaten den oskyldiga, i händerna på Statens Fastighetsverk? Tänker vidare bakåt, skolresan för att se en teaterpjäs nere i Helsingborg, ingen slinga, ingen text, ingen susning om vad som fanns i de skrattalstrande replikerna. En mimteater, en skrattlös fars med munnar som rör sig i en absurd regi. Återigen, en individuell erfarenhet men även ett resultat av en struktur där jag, som avvikande från normen, inte ingår i de som förväntas ta del av kulturen, berättelsen.

Funderar på musiken omkring oss, på ljudnivåerna. På de tusentals barn som redan nu har tinnitus, öronsus. På deras rädsla för ljud och inte minst på deras dubbla känslor inför musiken. Den ger ett skydd, en ro från tinnitus, den har så att säga läkande kraft. Inte för tinnitus i sig utan för livet med detsamma. Samtidigt, i det offentliga rummet ges musik gärna en form som gör den till ett hot, något som kan förvärra skadan genom volymen.

När vi konsumerar så speglar vi oss i det vi tolkar. I de erfarenheter och intryck som vi får presenterade för oss. Dessa formar om oss, förändrar eller skapar vår identitet, vårt svar på frågan "Vem är jag?". Vilken värld får vi se? Är det en värld där vi med hörselskada finns med i mångfalden? En värld där Ofelia hör dåligt, där Pärlörhänget har en matchande blåskalig hörapparat eller där videoinstallationen innehåller teckenspråk? Söker igenom kulturutbudet för att få svar på min fråga. Första anhalten blir några bokaffärer

nere på stan och avdelningen med barnböcker, ett rikt land, bördigt med mycket variation i skörden. Likväl så finner jag mig inte. Inte på baksidetexterna, inte när jag snabbt bläddrar igenom utbudet och inte när jag frågar den hjälpsamma personalen. Tre bokaffärer i en av Sveriges största städer visar mig en bot mot hörselnedsättningar. Flytta in i en barnbok, för där hör inga barn dåligt. Är filmens värld eller TV-s värld annorlunda? Kommentarer känns överflödiga. Musiken då, invänder den behörige. Här finns ju Beethoven med sin tinnitus och sin hörselnedsättning. Men det är inte barnet Beethoven som jag ser och lyssnar på. Hans storhet är som kompositör, inte som identitetsmarkör eller kulturskapare för barn med hörselnedsättningar. Minns så besöket på Liljevalchs vårsalong nu i januari. Ingen barnkultur, tvärtom på många sätt väldigt vuxet. Men mitt i vårsalongen, mitt i projektet Konstrea, ser jag några tavlor som sticker ut. Som alla andra tavlor, osignerade, som alla andra tavlor efter ett bestämt mått men med ett motiv vars effekt chockar mig. En svit av hörapparater får mig att reflektera, över reaktionen att se hörapparater som ett motiv i konsten, över min relation med hörapparaten och hur jag strävar efter att bli betraktad som mig själv och inte en hörselskadad men samtidigt är beroende av den för att kunna bli sedd som något annat än en person som hör dåligt. Ett spänningsfält inom mig. Slutligen så blir tavlorna en kontrast mot så mycket annan kultur där jag som hörselskadad blir osynliggjord – där den delen av mig inte existerar.

Men är det statens roll att ordna det här? Är det statens roll att se till att barn och ungdomar med hörselnedsättning ser även sig själva i böckerna de läser, konstverken de ser och rör vid eller filmerna de ser? Mitt svar är att staten inte så mycket ska sträva efter att få in hörselskadade i barnkulturen (och andra barn och ungdomar med funktionshinder) som att sluta vara så heteronormativ. Det är inget onormalt med en karaktär med hörselnedsättning, det onormala är att gång och gång berätta historier där karaktärer med hörselnedsättningar osynliggörs. Och precis som medelålders medelklassiga vita män har allmängiltiga historier att berätta så finns dessa berättelser även hos barn och ungdomar med hörselnedsättning. Det handlar mycket om att sluta ge företräde åt en norm som inte speglar vårt samhälle. Att sluta lägga resurser på aktiviteter som på ett orimligt sätt exkluderar barn med funktionshinder.

Krönika från Unga Synskadade

Kultur, kultur visst är det härligt med kultur!

Kultur kan innebära många olika saker, konst, film och musik är några exempel. Viss kultur kan vara svår att göra tillgänglig, jag säger inte att det är omöjligt men kanske lite besvärligt. Att gå på en konstutställning med tavlor som ingen beskriver för dig ger ingen upplevelse alls. Filmer på bio kan syntolkas så att de blir tillgängliga. Syntolkning innebär att en person som ser beskriver det som händer på bioduken och inte kan förstås genom ljud eller repliker. Böcker kan läsas in på CD eller framställas i punktskrift som är ett skrivsystem för gravt synskadade personer vilket gör dem tillgängliga. Dock känns det ofta som om det finns alltför få inlästa böcker. Vill du läsa något nytt som alla pratar om så får du räkna med att du får göra det så långt efter alla andra att de vid det laget slutat prata om den boken oh gått över till en annan bok. Musik är dock något som kan uppskattas av alla. Upplevelsen som en konsert ger uppskattas lika av synskadad såväl som seende. Att alla synskadade är duktiga musiker är dock en myt, man behöver inte kunna ta en ton bara för att man ser illa. En annan sak som alla kan finna nöje i utan att se är ljudkonst. I ljudkonst har man satt ihop olika ljud och röster på ett effektfullt sätt. Ljudkonst kan vara ett roligt sätt att uttrycka sitt missnöje med något eller sin glädje över något annat. Det kan vara ett effektfullt sätt att påverka sin omgivning. Att titta på statyer och annat dylikt kan också vara svårt utan att få lov att känna på deras former. Tänk vad glad museiintendenten blir om du frågar om du får lov att känna på den antika marmorstatyn av Venus. Museum är en sak som det kan vara svårt att kunna ta del av innehållet i utan en syntolkad visning och en del modeller av saker som man kan känna och tita närmare på för att uppleva formen om mönstret på. Man kan göra mycket inspirerande och trevliga syntolkade museivisningar, det har gjorts av bland annat medeltidsborgen Glimmingehus på Österlen i Skåne. Guiden hade verkligen tänkt efter och berättade mycket

tydligt vad hon såg och lät även personerna som deltog känna på reliefmönster osv. Ljudkonst och musik kan ofta vara ett bra sätt att påverka, det kan vara lättare för någon att ta till sig ett budskap förmedlat genom kultur.

Öppna alla dörrar!

Av Sahar Mosleh

Förbundsordförande, Unga rörelsehindrare

Har vi ett jämlikt samhälle för funktionshindrade barn och ungdomar? I en modern kultur måste vi sluta att kategorisera människor oavsett vilka olikheter som gäller. Särbehandling är det stora hindret för det moderna samhället idag. Ett stort problem för funktionshindrade ungdomar är att de isoleras i speciella miljöer istället för att integreras med andra, därför måste vi behandla funktionshinder som en etnicitetsfråga. Man behöver inte göra något märkvärdigt av detta, för vi har alla mer eller mindre något slags funktionshinder, som hos vissa är synliga och hos andra är osynliga. Av den anledningen ska vi ha ett samhälle som är tillgängligt och jämlikt för alla. Unga funktionshindrade ska känna sig trygga i en tillgänglig och välkomnande miljö och få den hjälp som behövs när de befinner sig bland andra människor.

Det är två saker man alltid ska komma ihåg i kulturmiljöer för barn och ungdom. Det är bemötandet och tillgängligheten. När det gäller bemötandet är det viktigt att människor som jobbar inom dessa områden har handikappkunskap. Om det finns en kunskap om problemen så vet man när en funktionshindrad behöver hjälp. Detta är viktigt för att funktionshindrade ska kunna synas och medverka i samhällslivet utan att få speciell uppmärksamhet för funktionshindret. Att mötas av en förvirrad omsorgsvilja som man inte behöver eller nedlåtande försök till godhet kan lätt kännas kränkande för den funktionshindrade. För att individen ska kunna känna sig respekterad och integrerad i samhället måste man förstå hans eller hennes egna behov. Man kan inte se funktionshindrade som ett kollektiv.

Det är lätt att säga att tillgänglighet är ett konstigt och diffust ord. Men det är bara små detaljer som krävs för att man ska slippa ett otillgängligt samhälle. Till exempel så borde alla skolor och universitet ha en ingång som är gemensam för alla. Idag har funktionshindrade ofta en egen undanskymd ingång på baksidan eller

liknande, vilket ofta kan skapa störningar i det sociala livet. Så kan det också vara med restauranger och krogar. Man bör komma ihåg att det kan räcka med en liten halvtrappa för att många funktionshindrade inte ska komma in.

I klassrummet eller föreläsningssalen får den funktionshindrade sitta längst fram. Om det överhuvudtaget är möjligt att sitta någon annanstans måste stolar och bord flyttas och människor hjälpa till. Risken är att särbehandlingen medför att den funktionshindrade upplevs som ett problem och blir centrum för en negativ uppmärksamhet som han eller hon inte kan göra något åt. Detta på grund av att det inte är tillgängligt.

På bion eller teatern upplever den funktionshindrade också särbehandling. Den funktionshindrade får nöja sig med att sitta längst fram eller längst bak, visserligen till reducerade priser, men det förstärker snarare upplevelsen av särbehandling än fungerar som plåster på såren. På Gröna Lund får funktionshindrade gå in gratis, som en kompensation för att det är otillgängligt. Det är precis sådana förhållningssätt och samhällsmönster som lägger grunden för särbehandling och ojämlikhet. Det utanförskap som funktionshindrade upplever idag speglas också av bristen på förebilder inom teater, film eller media överhuvudtaget. Nu är det dags att skapa förutsättningar för människor som bryter normen, t.ex. en rullstolsburen skådis som har möjlighet att delta och vinna priser i en Oscarsgala eller en blind programledare osv.

Om olika kulturmiljöer i samhället inte tar frågor om bemötande och tillgänglighet på allvar så kan vi inte säga att vi har en kulturell miljö för barn och ungdomar där de kan delta, påverka och leva i kulturen. Öppna alla dörrar!

Statens offentliga utredningar 2006

Kronologisk förteckning

1. Skola & Samhälle. U.
2. Omprövning av medborgarskap. Ju.
3. Stärkt konkurrenskraft och sysselsättning i hela landet. N.
4. Svenska partnerskap – en översikt. Rapport 1 till Organisationsutredningen för regional tillväxt. N.
5. Organisering av regional utvecklingspolitik – balansera utveckling och förvaltning. Rapport 2 till Organisationsutredningen för regional tillväxt. N.
6. Skyddsgrundsdirektivet och svensk rätt. En anpassning av svensk lagstiftning till EG-direktiv 2004/83/EG angående flyktingar och andra skyddsbehövande. UD.
7. Studieavgifter i högskolan. U.
8. Mångfald och räckvidd. U.
9. Kontroll av varor vid inre gräns. Fi.
10. Ett förnyat programkontor. U.
11. Spel i en föränderlig värld. Fi.
12. Rattfylleri och sjöfylleri. Ju.
13. Djurskydd vid hästavel. Jo.
14. Samernas sedvanemarker. Jo.
15. Detaljhandel med nikotinläkemedel. S.
16. Ny reglering om brandfarliga och explosiva varor. Fö.
17. Ny häkteslag. Ju.
18. Kustbevakningens personuppgiftsbehandling. Integritet – Effektivitet. Fö.
19. Att återta mitt språk. Åtgärder för att stärka det samiska språket. Ju.
20. Tonnageskatt. Fi.
21. Mediernas Vi och Dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen. Ju.
22. En sammanhållen diskrimineringslagstiftning. Del 1+2, särtryck av sammanfattningen, lättläst sammanfattning och daisy. Ju.
23. Nya skatteregler för idrotten. Fi.
24. Avgift för matservice inom äldre- och handikappomsorgen. S.
25. Arbetslivsresurs. Ett statligt ägt bolag efter sammanslagning av Samhall Resurs AB (publ) och Arbetslivstjänster. N.
26. Sverige som värdland för internationella organisationer. UD.
27. Stöd till hälsobefrämjande tandvård. S.
28. Nya upphandlingsregler 2. Fi.
29. Teckenspråk och teckenspråkiga. Kunskaps- och forskningsöversikt. S.
30. Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet. Ju.
31. Anställ unga! U.
32. God sed vid lönebildning – Utvärdering av Medlingsinstitutet. N.
33. Andra vägar att finansiera nya vägar. N.
34. Den professionella orkestermusiken i Sverige. U.
35. Värdepapper och kontrolluppgifter. Fi.
36. För studenterna... – om studentkårer, nationer och särskilda studentföreningar. U.
37. Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet. Ju.
38. Vuxnas lärande. En ny myndighet. U.
39. Ett utvidgat miljöansvar. M.
40. Utbildningens dilemma. Demokratiska ideal och andrafierande praxis. Ju.

41. Internationella sanktioner. UD.
42. Plats på scen. U.
43. Översyn av atomansvaret. M.
44. Bättre arbetsmiljöregler I. Samverkan, utbildning, avtal m.m. N.
45. Tänka framåt, men göra nu. Så stärker vi barnkulturen. + Bilaga/rapport: "Det ser lite olika ut..." En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn. U.

Statens offentliga utredningar 2006

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Omprövning av medborgarskap. [2]
Rattfylleri och sjöfylleri. [12]
Ny häkteslag. [17]
Att återta mitt språk. Åtgärder för att stärka det samiska språket. [19]
Mediernas Vi och Dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen. [21]
En sammanhållen diskrimineringslagstiftning.
Del 1+2, särtryck av sammanfattningen, lättläst sammanfattning och daisy. [22]
Är rättvisan rättvis?
Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet. [30]
Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet. [37]
Utbildningens dilemma
Demokratiska ideal och andrafierande praxis. [40]

Utrikesdepartementet

- Skyddsgrundsdirektivet och svensk rätt.
En anpassning av svensk lagstiftning till EG-direktiv 2004/83/EG angående flyktingar och andra skyddsbehövande. [6]
Sverige som värdland för internationella organisationer. [26]
Internationella sanktioner. [41]

Försvarsdepartementet

- Ny reglering om brandfarliga och explosiva varor. [16]
Kustbevakningens personuppgiftsbehandling. Integritet – Effektivitet. [18]

Socialdepartementet

- Detaljhandel med nikotinläkemedel. [15]
Avgift för matservice inom äldre- och handikappomsorgen. [24]
Stöd till hälsobefrämjande tandvård. [27]
Teckenspråk och teckenspråkiga.
Kunskaps- och forskningsöversikt. [29]

Finansdepartementet

- Kontroll av varor vid inre gräns. [9]
Spel i en föränderlig värld. [11]
Tonnageskatt. [20]
Nya skatteregler för idrotten. [23]
Nya upphandlingsregler 2. [28]
Värdepapper och kontrolluppgifter. [35]

Utbildnings- och kulturdepartementet

- Skola & Samhälle. [1]
Studieavgifter i högskolan. [7]
Mångfald och räckvidd. [8]
Ett förnyat programkontor. [10]
Anställ unga! [31]
Den professionella orkestermusiken i Sverige. [34]
För studenterna...
– om studentkårer, nationer och särskilda studentföreningar. [36]
Vuxnas lärande. En ny myndighet. [38]
Plats på scen. [42]
Tänka framåt, men göra nu. Så stärker vi barnkulturen. + Bilaga/rapport:
"Det ser lite olika ut..." En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn. [45]

Jordbruksdepartementet

- Djurskydd vid hästavel. [13]
Samernas sedvanemarker. [14]

Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet

Ett utvidgat miljöansvar. [39]

Översyn av atomansvaret. [43]

Näringsdepartementet

Stärkt konkurrenskraft och sysselsättning
i hela landet. [3]

Svenska partnerskap – en översikt.

Rapport 1 till Organisations-
utredningen för regional tillväxt. [4]

Organisering av regional utvecklingspolitik
– balansera utveckling och förvaltning.

Rapport 2 till Organisationsutredning-
en för regional tillväxt. [5]

Arbetslivsresurs.

Ett statligt ägt bolag efter sammanslag-
ning av Samhall Resurs AB (publ) och
Arbetslivstjänster. [25]

God sed vid lönebildning – Utvärdering av
Medlingsinstitutet. [32]

Andra vägar att finansiera nya vägar. [33]

Bättre arbetsmiljöregler I. Samverkan,
utbildning, avtal m.m. [44]